

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

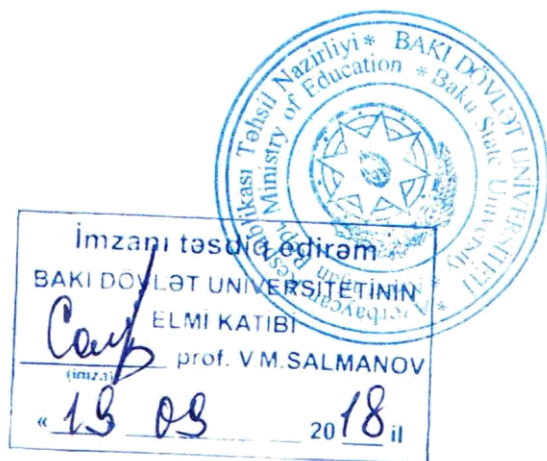
TÜRKMEN ABDULLAH

MEDİANIN ŞƏXSİYYƏTİN "MƏN-OBRAZ"ININ
İNKİŞAFINA TƏSİRİNİN PSIXOLOJİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

6107.01- Ümumi psixologiya

Psixologiya üzrə fəlsəfə doktoru alimlik dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş

DİSSERTASIYA

Elmi rəhbər: AMEA-nın müxbir üzvü,
psixologiya üzrə elmlər doktoru,
professor Bəxtiyar Həmzə oğlu Əliyev

SURƏTİ

BAKİ - 2017

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ	3
 I FƏSİL. SOSİAL MEDİANIN ŞƏXSİYYƏTİN FORMALAŞMASINA TƏSİRİ.....	9
1.1. Sosial media və cəmiyyətdə onun inkişaf istiqamətləri.....	9
1.2. Şəxsiyyət və onun inkişaf modelləri.....	17
1.3. Şəxsiyyətin “Mən-obrazı”nın tədqiqi istiqamətləri	33
1.4. “Mən”- obrazın inkişaf istiqamətləri	43
1.5. “Mən- obraz”ın formalaşmasının yaş dinamikası	48
 II FƏSİL. SOSİAL MEDİANIN GƏNCLƏRİN “MƏN-OBRAZINA” TƏSİRİ	
MƏSƏLƏLƏRİ	55
2.1. Medianın gənclərin “Mən-obraz”ının və özünüqiymətləndirməsinin	
formalaşmasında rolu.....	55
2.2. Sosial medianın təsiri ilə yaranan davranış problemləri.....	64
2.3. Gənclərin həmyaşıdları ilə münasibətlərinə rəqəmsal medianın təsiri.....	79
2.4. Sosial şəbəkələrin gənclərin psixoloji vəziyyətinə təsiri	90
 III FƏSİL. MEDİANIN ŞƏXSİYYƏTİN “MƏN-OBRAZI”NIN İNKİŞAFINA	
TƏSİRİNİN EKSPERİMENTAL-PSIXOLOJİ TƏDQIQI	105
3.1. Tədqiqatın təşkili və keçirilməsi.....	105
3.2. Nəticələrin işlənməsi.....	109
3.3. Sosial medianın “Mən-obrazına” göstərdiyi neqativ halların aradan	
qaldırılmasına dair tövsiyələr	132
 NƏTİCƏ	138
İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT	143
ƏLAVƏLƏR.....	169

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı. Müasir dövr informasiya dövrüdür və inkişafı mediadan kənarda təsəvvür etmək çətindir. Sosial şəbəkələr və media yalnız informasiyanın verilməsi və paylanması ilə yekunlaşmır, o həm də ünsiyyət vasitəsidir. Bugünkü gəncliyi mediadan və sosial şəbəkələrdən ayrıca götürmək olmaz. Çünki sosial şəbəkələr yalnız dostluq münasibətləri qurulmasında deyil, həm də insanların özünütəsdiq elementi kimi gündəmdədir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, yeniyetmə və gənclərdə özü haqqında, “Mən-obrazı” haqqında təsəvvürlərin formalaşmasında ailə, məktəb, həmyaşıdları ilə yanaşı sosial şəbəkələrin də rolu yüksəkdir. Faktlar göstərir ki, müasir gənclik vaxtının demək olar yarısını sosial şəbəkələrdə keçirir. Başqalarının onun haqqında təqdirəlayiq sözləri, bəyənmələr bu və ya digər səviyyədə onların özünüqiymətləndirməsinə təsir göstərir, onları pozitiv fəaliyyətə yönləndirən təhrikəddici amilə çevrilir. Lakin bunlarla yanaşı sosial şəbəkələrdə özünü göstərən neqativ hallar daha çoxdur və mənfi düşüncələr, mesajlar, paylaşmalar gəncin özü haqqında təsəvvürlərinin yanlış səviyyədə yüksəlməsinə, neqativ istiqamətə yönəlməsinə gətirib çıxara bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, sosial şəbəkələr yeniyetmələrin əxlaqi-mənəvi hisslərinə və emosional münasibətlər sferasına təsirsiz qalmır. Fərdin ontogenetik inkişafında, xüsusən də onun şəxsiyyət kimi formalaşmasında mühüm mərhələni təşkil edən gənclik və yeniyetməlik dövründə onların mənəvi dünyasının təşəkkülünə ciddi təsir göstərən mühüm bir amil kimi medianın rolunun tədqiqi həm də təlim-tərbiyə prosesinin səmərəli təşkilinə zəmin yarada bilər. Xüsusilə də şəxsiyyətin “Mən-obrazının”, milli identikliyin, özünüdərkini formalaşmasında medianın təsir gücünün artırılması, neqativ təsirli verilişlərin azadılması cəmiyyətin əsasını təşkil edən gənclərin şəxsiyyət kimi formalaşmasında əhəmiyyətli rola malikdir.

Məlumdur ki, gənclər fərqli sosial kontekst çərçivəsində şəxsiyyətlərarası münasibətlərlə qarşılaşırlar. Bugünkü gənclərin sosial kontekstləri onların sələflərindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Bu məzmununda yayımın təqdim edilməsi göstərir ki, gənclərin şəxsiyyətinin formalaşmasında rəqəmsal media zəngin və

mühüm təsir sahəsidir. Bu media formaları bütün dünyada uşaq və gənclərin həyatlarında üstünlük təşkil edir.

2008-ci ildə Amerika Birləşmiş Ştatlarında keçirilən araşdırmaya əsasən, yeniyetmələr televizora baxmaq, internetdən istifadə etmək və ya mobil telefonlarda videolara baxmaq üçün 111 saatdan artıq vaxt sərf edirlər. Bu isə dolayısı yolla sübut edir ki, şəxsiyyətin özü haqqında təsəvvürlərinin formalaşması bu və ya digər səviyyədə mediadan asılıdır və bu məsələlər tədqiq edilməlidir.

Bu sahədəki tədqiqatların və empirik məlumatların təhlili bir daha göstərir ki, müasir qloballaşan dünyada uşaq və gənclərin şəxsiyyətinin formalaşması və inkişafı prosesində sosial şəbəkələr, media böyük əhəmiyyət kəsb edir. Şəxsiyyətin “Mən obrazının”, sosial identikliyin təşəkkülünün sosial şəbəkələrdən asılılığı getdikcə artır. Bu baxımdan medianın təsirinin psixoloji mexanizm və xüsusiyyətlərinin tədqiqi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Mövzunun işlənmə səviyyəsi. Medianın şəxsiyyətin “Mən-obrazına” təsirinin öyrənilməsi məsələləri nisbətən son illərə təsadüf edir. Bu məqamlar əsasən kompüter asılılığı ilə daha çox diqqət mərkəzinə gəlir. Qərb ölkələrində fəaliyyət göstərən psixoloji və kiber-texnoloji mərkəzlər belə bir fikir irəli sürürlər ki, insanların mediadan bağlılıq və psixoloji problemlər üzündən istifadə etməsi onların sosial məkandan uzaqlaşmasına və asosiallaşmasına səbəb olur. Keçən əsrin 80-ci illərində Tofler özünün "Gələcəyin şoku" adlı əsərində insanların yeni və modern texnologiyalardan (üçüncü nəsil texnologiya) istifadə etdiyi üçün yeni problemlərlə rastlaşacağını proqnozlaşdırmışdır. Qoldberq (1996) internetdən həddindən artıq istifadənin patoloji cəhətini bəyan etməyə çalışmışdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, sosial şəbəkə xidmətlərindən istifadə etməklə həyatları dramatik şəkildə dəyişən gənclər üçün sosial əlaqə baxımından zəruri alətə çevrilmişdir. 2011-ci ildə aparılmış bir araşdırmadan aydın olur ki, Amerikalı gənclərin 47% sosial şəbəkə xidmətlərindən istifadə edir. Populyar mediada şəxsi şəbəkə ölçüsünün cari müzakirələri sosial şəbəkə saytlarından istifadə etməklə ortaya çıxmışdır. Mart 2009-cu il tarixində dünya üzrə ən yaxşı 10 populyar veb-saytdan ikisi sosial şəbəkə saytları olmuşdur (Facebook, Myspace; Alexa Traffic Rankings, <http://alexa.com>), baxmayaraq ki, Flickr və

You Tube kimi yetəri qədər çoxlu məşhur media paylayıcı saytları həmçinin sosial şəbəkə cizgilərini yaratmışlar. Tədqiqatçılardan Stefanone, Lackaff və Rosen belə qənaətə gəlmişdilər ki, belə şəbəkələrdə dəyişikliklərin 15% nisbətən kənar şəxslər təşkil edir. Yeniyetmənin özü haqqında təsəvvürlərinin formalaşmasına sosial şəbəkələrin təsiri məsələləri bir çox tədqiqatçılar tərəfindən (K.Cvit, İ.A.Yusuf, T.Byuzen və b.) araşdırılmışdır.

Azərbaycan psixoloqları (B.H.Əliyev, R.H.Qədirova, K.R.Əliyeva, Ə.S.Bayramov, Ə.Ə.Əlizadə, R.İ.Əliyev və b.) da bu sahədə müəyyən tədqiqatlar aparmışlar. Bu tədqiqatlarda əsasən internet asılılığının insan psixikasına göstərdiyi təsirlər araşdırılmışdır. Lakin bu problem istər Azərbaycanda, istərsə də xarici ölkələrdə sistemli tədqiq edilməmişdir. Bu da problemin bir daha aktual olduğunu göstərir.

Tədqiqatın obyektı “Mən obrazı”nın psixoloji xüsusiyyətləridir.

Tədqiqatın predmeti yeniyetmənin özləri haqqında təsəvvürlərinə və “Mən obrazı”na sosial şəbəkələrin təsirinin psixoloji xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsidir.

Tədqiqat məqsədi medianın şəxsiyyətin “Mən-obrazı”nın inkişafına təsirinin psixoloji mexanizmlərini, yeniyetmə və gənclərin özləri haqqındakı təsəvvürlərin təşəkkülünə təsirinin psixoloji xüsusiyyətlərini aşkar edərək, bu sahədəki neqativ halların aradan qaldırılması yollarını müəyyənləşdirməkdir.

Tədqiqatın fərziyyəsi. Geniş sosial medianın təsiri altında şəxsiyyətin özü haqqında yaranan təsəvvürü onun “Mən-obrazının” formalaşmasına və təzahür xüsusiyyətlərinə əhəmiyyətli təsir göstərir.

Tədqiqatın vəzifələri. Qarşıya qoyulmuş məqsəd və fərziyyədən çıxış edərək tədqiqatın aşağıdakı vəzifələri müəyyən edilmişdir:

- Mövzu ilə bağlı mövcud ədəbiyyatın təhlili və ümumiləşdirilməsi.
- İnternetin şəxsiyyətin özü haqqında təsəvvürlərin, özünütəsvirin inkişafına təsirinin xüsusiyyətinin araşdırılması.
- “Youtube” və başqa şəbəkələrin özünütəsvir obrazı xüsusiyyətinin inkişafına təsirinin araşdırılması.
- Özünütəsvir obrazının “Mən-obrazının” inkişafına təsirinin psixoloji mexa-

nizmlərinin müəyyənləşdirilməsi.

- Müxtəlif sosial şəbəkələrin “Mən-obrazının” formalaşmasına təsirinin dərəcələrinin müəyyənləşdirilməsi.

- Sosial şəbəkə istifadəçisi olan yeniyetmə və gənclərin “Mən-obrazı”nın formalaşmasına neqativ təsir göstərən amillərin aşkarlanması və onların aradan qaldırılmasının yol və vasitələrinin müəyyən edilməsi.

Tədqiqatın metodologiyası və metodları. Tədqiqatda Erik Eriksonun şəxsiyyətin psixososial inkişaf nəzəriyyəsinə əsaslanılmış və “Mən-obrazın” formalaşması ilə bağlı konsepsiyalara istinad edilmişdir.

Tədqiqat zamanı aşağıdakı metodlardan istifadə edilmişdir:

1.P.Petersen tərəfindən təkmilləşdirilmiş yetkinlik yaşına çatanlar üçün özünüifadə etmə sorğusu.

2.Erikson tərəfindən təkmilləşdirilmiş şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişaf sorğusu.

3.Film sorğusuna dair məlumatlarla yanaşı keyfiyyət üzrə tədqiqat metodlarından istifadə edərək məlumatlar əldə edilmişdir.

Tədqiqat çərçivəsində əldə edilən məlumatların kəmiyyət və keyfiyyət təhlili aparılmış və məlumatların təhlilində SPSS 21 statistika paket proqramından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Bu tədqiqat işində şəxsiyyətin özü haqqındakı təsəvvürün formalaşmasının yeni bir sahəsi olan sosial şəbəkələrin, virtual aləmin şəxsiyyətin “Mən”inə təsirinin psixoloji mexanizmləri və xüsusiyyətləri araşdırılmışdır. Müəyyən edilmişdir ki, müasir dövrdə uşaq və yeniyetmələrin ənənəvi formal və qeyri-formal qruplarından fərqli olan virtual qrupları formalaşmaqdadır. Bu qruplara üzv olan uşaqlar həmin qrup üzvlərini bilavasitə tanımadıqları və bilavasitə ünsiyyətdə olmadıqları halda, həmin qrupun dəyərlərini paylaşır və həmin qrup üzvlərinin onlara verdikləri qiymət və münasibət əsasında onların özləri haqqında təsəvvürləri “Mən-obrazı” formalaşır. Sosial şəbəkənin təsiri altında formalaşan “Mən-obrazı” əksər hallarda adekvat olmadığı üçün şəxsiyyət real ətraf aləmi dərk etməkdə, orada özünün yerini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir. Nəticə etibarilə şəxsiyyətin

cəmiyyətə integrasiyasında ciddi manelər meydana çıxır, dəyərlər sistemi cəmiyyətdə qəbul edilmiş normalara uyğun olmur və sosial rollarla sosial gözləmələr arasında ziddiyyətlər yaranır. İrədi-emosional sahədə baş verən dəyişikliklər idrak proseslərinin də inkişafına mənfi təsir edir. Bunun əsasında dezadaptiv davranış formalaşır, ümitsizlik, özünəqapanma baş verir, həyat mənasızlaşır. Ona görə də sosial şəbəkələrdən asılılığın qarşısı alınmalı, real həyatı əks etdirən, mənəvi inkişafı təmin edən resursların, materialların sosial şəbəkələrdə üstünlüyü yeniyetmə və gənclərin yaş xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla təşkil edilməlidir.

Müdafiəyə təqdim olunan müddəalar:

1. Yeniyetmələrin kompüter vasitəsilə sosial şəbəkələrə sərbəst çıxışı onları əksər halda qarşılıqlı birgə əqli fəaliyyətdən yayındıraraq passiv istehlaka yönləndirməklə yaradıcılıq və özünügerçəkləşdirmə imkanlarını məhdudlaşdırır.

2. Müstəqilliyə can atan yeniyetmələr sosial şəbəkə vasitəsilə böyüklərin qadalarına tabe olmayan virtual qeyri-formal qruplar yaradaraq özlərini təsdiqə yönəlikli olurlar. Real həyatla əlaqənin itirilməsi onların özləri və ətraf aləm haqqında adekvat olmayan təsəvvürlərini formalaşdırır. Belə yanlış təsəvvürə malik yeniyetmələrin şəxsiyyətində əhəmiyyətli şəxsiyyət dəyişkənliyi baş verir və onlarda sosial mühitə adaptasiyanı çətinləşdirir, dezadaptiv davranışın təşəkkülünə səbəb olur.

3. Sosial şəbəkələrdəki qarşılıqlı münasibətlər istifadəçinin özü haqqında təsəvvürün xarakter və istiqamətini müəyyənləşdirir.

4. Yeniyetmələrdə tipik olaraq özü haqqında təsəvvürlər insanların fiziki cəhətdən özlərini necə dərk etmələri və kim olduqları barədə fikirlərini özündə təcəssüm etdirir. Özünüqiymətləndirmə insanın özünü dərk etməsi və özünə güvənməsi üçün əsas psixoloji mexanizmdir.

Tədqiqatın nəzəri əhəmiyyəti. Tədqiqatdan əldə olunmuş nəticələr sosial media və onun şəxsiyyətin özü haqqında təsəvvürlərinə təsirinə həsr olunmuş tədqiqatları zənginləşdirə, bu sahədə yeni konseptual istiqamətin yaradılmasına zəmin formalaşdırı bilər. Bununla yanaşı əldə olunmuş nəticələr sosial şəbəkələrin neqativ təsirlərinin dərəcəsini müəyyənləşdirməyə və onun aradan qaldırılmasına dair zəruri tövsiyələrin irəli sürülməsinə imkan verir.

Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti. Tədqiqatdan əldə olunmuş nəticələr göstərir ki, bu gün gənclərin yarısından çoxu media məzmun yaradır və yeniyetmələrin üçdə biri bu yaratdıqlarını internetdə paylaşırlar. Yeniyetmələr daha çox kompüter arxasında olur və rəqəmsal media onların azad, müstəqil öyrənmələrinə imkan verir. Bunu nəzərə alaraq sosial şəbəkələrin yeniyetmə və gənclərin sərvət meyillərinin formalaşmasında, onların özləri, cəmiyyətdəki yerləri haqqında adekvat təsəvvürlərin formalaşmasını təmin edən milli proqramların yaradılmasında, mövcud proqramların isə adaptasiyasının təşkilində tədqiqatın nəticələrindən istifadə etmək olar.

Tədqiqatın aprobasiyası. Tədqiqatdan alınan nəticələr Bakı Dövlət Universitetinin “Psixologiya” kafedrasının elmi seminarlarında, elmi-praktik konfranslarda, doktorant və dissertantların ümumrespublika, eləcə də beynəlxalq səviyyəli elmi-praktik konfranslarda məruzə edilmiş, elmi-praktik konfransların materiallarında tezis və məqalələr şəklində çap edilmişdir.

Dissertasiyanın quruluşu. Dissertasiya giriş, üç fəsil, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

I FƏSİL. SOSIAL MEDİANIN ŞƏXSİYYƏTİN FORMALAŞMASINA TƏSİRİ

1.1. Sosial media və cəmiyyətdə onun inkişaf istiqamətləri

Sosial media insanların birbiri ilə əlaqə saxlamaları və sosial kapitalı artıran sosial şəbəkə yaratmağa imkan verən proqramlardır [39,s.14-33]. Bu kütləvi fenomen bizim məzmun yaratma və ondan istifadə etmə üsulunu dəyişir [76]. As Comm sosial medianın açılışını qeyri-müəyyənlik kimi təklif etmişdir. Geniş fikir mübadiləsində, o hekayələrin mübadilə olunması çapı formasını restoranda söhbətləşmə kimi cəmiyyət daxilində çapdan daha üstün tutmasını təsvir edir. [76].Səthi mənada isə, sosial media davamlı əlaqə və möhkəm loyallıq yaratmaları üçün stimül verərək, minlərlə insanlara çap edənlərin mesajlarının necə çatdırılmasını təsvir edir [76].

Castells şəbəkə cəmiyyətini geniş yayılan, qarşılıqlı ünsiyyət saxlanılan və müxtəlif media sistemlər vasitəsilə hazırlanan mədəniyyət kimi təsvir edir. Əlavə olaraq, şəbəkə cəmiyyəti iki və ya daha artıq fərdlər arasında əməkdaşlığı artırmaq və sosial kapital yaratmaq üçün kompüter vasitəli sistemindən (CMC) istifadə etmə ideyasına əsaslanır [39,s.14-33]. Comm təklif edir ki, sosial medianın ən yaxşı açılışı odur ki, onun məzmunu izləyicilər tərəfindən yaradılmışdır, çünki sosial medianın sosial hissəsi hazırda çapın iştirak barədə olması mənasındadır [76].Sosial mediadan kifayət qədər istifadə edənlər təkcə məzmun yaratmır, həm də söhbətlər aparır və həmin söhbətlər sonradan cəmiyyətin yaranması üçün birləşir [76]. Spannerworks iştirak, açılış, söhbət, cəmiyyət və əlaqənin bir çox və ya bütün xarakterlərini bölüşən yeni növ onlayn media kimi sosial medianın eyni işlək açılışını vermişdir.

Kaplan and Haenlein istifadəçi məmnuniyyətinin yaradılması və mübadiləsinə icazə verən Web 2.0 ideoloji və texnoloji təməl üzərində salınan internet əsaslı proqram qrupları kimi daha nəzəri şəkildə təsvir edir. Sosial media konsepti yeni

ola bilər lakin osiallaşma təcrübəsi üzrə media mühitdən istifadə etmə ideyası teleqraf və telefon illərinə qədər gedib çıxır [39,s.14-33].Hazırda, populyar sosial mediaya İstant Messenger (IM), sosial şəbəkə saytları (SNS),bloqlar, Twitter kimi elanlar lövhəsi sistemi olan mikrobloqlar (BBS), YouTube və Wikipedia daxildir.

Virtual olaraq, bu gün mətn, şifahi və ya video əlaqə vasitəsilə qlobal olaraq ünsiyyət saxlamaq imkanı böyükdür. Siz məhsullar haqqında şərtlər oxuya bilərsiniz və Milad hədiyyələri almaqdan əvvəl qiymətləri müqayisə edə bilərsiniz. Siz hətta xəritəni kənara qoyaraq səyahəti planlaşdırı, otel rezervasiya edə və təyyarə bileti ala bilərsiniz. siz xaricdə olan zaman, siz bütün dünya ilə əlaqə saxlayaraq, real vaxt çərçivəsində, mobil qurğu və internet vasitəsilə səyahət qeydləri, şəkil və videolar paylaşa bilərsiniz.

Eyni vəziyyəti 25 il əvvəl fikirləşməyə çalışın, və siz bunu bacarmayacaqsınız [162].Rəqəmsal media texnologiyasından internetə, Google-dan qlobal naviqasiya sisteminədək olan proqramlar (GPS) və mobil telefonlar kimi texnologiyaların ixtirası bizim gündəlik həyatımıza daxil olaraq və təsir edərək, dünya üzrə milyonlarla insanlar tərəfindən istifadə olunmasına şübhə yoxdur. rəqəmsal texnologiya öz cəmiyyətini quraraq, bizim həyatımızda hər bir şeyi dəyişir [102]. Portati ve fərdi cihazların geniş istifadə olunması, internetin interaktivliyi və yüksək sürətli giriş kombinasiyası istifadəçini təkcə passiv istehlakçı etmir, həm də, dövrümüzün rəqəmsal cəmiyyətində iştirak edən və dəyişən istehsalçıdır.

Kompüterin ixtirası 50 ildən daha əvvələ gedir və texnologiya bu müddət ərzində çox inkişaf etmişdir. Lakin biz 1990-cı illərədək, kompüterlərin yeni rəqəmsal informasiya və texnologiya sahəsinin hissəsi səviyyəsinə çatmasını görməmişdir[107,s.121-147]. 21-ci əsrin birinci onilliyində, media məzmununa daxil olan və onu göstərən kompüter əsaslı qurğular Amerika Birləşmiş Ştatları və bütün dünyada geniş istifadə olunmağa başlamışdır [221,s.5]. Nəticə etibarilə, texnoloji innovasiya sahəsi onun həyata, araşdırılmasına və aktual proseslərə təsirini ətraflı anlamadan çox qısa bir müddət ərzində bizim həyat, iş və qarşılıqlı fəaliyyətimizi

dramatik şəkildə dəyişmişdir [162]. Bu təsirlər dövrümüzün təhsil və sosiologiya tədqiqatçılarının əsas tədqiqat predmetinə çevrilmişdir. Bundan əlavə, biz rəqəmsal elektronikanın bizə məlumat dünyasına bizə dərhal giriş imkanını verdiyi və bu məlumatı almaq üçün bizi güclü istifadə qabiliyyəti ilə təmin etməsini tanımaqla, biz gündəlik həyatda internetin hər bir yerdə lazım olduğunu anlamalıyıq [104].

1991-ci ildə, İnternetin ilk ticari istifadəsinə icazə verilmişdir və 1993-cü ildə elementar mozaika brauzerinin görünüşü veb istifadəçilərini daha da mehriban etmişdir. Həqiqətən, veb serverlərin sayı bir ilə 50 dən 10.000-ə yüksəlmişdir [102]. İnternet özünü işdə və evdə, bir sözlə bütün dünyada bir çox şəxslər üçün onların həyatlarının ayrılmaz hissəsi olan, nəzərə çarpan, görünməmiş sürət yaratmışdır [172,s.1-16]. İnternet öz fərqli komponentləri və geniş istifadə dərəcəsinə görə çox unikal texnologiyadır. O, interaktivdir, e-poçt, çat otaqlar, dərhal ismarıç göndərməklə bir nöqtənin digər nöqtə ilə əlaqə saxlamasına imkan verməklə yanaşı, həmçinin veb saytlar üzrə birbaşa istifadəçidən istifadəçiyə mətn, video və vizual şəkillər göndərmək imkanı yaradır [89,s.307-336]. Bəzi hallarda, İnternet mövcud texnologiyaya həllər vasitəsi problem həllini təmin edir [136,s.45-64]. və cəmiyyət üçün yeni model təklif edir. Bu səbəbdən, rəqəmsal texnologiya və internetin uyğunluğu kompüter, telekommunikasiya, radio və televizoru daha yaxın edir. Bundan əlavə, o çoxsaylı texnologiyalar üçün insan fəaliyyətinin hər bir sahəsində saysız müraciətləri artırır və əsas bazarları daha da yaxınlaşdırır [101]. Ümumilikdə, internet kommunikasiyada fəvqəladə üstünlüklə yeni elektron sistemi təqdim edir və dəyişiklik gücünü təcəssüm edir [163].

Kung et al. əsasən, İnternet sözüiqtisadi və sosial dəyişikliklərlə əlaqəli olan bir çox texnologiyaların inkişafı üçün hər bir şeyi əhatə edən fraza kimi işlədilir. Yaxın illərdə, informasiya istehlakçının əyləncə məhsullarında korporativ biliklərə də, rəqəmsal formata sürətli şəkildə çevrilmişdir. İnformasiya rəqəmsal olduqda, yeni məhsul və xidmətlər üçün bir neçə mümkünlük halları şübhəsiz ki, ortaya çıxıb bilər. Yuxarıda göstəriləndi kimi, internetdə, biz məlumat axtara, səyahət plan-

laşdır, qəzet və məqalələr oxuya, e-poçt, çat otaqları, elanlar lövhəsi, internet telefon, sürətli ismarıç, poçt siyahısı və video müsahibə vasitəsilə birbirimizlə ünsiyyət saxlaya bilərik. Biz musiqiyə və radionun yeni formalarına qulaq asır, videoya baxır, məhsul sifariş edir və ya alır, bloq yazır və digərlərin bloquna fikrimizi bildirir, digərləri ilə tanış olur, dost olur, sevir və intim münasibətlər qururuq və digərləri ilə münasibət yaradırıq. Biz etiraz edir, öyrənir, oyun oynayır, digərləri ilə münasibət saxlayır, ideya, şəkil paylaşır, video yükləyir, əlaqə saxlayır və daha nələr nələr [104]. İnternet istifadəsində sürətli inkişaf internet və rəqəmsal texnologiyaların bir çox insanlar üçün gündəlik həyat tərzinə çevrilmişdir [207]. Biz dünya şəbəkəsi kimi interneti bugünkü dünyada məlumatın paylaşdırılması üçün elektron texnologiyanın fırlanan töhfəsi kimi qəbul edə bilərik. İnternet obyektiv insan biliklərini özündə saxlayan şəbəkəli kompüterlərdən ibarət olan mərkəzləşdirilmiş texnoloji struktur olan global texnososial sistemdir [104]. O bütün növ məlumatın mümkünlük və həmin məlumata daxil olma imkanını yaradır. Bəzi alimlər interneti rəqəmsallaşdırma, həqiqi yaxınlaşma forması kimi görür [172,s.1-16].Yaxınlaşma məzmunun (media) texnoloji qoruyucusu, kompüterləşdirmə (məlumat texnologiyası) və kommunikasiya (telekommunikasiya və yayımın paylaşdırılması) anlamına gəlir[50]. Buna baxmayaraq, Watzman (Pavlik kimi müraciət edilir) qeyd edir ki, yaxınlaşmaya yönəlmədən əlavə biz yeni rəqəmsal texnologiyalar bizim izləyicilərimizlə bütün növ yeni əlaqələr yaratmaqda bizə necə kömək edəcəyinə yönəlməlidir. Belə əlaqələr çox səsküylü deyil, mənalı ünsiyyət və daha ətraflı öyrənmə kimi rəqəmsal medianın potensialını müəyyən edir” [221,s.5].

Bununla, bir çox insanlar İnternet və rəqəmsal medianı texnoloji konsept kimi qəbul edir, Fuchs hesab edir ki, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları termini daha müvafiqdir. (ICTs). İnformasiya, şəxslər arasında münasibətlər, və-təndaşların cəlb edilməsi, biznes əməliyyatları, siyasi mühakimə, və İCT mövcudluğu ilə müəyyənləşdirilən yaşda hər bir digər fiziki və virtual qarşılıqlı əlaqələrin həqiqi drayveridir. İnternet yalnız xüsusi bir şəbəkə deyil, həm də şəbəkəli bilik

bazalı texnologiyanın qarşılıqlı əlaqəsinin ümumi fenomenidir [104].

Marshall McLuhan bildirir ki, “İnternet bəşəriyyətin genişlənməsi olmuşdur” Rəqəmsal texnologiya və internet üstünlükləri məzmun istehsalçıları və istifadəçiləri arasında yeni münasibətlər qurur [221,s.5]. Internet World Stats əsasən, ümumdünya internet istifadəçiləri sayı iyun 2010 tarixində təxminən iki milyarda çatmışdır. Buna müvafiq olaraq, rəqəmsal texnologiya ilə gücləndirilən istifadəçilər bu çatdırılma mexanizmi və ya informasiya əldə etmə rutinləri üzrə onların işlərini əhəmiyyətli dərəcədə dəyişir, həm də onlar media, məzmun və digər istifadəçilərlə qarşılıqlı əlaqə saxlayaraq, dünya üzrə bütün insanlara təsir edir [35,s.86-101].İnternet formatına uyğun olmaq üçün ismaric mətnini dəyişən və insanların bundan necə istifadə edən məzmun istehsalçılarını görə bilirik.

Qarşılıqlı fəaliyyət özü istifadəçilər arasında vasitəçiyə çevrilmiş və mənbələrdən daha effektiv istifadə etmək üçün potensial gətirmişdir. məsələn, bu hərfi mənada kitabxanayı və fiziki mənbələrdən istifadə prosesini ləğv edə bilər. Bununda əvəzində, İnternet çatdırılmasının müxtəlif formaları məzmunların bütün formalarını virtual edir. Jenkins vasitəli kommunikasiyanın məzmun və forması üzrə istifadəçi tərəfindən təsir etmə imkanın verən media potensialı tədbiri kimi müəyyən edir”.Bu çox etibarlı açıılışdır, lakin, daha çox, biz görürük ki, dayanmayan qarşılıqlı əlaqə bəşəriyyət mühitində bir çox əhəmiyyətli dəyişikliyəndən biridir [230]. O onların gördüyü, eşitdiyi və etdiyi hər bir şeyin məzmununa təsir etməkdə bəşəriyyətin imkanını artırır. Buna uyğun olaraq, bu təsir yeni, daha geniş və ətraflı açıqlamaya keçə bilər.

Müxtəlif üsulla qrupların qarşılıqlı fəaliyyətini anlamağın bir yolu da fransız sosial nəzəriyyəçisi Pierre Levy tərəfindən 1994-cüildə ilk olaraq təqdim olunan kollektiv düşüncə konseptidir. Kollektiv düşüncə innovasiya şəbəkələrinə (cəlb olunan) təşəbbüs, təsəvvür və sürətli cavab qabiliyyətinə malik açıq düşüncəli, dərmə subyektlərinə istinad edir [172].Kollektiv düşüncə sosial media vasitəsilə hazırlanan yeni bilik metodlarına tətbiq olunmuşdur[42,s.155-169].Paylaşdırılan kompüterləşdirmə, fəzada onlayn qarşılıqlı fəaliyyət və sürətli kommunikasiya ki-

mi texnoloji inkişafı təhsil, əyləncə və kommunikasiya geniş sahəsində problem həlli üçün geniş imkanlar yaratmışdır. Cari olaraq, kollektiv düşüncə modeli paylaşıdırılan bilik və şəbəkə formaları vasitəsilə işlərin müzakirə hissəsi kimi hazırlanmışdır. Bəzi nümunələr izdiham mənbələri, fayl paylaşma, idarəçilik nəzəriyyəsi, əks əlaqə və interaktiv marketinq kimi görünən bilər hamısı məlumat və internet məzmunu çatdırılması kontekstindədir. Biz həmçinin şəbəkənin özünün ontologiyasını anlamalıyıq: şəbəkələr siyasi və fəlsəfə tapşırığı vasitəsilə necə fərdiləşir.

Müxtəlif ifadə və terminologiya və ya yeni leksika XXI əsr internet konseptinin məna və çılğınlığı təsvir etmək üçün bu yaxınlarda qəbul olunmuşdur[64]. Öz Şəbəkə Cəmiyyətinin inkişafı kitabında, göstərmişdir ki, cəmiyyəti yayım mirası və onun əyləncənin hazırlanması və paylaşdırılmasında rolundan fərqli olaraq məlumatın paylaşdırıcı aparatı kimi şəbəkələrin işlənməsi ilə daha çox əlaqəlidir. Rəqəmsal media üzrə artan təhlükəsizlik səbəbindən, internet və dünya şəbəkəsi müasir həyatda inama malikdir və şəbəkə cəmiyyəti ifadəsi zamanətini nəzərdə tutur [88]. Öz Media işlər kitabında, rəqəmsal medianın müasir həyat və istehlakçı məhsuldarlığında (iş və oyun) artan mərkəzi rol oynadığını göstərərək, yaradıcı sənaye coğrafiyası və yeni mərkəzlərin qeydə alınması üçün şəbəkə cəmiyyəti bərsində Castells rasionallığını tətbiq etmişdir.

Deuze şəbəkə cəmiyyətinin insan vəziyyətinin özünün bir nöqtədə cəmləşdirilməsini təklif edərək, Henry Jenkins tərəfindən verilən qabaqcıl rasionallığı göstərmişdir. Bu dəyişiklikləri görən şəxslər bunu daha yaxşı anlayır. Deuze cari media toplamını iqtisadi logika, xüsusi aparılan istehsal, paylaşdırma və çoxsaylı medianın ticari qarşılıqlı əlaqəsini qeyd etmişdir. bu logikanın xəritələmədən daha dəyərli olduğunu bildirir, çünki bu media şəbəkələri və texnologiyalar müasir həyatın mərkəzinə çevrilmişdir, baxmayaraq ki, o, kreativ sənayenin yeni coğrafiyası daxilində qarşılıqlı əlaqə saxlayan istehlakçı şəbəkələri və media həyatı nəzərdən keçirmişdir.

Jenkins' müzakirəsi yeni yaxınlaşma mədəniyyətinin daha çox istehlakçı işti-

rakının həvəsləndirilməsi, aktiv cəlb etmə, istehsal və həyatla qarşılıqlı əlaqə barədədir (xüsusilə daha aktiv iştirakçılar, oyunçular və fanatlar). Məsələn, o oyun üzrə anlayışı ortaya qoyur, istifadəçi oyunçudan daha az şəkildə, özü oyunun artan təsir səviyyəsinə malikdirlər. Şəbəkə istifadəçisi bu inqilabın hissəsidir. istifadəçilər cəlb olunur, çünki vasitəçilik onların izləyici olmamalarını tələb edir. Bu aktiv rol şəbəkənin çox funksiyalılığı üçün zəruridir. Burada olan əsas məğz internet və rəqəmsal texnologiyalardan istifadəyə, bu texnologiyaların zərərinə, insanların təhsili və işlərinə necə təsir etdiklərinə və bir birləri ilə necə əlaqə saxladığına nəzər salmaqdır. Şəbəkə üzrə gündəlik təcrübə və şəbəkənin özündən istifadə bizim həyat anlayışımızı formalaşdırır. Şəbəkə daha sonra həyata və birbaşa təhsil və təcrübə forması ilə öyrənmək daxil olmaqla, bütün elementlərini formalaşdırır. İnternet olmadan, iPad və ya digər rəqəmsal qurğulara tələbat olmazdı [35,s.86-101]. Onlara ehtiyac hər yerdə və bütün vaxtlarda internetə daxil olma tələbatından ortaya çıxır. X və Y nəsli müəyyənləşdirən dəqiq doğum tarixi barədə sosiologi yada elmi səviyyədə heç bir rəsmi uzlaşma yoxdur, lakin bu terminlər hazırda xalq mədəniyyətində geniş istifadə olunur. Geniş anlayış adətən 1960 - 1970-ci il anadan olan Qərb cəmiyyəti qrupuna X nəsli və 1980-1990-cı illərdə anadan olan qrupa isə X nəsli kimi müraciət edir. Terminlər həm Rusiya və həm də Amerika Birləşmiş Ştatlarında tədqiqat aparmaqla, iki yaş qrupunun illustrativ anlayışı kimi dissertasiyada istifadə olunacaqdır. X nəsli termini X Nəsli: Sürətlənən mədəniyyət haqqında hekayə adlı Kanada yazıçısı Douglas Coupland öz kitabında işlədilmiş və o, Baby Boomer nəsli tərəfindən yaradılan (1940-cı illərin sonlarından 1960-cı illərin əvvəlinədək olan doğum vaxtı) mədəniyyət bazasında böyüyən Qərb Dünyasındakı insanları təsvir edir. Birləşmiş Ştatlarda, X nəsli hippi və qarşılıqlı mədəniyyət artımını tutmuş, kommersionizm və istehlak dəyərlərini qəbul etmiş və aqreqatda mədəni özünəməxsus həyat tərzini və həmçinin Amerika vətəndaşları arasında ölkə sərhədlərindən kənar dünyaya dəqiq davranışı formalaşdıran Soyuq Müharibənin siyasi ideologiyasını canına çəkmişdir.

Rusiyada, X nəsillər Sovet ittifaqının parçalanmasından əvvəl kommunist so-

sialist dəyərlər çərçivəsində təhsil təməli əldə edən son yaş qrupları olmuşdur. Sovet Rusiyası iqtisadi və siyasi cəhətdən qapalı ölkə idi və bu səbəbdən, ev və məktəb tərbiyəsi gənclərə güclü mədəni və ideoloji təsir etmişdir. Həm Rusiya və həm də Birləşmiş Ştatlarda X nəsli fərdi kompüter inqilabı və informasiya cəmiyyətinin artması başladığı zaman gənc olmuş, belə ki onlar öz erkən uşaqlıq çağlarından qlobal mədəniyyətin bir hissəsi kimi özlərini aparmırdılar. Y nəsli iyirminci əsrdə anadan olan sonuncu nəsildir və birincilər tam olaraq internet, yeni elektron media və rəqəmsal kommunikasiya vasitələri epoxasında anadan olmuşdur. 1980-1990-cı illərdə, Dünya Şəbəkəsi qlobal olaraq müxtəlif ölkələrin fərdləri arasında kütləvi kommunikasiya proseslərini inqilablaşdırmışdılar. Rusiya və Birləşmiş Ştatlarda Y nəsli qlobal mədəniyyətdə mədəni irs və sosial biliyi stimullaşdıran və aktiv iştiraka sövq edən, planet üzrə istənilən vaxt fərdlərin bir-biri ilə əlaqə saxlamalarına imkan verən, e-poçt, sürətli messenger, onlayn video konfrans və bloqlaşdırma kimi yeni növ fərdlər arasındakı kommunikasiya erasında həyata gəlmişdir. Bir neçə kütləvi kommunikasiya üzrə alimlər iddia edirdilər ki, internet və yeni rəqəmsal media texnologiyasının yayılması sovet ittifaqının dağılması və soyuq müharibənin bitməsinə səbəb olmuşdur.

Adı çəkilən Dəmir Pərdələrin sökülməsindən sonra, Rusiyada planlaşdırılmış iqtisadiyyat dağılmış, bununla, Birləşmiş Ştatlarda kapitalist iqtisadiyyat bütün dünyada güclənmiş, və hətta genişlənmişdir və nəticə etibarilə bu da media şirkətlərinin birləşməsi, ticarətçilik və kütləvi medianın mənfəət yönəlməsinə səbəb olmuşdur. Time Warner və Disney daxil olmaqla, Birləşmiş Ştatlarda təşkil olunan dünya media nəhəngləri dollarlaşma, McDonaldlaşma, Disneyfikasiya kimi kapitalist dəyərləri təcəssüm etdirərək, bütün dünyada, xüsusilə Rusiyada öz məhsullarını paylaşmışdır[30,s.3-31].

Rusiyada, 1980-1990-cı illər ərzində anadan olan nəsillər qrupları kommunist kollektivistik idealın yetkin xatirələri olmadan böyümüş, lakin o kapitalist individualistik dəyərləri toplamışdır. X nəslinə qarşı, həm Rusiya və həm də Birləşmiş Ştatlarda Y nəsilləri uşaqlıq vaxtlarından kütləvi mediada oxşar media şəkil və

tekst ismarıcları ilə qarşılaşmışdırlar. Belə ki, bu hipotetik olaraq hesab oluna bilər ki, müxtəlif sosial-siyasi dəyərlər daxilində böyüyən, Rusiyada həm X və həm də Y nəsilləri öz aydın mədəni özünü-tanıma anlayışlarına malik olacaqlar. Cari tədqiqatda fərdi marağın digər əhəmiyyətli məsələsi odur ki, yaş fərqləri kimi X və Y nəsilləri arasında gözə çarpan xarakteristika ümumilikdə və xüsusilə kütləvi media tərkibində dünya üzrə öz tənqidi qiymətləndirilməsində fərqlərə səbəb ola bilər.

Bununla, mədəni həyat təcrübəsi və bəşəriyyət inkişafında şüur mərhələsində fərqi nəzərə alaraq dünyada qloballaşmanın müasir şəraitində Rusiya və Birləşmiş Ştatlarda X nəsli (28 yaşı nəzərə alaraq) və Y nəsli (18.5 yaşı nəzərə alaraq) özünüqəbul üzrə media mesajları təsirinin fərqli və oxşar cəhətlərini ortaya çıxarır.

1.2. Şəxsiyyət və onun inkişaf modelləri

Şəxsiyyətin araşdırılması sahəsində aparılan empirik işlərin bir çoxu Marcia-nın şəxsiyyətin status modeli, Eriksonun şəxsiyyət və onun inkişafı üzrə psixososial model, Eriksonun şəxsiyyət və onun inkişafı üzrə psixososial model, Eriksonun şəxsiyyət və onun inkişafı üzrə psixososial model nəzər nöqtəsinin işlənməsini özündə ehtiva edir [198, s.75-94]. Şəxsiyyətin status modeli fərdin vəzifə, din və siyasi domenlər çərçivəsində öz məqsəd, dəyər və inamlarını icra etmə dərəcəsinə yönəlir. modeldə dörd statusun hər biri araşdırma və icra ölçüsü ilə fərqlənir. birincisi, diffuz şəxsiyyət statusu həm araşdırma və həm də icranın aşağı səviyyəsini təmsil edir. diffuz şəxsiyyət statusu olan heç bir şəxs ona vaxt ayırmır, və ya dəyər və inamları xüsusi şəkildə icra etmir. Bu şəxsiyyət statusu Eriksonun şəxsiyyət qarışıqlığı konsepsiyasını paralel olaraq istifadə edir. İkincisi, moratorium statusu fərdin öz dəyər və inamlarını aşkarlamaq üçün istifadə etdiyi psixososial moratoriumu özündə ehtiva edir. Üçüncüsü, əldə olunan şəxsiyyət statusu araşdırmanın yüksək səviyyəsində yönələn yüksək icra səviyyəsini təmsil edir. Eriksonun şəxsiyyət sintezi konsepsiyasına paralel olaraq, əldə olunan şəxsiyyət müzakirənin əks oluna müddətindən sonra əldə olunur. Dördüncüsü, ötürülən şəxsiyyət statusu aşağı araşdırma səviyyəsi və yüksək icra səviyyəsini təmsil edir. ötürülən şəxsiyyətli fərdlər ilk mümkün araşdırma alternativini olma-

dan, adətən öz valideynləri və ya digər təsir edən şəxslərdən mənimsədikləri dəyər və inamlara güclü icranı özündə əks etdirir. ötürülən şəxsiyyət statusu gənclərin şəxsiyyətin formalaşdırılması prosesini gənclik dövründə yaşadıkları barədə Eriksonun inandığı qeyri aydın fikri əks etdirir [78,s.266-304].

Marcianın şəxsiyyət statusu modeli Eriksonun şəxsiyyətin yaradılması və öz dünyasında fərdin təcrübəsinin formalaşmasında onun oynadığı rolu əks etdirə bil-mədiyi üçün tənqiddə məruz qalmışdır [78,s.266-304].Eriksonun yazısından aşağı-dakı çıxarışa nəzər salın: Bu mərhələdə əldə olunan tamlığı mən daxili şəxsiyyətin məğzi adlandırmışam. tamlığı yaşamaq məqsədilə gənc uzun uşaqlıq illəri ərzində olduğu və öncədən nəzərə alınan gələcəkdə olmağa söz verən, onun olmağı nəzərdə tutduğu və digərlərin görməsi və gözləntisi barədə onun düşündükləri arasında proqressiv davamlılığı hiss etməlidir. Bu keçid təklif edir ki, müvəffəq şəxsiyyətin yaradılması fərdlərdə Marcia-nın şəxsiyyət statusu modelində təklif edildiyi kimi ağıllı domenlərdə yaradılan xüsusi icradan daha çox tamlıq və davamlılıq fikri ya-radır. Erikson bu pozitiv şəxsiyyət variantına şəxsiyyət sintezi kimi istinad etmiş və şəxsiyyət qarışıqlığı ilə əlaqəli onu fraqmentasiya və qeyri-sabitlik ilə qarşı-qarşıya qoymuşdur. Belə ki, Erikson üçün, bağlılıq və ardıcılıq öz şəxsiyyət dünya görüşünün mərkəzində yerləşir [78,s.266-304]. Bu yolla, Eriksonun yazıları özünün erkən nəzəriyyəçisinə fərdi şəxsiyyətin sintetik növünüvurğulayan Willi-am James-ə bənzəyir. Eriksonun şəxsiyyət konsepsiyası və Marcia-nın şəxsiyyət statusu paradiqması arasında fərqlər hər bir alimin əlaqəli olduğu müxtəlif elmi ənənələrə söykənir [78,s.266-304]. Psixoanalitik kimi, Erikson kliniki işlərin tədqiqatı kontekstində öz nəzəriyyəsini hazırlamış və o heç vaxt öz şəxsiyyət konsepsiyasını işə salmağa cəhd etməmişdir. Empirist kimi, Marcia araşdırma və icra kimi şəxsiyyət formalaşmasını qeyd etmək üçün şərtləndirilən iki ölçü üzrə tədbirləri müəyyən etməklə, şəxsiyyəti həyata keçirməmişdir.Bu həyata keçirmə Erikso-nun yazılarından daha çox şəxsiyyətin daha dar görünüşü ilə nəticələnmişdir.James və Erikson tərəfindən təsvir olunan şəxsiyyətin integrativ funksiyası daha sonrakı şəxsiyyət üzrə alimlərin də işində öz əksini tapmışdır. Adams və Marshal-

la görə, şəxsiyyətin əsas funksiyalarına özünüanlama üçün strukturun təmin olunmasından, həmçinin şəxsi bağlılıq və davamlılıq daxildir. Baumeister iddia edir ki, şəxsiyyət sabit, əlaqəli, davamlı qərarlar qəbul etmək üçün bazanı təmin edir [44,s.131-142].Şəxsiyyəti fikirlərini ifadə etmək və özlərinin müxtəlif sosial konteksti ilə məşğul olmaq üçün fərdin istifadəsi barədə məlumat nəzəriyyəsi kimi təsvir edir. McAdams şəxsiyyəti özünün müxtəlif aspektlərinə inteqrasiya etmək funksiyası kimi hekayəyə bənzədir. Hər bir halda, şəxsiyyət fərdin müxtəlif hisslərinə struktur və məna verən təşkilati konsepti təmsil edir.

Bəzi alimlər, buna baxmayaraq, iddia edirlər ki, inteqrasiya və bağlılıq hazırkı dövrdə fərdlərin çoxsaylı kontekst üzrə müxtəlif rollar oynadıqlarına görə şəxsiyyətin müəyyənəddici xarakteri deyildir. Gergenə əsasən, postmodern şəxsiyyət onun yetəri qədər çoxluğu ilə fərqləndirilir. O iddia edir ki, şəxsi bağlılıq hissinin əldə olunması belə tez dəyişən və sosial kompleksli dünyada mümkün deyildir. Giddens və Lifton kimi digərləri də təsdiq edirlər ki, yetəri qədər çoxluq və bağlılıq uyğun olmalıdır. Həqiqətən də, Lifton iddia edir ki, fərdin özünü ifadənin müxtəlif formasında bağlılığın tapılması psixoloji rifahın mühüm fasetidir.

Gənclik fiziki, emosional, sosial və təhsil dəyişikliyinə cəlb edən həyatda keçid dövrüdür. Bu vaxt ərzində, bir çox gənclər, xüsusi emosional narahatlıq keçirənlər, ümidlərin puça çıxması, narahatlıq, davranış və depressiya kimi problemlərlə qarşılaşırlar [4].Gənc və media arasında münasibətə alimin qeydi şəxsiyyət konsepti ilə sıx müdaxiləli olmasına baxmayaraq, hələ də şəxsiyyət ikimənəlilik və sürüşkən müddətdir [58]. Güman ki, bir səbəb də odur ki, şəxsiyyətin konsepsiyası şəxsiyyətin yaradılması və idarə edilməsi üzrə saysız müəyyən edici nəzəriyyələrə yönələn psixoloji, sosial, mədəni və fəlsəfi alimlərlə birgə inkişaf etməyə və dəyişməyə davam edir. Gənc və şəxsiyyət barəsində cari düşüncənin müfəssəl araşdırmasında, Buckingham onun şəxsiyyətin əsas paradoks kimi nəyi görməsini müəyyənləşdirir: müddət həm oxşarlıq və həm də fərqliliyi özündə əks etdirir. Şəxsiyyət hər bir fərd barədə unikal olan və onun sahib olduğu şeyləri anlamaqdır. Şəxsiyyət həmçinin mədəni şəxsiyyət, milli şəxsiyyət və paylaşan maraq və dəyərlərin

digər birləşməsi kimi daha geniş sosial qruplara əlaqəni özündə ehtiva etdirir. Ümumi məxrəc odur ki, gənclik tez-tez geniş nizam-intizam və əqli paradigma ilə şəxsiyyətin formalaşmasında kritik müddət kimi nəzərdən keçirilir.

Bəzi halların gənclikdə şəxsiyyət dəyişikliyi ilə əlaqəli olduğu, lakin digərlərinin olmadığı səbəbindən onlar müəyyənləşdirilir, lakin yaxşı anlaşılmır. Bundan əlavə, bəzi nəzəriyyəçilər təklif edirlər ki, gənclik dövründə mən kiməm sualı sabitdir, lakin digər nəzəriyyəçilər təklif etmişdirlər ki mən kiməm sualı daim inkişaf etməkdədir. Hallar və ya əlaqəli sabitlik bir qırağa, şəxsiyyətin dəyişməsini müəyyən etmək çox çətin olmuşdur. Bu araşdırma mən olan şəxsə mən kiməm və mən kiməm dəyişikliyinə fərdi dəyişiklik kimi istinad edir. Özüsözüünün etimologiya bir şəxsin fərdliyi, eynisidir [124]. Mən kiməm özü, fərdi şəxsiyyət və ya şəxsiyyət kimi ədəbiyyatda istinad olunur. Mən özlülük və şəxsiyyətin nəzəri mənasını araşdırarkən və təsvir edərkən, bu nəzəri mənalara gündəlik təcrübə və ya gündəlik həyatda qalmırlar. İnsanlar özünü dəyişmə və ya şəxsiyyətə dəyişiklik arasında fərq qoymadan özlülük və ya şəxsiyyətə dəyişikliyi mən olan şəxs və ya mən kiməm nəzəriyyəsinə dəyişiklik kimi təsvir edirlər.

Yeniyetmə zamanı ərzində bioloji, idrak və sosial keçidlərin qarşılıqlı əlaqələrini yoxlamaqla, biz fərdin inkişafı üzrə onların təsirini görə bilərik. Aydınır ki, yeniyetməlik ərzində hormonal dəyişikliklər yeniyetmə qızlarda sosial, emosional və davranış məsələlərinin bəzilərinə ciddi təsir edir. Tədqiqat yeniyetməlik ərzində, xüsusən yeniyetmə qızlarda depressiya və narahatlıq hissinin artmasını əks etdirir. Bu simptomlar həm hormonal və həm də sosial faktorlarla müşayiət oluna bilər [85,s.367-382]. Yeniyetməlik tez-tez intensiv özünü dərk etmə, özünə qayğı göstərmə və öz xarici görünüşü ilə məşğul olma hissləri ilə nəticələnən vaxtdır [227,s.215-231].

Yeniyetmə qızlarda öz xarici görünüşləri və öz həmyaşıdları və valideynləri ilə münasibətlə əlaqəli oğlanlardan daha çox narahatlıq müşahidə olunur. Bu narahatlıqlar valideyn və həmyaşıl qrupları ilə münasibət və özünü təsvirlə əlaqəli yaranan mübahisələrlə əlaqəlidir [227,s.215-231]. Bu tez-tez depressiya və ya ümid-

sizlik hissində yol açır.

Erkən yeniyetməlik yalnız keçid vaxtı deyil, həmçinin problem və mübahisəli təcrübə sayılır. Bu problemlər sosial və psixoloji və həmçinin özünü dərk və özünü təsəvvür toqquşmasıdır. Xüsusən özünü təsəvvür ilə əlaqəli olduqda, yeniyetmə qızlar onların öz bədənləri barədə nə hiss etdikləri ilə əlaqəli azalan spiral təcrübəsinə can atırlar [116,s.23-38]. Bədən təsviri ilə əlaqəli artan fikirlər və yeniyetmə qızların özlərini necə hiss etmələri hissi əsasları ilə onlar aşağı özünü dərkə birbaşa əlaqəli olan simptomları inkişaf etdirmək üzrə daha yüksək riskə malikdirlər. Yeniyetmə qızların tez-tez onların görünüşünün qrup identifikasiyası və sosial statusuna inanmaları səbəbindən, bu spirtli içki və narkotiklərdən istifadə, qida pozğunluğu və ya mənfi həmyaşd münasibətləri kimi görünüş əsaslı məsələlərin tsikli ilə nəticələnmə bilər. Özünü dəyərləndirmənin yaradılması mənfi bədən təsəvvürü və qida pozğunluğunun qarşısını almaq üçün məntiqi yanaşma kimi görünür [215,s.225-239]. Yeniyetməlik, uşaqlıqdan yetkinliyə keçid ərzində inkişafın kritik bir müddəti hesab olunur. Yeniyetməlik yaşları adətən 12 - 20 yaş arasındadır [251,s.417-463]. Bu müddət ərzində, fiziki və beyin funksiyaları dramatik dəyişikliklərə uğrayır ki, bu da idrak və sosial bacarıqların sürətli inkişafına gətirib çıxarır. Məsələn, özünü qavrama təfəkküründə aşkar dəyişikliklər [157,s.45-84]. Yeniyetməlik dövründə baş verir. Bu dəyişikliklər, inkişafı bağlı çoxsaylı nəticələrə, habelə, akademik nailiyyətə, özünə hörmətin inkişafına və fiziki fəaliyyətlərin prototipləri üzərində mühüm təsirə malik ola bilər [162,s.39-52]. Daha mühüm isə, yeniyetməliyin fərdin özünü dəyərləndirməsinin formalaşmasında həlledici dövr olmasıdır. Psixologiya və təhsil sahəsində aparılmış çoxsaylı araşdırmaların nəticəsinə əsasən, möhkəm və müsbət özünüdəyərləndirmənin formalaşması, yeniyetmələr üçün əsas inkişaf çağırışlarından biridir [278,s.41-51]. Erikson, yeniyetmələrin şəxsiyyətinin formalaşmasında mühüm rol oynayan bu konteksti müzakirə etmişdir. Ondan sonra gələn alimlər, şəxsiyyətin formalaşması prosesində bu kontekstin mərkəzi mövqedə durduğunu vurğulamışdır [192,s.429-442]. Həqiqətən də, şəxsiyyətin inkişafını zamanla silsilə şəxs kontekst keçidləri kimi təsvir etmişdir. Fərdlər dəyərlər, inanclar və öz şəxsiyyətlərini formalaşdır-

maq üçün sosial kontekstlərində iz buraxan siqnallardan yararlanırlar. Öz növbəsində, onlar şəxsiyyətləri sosial mühitdə qarşılıqlı təsir yolu ilə formalaşdırırlar. Yeniyetmələr gördüyü şəkillər və yarışa biləcəkləri təsvirlər vasitəsilə, özlərinin mənlilik konsepsiyasını və fərdi xüsusiyyətlərini müəyyən etmək üzərində çalışırlar [158].

Şəxsiyyət tərzləri ilə bağlı Türkiyə aparılan işlərə nəzər saldıqda, Çelen və Kuşdil uşaq tərbiyəsi forması ilə üç şəxsiyyət tərzini arasındakı əlaqəni ələ aldıkları işdə məlumat və normalara əsaslanan şəxsiyyət tərzləri ilə qərarlı şəxsiyyət arasında pozitiv; səs-küy / yayınma şəxsiyyət tərzləri ilə neqativ əlaqə təyin edilmişdir. Nüfuzlu ailə formasının üç şəxsiyyət tərzinin də xəbər verdiyi, təkəbbürlü ana-ata tərzini normasına əsaslanan və ; səs-küy / yayınma şəxsiyyət tərzləri ilə uğurlu və məlumat əsaslanan şəxsiyyət tərzləri ilə səlahiyyətli ailə quruluşu ilə əhəmiyyətli formada əlaqəli olduğu aşkar edilmişdir. Cinsiyyət baxımından ələ alındıqda, kişilərin qadınlara nisbətən daha çox yayınma formalı şəxsiyyət tərzinə malik olduqları və qadınların isə kişilərə nisbətən daha çox qərarlı şəxsiyyət formasına malik olduqları təyin edilmişdir[84]. Xaricdə və Türkiyədəki şəxsiyyət tərzləri ilə bağlı aparılan işlərə nəzər yetirdikdə; demografik dəyişikliklərdən daha çox cinsiyyətin şəxsiyyət tərzləri ilə olan əlaqəsinin tədqiq edildiyi aydın olur. Xaricdəki işlər əsasən qərar strategiyaları, hipotezisi yoxlama forması, elmi strategiyalar və yükləmə tərzini strategiyalar kimi elmi dəyişiklikləri əsas aldıkları halda, Türkiyədəki aparılan az saydakı işlərin psixoloji sosial dəyişikliklərdən uşaq tərbiyəsi tərzini kimi məsələlərə həsr edilmişdir.

Türkiyədə hələlik Şəxsiyyətin formalaşması ilə bağlı məhdud sayda işlər həyata keçirilir. “Mən kiməm?” sualını cavablandıracaq istənilən bir cavabın yaranma prosesi şəxsiyyəti formalaşdırma anlayışına ehtam vurur. Şəxsiyyətin formalaşması məna etibarıyla şəxsiyyətin zaman ərzində inkişafına işarə vurur Atak[19]. Müəyyən edilən yetkinlərlə apardıqları işlərdə ata-anaya bağlanma. Şəxsiyyətin formalaşması ilə vasitəçilik arasındakı əlaqəni tədqiq etmiş, vasitəçiliklə araşdırma / həssas bağlanma arasında pozitiv əlaqə olduğu halda, vasitəçiliklə təhlükəsizlik / riayət etmə və yayınma ilə neqativ əlaqənin olduğu aşkar edilmişdir.

Xaricdə və Türkiyədə aparılan şəxsiyyətin formalaşması ilə bağlı işlərdə demoqrafik dəyişikliklərdən etnik mənşə və universitetdə təhsil alıb almamaq vəziyyəti ilə şəxsiyyətin formalaşması əlaqəsinə üstünlük verildiyi aşkar edilir. Türkiyədə və xaricdə aparılan şəxsiyyətin formalaşması işləri müqayisə edildikdə, nəticələrin oxşar olduğu bildirilir. Ancaq Türkiyədə həyata keçirilən təhlükəsizlik / riayət etmə ilə vasitəçilik arasında neqativ əlaqə aşkar edildiyi halda, xaricdə aparılan işdə bu iki dəyişən arasında əlaqə aşkar edilməmişdir. Bu vəziyyətin səbəbi də mədəni fərqliliklər ya da fərdiyyət / ümumilik düşüncəsinin olmasıdır [19].

Digər bir çox nəzəriyyəçilər də şəxsiyyətin formalaşdığı yeniyetməlik dövrünümühüm vaxt keçidi hesab etmişdir [4]. Buna görə də, yeniyetmələr şəxsiyyətin formalaşması və qorunması məqsədilə bu dövrdə KIV-dən həmişəkindən daha çox istifadə edirlər. Özünü dəyərləndirmə və şəxsiyyət anlayışı üzrə empirik araşdırmaya əsasən, bu sferada feminist nöqteyi nəzərdən çoxsaylı işlər görülmüş və əsasən, qadın auditoriyaları və medianın struktur təsiri üzrə mərkəzləşmişdir. Rəqəmsal texnologiyanın artması, mediadan istifadə yollarını əsaslı surətdə dəyişmişdir. Televiziyanın, ənənəvi olaraq, ev əyləncəsinin əsas dayacağı olmasına baxmayaraq, internet vasitəsilə işlədilən qurpuların artması ilə bağlı olaraq KIV-dən istifadə üzrə son zamanlar baş verən dəyişikliklər o deməkdir ki, televiziya qarşısında keçirilən vaxt indi smartfonlar, planşetlər və leptomplara ayrılan vaxtla paylaşılır [86].

Rəqəmsal KIV texnologiyaları, yeniyetmələrin sosial internet şəbəkələri, mobil telefonlar və internet peyçerlərdən tutmuş bloqlar və vloqlara, həmçinin, virtual dünyaya, video paylaşım şəbəkələrinə qədər öz şəxsiyyətlərini ifadə etmək üçün çoxsaylı yeni kontekstlərin yaranmasına səbəb olmuşdur. Bu texnologiyaların yeniliyini və hər yerdə mövcud olduğunu nəzərə alsaq, onların yeniyetmələrin şəxsiyyət duypusu üzərində nə kimi təsirinin olmasını hesab etmək çətin olmaz. Bu təsir, texnologiyaya görə fərqli məsələlər qoyur və insanların onlardan istifadə yolları sürətlə dəyişir. Ona görə də, alimlər bu sorğu silsiləsini həyata keçirməklə, yalnız gənclərin istifadə etdikləri texnologiyaları müəyyən etməyə cəhd göstərməməli, həmçinin (məs., Facebook, youtube, MySpace, Twitter) bu texnologiyaların

fərqli xarakteristikalarını (məs., portativ, mətn əsaslı) və gənclərin onlara xüsusi maraqlarını da (məs., digərləri ilə daimi əlaqəni saxlamaq istəyi) araşdırmalıdırlar. Bu tezis, medianın istifadəçilərin şəxsiyyətlərinin gələcək inkişafı üzərində nə dərəcədə təsirinin olduğunu anlamağa çalışır? Mən beş əsas araşdırma sualını ünvanladım: (1) Media, mən obrazının gələcək inkişafına necə təsir göstərir. (2) İnternet, mən obrazının gələcək inkişafına necə təsir göstərir. (3) Youtube, mən obrazının gələcək inkişafına necə təsir göstərir. (4) "Necə" suallarını araşdırdıqdan sonra, bu tədqiqat, mən obrazı üzrə təsirin nə səbəbdən olduğunu anlamağa təşəbbüs göstərəcək (mənfi və/və ya müsbət). (5) "Necə" suallarını araşdırdıqdan sonra isə, bu tədqiqat, mən obrazını hansı medianın və necə inkişaf etdirdiyini təhlil edəcək. Bu bölmədə tədqiqat göstəriciləri istiqamətində əldə edilən nəticələr barəsində məlumat verilmiş və həmin nəticələrə əsaslanaraq tövsiyələr verilmişdir. Tədqiqat işində keyfiyyət və kəmiyyət metodlarından birlikdə istifadə edilmiş və aparılan təhlillər nəticəsində əldə edilən nəticələr aşağıda qeyd edilmişdir. Tədqiqatın kəmiyyət formasından əldə edilən göstəricilər təhlil edildikdə təcrübə və nəzarət qruplarının mən obrazı və şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafı ölçüsü ilə bağlı balların təhlili nəticəsində qruplar arasında ilkin test ballarına görə aydın bir fərq olmadığı aşkar edilmişdir. Ancaq son test balları baxımından mən obrazı ölçüsünün İmpuls və Həmyaşıl formaları istisna olmaqla Emosional, Bədən obrazı, Yetərlilik, Psixopatiya, Üstünlük, Ailə və Peşə hədəfi formalarında təcrübə qrupundakı tələblərin ballarının nəzarət qrupuna nəzərən daha yüksək olduğu müşahidə edilmişdir.

Aliyev və Türkmen [21,c.2,s.224-230].Yeniyetmələri emosional baxımdan narahat edən özünəhörmət anlayışının proqramların müdaxiləsi və xüsusi ehtiyacı məktəblərdəki fəaliyyətlər vasitəsilə inkişaf etdirilməsini aşkarlayıblar.

Yin və Yang kommunikasiya texnologiyası aşağıdakı kimi təsvir edilə bilər: əksər texnoloji uğurlarda olduğu kimi, kommunikasiya vasitələri də insanların həyatlarını ölçüyəgəlməz dərəcədə təkmilləşdirir. İnsanlar onlardan istifadə etdikdən sonra, bu texnologiyalar olmadan yaşaya bilməyəcəklərini təsəvvür edirlər. Digər tərəfdən isə, tənqidçilər, bu eyni elektron kommunikasiya vasitələrinə filmlər, televiziya və radio, bugünkü İnternet, video oyunlar, mobil telefonlar, PDA-lar

(şəxsi məlumat köməkçiləri) və digər mobil qurpulara son dərəcə artıq vaxt ayıracığımıza, təcrid olan, özünü sevən, narahat və son dərəcə məyus olan insanlara vaxt ayırmağımıza səsləyir. Texnoloji baxımdan aludə olmağımız və ya rəqəmsal vizual, audio və mətn qurpuları ilə ünsiyyətə çox vaxt ayırmağımıza baxmayaraq, bizim cəmiyyətdən aralandığımız və bu texnologiyalara o qədər də cəlb edilməmiş insanlarla müqayisədə übəüz ünsiyyət qurmaq qabiliyyətimizin aşağı olduğu düşünülür. Əlbəttə ki, biz, onlarla müqayisədə daha az psixoloji rifah duyğusunu yaşayırıq [290].

Heinberg və Thompson, görünüşlə bağlı medyadan istifadə edən xanımların, qeyri görünüşlə bağlı təsvirlərdən istifadə edən qadınlara nisbətən öz bədən formalarından narazı olduqlarını aşkarlayıblar. Öz bədən formalarını bəyənməyən xanımlar, fiziki görünüşündən razı olan qadınlara nisbətən aşağı mən obrazına və özünə hörmətə malik olublar.

Əliyev və Türkmənin araşdırmalarına əsasən, həmyaşıdlar miqyas-cavab üzərində daha çox mənfi ($X 1.60/3.0$), mediya isə daha çox müsbət təsirə malikdir ($X 2.12/3.0$). Nəticələr həmçinin, yüksək müsbət təsirin yüksək mən obrazına səbəb olduğunu da aşkarlayıb. Bir şəxsin müsbət emosiyası, digərində də müsbət əhvalın yaranmasına səbəb olur. Valideynlər, həmyaşıdlar və mediya və cismin obrazı arasındakı nisbətin mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyi aşkarlanmışdır $P < .000 < 6 = .05$ [21,c.2,s.224-230].

Qadınlar haqqında olan bir sıra məşhur jurnallar (və hətta kişi yönümlü jurnallar) qadınların fiziki və xarici görünüşlərinə diqqət yetirmələrini (yəni, bədən forması, əzələ tonusu, sümük strukturu, saç, maiyaj, geyim və s.) söyləyir və ağıllı, təcrübəli, əyləndirici və fiziki görünüşlə heç bir əlaqəsi olmayan müsbət əlamətlərin mühümlüyübarədə çox nadir hallarda məlumatlar verirlər. Striegel-Moore və Smolakın araşdırmalarına əsasən, mediada da göstərildiyi kimi gözəllik qadın incəliyinin ən əsas göstəricisidir və gənc qızların cəlbedicilik stereotipində mühüm faktor sayılır. Latın Amerikasısı ailələri və yeniyetmələri ABŞ-da yaşayan zaman bir sıra məsələlərlə, həmçinin, sistemli münaqişələr, şəxsi sosial münaqişə-

lər və sosiallaşma gərginlikləri ilə rastlaşıblar. Ailə əlaqələri, həmçinin, valideynlər tərəfindən emosional dəstək, valideynlərin iştirakı və valideyn uşaq konfliktlərinin hər birinin yeniyetmələrin yönləndirilməsi və əqli sağlamlıqlarına təsir etdiyini görüblər [61,s.55-69].

Araşdırma göstərib ki, sosiallaşma prosesi Latin Amerikası ailələri daxilində valideyn-uşaq əlaqələri, yeniyetmələrin yönləndirilməsi və əqli sağlamlıq kimi ailə dinamikalarına təsir edə bilər [81,s.639-668].Təcrübə qrupunun məən obrazı və şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafı ilkin test–son test balları arasındakı fərqi aydınlığını təhlil etmək üçün asılı model t-testi aparılan analiz nəticəsində təcrübə qrupundakı tələbələrin təcrübə iş nəticəsinə nəzərən təcrübə işdən sonrakı məən obrazı ölçüsü “Yetərlik və Bacarma”, “Üstünlük” və “Peşə hədəfləri” subölçülərinə bağlı balların aydın şəkildə artdığı müşahidə edilmişdir. Məən obrazı dəyişəni baxımından nəzarət qrupundakı tələbələrin ilkin test və son test nəticələri arasında isə əhəmiyyətli dərəcədə fərq yoxdur.

Müəllimlərin əksəriyyəti, onların məktəb missiyasının müvəffəqiyyət qazanan və cəmiyyətin məhsuldar üzvləri olan tələbələr hazırlamaq olması barədə razılığa gəlirlər. Tələbələrin bu məqsədə nail olmaları və düzgün təhsil və peşə seçimlərini edə bilmələri üçün bilik, dayaq və şəraitlə təmin edilməlidirlər. İnkişaf və kompleks karyera bələdçilik proqramı, tələbələr tərəfindən bu kimi seçimlərin edilməsində mühüm sayılan bilik, bacarıq və münasibətlər üçün mühüm resursdur [122,s.96-104].Bugünkü məktəblilər arasında fərqliliyin artması, müəllimlər üçün özünəməxsus problemlər yaradır ki, bu da tələbələrin bütün ehtiyaclarını qarşılamaq üçün mühüm hesab edilir. Valideynlər tələbələrin təhsil və peşə seçimlərinə və iş dünyasına daxil olmalarına təsir edə bildiklərindən, onların cəlb edilməsi müəllimlər üçün potensial resurs ola bilər. Valideynlər yalnız uşaqların ilk müəllimləri yox, həmçinin, öz uşaqlarının əsas xüsusiyyətlərini, bacarıq və maraqlarını ən yaxşı başa düşən insanlardır. Bundan başqa, araşdırma, valideynlərin öz uşaqlarının karyera və təhsillərinə cəlb edilməsinin, onların karyera ilə bağlı qərarlar verməsinə təsir etdiyini göstərib [99,s.348-364]. şəxsiyyətin sosial-psixoloji

inkişafı ölçüsü balları ilə bağlı nəticələr təhlil edildikdə isə təcrübə - nəzarət qruplarındakı tələbələrin son test balları arasında Çalışqanlıq forması istisna olmaqla, İnam, Özünüidarə, Təşəbbüskarlıq, Şəxsiyyət formalarında təcrübə qrupunun lehinə artım olduğu müşahidə edilir.

Gənc inkişafı ədəbiyyatına diqqət etdikdə Özünüidarənin çox yönlü şəkildə istifadə edildiyi müşahidə edilir. Özünüidarə məfhumu: ana atadan ayrılma duyğusunun inkişafı, fərdiləşmənin nəticəsi, gəncin ana-ata və dostlarının təzyiqinə qarşı müqaviməti, azadlığının subyektı duyğusu, fərdiyyət idarəetməsi və qərar alma zamanı özünə inam ya da sosial məsələni həll etmədə, siyasət və əxlaqla bağlı məsələlərdə ideyalar irəli sürmədə sərbəstlik kimi müxtəlif inkişaf sahələrində istifadə edilir [253,s.129-144].Özünüidarə müxtəlif formaları ilə şəxslərarası əlaqələrə, fərdiyyət duyğusuna, psixoloji uyğunluq və psixopatologiyaya təsir edir. Praktiki tədqiqatlar özünüidarəetmənin uşaqların təhsil göstəricilərinə, yetkinlərin iş məmnuniyyətinə və ixtisas yönlü iş göstəricilərinə təsir etdiyini açıq şəkildə bəyan edir [140,s.277-310].Türkiyədə özünüidarəetmə məsələsindəki çalışmaları və mən obrazı kontekstində ya da emosional özünüidarəetmə yanaşmasının əsas götürülməsi ilə aparılmışdır [98].

Tədqiqatın keyfiyyət formasında tədqiqat işində iştirak edən təcrübə qrupundakı bəzi tələbələrdən təsadüfi olaraq seçilən tələbələrə əvvəlcədən seyr edilən videoların məğzini əhatə edən və onları təmsil edən 4 video seyr etdirilmişdir. Daha sonra həmin videoların köməkliyi ilə sosial medianın onların həyatlarına nə dərəcədə təsir göstərdiyi barəsində suallar verilmiş və fikirləri alınmışdır. Bu görüşlər hər bir video üçün dörd başlıqda ələ alınmışdır. əldə edilən göstəricilər təhlil edildikdə tələbələr ilk üç videonun həyatlarına dörd başlıqda Dəqiq təsvir, həyatıma tətbiqlər, müzakirəyə töfhələr, ümumi məlumatda yüksək dərəcədə təsir göstərdiyini qeyd etmişlər. Son video isə həmin dörd başlıqda orta səviyyədə təsir göstərmişdir. Tədqiqatdan əldə edilən nəticələrə əsasən tədqiqatçılar, psixoloqlar, rəhbərlik və psixoloji konsultantlar, təhsil sahəsində öz sözünü deyən şəxslər (bir təşkilatın, qurum, torqan ya da şirkətin fəaiyyətlərindən, hədəflərindən, siyasə-

tindən, aldığı nəticədən təsirlənə bilən və təsir edə bilən şəxslər, qruplar və ya sistemlər) və tələbələr üçün faydalı olacağı ehtimal edilən tövsiyələr barəsində aşağıda məlumat verilmişdir: Növbəti araşdırmalar, yarış, sosial-iqtisadi status və coğrafi məkan baxımından fərdlərdən ibarət daha fərqli qrupların yaradılacağına təşəbbüs göstərə bilər. Bundan başqa, bu araşdırmalar, cins anlayışının yeniyetmələrin baxış təcrübələri üzərindəki təsirini də araşdırı bilər. Xüsusilə, tədqiqatçılar, gender anlayışının videoların seçimi ilə necə əlaqəli olduğunu da təyin edə bilər.

Valideynlər, səciyyəvi olaraq, uşaqların söylədikləri ilə müqayisədə, övladlarının KIV-dən daha az istifadə etdikləri barədə məlumat verirlər [144]. Buna görə də, mühüm ilk addım kimi, tibbi xidmət təchizatçıları valideynlərin öz övladlarının mediaya ayırdığı vaxta daha diqqətli yanaşmağa çapırırlar. Həmçinin, zorakılıq və seksual xarakterli filmlər geniş yayıldığından, valideynlər azyaşlı uşaqlarının PG-13– və R-kateqoriyalı filmləri izləməsinə yol verməməlidirlər [256,s.2265-2266]. Habelə, spirtli içkilərin qəbul edilməsini və siqaret çəkilməsini təsvir edən film səhnələri də yeniyetmələrin spirtli içki içmələri və siqaret çəkmələri kimi qərarlarında çox təsirli ola bilər [123,s.989-995]. Bundan başqa, araşdırmalar göstərir ki, valideynlərin özlərinin KIV-dən çox istifadə etmələri onların övladlarının da mediadan sıx istifadə edəcəkləri barədə proqnoz verdiyindən, bu məsələyə qarşı diqqətli olmalıdırlar [284]. Televiziyada təqdim olunan mövzular üzrə əlavə məlumatlar vermək, onları izah etmək və diqqətlə dinləmək də mənfi və ya zərərli təsirlərin qarşısını almaqda uğurlu ola bilər.

Təhsilin məqsədi yalnız kurikulumu öyrətmək yox, həmçinin, yeniyetmələrin öz sosial və psixoloji problemlərinin öhdəsindən gəlməkdə onlara dəstək olmalıdır. Məktəblər, gənc vətəndaşlar yetişdirməli və bu vətəndaşlar da, cəmiyyətə müsbət töhfə verməli və cəmiyyətin onlardan nə istədikləri deyil öz istədikləri qaydada rahat olmalıdırlar. Bu araşdırmadan əldə edilmiş məlumatlar cismnin obrazının az özünə hörmətlə bağlı olan narazılıqlar, qida qəbulunda pozğunluqların başlaması, öz çəki və görünüşü barədə manikal təfəkkür, özünü qəsdən şikəst etmə, siqaret çəkmə və spirtli içki qəbul etmək kimi zəif həyat tərzinin başlaması və

digər sosial problemlər barədə qeydləri bu tədqiqata əlavə edəcək. Məktəbin informasiya bülletenləri və ya internet şəbəkələrindən əldə edilmiş məlumatlar vasitəsilə tələbə və valideynlərə pəhriz saxlamaq və yeməkdən imtina etmək haqqında informasiya ötürmək, "ideal" çəki əldə etmək üçün mənfi metodların qəbulu ehtimalının qarşısını alacaq. Tibb bacıları və ya dietoloqlar kimi qonaq lektorlar məktəblərə gələrək, bütün qida qruplarına riayət etməklə bədən növləri və sağlam qidalanma haqqında tələblərə məsləhətlər verməlidirlər. Müəllimlər, çəki ilə bağlı həmyaşıdların sataşmaları üçün qeyri-tolerantlıq siyasətini hazırlaya bilərlər. "Kök" sözündən sinif otaqlarında istifadə edilməməlidir. Məktəb müəllimləri, mən obrazını inkişaf etdirmək üçün tələbələrin məktəblə əlaqəli fiziki tədbirlərdə iştirakını dəstəkləməlidirlər. İdmanla əlaqəsi olmayan tələbələr öz bacarıqlarını yerli gündəlik uşaqlara qayğı mərkəzlərində, yoxsul insanlar üçün yeməxanalarda, qocalar evlərində və s. könüllü işləməyə cəsarətləndirilməlidirlər. Məktəb müəllimləri, KİV mənbələrindən alınmış ismarıcları dəyərləndirmək və bu ismarıcların onların inkişafda olan zehinlərini istismar etmələrinə yol verməmək strategiyalarını tələbələrə öyrətməlidirlər. Bu dəyişənlərin eyni zamanda yoxlanması, cari araşdırmaya güc verir və cisim obrazının təhsil nəticələri üzərində təsirə malik olmasını qeyd edir. Sosial əlaqələr yaratmaq, yeniyetmələrin ünsiyyət qurmaq və öz obrazlarını ifadə etmək qaydalarını dəyişən bir texnoloji vasitədir. Təcrübə keçən məktəb psixoloqları, insanlar arasında qarşılıqlı əlaqələrin qorunub saxlanılmasının mühümlüyü barədə tələbələrə təhsil verməlidirlər. Bloqqinq, ani mesajlaşma və göndərilmiş şəkillər, yeniyetmələrin sosiallaşma aspektləridi və bu, onların bir sıra həmyaşıdları ilə əlaqə qurmasına şərait yaradır. İnsanların texnologiya vasitəsilə ünsiyyət qurmaqdan zövq almalarına baxmayaraq, üzbəüz qarşılıqlı əlaqələr, insanların dərin və şəxsi sevinc və rəğbət hisslərini nümayiş etdirmələrinə imkan verən mühüm vasitə sayılır. Məktəb psixoloqları, ictimaiyyətə təhsil vermək üçün sosial şəbəkələrin dolaşq aqibətləri ilə bağlı bilik bazalarını genişləndirməyi düşünməlidirlər. Əslində, məktəb psixoloqları, youtube və digər sosial şəbəkələrdən qaynaqlanan akademik yönləndirmə sahəsində meydana çıxan sosial

məsələləri idarə etməklə bağlı strategiya və prosedurları müzakirə etmək üçün müəllim və inzibatçılarla əməkdaşlıq etməlidirlər. Əlbəttə ki, məktəb psixoloqları və müəllimlər, tələbələrin sosial şəbəkələrdən necə istifadə etmələri barədə daha çox öyrənmək üçün təlimə ehtiyac duya bilərlər.

Bir valideyn gələrək, övladının bütün günü kompüterdə dosları ilə danışması, ünsiyyət qurmaq üçün yeni dostlar axtardığını və insanların profillərinə baxması barədə şikayətlənir. O, övladının "həmyaşıdları üçün nəzərdə tutulmuş səciyyəvi fəaliyyətlərdən" kənar düşməsi və bunun onların inkişafına necə təsir edəcəyi haqqında narahatlığını ifadə edir. Onlar bir Psixoloq kimi sizdən, nə etmələri barədə soruşurlar? Bu araşdırma, həmçinin, eyni qəbildən olan növbəti tədqiqatlar, onlayn davranışlar haqqında öz tövsiyələrində qərarlar barədə məlumat vermək üçün psixoloqlar üçün mühüm sayılır. Psixoloqlar, öz müştərilərinə məsləhət vermək kontekstində əlaqələrin keyfiyyəti üzərində uzun uzadı dayanmışdır. Youtube səhifəsindən güclü istifadəni nəzərə alsaq, psixoloqlar, müştərilərinin youtube-dən istifadələrini başa düşməkdə indi daha bacarıqlı olmalıdır. Əlaqələrin idarə edilməsi, kliniki prosesdə daha mühüm mövqe tutacaq.

Petersen, Özünü təsvir sorğusunu hazırlamışdır. SIQYA 98 təsvir edici bildirisdən ibarət olan özünə hesabat inventarıdır. Hər bir məsələnin 1-Məni daha yaxşı təsvir et sualından 6 - Məni ümumiyyətlə təsvir etmə sualı kimi 6 sualdan ibarətdir. Məsələlərin yarısından çoxu neqativ sözlərdən ibarətdir, lakin bu məsələlər müsbət özünü təsviri əks etdirən yüksək balla qiymətləndirilmişdir. SIQYA emosional ton, impuls nəzarəti, bədən obrazı, həmyaşd münasibətləri, ailə münasibətləri, bacarıq və imkan, texniki/humanitar təhsil məqsədləri, psixopatologiya və yüksək tənzimləmə kimi 9 şkaladan ibarətdir. SIQYA güvənliliyi bu güvənliyin yaxşı minimal qiymətləndirilməsini təmin edən daxili konsistensiya üzrə Cronbac-hın əmsal alfas tərəfindən hesablanmışdır. Hər bir şkalanın güvənliyi yüksək güvənliliklə daha yaxşı qəbul olunur. .88 ailə münasibətləri şkalası və daha az 61 yüksək tənzimləmə şkalası [225,s.93-111]. SIQYA-nın etibarlılığı Rosenberg özünü qiymətləndirmə inventarı ilə müqayisə edilərək və SIQYA-nın qeyd edilməyən

simptomlardan psixoloji qeyri-düzgün tənzimləmənin subyekt simptomlarını fərqləndirə bilən SİQYA ballarını nəzərə alaraq yoxlanılmışdır. Bu tədqiqat üzrə, Rosenthal Gurney və Moore tərəfindən hazırlanan Erikson Psixososial Mərhələni inventarı (əlavə...) bu tədqiqatın aparılması üzrə gənclərin əldə etdikləri şəxsiyyət inkişafı səviyyəsini hesablamaq üçün istifadə olunmuşdur. Bu şkala inkişaf tədqiqatında müvəffəqiyyətlə istifadə olunmuşdur və digər fərdiyyət hesablamalar və Erikson şkalaları və həmçinin daxili konsistensiyanın yüksək səviyyəsi və etibarlılıq yaratmaq ilə bir nöqtədə cəmlənən etibarlılığı nümayiş etdirmişdir. Tam alət Eriksonun psixososial mərhələsinin aşağıdakı hər altı faktorunun hər birini təmsil edən 12 məsələ ilə 72 məsələdən istifadə etmişdir: inam, azadlıq, təşəbbüs, şəxsiyyət və yaxınlıq. Şəxsiyyət şkalası bu tədqiqat üzrə xüsusi maraqdır lakin bildirişlər arasında müvafiq mövzu fərqliliyi təmin etmək məqsədilə, azadlıq və yaxınlıq şkalaları həmçinin əlavə olunmuşdur.

Bu alətin orijinal versiyasında bir neçə bildiriş aydın göstərilməmişdir və bu səbəbdən digər tədqiqatçılar tərəfindən təklif olunan bildirişlərlə əvəz edilmişdir. EPSİ-ni hazırlayan Rosenthal et al. ədəbi şəkildə qəbul oluna bilən bəzi subyektlər üzrə Mən öz iki ayaqlarımın üzərində dayana bilərəm bildirişini aydın şəkildə açıqlamışdır. Nəticə etibarilə, Arehart və Smith tərəfindən təklif olunan aşağıdakı bildirişlə əvəz olunmuşdur: "Mən öz qayğıma qala bilərəm". Eyni tədqiqatçılar tərəfindən təklif olunan əlavə analizlər bu tədqiqat üzrə araşdırmaya birləşdirilmişdir. Buna Mən həqiqətən bilmirəm ki, mən hardayam termini Mən həqiqətən bilmirəm ki, mənim həyatda məqsədim nədir termini ilə əvəz olunma da daxildir. Bu tədqiqatı tamamlamaq üçün, cavablandırııcılardan 1 (çox qəliz həqiqət)-5 (daimi həqiqət) şkalası üzrə hər bir bildirişin nə qədər onlar üçün doğru olduğunu cavablandırmaq xahiş edilmişdir. Şəxsiyyət tədbiri üzrə ballar 12 sualın cavabları mənasındadır və bu səbəbdən 1-dən 5-ə dək davamlı məlumatı əks etdirir.

Film sorğusu film klipinə fərdi reaksiyanı qiymətləndirmək, həmçinin manipulyasiya yoxlaması kimi xidmət etmək üçün hazırlanmışdır. O, ötürmə, şəxsiyyət və xarakterin dərk edilən mənəvi valentliyini qiymətləndirən 21 sualdan ibarətdir.

Səkkiz məsələ Mən filmde göstərilən hadisə səhnələrində özümü görə bilərəm və Mən flime baxarkən, mənim oturduğum otaqda baş verən fəaliyyət mənim beynimdə olmuşdur (əks yığım) kimi ötürməni qiymətləndirmişdir. Bu məsələlər 620 Cronbach alfasına malikdir. Film klipinə baxarkən, mən bu məqsədlərə nail olmağı istəyirəm (xarakter adı) kimi üç məsələ xarakter şəxsiyyətini qiymətləndirməkdə istifadə olunmuşdur. Bu məsələlər 794 Cronbach alfaya malik olmuşdur. Əlavə olaraq, sorğu aşağı ötürmə şərtlərinə ünvanlanan iki boş məsələdən ibarətdir. Bu məsələlər iştirakçıdan obrazlarının rəng sxemasının anlayışını öyrənməyə yönəlmişdir. Hər bir məsələ cavabı adi olaraq hə və ya yox olan əvvəllər nəzərdən keçirilən məsələlərin istisnası ilə 1-7 Likert növlü şkala üzrə qiymətləndirilmişdir. Anchor qeyd edir ki, Likert növlü məsələlər birbirindən fərqlənir, tam sorğu sonrakı istinad üçün əlavə edilmişdir. Bu suallar müvafiq ədəbiyyatda Türk sosial-mədəni reallığına əsasən seçilmişdir.

Yeniyetmələr şəkli tap etməklə öz statuslarını göstərmək üçün sosial şəbəkələrdən istifadə edir, gənclər öz sosial münasibətini yaratmaq və genişləndirmək üzrə diqqətlərini cəlb edə bilərlər. Gənclərin həyatında məzmunlu çağırış ziddiyyətləri psixoloji rifahla əlaqəli faktorları dəqiq şəkildə yoxlanılmasına mane olur. Gələcək tədqiqatlar irqi, sosial iqtisadi status və coğrafi yerləşmə terminləri üzrə fərdlərin müxtəlif qrupunu birləşdirməyə çalışa bilər. Əlavə olaraq, gələcək tədqiqatlar gənclərin baxış təcrübəsi üzrə gender zərbəsini aşkarlaya bilər. Xüsusi olaraq, tədqiqatçılar genderin video seçimi ilə necə əlaqəli olduğunu analiz edə bilər. Gender tərəfindən video məzmununda fərqlər varmı və ya seksuallıq və ya karyeranın araşdırılması kimi anlaşılan fərqlərdən asılı olmayaraq ümumi əsas mövzu ola bilərmi? Əlavə olaraq, tədqiqatçılar əhval ruhiyyənin idarə olunması üzrə Youtu-be-də qadın və kişi arasında nəzərə çarpacaq fərqlər aşkarlaya bilər. Yalnız qadınlar bunu edir? Öz təcrübəsini almadan baxaraq kişilər əhval ruhiyyəni idarə edə bilirlər? Bundan əlavə, onlar üçün mənalı olan video paylaşılması haqqında kişi və qadınların cavablandırıdığı suallar vasitəsilə onları anlamaq maraqlı olardı. Videoların yalnız əyləncə üçün nəzərdə tutulmuşdur və ya video iştirakçılar üçün zə-

ruri olan emosional təcrübəni əldə etməyə yönəlmişdir.? Sualların kişi və qadın arasında mümkün fərqləri anlayışları artırmağa yardım edən tədqiqatlar aparılmışdır. Oxşar olaraq, gələcək tədqiqatlar Youtube videolarına baxmaqda yaş oyunlarının rolunu aşkarlaya bilər. Bu, hər bir gənclik yaşlarında böyük iştirakçı sayı ilə tədqiqat aparmağa imkan verəcəkdir. Bu tədqiqatdan fərqli olaraq gəncin bu barədə daha yaxşı fikir bildirməsini təklif edə bilər və ya ola bilsin ki, yeniyetmələrin öz təcrübələri barədə daha az danışdıqlarını aşkarlayacaqdır. Gənclərin öz maraq və dəyişən təcrübələrini daha yaxşı anlamaları üçün gənclik müddətində həmçinin göstərilən fərdlərə yararlı ola bilər.

Son olaraq, şəxsiyyətin inkişafı və baxış təcrübəsinin qarşılıqlı kəsişən mərhələsi barədə öyrənmək maraqlı olardı. Eriksonun nəzəriyyəsinə əsasən psixoloq James Marcia tərəfindən hazırlandığı şəkildə, şəxsiyyətin inkişafı mərhələsi baxış təcrübəsinə necə təsir edə bilər? Yaş şəxsiyyətin inkişafının mərhələsi üzrə fərdin faktoru ola bilər. Bu səbəbdən, Eriksonun şəxsiyyətin inkişafı mərhələləri üzrə istinad etdiyi yaş fərqi dəqiq əks etdirmək məqsədilə, gənclərin erkən yaşdan orta yaşadək fərqləri ayırmaqla gələcək tədqiqatlar üçün faydalı ola bilər.

1.3. Şəxsiyyətin “Mən-obrazı”nın tədqiqi istiqamətləri

Özünü anlama biz özümüdə baxdıqda bizim istinad etdiyimiz mənədir [257,s.128-152].Anlayış dünyanın necə işləməsi barədə fikirlərə istinad edən əsasdır. O özündə inam və dəyərləri ehtiva edir. Stimul şərh olunur və dünyada mənə filtrindən keçirən təşkil olunmuşdur. O, dünya üzrə şəxsin dünya görüşünü formalaşdırır [196]. Bu dünya görüşü qarşılıqlı fəaliyyətə aktiv şəkildə cəlb olunma daxil olmaqla, inkişaf etməkdə olan sistem kimi fərdin özü, digərləri və dünya haqqında perspektivlərini formalaşdırır [155].Anlayış irsi keçmiş, təcrübə ilə ortaya çıxır. anlayışı ortaya çıxaran mexanizm fəaliyyət-reaksiya-cavab kimi üçlük sistemidir. Məsələn, uşaq özünün ilk analar günü açıqcasını hazırlayır və onu anasına verir: Mən bunu sənə üçün hazırlamışam. Bu təqdimat fəaliyyətdir. Onun anası-

nin açıqçaya reaksiyası açıqçanın anaya nə qədər dəyərli olduğunu əks etdirir. Uşağın ananın reaksiyasına cavabı vardır. Uşağın cavabı uşağın açıqçanı təqdim etmə ilə nəticələnən ananın reaksiyası ilə əlaqəlidir. Ananın reaksiyası və uşağın cavabı açıqçanın təqdim edilməsi fəaliyyəti üzrə məntiqi nəticə və anlayışdır [47,s.34]. Açıqça hazırda mənası olan obyektədir. Anlayış söz kimi simvol və ya etiketlə təqdim olunduqda, anlayış digərləri ilə paylaşdırıla bilər. Uşağın açıqçasına ananın reaksiyası yalnız reaksiyaya deyil, həmçinin uşağa reaksiyadır. Uşaq açıqça və ya özünə istinad edərək öz anasının reaksiyasını izah edə bilər. Uşağa istinad edən fəaliyyət-reaksiya-cavabla, bu mövzuda nümunə kimi, mən kiməm üçün anlayışı ortaya çıxarır. Sosial qarşılıqlı fəaliyyət daxilində, açıqça anlayışı onun generik və ya ümumi olması ilə, bu vaxt ərzində ümumiləşdirilir. Bu ümumiləşdirmə fəaliyyət-reaksiya-cavab qarşılıqlı fəaliyyət və anlayış nümunəsi kimi davamlı olaraq ortaya çıxdıqda əmələ gəlir. Buraya ad günü açıqçaları, toy açıqçaları, Keçmiş olsun açıqçaları, gülməli açıqçalar, böyük açıqçalar, kiçik açıqçalar və evdə hazırlanan açıqçalar. Beləliklə, etiket açıqçaları obyektin geniş düzəni daxil olan generik və ya ümumiləşdirilmiş anlayışı mənasındadır. Açıqça kimi obyekt anlayışı ümumiləşdirildikdə, digərləri də ümumiləşir. Respublika və ya demokratiya forması, qadın və ya kişi anlayışı, xüsusi universitetə və ya digər universitetə gedən şagird anlayışı ümumi anlayışa çevrilmişdir. Meadın dediyi kimi bu digərlərini də ümumiləşdirir. Ümumiləşdirilən digərlərə nümunəvi davranış üsulu ilə digərlərinin reaksiyasına əsasən fərdin hər hansı vəziyyətdə hərəkət etdiyi zaman tipik şəxsin normal, sadə və ümumi şəkildə etdiyini hərəkətlərin ümumi və ya standart anlayışından ibarətdir [136]. Bu standart və ümumiləşdirilmiş anlayış sosial dünyada fakt və qarşılıqlı fəaliyyətin həyata keçirilməsini asanlaşdırdı. Mead ümumiləşdirilən özlülük haqqında danışmadıqda belə, bu onun yazılarında öz əksini tapmışdır. Mən kiməm ümumiləşdirilmiş anlayışdır, nəzərdə tutulan və açıq deyilən həm fikir və həm də hissələr tam fəaliyyət-reaksiya- cavaba daxil olmuşdur.

Anlayış fəaliyyətə digərinin cavabı ilə əlaqəli tamamilə nəzərdə tutulan və

açıq şəkildə deyilən şəxsin reaksiyasının müxtəlif komponentlərindən ibarətdir. bununla əlaqəli olaraq, anlayış tutum kimi düşüncə ola bilər. Komponentlərin anlayış tərkibi fəaliyyət-reaksiya-cavab üçlük sistemində olan hissi, emosional, düşüncə, fəaliyyət və nəticə kimi belə obyektlərdən ibarətdir. Şəxsin nəzərdə tutulan və açıq şəkildə ifadə etdiyi bütün cavab komponentləri fəaliyyət reaksiya cavabın uzlaşdırılması və ya nəticəsini formalaşdıran fəaliyyət və reaksiyadan ibarətdir. anlayış tərkibi buraxıldıqda, fərd öz mövqesinə malik olur. Albert və Ramstad fikir kimi ifadə edilən hərəkətə hazırlığı məsləhətsiz, emosional və fizioloji vəziyyət, əzələ hərəkəti və ya potensial gələcək stimula diqqətin yönəldilməsi kimi davranışı müəyyən edir. Şəxs davranışa malik olduqda, məna tərkibi daxilində tam davranış və ya bütün komponentlər dərhal nəzərə çarpır. Meadın, təsvir etdiyi yol anlayışın düşüncə bədənini olan Gendlin-in davranış üzrə düşüncə tərzini məna xatırladır. Gendlin anlayış hissinin bədənini təfəssilatı ilə əhatə etdiyi və ya əlaqə saxladığı vaxtda verilən subyekt barədə sizin bildiyiniz və hiss etdiyiniz hər bir şeyi əhatə edən daxili aura kimi təsvir etmişdir. Cooley, qeyd etmişdir ki, tamlığın eyni konsepti tamamilə yetkin şəxslərdə olduğu üçün konkret özünü hiss anlayışıdır. Biz yalnız onu yaşadığımızda onun nə olduğunu bilərik. bu tam cavab olan komponentləri ayrı ayrılıqda yoxlamaqdan daha fərqlidir. Tərkibdən buraxılan hər bir anlayış şəxsin tamamilə səs lövhəsinə çevrilməsinə səbəb olur. Buna baxmayaraq, çox vaxt biz bu səsi eşitmirik. Bizim davranışımızdan törəyən səslərin çoxundan xəbərdar olmadığımıza görə, davranış buraxılışı fikir, ideya və/və ya emosiya kimi ortaya çıxa bilər. Məsələn, fərdin bədənini bir müddət ayaq üstə durduqdan sonra dincəlmək istəyə bilər. Bu oturmaq ideyasını ortaya çıxaran, şəxsin davranışına səbəb olacaqdır. Bu halda, məntiqi nəticə və fəaliyyət onlar ictimai şəkildə fəaliyyətə keçməzdən əvvəl fərdilik barədə fikirlərdir. Davranışlar şəxsin gələcəkdə əhəmiyyətli nəticə əldə etməyə sövq edən məsləhətsiz hazırlıq vəziyyətinə təhrik etməsi səbəbindən aktivləşdirici elementlərdir [78]. Diqqətlər, davranışın buraxıldığı ərzində ətraf mühitdə obyektlərə yönəlmə bilər. bütün obyektlər şəxsdən məsafə və istiqamətcə kənardır. məsafə və istiqamət gələcəkdə obyektlərə yönəlir, hətta

həmin gələcək bir neçə saniyə sonra baş verəcək. Bu halda, davranışlar gələcək anlayış nəticələrini yerinə yetirmək istiqamətində hərəkətləri təşkil edəcəkdir. Məsələn, oturma davranışı ətraf mühətdə, stul kimi daha uyğun obyektlərə diqqəti yönəldir. Mümkün stullar şəxsdən müəyyən məsafədə və istiqamətdədir, hətta əgər istiqamət yerə əyilməyi nəzərdə tutduqda belə, davranış gələcək nəticə yollarını axtarır.

Davranış və ümumilikdə mən kiməm anlayışı özünün keçmiş, hazırki və gələcək komponentlərlə təmin edir. Oturma vəziyyətində durmaqla, şəxs oturmaq istəyir. Stul və oturmaya yönələn hərəkət düşüncəsi gələcəkdə mən kiməm proyeksiyası və ya gələcək şəxsdir. Keçmiş şəxs mümkün gələcək üçün nəzərdə tutulanlara əsasən, hazırki şəxsin niyyətini yerinə yetirə bilməsi üçün bunun nə qədər realistik, həyat qabiliyyətli və rahat olması barədə hazırki şəxsi məlumatlandırır. Bununla əlaqəli olaraq, biz şəxs və ya fərd deyil, daha çox keçmiş, hazırki və gələcək şəxslərlik [47,s.34].

Mead, təklif etmişdir ki, adi davranış fəaliyyət-cavab-reaksiyanın müxtəlif komponentinin kompilyasiyasıdır. səssiz kombinasiya, sintez, davranışların yenidən təşkili və ümumiləşdirilməsi naməlum olan kompleks davranışları formalaşdırır və mövcud olan hissələri yoxlamaqla tanıma bilməz. Kompleks davranışlar tamlığın hissə sayından fərqli olduğu naməlumluq üçün hərəkətverici qüvvəni təmin edir. keçmiş, hazırki və gələcək özlülüynün unikal kombinasiyası ilə bu fərqlilik mən kiməm fərdiliyini təmin edir [266,s.5941-5946].

Buckingham gənclik və yeni medianın araşdırılması üçün şəxsiyyət və düşüncəni çərçivəyə salmaq məqsədilə beş əsas yanaşmanı müəyyən etməyə davam edir. İlk olaraq şəxsiyyətin araşdırılmasında o, G.Stanley Hall, Erik Erikson və James Marcia kimi alimlərin işlərinə sitat gətirərək, onun psixoloji nəzərini inkişaf prosesi kimi göstərmişdir. İkincisi, onların gəncləri öz hüquqlarından fərqli olaraq çevrilmə olan yetkin təsirlərin passiv qəbul edicisi kimi gördüyü sosioloji yanaşmalardır. Erik Erikson, psixanaliz sahəsi üzrə tanınmış təkmilləşdirici psixoloq kliniki halların araşdırılması yanaşmasını inkişaf etdirən həyat davamlılığı-

nın inkişaf nəzəriyyəsini hazırlamış və təkmilləşdirmişdir. Erikson hər biri yaş dərəcələri ərzində açılan unikal krizisdən ibarət səkkiz inkişaf mərhələsini təqdim edir. Hər bir ardıcıl mərhələ əvvəlki mərhələnin nəticəsini ortaya çıxarır, və bu müvəffəqiyyətli olduqda, zəruri psixoloji gücün yaranması ilə nəticələnir.

Bir mərhələ müstəsna olaraq şəxsiyyətin təkmilləşdirilməsinə aiddir və bu səbəbdən, bu araşdırma məqsədi üçün daha uyğundur [198]. Rol qarışıqlığına qarşı şəxsiyyət kimi tanınan bu mərhələ Eriksonun göstərdiyi nəzəriyyədə beşinci mərhələdir. Erikson şəxsiyyətin formalaşmasının ömürlük olduğunu bildirdikdə belə, bu mərhələ özlülüyn birləşən hissənin yaranması üçün xüsusilə zəruri hesab olunur. Mənbələr 12-22 yaş və gənc və yeniyetmə terminlərinə aid edilən digər şəxslər kimi xüsusi dərəcəni göstərən bəzi müəlliflərlə, bu mərhələ üzrə fərqlənən yaşları göstərir. İdeal olaraq, bu mərhələnin həlli loyallıq və ya sadıqlıq üçün özlülük və qabiliyyətin inteqrasiya olunan hissələrin formalaşmasını cəlb edir, və Eriksonun gələcək inkişaf tapşırıqlarının müvəffəq həlli üzrə psixoloji güclərin zəruri olduğuna inanmasını əks etdirir. Eriksonun nəzəriyyəsi cəmiyyətə təsir və şəxsiyyətin inkişaf üzrə mədəniyyəti tanıyır. Birbaşa ailə xaricində tərkibin zəruriliyi fərdi inkişafa forma və töhfə verməkdə belə təsirlərin rol oynaması şərtlərində Erikson tərəfindən qiymətləndirilmişdir. Erikson inanır ki, hər bir şəxs eyni qaydada ardıcıl mərhələdən keçir, o həmçinin təsdiq edir ki, sosial fərqlər unikal üsulla prosesə təsir edir. Məsələn, Erikson təsdiq edir ki, Cənubi Dakotada Sioux rezervasiyasında böyüyən gənclər Boston şəhərində böyüyən gənclərdən fərqli olaraq, müxtəlif sosial gözlənti və tələblərlə üzləşirlər. bütün bu gənclər cəmiyyətdə öz şəxsiyyət və rollarını araşdırmaq və müəyyən etmək üzrə inkişaf tapşırığı ilə üzləşə bilirlər, mümkün seçimlər və qarşılanan təzyiqlər onların yaşadığı fərdi mədəniyyətlərdə unikal ola bilər. Fərdlər öz orijinal mühitindən çıxdıqda və ya müxtəlif mədəniyyətli şəxsin onların cəmiyyətinə keçməsi ilə müxtəlif mədəniyyətlərə məruz qaldıqda, bu təsirlər dəyişilə bilər. Erikson təsdiq edir ki, sosial inqilaba əsasən vaxt ilə statik və gözlənilən irəliləyiş deyil. Nəticə etibarilə, Eriksonun nəzəriyyəsi müxtəlif tarix müddətində öz aktuallığını saxlamışdır. Erikson cəmiyyət təsirinin

şübhəsiz olduğunu bildirmiş və bundan əlavə fərdlərin xarici təsirlərin passiv qəbul edicisi olmadıqlarını da bildirmişdir. Hər bir şəxs arasında aktiv psixososial və psixoloji faktorlar arasında qarşılıqlı fəaliyyət, mədəni təzyiq və digərləri bu nəzəriyyədə öz əksini tapmışdır. Erikson belə fikir irəli sürmüşdür ki, hər bir fərd həyat davamlılığı ərzində şəxsiyyətin pozitiv düşüncəsini inkişaf etdirmək üçün daxili psixoloji qüvvəyə malikdir [201]. Erikson inanır ki, bu təbii daxili enerji gənclik fəaliyyəti ilə bağlıdır. Bu mərhələ ərzində, gənclər adətən psixoloji dəyişikliklərlə üzləşirlər, bu da onlarda ardıcıl və intensiv seksual düşüncə və fikirlərlə bərabər seksual yetkin bədəni formalaşdırır. Bu dəyişikliklər həyatda öz rollarını anlamağa səbəb olaraq, gənclərdə cəmiyyətdən olan tələbləri əvəz edir və mədəni təzyiqi artırır [201]. Stern qeyd edir ki, bu fərdi dəyişiklik və cəmiyyət tələbinə cavab verməkdə, gənclər öz ailələri ilə daha az, öz dostları ilə çox və hətta təklikdə vaxt keçirirlər. Bir daha, Eriksonun beşinci mərhələsi özünü dərk etmək və daha sabit şəxsiyyəti formalaşdırmaq üçün unikal imkanı əks etdirir. Erikson inanır ki, inkişaf dəyişiklikləri oyun vasitəsilə ortaya çıxır". Miller yazır: Oyunlar dünyanı daha yaxşı dərk etmək bə mənimləmək, emosiyaları ifadə etmək, keçmiş vəziyyətləri yenidən yaratmaq və ya gələcək vəziyyətləri təsəvvür etmək və yeni mövcudluq modeli yaratmaq üçün təsəvvür mənasında daha geniş istifadə olunur. Reallıqda həll oluna bilməyən problemlər oyuncaqla oynama, drama, idman, blok oyunlar, evcik oynama və digərləri ilə həll oluna bilər. Uşaqlara oyunlar üzrə məhdudiyyətlər qoyulmur. Oyun tez-tez rituallaşdırılır və digərləri ilə qarşılıqlı əlaqə yaradılaraq rəsmi, davamlı və mədəni şəkildə razılaşdırılmış olur. Məsələn, öz dostları ilə yetəri qədər çoxlu vaxt keçirən gənclər digər şəxslərlə qarşılıqlı əlaqə saxlamaq üçün mədəni davranış nümunələri əldə edir. Bu növ oyunlar özüolmaq və digərləri ilə özünü bölüşmək araşdırılmasında gənclərə imkanı təklif edir [169,s.75-91]. Bu mərhələdə şəxsiyyət üzrə onların axtarışı, gənclər inam, müstəqillik, təşəbbüs və əməksevərlik kimi erkən inkişaf mərhələlərin ərzində əldə etdikləri güclərdən istifadə edirlər. Eriksonun nəzəriyyəsi bu müddət ərzində sabit özlülük hissində çatmaqda fərqlənən gənclər üçün həll davamlılığa imkan yaradır.

Erikson keyfiyyətli üsullardan istifadə edən bu nəzəriyyəni formalaşdırır. Xüsusilə, o, öz kliniki təcrübəsində uşaqların oyunlarına nəzarəti yerinə yetirir və tədqiqat mü sahibəsini icra edir. O, Sioux Hind Uşaqlar və Yurok Hindlilərin araşdırılması sahəsində antropoloqlarla əməkdaşlıq edir. Əlavə olaraq, gənclər və yeniyetmələrlə öz işlərindən halların araşdırmasını təşkil edir. Onun nəzəriyyəsi hər bir mərhələ ilə əlaqəli və fərqli mədəniyyət təsiri üzrə cavabdeh olan mübahisə və nəticələri aydın şəkildə göstərdiyi üçün, bəşəriyyətin inkişafının müxtəlif aspektini araşdıran bir çox araşdırmalarda istinad olunmuşdur. Bu həmin nəzəriyyənin əhali kütləsinə tətbiqinə imkan yaradır. Baxmayaraq ki, o bu nəzəriyyənin konseptini qiymətləndirmək kəmiyyət tədbirini hazırlamamışdır, o, tədqiqatçıların öz kəmiyyət araşdırmalarına tətbiq edə biləcək hər bir mərhələ ilə əlaqəli psixososial güc və hissləri adlandırmışdır.

Bir neçə tədqiqatçı bu nəzəriyyədən xüsusilə şəxsiyyət inkişafını aşkarlamaq üçün istifadə etmişdir. Məsələn, Studer peşəkar şəxsiyyət üzrə məktəb məsləhətçisinə Eriksonun nəzəriyyəsini tətbiq etmişdir. O, bildirmişdir ki, peşəkar şəxsiyyətin güclü hissiyyatını yaratmaq məqsədilə, məktəb məsləhətçiləri Erikson tərəfindən təklif olunan oxşar səkkiz mərhələlər vasitəsilə inkişaf etdirməlidir. O, Erikson tərəfindən təklif olunan bu mərhələlərin hər birində tapşırıqları müqayisə etmişdir. Erikson nəzəriyyəsinə əlavə olaraq, o öz iddiasını dəstəkləmək üçün təlim keçənlərin nəzarətinin inkişaf modelindən istifadə etmişdir. Studer onun hipotezini dəstəkləmək üçün hər hansı kəmiyyət məlumatını təklif etməmişdir. və ya xüsusi iş araşdırılması ilə onu əlaqələndirməmişdir. Bunun əvəzinə, o nəzəri müqayisəni təmin etmişdir.

Studer qeyd etmişdir ki, yeni məsləhətçilər özlərinin təlim proqramı ilə ərzində Eriksonun ilk dörd mərhələsi ilə əlaqəli problemlərlə qarşılaşmışdır. Müvəffəqiyyətli şəkildə sövdələşmə aparıldıqda, təlim keçənlər müstəqilliyin irəliləyən səviyyəsinə yönələn özünə inam hissini inkişaf etdirirlər. Bundan əlavə, onlar öyrənmək üçün daha çox təşəbbüs edir və öz işlərindən daha çox həzz alırlar. İlk dörd mərhələ ərzində yaradılan gücdən istifadə edərək, təlim keçənlər təlimdən

sonrakı ilk bir neçə il ərzində peşəkar şəxsiyyət hissini birləşdirməyə başlayırlar. Studer həmçinin iddia edir ki, peşəkar şəxsiyyətin möhkəmləndirilməsi Eriksonun inkişaf üzrə beşinci mərhələsinə cəlb edilən tapşırığa bərabərdir. O, qeyd edir ki, daha uzun müddət ərzində bu sahədə qalan peşəkarlar digər məsləhətçilərlə sıx dostluq əlaqəsi saxlaya bilər və yeni məsləhətçiləri öyrədərək, son olaraq geri çəkilməyi qərara alırlar. O, iddia edir ki, bu hərəkətlər Eriksonun inkişaf üzrə son mərhələsi ilə bağlıdır. Belə ki, Studer Eriksonun psixososial mərhələ və təsir qüvvəsinin hansı tərzdə nəzarətdə peşəkar şəxsiyyətin inkişafına konseptual olaraq tətbiq edilə biləcəyini göstərmişdir.

Digər tədqiqatçılar daha kəmiyyət üsulu ilə Eriksonun konseptini tətbiq etməyə çalışmışdır. Cohen, Chartrand, və Jowdy [72,s.440-447].iki Eqonun inkişafı şkalası[214,s.1240-1252].Özünüqiymətləndirmə dərəcələrindən istifadə etməklə, Eriksonun şəxsiyyətin inkişafı üzrə ilk beş mərhələsi və karyera qərarlılığının dörd alt növləri arasında münasibəti tədqiq etmişdir.Cohen et al. bildirmişdir ki, Eriksonun ilk beş mərhələ ziddiyyətini müvəffəqiyyətlə həll edən fərdlər karyera qərarının qəbul edilməsində daha az çətinliklərlə qarşılaşacaqlar. Tədqiqatçılar 18-26 yaşları arasında 423 bakalavr şagirdini cəlb etmişdir. İştirakçılar Cənub şərq Amerikanın beş institutlarında müxtəlif psixoloji dərslərə cəlb edilmiş və sorğuunu tamamlamaq üçün minimal kurs krediti əldə etmişdir. Ochse və Plug tərəfindən hazırlanan Eqonun inkişafı şkalası Eriksonun psixososial mərhələlərinin ilk yeddisi üzrə ziddiyyət həllini hesablayan 4-point Likert-qiymətləndirilməsindən ibarət 93 ballıq şkaladır. Buna baxmayaraq, yalnız sosial istək və Eriksonun ilk beş mərhələsini hesablayan altşkalalar bu tədqiqatda istifadə edilmişdir. Xüsusi olaraq, ilk beş mərhələ ilə əlaqəli olan ziddiyyətlər inamın inamsızlığa qarşı, müstəqilliyin utanmaqlığa və şübhəyə qarşı, təşəbbüsün günaha qarşı, əməksevərliyin aşağı keyfiyyətə qarşı və şəxsiyyətin diffuziyasına qarşı ziddiyyətlərdir. Career Factors Inventory (CFI) fərdi emosional və məlumat əsasən sahələri hesablayan 5-point Likert-qiymətləndirilməsindən ibarət 21 ballıq şkaladır. CFI cavabları 4 altşkalaya bölünür: qərara hazır, inkişafı qərarlılıq, seçim narahatlığı və xroni-

ki qərarlıqlıq.

Bu tədqiqatın nəticələri təklif edir ki, karyera qərarlarının verilməsinin müxtəlif növ çətinliyi ilə üzləşənlər üçün eqo şəxsiyyətin inkişafında zəruri inkişafı fərqlər vardır [72]. Karyera qərarı qrupları arasında ən böyük fərqlər inam, əməksevərlik və eqo şəxsiyyətini hesablayan Eriksonun alt şkalasında tapılmışdır. Qərara hazır qruplar bütün digər qruplardan fərqli olaraq bütün bu altqrupların üçü üzrə daha az bal toplamışdır. Xroniki qərarlıqlıq qrupu bütün digər qruplarda bu üç alt şkala üzrə daha az bal toplamışdır. İnkişafı qərarlıqlıq və seçim narahatlığı qrupu Eriksonun bu üç alt şkalaları üzrə bir-birindən fərqli ballar toplamamışdılar. Tədqiqatçılar qeyd edirlər ki, bu fərqlilik daha erkən inkişafı mərhələ ziddiyyətinin qeyri-müvəffəq həllinin birgə təsiri səbəbindən ola bilər. Bu səbəbdən, onlar belə nəticəyə gəlirlər ki, Xroniki qərarlıqlıq fərdləri qərar, xüsusilə karyera qərarları qəbul etməkdə özlərini hazırlıqsız hesab edə bilərlər.

Oxşar olaraq, Thom və Coetzee Eriksonun inkişafı nəzəriyyəsi əsasında empirik tədqiqatı yerinə yetirmişdir. Onlar demokratik Cənubi Afrikada ortaya çıxan sosial dəyişikliklərin hansı tərzdə qara və ağ dərilili gənclərdə şəxsiyyətin formalaşması səviyyəsinə təsir etməsini araşdırmaq istəyirdilər. Onlar 59 bənddən ibarət olan və yuxarıdakı tədqiqatda qeyd edilən Eriksonun ilk beş mərhələsinin hər biri ilə əlaqəli böhranlar üzrə nəticələri hesablayan alt şkalalar daxil olan Erikson şkalasından istifadə etmişdirlər [214,s.1240-1252].Erikson fərqli inkişaf mərhələlərinə cəlb olunan böhranları müvəffəqiyyətlə həll edən gənclərin hansı növ hiss və davranışlar nümayiş etdirdiklərini ifadəli şəkildə göstərmişdir [214,s.1240-1252]. Şkala ingilis dilində danışan, afrika dilində danışan ağ və qara dərilili tədqiqat iştirakçılarından istifadə edərək hazırlanmış və Cronbach alfa şərtlərinə uyğun hesablanmışdır. Tədqiqatçılar Cənubi Afrikanın doqquz əyalətindən 15-19 yaşlar arasındakı müxtəlif gənclər qrupunu toplamaq üçün universitetdə ikinci kurs psixologiya şagirdlərini cəlb etmişdir. Hər bir psixologiya şagirdi hər bir hesablama ilə müşayiət edilən bioqrafik informasiyanı qeydə almaq məqsədilə bir kişi və bir qadın gəncə şəxsiyyət tədbirini təqdim etmişdir. 3000 gənc iştirakçı toplanmışdır.

Tədqiqat yalnız ümumilikdə 2142 olmaqla, sorğunu cavablandıran və tədqiqatı başa düşdüyünü bildiren gənclərin sorğusunu əsas götürmüşdür. Onlardan, 1089-u qız (751-i qara dərilili və 338-i ağ dərilili) və 1053-ü oğlan olmuşdur (703-ü qara dərilili, 350-si ağ dərilili).

Bu empirik tədqiqat nəticələri göstərir ki, fərqlilik sayı şəxsiyyət ballarının toplanmasına kömək edir. daha yaşlı olan, ali məktəbi bitirən və şəxsiyyət üzrə ən yüksək balları toplayan gənclər cəlb edilmişdir. Mədəni qrup baxımından, qara dərilili gənclər ingilis dilində danışan ağ dərilili gənclərdən şəxsiyyət üzrə daha yüksək bal toplamışdır. Gender şəxsiyyət səviyyəsinə təsir etməmişdir. Thom və Coetzee aparteid era ərzində və aparteidin dağılmasından sonra müsbət qaradərillilərin rolu modellərinin ortaya çıxması və rasizm təsirinə qarşı mübarizə illəri ərzində hazırlanan ümumi sosial şəxsiyyət təsiri daxil olmaqla, qara dərilili gənclərin şəxsiyyətinin daha da möhkəmləndirilməsi üçün bir neçə faktor təklif etmişdir. Digər tərəfdən tədqiqatçılar qeyd edirlər ki, ağ dərilili gənclərdə şəxsiyyətin aşağı hissi onların dominant, müstəsna hörmətli və müvafiq mədəni qrupları təmsil etmələri üçün verilənləri artıq qəbul etmə qabiliyyətinə malik ola bilməmələri və ağ dərililərin rol modellərinin daha az nəzərə çarpma faktına əsaslanır. Bununla, bu tədqiqatlar tədqiqatçıların hansı tərzdə sosial və mədəni təsir və tələbləri fərqləndirən gənclərə Eriksonun şəxsiyyətin inkişafı nəzəriyyəsini tətbiq etmək qabiliyyətli olduqlarını əks etdirir. Xatırlamalı olan bir neçə Erikson nəzəriyyəsi tənqidləri vardır. Bəzi psixoloqlar bütün fərdlərin eyni qaydada və üsulla hər bir mərhələdən keçməsi barədə maraqlanaraq, onun mərhələsinin universallığı barədə suallar irəli sürürlər [90,s.15-21]. Bəzi tədqiqatlar mədəniyyət və cəmiyyətlər arasında gənclər həyatında fərqliliklərə istinad edir. Kropf və Greene tərəfindən göstərildiyi kimi, heç də bütün mədəniyyət və cəmiyyətlər fərdlərə daha böyük ailə və ya cəmiyyət öhdəliyi götürməsindən əvvəl geniş özünü qiymətləndirmə müddəti üçün nəzərdə tutulmamışdır. Digər tədqiqat mənəvi inkişaf kimi inkişafın bir neçə aspektlərində gender fərqliliyini əks etdirir. Eriksonun işinin ilkin olaraq kişi subyektlərinə yönəlməsi səbəbindən, qadın inkişafı üzrə etibarlılıq baxımından sorğu-

ya qoyulmuşdur. Bundan sonra, tədqiqat öz cəmiyyət axınında özünü müsbət şəkildə görməyən Erikson təklifləri ilə birlikdə, şəxsiyyətin formalaşmasında çətinliyi qeyd edir. Müsbət xarici mənbələrin çatışmazlığı şəxsiyyətin inkişafı prosesini daha da problematik edir. Tədqiqatda Eriksonun nəzəriyyəsiindən istifadə etdikdə, bunları nəzərə almaq vacibdir. Bu tədqiqatın beşinci mərhələ, xüsusilə şəxsiyyətin rol qarışıqlığına qarşı mərhələyə əsaslanan xüsusilə məşhur tənqidlərdir.

1.4.“Mən”- obrazın inkişaf istiqamətləri

Sosial şəbəkə saytlarına artan diqqəti anlamaq və analiz üçün əsası təmin etmək məqsədilə, inkişaf edən mənliyin tarixi anlayışına nəzər salmaq zəruridir. kommunikativ perspektivdən, Cooley mənliyi digərləri ilə əlaqədən yaranan, reaksiyalarla nəticələnən özünühiss etmə səbəbindən digərləri ilə əlaqəli əsas hissə kimi təsvir etmişdir. Qarşılıqlı əlaqə üç hissəni cəlb edir: birinin digərinə qarşı xarici görünüş ideyası, birinin digərlərin görünüşü haqqında qəbul etdiyi fikir və nəticə etibarilə yaranan özünühiss etmə ideyası. Psixoloq Carl Jung inanır ki, fərdilik mahiyyəti şüurlu ego əvəzinə şüursuz düşüncə hissəsində mövcuddur, o, öz mahiyyətindən xəbərsizdir. Əksinə, son ideyalar insanları yalnız öz fərdiliklərinin mahiyyətindən xəbərdar olmaları deyil, həmçinin mənliyin bir sıra versiyalarının olduğunu təsvir edir. Bu ideyanın bir variasiyasına ideal, gərəkli və həqiqi mənlilik daxildir. İdeal mənlilik birinin gələcəkdə arzuladığı keyfiyyətlərdən ibarətdir. Gərəkli mənlilik sosial təzyiq səbəbindən məcburi şəkildə əldə etməli olduğu keyfiyyətlərdən ibarətdir. Həqiqi mənlilik digərlərinə dəqiq ifadə edilmiş keyfiyyət daxildir. Digər yanaşma gərəkli mənliyi hər bir şəxs üçün iki mənlilik versiyasını təqdim edən ideal və həqiqi mənlilik arasında paylaşıldığını göstərir: Hazırkı mənliliklər və mümkün mənliliklər. Hazırkı mənliliklər, Higginsin həqiqi mənliyi kimi, insanın yaratdığı və digərlərinə təqdim olunan şəxsiyyətlərdir. Mümkün mənliliklər digərlərinin hələ də bilmədikləri şəxsin ideyalarıdır [190,s.954-969].Higginsin ideal mənliyinə oxşar olaraq, Markus və Nurius fərdin qərara aldığı təqdirdə çata biləcəyinə inandığı həyat tərzini və artan imkanlar kimi bir sıra mümkün mənlilik və ya

mümkün mənlik ideyasını təklif edir. Çoxsaylı mənliklər ideyaları üçün təməl yeni deyildir. Həqiqətən, bundan əvvəl, Goffman digərləri ilə qarşılıqlı fəaliyyət ərzində insanların maska taxdıqları, bilinən şəxsiyyətlər və ya həqiqi və hazırkı mənləri təsvir edir. Şəxsiyyətin idarə olunması hər bir təqdim olunan çərçivə və izləyicilər üçün daha çox mənfəət verən mənləri təmsil etmək məqsədilə tanınan şəxsiyyətin düşünülmə manipulyasiyadır. Goffman optimal təəssürat yaratmaq üçün qarşılıqlı əlaqə ərzində paylaşılan və ya saxlanılan məlumat barədə qərar qəbul edilməsinə istinad edir. O şəxsiyyətin yaradılmasına istinad edir.

Özünüanlama və özünü qiymətləndirmə ədəbiyyatda fərqli bir anlam olmaqla, onların ikisi də yeniyetmələrin introspektiv hisslərini tədqiq etdiyi zaman ümumilikdə istifadə olunur. Özünü anlama ümumi olaraq, domen əsaslı özünü qiymətləndirmə daxil olmaqla mən kiməm qavrayışına istinad edir [240]. Halbuki özünü qiymətləndirmə normal olaraq özünüanlamanın qiymətləndirici və təsir edici aspektlərinə istinad edir [27]. Özünü qiymətləndirmə həmçinin özü istiqamətinə müsbət və ya mənfə davranış kimi geniş olaraq müəyyənləşdirilən daha tərtib kimi nəzərdən keçirilmişdir. Özünü qiymətləndirmənin interpretasiyası və onun tələbə inkişafına təsirinin cəmiyyət üzrə fərqlənməsini nəzərə alaraq, iyirminci əsrin axırları müvəffəq yeniyetmə inkişafı, xüsusilə təhsil kontekstləri daxilində, onlarla əlaqəli özünüqiymətləndirmə, özünü anlama və xarakteristika arasında əlaqəni anlamaq üzrə maraq artımını görmüşdür. Tədqiqatçılar digər hərəkət və davranış və özünü qiymətləndirmə və özünü anlama arasında münasibəti nəzərdən keçirmək üçün iş planı hazırlanmışdılar. Bu tədqiqatın çox hissəsi bacarıq səviyyələrinin depressiv simptomlar və özünü qiymətləndirmə səviyyəsinə təsir etmələri [147, s. 579-594]. Müsbət özünü anlamanın uşaqların fərdi inkişafı üçün arzu olunan olması halları müşahidə olunan Qərbdə [191, s. 155-167]. Yüksək özünü qiymətləndirmənin təhsil nailiyyətləri ilə əlaqəli olduğu fikri etibarlıdır. Amerika Birləşmiş Ştatlarında yeniyetmələrin müxtəlif qrupları arasında özünüqiymətləndirmə ölçüsünü tədqiq edən araşdırmalar tez-tez etnik, gender və ya sosial iqtisadi status müxtəlifliyinə yönəlmişdir. Müxtəlif etnik mənşədən olan yeniyetmələrin müxtəlif özünə inam komponentlərinə bərabər çəkini qeyri-zəruri şəkildə qiymət-

ləndirməmələri səbəbindən nəticələr fərqli olmuşdur. Məsələn, cənub kəndlərində 643 Afrika Amerikan və Ağ dərilili yeniyetmələr üzrə araşdırmalarda, Tashakkori belə nəticəyə gəlmişdir ki, elmi özünə inamlar güclü özünü qiymətləndirmə təxmini olmamışdır; Buna baxmayaraq. Özünə sosial status və münasibət barədə inam hissələri daha yüksək çəkiyə malik olmuşdur.

Aliyev və Türkmən bildirmişdir ki, gənclərin, xüsusilə kollektiv mədəni kontekstlərdən olan emosional dəyişiklikləri haqqında kifayət qədər dəlil ilə təmin etdi, bu araşdırma Türkiyədəki gənclərin şəxsi inkişafı ilə bağlı Avropa standartlarının etibarlı olub-olmadığını araşdırmaq üçün bir ilk oldu. Daha sonra bu araşdırma kollektiv cəmiyyətdə gənclərin inkişafı ilə bağlı yeni bir amil quruluşunu təklif etdi. Üçüncüsü, bu araşdırma göstərdi ki, sosial münasibətlər, xüsusilə validenyn münasibətləri Türk gənclərinin emosional dəyişikliklərini formalaşdırmaq üçün ən mühüm amildir. Lakin Qərb nəzəriyyələrinin əsas strukturları olan cinsi münasibət, emosional səs tonu, bədən şəkli psixoloji sağlamlıq baxımından Türk gəncləri arasında vacibiyyət təşkil etmir. Sonda mədəni istiqamətlər arasında fərqliliklər, məsələn kollektiv fərdiyyətə qarşı, hakimiyyət muxtariyyətə qarşı, uşaq tərbiyyə etmək təcrübələri və qarşılıqlı asılılıq müstəqil ailə dəyərlərinə qarşı gənclərin emosional dəyişiklikləri baxımından Şərq və Qərb mədəniyyətlərindəki faktorlar və fərdi strukturlardakı fərqliliklər arasında ən yaxşı izahat hesab edilir. Bu tədqiqatdan əldə edilən nəticələr ilkin olsa da, sosial münasibətlər, xüsusən də Türkiyədən olan gənclərlə valideynləri arasındakı əlaqələrinin əhəmiyyəti ilə bağlı müzakirələri dəstəkləyə bilər. Türk mədəniyyətində valideynlər türk gənclərinin fərdi imicinin və emosional dəyişikliklərinin formalaşmasına böyük təsir göstərir. Əgər gələcək tədqiqatçı ilkin psixoloji inkişafda Türk gənclərinin emosional və başa düşülən dəyişikliyi sorğu-sual etsə o, öz yerini şəhərdən kənarda və şəhər mərkəzində qurmalıdır [24,c.1,s.146-151].

Özünü qiymətləndirmə və özünü anlama üzrə fərqli olan təsir kimi gender əhəmiyyəti Bassen və Lamb tərəfindən ədəbiyyatda müzakirə olunmuşdur [69,s.83-101]. və belə nəticəyə gəlinmişdir ki, araşdırma qız və oğlanların araşdırıldığı sosial konteksti nəzərə almalıdır. Onlar iddia edirlər ki, tədqiqatlarda araş-

dırılan sosial konteksti nəzərə almaqda qızlar oğlanlardan daha çox meyllidirlər (bir cinsi institutlar, kliniki ətraf mühit) . Buna baxmayaraq, dövlət orta məktəblərində tədqiqat bu ətraf mühitləri qızların özünü dərk etmələri üzrə daha çox problemli olmasını ortaya çıxarır.1970 və 1980-ci illərdə Amerika Birləşmiş Ştatlarda tədqiqatlardan müntəzəm olaraq belə qənaətə gəlinmişdir ki, qızların özünü anlama hissləri erkən yeniyetmə illəri ərzində daha həssas olurlar. Bu meyliyi təsdiq edərək, Qərb sənaye ölkələrində özünü qiymətləndirmə araşdırmasını tədqiq edən meta analizdən belə nəticə əldə olunur ki, yeniyetmə qızların özünü qiymətləndirmələri oğlanların özünü qiymətləndirmə hisslərindən ümumilikdə daha aşağı olur və bu fərq 16 yaşda daha çox nəzərə çarpır. Britaniyada aparılan tədqiqatdan belə nəticə əldə olunur ki, yeniyetmə qızların özünü qiymətləndirmələri bədən təsəvvürünü azaltmaqla mənfi təsir edir və özünü qiymətləndirmə daha gənc yeniyetmələrdən fərqli olaraq yaşlılarda daha aşağı olmuşdur [71,s.451-477].Nəticə etibarilə, gender təsiri gender kəsişməsi və yeniyetməlik ərzində vaxt məsələsi daxil olmaqla, qaranlıq olaraq qalır.

Özünü təsəvvür insanın özünü dərk etməsi kimi, Perera tərəfindən müəyyən olunur. Tipik olaraq özünü təsəvvür adlandırılan anlayış insanların fiziki cəhətdən özlərini necə dərk etmələri və kim olduqları barədə fikirləri özündə təcəssüm etdirir. Özünüqiymətləndirmə insanın özünü dərk etməsi və güvənməsi üçün əsasdır. Özünü təsəvvür anlayışına bu anlayışlar daxildir: görünüşünüz barədə fikriniz, şəxsiyyətiniz barədə, xasiyyətiniz barədə fikriniz, digərlərinin sizin haqqınızda fikirləri və keçirdiyiniz hissələr [222].Bell təklif etmişdir ki, gənclər özünü təsəvvürü yara-darkən, dörd istinad nöqtəsindən istifadə edəcəkdir:

(1) cəmiyyət tərəfindən qəbul olunan ideal bədən; (2) onun dərk etdiyi ideal bədən; (3)onun cari bədən obrazı; və (4) obyektiv perspektivlə bədən quruluşu. [290,s.418-428]. vurğulayırlar ki, gənclərin obyektiv özünü təsəvvür hissi onun genetikası ilə fiziki cəhətdən məhdudlaşdırılır. Buna baxmayaraq, o, obyektiv şəkildə heç bir zaman öz bədənini qiymətləndirə bilməz, çünki, o öz bədən quruluşuna subyektiv şəkildə yanaşacaqdır. Bundan əlavə, sosial şəkildə qəbul olunan bədən quruluşu fiziki gözəllik ideyalarının mədəni təmsilçiliyindən meydana çı-

xır.

Özünü təsəvvür və özünü qiymətləndirmə əlaqəlidir. Özünüqiymətləndirmə insanın özü barədə fikirləridir. Özünü təsəvvür insanın özünü necə görməsi və digərlərin onu necə gördüyünə inanmasıdır [221]. Erikson qeyd etmişdir ki, özünü tanıma bir kəsin həqiqi mənliliyi və ideal mənliliyi qarışdıqda və sintezləşdikdə ortaya çıxır. Eriksonun fikrincə, fərdlər dəyişdikdə, öz şəxsiyyətlərini sazlayır. Bandura'nın Sosial Dərketmə Nəzəriyyəsində, o bildirmişdir ki, insanların özləri haqqında konsepsiyaları onların davranışı və motivasiyasına təsir edir. Hattie özünü təsəvvür və elmi nailiyyət arasında müsbət əlaqəni qeyd edən tədqiqatda Banduranın nəzəri qiymətləndirilməsini təsdiq edir. Təhsil nizamında, özünü təsəvvür və özünüqiymətləndirmə elmi qabiliyyət və şagirdlərin sosial qarşılıqlı əlaqəsinə təsir edə bilər.

Normal inkişaf edən uşaqlarda, özünü təsəvvür təxminən 9 yaşdan başlayır və yeniyetməlik illərinin sonunadək davam edir, belə ki, bu ön hissədə beyin hüceyrələrinin sayında olan artımla əlaqəlidir [122]. 9 yaşınadək, uşaqlar mənlilik hissələrinin qiymətləndirilməsi olmadan ilkin və ikinci dərəcəli reaksiya formasında şərti cavablar verir. 3-8 yaşlar arasındakı uşaqlar digərləri ilə qarşılıqlı əlaqə və özləri haqqında onlarla əlaqə saxlayan xarici dərk etmə üsulları vasitəsilə mənlilik konsepsiyasını müəyyən edir [119]. Gənc uşaqlar öz sosial və emosional inkişafı üçün təməl yaratmaq məqsədilə onlar qarşılıqlı əlaqədən istifadə edir, öz ailələri ilə qarşılıqlı əlaqə vasitəsilə özləri haqqında məlumat əldə edirlər [234].

Növbəti inkişaf mərhələsində, 8-12 yaş arasındakı uşaqlar özləri ilə digərlərini fərqləndirməyə başlayır və xüsusi emosional hissələr yaşayırlar. Uşaqlar öz həyatlarında fərdlərlə münasibət vasitəsilə emosional təcrübə əldə edirlər [231].

12-24 yaşları arasında inkişafın son mərhələsində, fərdlər ürəyi yanmaq, utanmaq və günah kimi komplekt emosiyaları inkişaf etdirirlər. Bu mərhələdə, fərdlər həmçinin öz inanclarına əsasən özlərini göstərməyə başlayırlar. Uşaqlarda özünü təsəvvürü analiz etdirərkən, Uszynska-Jarmoc aşkarlamışdırlar ki, 8 yaşlı uşaqların özünü təsəvvür hissələri onların digərlərindən aldıqlar qeyri-rəsmi əks

əlaqədən asılıdır. Erkən yaşların fərdlərin aldıkları əks əlaqə onların özünü dərk prosesinə təsir edir və digərləri üçün onların gənclik illərində aldıkları məlumatı dəyişmək digərləri üçün çox çətindir [83]. fərdlər davamlı olaraq digərləri ilə qarşılıqlı əlaqədə əldə etdikləri özləri barədə yeni məlumatları aldıqda, özünü dərk hissələrini qiymətləndirir və dəyişirlər [119].Uszynska-Jarmoc' tədqiqatında uşaqlar, öz həqiqi mənlük, ideal mənlük, potensial mənlük, və öz həyatlarında zəruri insanların gözləntiləri ilə əlaqəli mənlük baxımından özünü təsəvvür hissələrini ifadə edirlər.Uşaqlar dörd mənlük perspektivindən ibarət özünü təsəvvür hissini formalaşdırır: həqiqi mənlük, ideal mənlük, potensial mənlük və onlar üçün mühüm olan fərdlərin gözləntiləri ilə əlaqəli olan mənlük [271,s.81-97].Uşaqlar neqativ özünüqiymətləndirmə hissəyə malik olmalarını dərk etdikdə, bu aşağı özünü qiymətləndirmə hissəyə yol açar bilər. Aşağı özünüqiymətləndirmənin dərk edilməsi uşaqların gələcəkdə özlərindən imtina edə bilmə riskini qeyd edir. Uşaqlar keçmiş təcrübəyə çox nadir hallarda istinad edərək, öz cari həyatlarına özünü təsəvvür hissini əsaslandırmağa çalışır, bu da özlüyündə cari mühit və təcrübənin şagirdinin özünü təsəvvür hissi üçün çox zəruri olduğunu əks etdirir [271,s.81-97]. Son olaraq, yazıdan çox şifahi şəkildə özünü təsəvvür hissələrini müzakirə etməyə üstünlük verir.

1.5.“Mən- obraz”ın formalaşmasının yaş dinamikası

Özünü təsəvvür birinin özünü dərk etməsinin kompleks seriyalarıdır [125]. Məktəb yaşlı uşaqlar üçün, bu dərk etmələr davranışı tənzimlənməsi, narahatlıq, əqli və məktəb statusu, fiziki görünüş, məşhurluq və xoşbəxtlik və ya məmnuniyyət kateqoriyalarına bölünür.

Davranışın tənzimlənməsi: Davranışın tənzimlənməsi məktəb daxilində və ya xaricində şagirdlərin davranışının dərk edilməsinə yönəlir, narahatlığa isə qorxu, narahatlıq, əsəbilik və utancaqlıq kimi neqativ emosiyalar daxildir [227].

Narahatlıq: Grigaite, Misiuniene and Dzenkauskiene 14-15 yaşlı şagirdlər

üzərində araşdırmalar aparmış və qeyd etmişdir ki, narahatlığın şagirdlərin qabiliyyətindən asılı olmadığını bildirməklə, bu xarakterləri olan şagirdlərin narahatlıq hisslərini keçirmədikləri aşkarlanmışdır. Əksinə, Thuneberg və Hotulainen qeyd etmişdir ki, yüksək elmi nailiyyət bu xarakterləri olan bəzi şagirdlər üzrə artan narahatlıq ilə əlaqəlidir. Moore və Margison, Thuneberg və Hotulainenin bu xarakterli geridə qalan, əldə edən və bu xakteri olmayan şagirdlər arasında narahatlıq səviyyəsini yoxlayan tədqiqatları təsdiq etmişdir. Nəticələrə əsasən, bu xakteri olan şagirdlər ictimai məktəblərdə bu xakteri olan şagirdlərdən fərqli olaraq fərdi məktəblərdə qeydə alınan şagirdlərin narahatlıq hissləri daha yüksəkdir [205,s.252].Yay təkmilləşdirmə proqramında qeydə alınan 240 bu xakterli uşaqlar üzrə tədqiqatda, tədqiqatçılar narahatlıq perfektionizm arasında neqativ əlaqəni tapmışdır [67,s.20-30].

Əqli və məktəb statusu: Əqli və məktəb statusu elmi qabiliyyətlə əlaqəli şagirdinin dərk etmə qabiliyyətini əhatə edir [227]. Reddy et al. qeyd edir ki, müəllim dəstəyi orta məktəbdə şagirdlərin davranışının tənzimlənməsinə təsir edir. Berlin şagirdlərin istedadlılığı dərkətmələrinə əsasən tədqiqatı tamamlamışdır. Altıncı, yeddinci və səkkizinci siniflərin bütün 66 şagirdləri daha geniş imkanlara malik olmaqla, müxtəlif fənlərə yönəldilməklə, dərslərdən həzz almaqla və darıxmamaqla, və istedadlığın ən yüksək beş aspekti kimi daha yaxşı müəllimlərin dərs deməsi ilə xüsusi təcrübənin elmi göstəriciləri üzrə təsnifatlanırlar. Əlavə olaraq, bu şagirdlər artan iş yükü, istedadlı şagirdlər haqqında müəllimin fikirləri və digərlərinin gözləntiləri daxil olmaqla, istedadlığın bir neçə neqativ aspektləri barədə fikirlərini bildirmişdirlər [45,s.217].

Fiziki görünüş: Fiziki görünüşə şagirdlərin fiziki görünüşü qiymətləndirmələri, liderlik və fikirləri ifadə etmək qabiliyyəti daxildir [231]. 8 və 9 yaşında olan 75 uşaq üzərində araşdırma məktəbdə şagirdlərin oyun vaxtı vərdişlərini tədqiq etmişdir. Nəticələrdən belə aydın olur ki, tək oynayan şagirdlər öz fiziki görünüş və özünüqiymətləndirmə səviyyəsini azaltmışdır [53,s.209-226]. Aydın sonluqlu cavablarla aparılan tədqiqatdan istifadə etməklə 4 - 8-ci sinif şagirdlərinə fiziki

görünüş zəruriliyini yoxlayan araşdırmada, tədqiqatçılar belə qərara gəlmişlər ki, daha yaşlı uşaqlar kiçiklərdən daha çox fiziki görünüşünə fikir verirlər [167]. Daha yaşlı şagirdlərin bədən təsəvvürü ilə əlaqəli məsələlər özünü qiymətləndirmə, narahatlıq və depressiyanı əks etdirən davranışlara təsir edə bilər [79,s.404-407]. Uşaqlar üzrə harterin özünü dərk etmə profilindən istifadə etməklə 297 nəfər 7 və 8-ci sinif payız və yaz semestri şagirdlərin fiziki görünüş anlayışı üzrə tədqiqatda, nəticələrdən belə aydın olur ki, sabit müsbət dostluq münasibəti quran şagirdlər qavranılan fiziki görünüşdə artım nümayiş etdirmişlər [45].

Məşhurluq: Şagirdlərin məşhurluq anlayışı şagirdinin sosial funksiya qabiliyyəti, dost olmaq və öz yaşıdları ilə fəaliyyətdə iştirak etmək barədə hisslərinin göstəricisidir [227]. Tədqiqatçılar şagirdlərin məşhurluq anlayışında gender fərqliliyini aşkarlamışdır. LaFontana və Cillessen 4-8-ci sinif 92 şagirdə aydın sonluqlu suallar vermişdir. Tədqiqatda iştirak edən şagirdlər bildirmişlər ki, cəlbədicilərin, qarşılıqlı sosial fəaliyyətdə iştirak etməyən və dərstdən qaçanlar ümumilikdə məşhur olmayanlardır. Tədqiqatda iştirak edən oğlanlar həmçinin bildirmişdirlər ki, qeyri-məşhur şagirdlərin təhsil səviyyəsi aşağı, məşhur şagirdlər isə atletik bacarıq nümayiş etdirir. Qızlar qarşılıqlı münasibət qurmadıqları, oğlanlar isə qurduqları şagirdləri məşhur sayırlar [167].

İbtidai məktəbdə üç dəfə olaraq şagirdlərin məşhurluğunu analiz edən uzunmüddətli məşhurluq tədqiqatında, tədqiqatçılar belə qərara gəlirlər ki, öz yaşıdları ilə ünsiyyətdən imtina edən şagirdlər yüksək anti-sosial davranış dərəcəsi, artan depressiya və tənhalıq nümayiş etdirir. Əlavə olaraq, tədqiqatın birinci fazasında sosial həyatı rədd edən şagirdlərin 64%-i həmçinin qalan vaxtda daha erkən yaşlarda öz yaşıdları tərəfindən ünsiyyət saxlanılmadıqları ikinci fazada müəyyən edilmişdir [70].

Əlavə tədqiqatlar istedadlı şagirdlərin məşhurluğunu araşdırmışdır. Thune-berg və Hotulainen qeyd edirlər ki, istedadlı şagirdlərin orta şagirdlərdən daha az məşhur olmaları barədə heç bir sübut yoxdur. Şagirdlərin istedadlılıq anlayışı barədə tədqiqatda, tədqiqatçılar belə qənaətə gəlmişdirlər ki, yüksək istedadlı şagird-

lər bütün elmi göstəricilərdən sonra altıncı zəruri hal kimi dostluq sıralarında durur, lakin orta istedadlı şagirdlər dostluq üzrə 14 atribut siyahısının aşağı hissələrində durur [45,s.217]. Rudasill, Foust və Callahan istedadlı şagirdlər üçün 2 həftəlik yay təkmilləşdirmə proqramında qeydiyyatata alınan 5-9-cu sinifdə oxuyan

669 istedadlı şagirdlər üzrə araşdırmanı tamamlamışdır. Şagirdlər Sosial sorğu və Harter özünü təsəvvür şkalasını tamamladıqdan sonra, tədqiqatçılar belə qənaətə gəlmişdilər ki, istedadlı şagirdlər öhdəsindən gəlmə strategiyası kimi məşhurluq zəruriliyini minimuma endirmişdirlər [237,s.340-376].Thuneberg və Hotulainen nəticələrinə zidd olaraq, Luftig və Nichols qeyri-istedadlı həmyaşıdların anlamaları ilə istedadlı şagirdlərin sosial statuslarını yoxlamışdılar. Tədqiqatçılar belə qənaətə gəlmişdilər ki, qeyri-istedadlı şagirdlər istedadlı şagirdləri məşhur kimi qəbul etmir. Tədqiqatlara 4-8-ci sinifdə təhsil alan, qiymətləndirmə proqramında iştirak edən 496 qeyri-istedadlı və 69 istedadlı şagirdlərdən ibarətdir. Nəticələrdən belə aydın olur ki, istedadlı oğlanlar daha məşhur sosial qruplarda göstərilir. Digərləri bildirir ki, istedadlı oğlanlar yumor hissəsinə malikdir, çox məzəlidir, ağıllıdır, yaradıcıdır, digər şagirdlərdən daha az aqressivdir və qeyri-istedadlı oğlanlardan fiziki cəhətdən daha cəlbədidir.

Əksinə qeyri-istedadlı şagirdlər istedadlı qızları daha az məşhur hesab edirlər. Onlar həmçinin fikirləşirlər ki, istedadlı qızlar pis əhval ruhiyyəli və ya kədərli olur [187,s.148]. Yüksək istedadlı şagirdləri araşdıran zaman, istedad proqramı digərləri ilə dostluq əlaqələri qurmaq və qarşılıqlı fəaliyyət tələb edən karyera üçün hazırlaşmaqda sosial və emosional qabiliyyət çatışmazlığı olan yüksək istedadlı şagirdlərə yardım etmək məqsədilə şagirdlərin sosial və emosional inkişafına ünvanlanmalıdır [204,s.11-38].

Xoşbəxtlik və məmnuniyyət: Xoşbəxtlik və məmnuniyyət onların həyat məmnuniyyəti və xoşbəxtliyi haqqında şagird hissələrinə istinad edir [224]. Xoşbəxtlik həmçinin qarşılıqlı münasibət, öhdəsindən gəlmə bacarığı, məktəbdə müsbət davranış və elmi nailiyyət göstəricisidir [146,s.13]. Ənənəvi təhsil proqramları elmi nailiyyət üzrə bacarıqları öyrədir. Pozitiv təhsil xoşbəxtlik üçün ba-

carıqla ənənəvi qabiliyyətdən təşkil olunmuşdur. Rifah depressiyaya qarşı mübarizə, həyat məmnuniyyətinin artması, təhsili təkmilləşdirmə və yaradıcılığı artırmaq üçün təhsil proqramının bir hissəsinə çevrilmişdir. Rifahı təmin etmək üçün rəsmi tədris planından istifadə edən məktəblərdə, şagirdlər məktəbdə artan sosial qabiliyyət və fəaliyyət nümayiş etdirmişdirlər [243,s.293-311].

Xarici stimül fərdlərin özlərinin və digərlərinin davamlı olaraq təsdiq etməsi və etməməsi kimi uşaqların özünü təsəvvürünə təsir edə bilər [122]. Xüsusilə orta məktəbdə müəllim dəstəyi şagirdinin özünüqiymətləndirmə xarakterinə təsir edə bilər. Cari tədqiqatda, tədqiqatçılar belə nəticəyə gəlmişdirlər ki, şagirdin müəllim dəstəyi anlayışının özünü qiymətləndirmə hissi ilə əlaqəlidir. Özünüqiymətləndirmə azaldığı üçün, şagirdlər öz müəllimlərində dəstəkdə azalmanı hiss etmişdirlər [231,s.73-89].

Müəllim dəstəyinə əlavə olaraq, valideyn dəstəyi həmçinin müsbət özünü qiymətləndirmənin inkişafında vacibdir [221,s.5]. Fərdlərin özlərinin özünü təsəvvürünün qiymətləndirmələri ümumilikdə ziddiyyətli olur, onların qiymətləndirmələri həqiqi reallığı əks etdirmir [119]. 5-6-cı sinif şagirdlərinin özünü təsəvvürü üzrə digərlərini təsirini yoxlayan tədqiqatda, 23% şagird təsirləri həmyaşıdların münasibətlərindən doğurmuş, 62% şagirdlərin təsirləri uşaqların özünü təsəvvür hisslərinin inkişafına ailə münasibətinin zəruriliyi göstərən valideyn fikrini əks etdirir. Valideynlər onlara özlərinin pozitiv cavablarını vermək üçün tənbehsiz cavab vasitəsilə uşaqlarına dəstək verməlidir. Dəstək valideynlərə uşaqlarının hisslərinə diqqət yetirmək, realistik ümidlər yaratmaq və öyrənmə imkanları kimi səhvləri çərçivəyə salmağa imkan yaradır [221,s.5].

Özünü təsəvvür və yaşı analiz edən tədqiqatlar inandırıcı olmamışdır. Scott və Santos de Barona ibtidai məktəbdən orta məktəbə keçirilən 348 müxtəlif katolik məktəb şagirdlərinin özünü təsəvvür hissini analiz edən uzunmüddətli tədqiqatı tamamlamışdır. Katolik məktəbi strukturu daxilində, şagirdlər, ibtidai və orta dərəcə arasında köçürüldüyü səbəbindən eyni məktəbdə qalmışdılar. Tədqiqat iştirakçıları ilk məlumat toplanması zamanı 4, 5 və 6-cı sinifdən olmuş və ikinci mə-

lumat toplama mərhələsində, müvafiq olaraq 6, 7 və 8-ci sinifdən olmuşdurlar. Nəticələrdən belə aydın olur ki, şagirdlərin özünü təsəvvür hissində əhəmiyyətli dəyişiklik olmamışdır [241,s.292-318]. Digər qarışıq uzunmüddətli tədqiqat üsullarında, Booth və Curran şəhər orta məktəblərinin 6-8-ci siniflərində oxuyan 104 şagirdin özünün qiymətləndirmə və özünü dərk etmə qabiliyyəti araşdırılmışdır. Tədqiqatçılar Rosenberg Özünü qiymətləndirmə şkalası və Simmons və Rosenberg Özünü təsəvvür indeksindən istifadə edərək, altıncı, yeddinci və səkkizinci sinfin əvvəli və sonunda məlumat toplamışdır. Tədqiqatçılar belə qənaətə gəlmişdirlər ki, şagirdin özünü qiymətləndirməsi altıncı sinfinin başlanğıcdan sonunadək artır. Həmçinin onlar belə qənaətə gəlmişdirlər ki, şagirdlərin özünü təsəvvür hissləri altıncı dərəcədə müəllim və valideynlərlə əlaqəlidir, lakin səkkizinci dərəcədə valideyn və müəllimlərin bu məsələdə rolu yoxdur [52]. Shi, Li, və Zhang Revised Song-Hattie Özünüanlama inventarının çin versiyasından istifadə etməklə 9-13 yaşlarında 94 istedadlı şagird, 11-13 yaşlarında 189 qeyri-istedadlı şagirdlərin özünü təsəvvür hissini analiz etmişdir. Tədqiqatda olan istedadlı şagirdlər eynicinsli tənzimləmə ilə elmi təlimat əldə etmişdir. Nəticələrdən aydın olur ki, istedadlı şagirdlər, Revised Song-Hattie Özünüanlama inventarı üzrə özünü təsəvvür dərəcələri azalmışdır. müntəzəm təhsil keçən şagirdlərdə, eyni inventar üzrə özünü təsəvvür dərəcəsi artmışdır [246,s.481-500]. Özünü qiymətləndirmə və genderlə əlaqəli tədqiqat nəticə etibarilə fərqlənir, eyni üsulla, yaş və irqə əlaqəli özünü qiymətləndirmə nəticələri inandırıcı deyil. Heffernan ibtidai asiya və ağ dərilili şagirdlər üçün şəhər qızlar məktəbindən 4- 8-ci sinifdən olan 154 şagirdin özünüqiymətləndirməsini tədqiq etmişdir. Nəticədən belə aydın olur ki, bu qızlar pozitiv özünüqiymətləndirmə hisslərinə malikdirlər. Digər tədqiqatda, Hoff 4-cü sinifdən olan 69 şagirdə özünü qiymətləndirməni analiz etmişdir. Bu tədqiqat iştirakçılarının 35-i qız və 34-ü oğlan idi. Şagirdlər İsveçrə özünü qiymətləndirmə inventarını: Belə düşünürəm ki mən... ideyasını tamamlamışdır. Tədqiqatçılar qeyd edirlər ki, iştirakçılar arasında əhəmiyyətli gender fərqi olmamışdır. Buna baxmayaraq, kişi iştirakçılar yüksək fiziki özünüqiymətləndirməyə malik olmuş-

dur [143,s.167-180]. Booth və Curran 6-8-ci sinif orta məktəb şagirdlərinin özünü təsəvvür və özünü qiymətləndirmə tədqiqatının nəticələrini təsdiq etmişdir. Onların nəticələrindən aydın olur ki, şagirdlərin özünü təsəvvür və özünü qiymətləndirmə üzrə gender məsələsində əhəmiyyətli fərq olmamışdır. Scott və Santos de Barona həmçinin gender və özünü qiymətləndirməni yoxlayaraq tədqiqatı tamamlamışdılar. Hər iki tədqiqat nəticələrindən aydın olur ki, özünü qiymətləndirmə və gender arasında əhəmiyyətli fərq olmamışdır. Bu nəticələrə zidd olaraq, Rudasill, Capper, Foust, Callahan, vəAlbaugh uşaqlar üzrə Harter özünü təsəvvür şkalası (5-7-ci sinif şagirdləri üçün) və Harter gənclər üzrə özünü təsəvvür şkalasından istifadə etməklə (8-11-ci sinif şagirdləri) 5-ci sinifdən 11-ci sinfədək 560 istedadlı şagirdlər üzrəində tədqiqatı tamamlamışdır. Nəticələrdən belə aydın olur ki, bütün yaşda olan şagirdlər elmi cəhətdən qabiliyyətliyərlər, lakin həmin istedadlı qızlar daha gənc yaşlarında daha yüksək özünü təsəvvür hissi yaşayır və yaş artdıqca bu hisslər də azalır. Gənc oğlanlar bütün özünü təsəvvür domenlərində daha yüksək özünü təsəvvür dərəcələrinə malik olmuşdur [237,s.340-376].

II FƏSİL.SOSIAL MEDİANIN GƏNCLƏRİN “MƏN-OBRAZINA” TƏSİRİ MƏSƏLƏLƏRİ

2.1. Medianın gənclərin “Mən-obraz”ının və özünüqiymətləndirməsinin formalaşmasında rolu

Gənclərdə özünü təsəvvür və özünü qiymətləndirmənin artan tədqiqatı mənlilik hissləri üzrə kontekstual faktorların təsirinin bəzi analizlərini tətbiq etmişdir; baxmayaraq ki, 1984-1999-cu illər arasında DuBois və Hirsch tərəfindən ədəbiyyat analizi kontekstual faktorların təsirinin kompleks analizi ilə əlaqəli özünüqiymətləndirməyə əsaslanan kiçik saylı tədqiqatları aşkar etmişdir. Hələ də, məktəb mühiti kimi müxtəlif ekoloji kontekstlərin təsirini araşdıran tədqiqatlar tez-tez əhəmiyyətli təsirləri aşkara çıxarır. Məsələn, orta səviyyəli mühitin araşdırılması aşağı özünü qiymətləndirmə ilə sıx əlaqəli olan orta məktəb və ya birinci kurs şagirdləri, xüsusilə qızlar, K-8 mühitlərində gənclərlə müqayisədə aşkarladıkları əhəmiyyətli nəticəsi olan ümumi nümunə kimi məntiqi nəticə mövzusunda aşkar olunmuşdur [243]. Bu mənfi şaxələnmə üzrə səbəblər məktəb keçidi, gənclər və məktəb mühiti arasında xoş münasibətlə əlaqəlidir.

Hələ də məktəb həmyaşıdları və dostların özünü qiymətləndirməyə təsiri qarışıq nəticələrə səbəb olmuşdur. Orta məktəb keçid dövrünün təsirlərini araşdıran Fenzel tərəfindən uzunmüddətli tədqiqatı altıncı sinifdə orta keçid vaxtı ilə əlaqəli məktəb və həmyaşıdların gərginliyi nəticəsində qlobal özünü qiymətləndirmə üzrə neqativ dəyişiklikləri aşkarlamışdır. Baxmayaraq ki, However, dostluq münasibətləri gənclər üçün əsas sabitləşdirici faktor olmuşdur [158,s.110-129]. Məsələn, Bishop və Inderbitzen yüksək özünüqiymətləndirmə səviyyəsi ilə əlaqəli olan ən azı bir qarşılıqlı dostluq münasibətə malik olan 542 nəfər 9-cu sinif şagirdlərində aşkar olunmuşdur. Buna baxmayaraq, özünü qiymətləndirmə üzrə dostluğu təsir dairəsi qeyri-aydın qalmaqdadır. Bu sənəddə eyni tədqiqatın birinci ili ərzində şagirdlərlə araşdırmada görünür ki, şagirdlərin həmyaşd və müəllimlərinə göstərdikləri münasibət keyfiyyəti onların məktəbdə davranışına əhəmiyyətli dərəcədə təsir et-

mişdir [3 4 , s . 7 2 2 - 7 4 4] . Bundan əlavə, gənclərə məxsus Harterin nəticələri bu münasibət keyfiyyətləri gənclərin rifahı və şagird müvəffəqiyyətinə təsir etdikdə, xüsusi əhəmiyyət kəsb edən münasibət növləri (ana, ata, müəllim, həmyaşd, məşqçi) funksiyası kimi özlülükləri fərqləndirmişdi. Bundan əlavə, Harter et al. həmçinin müəyyən etmişdir ki, gənclərin ifadə etdikləri dərəcə özünü təsvir arasında dəqiq konflikt səviyyəsi xüsusilə orta gənclik dövründə, normal olması nəzəriyyəsi ilə erkəndən sonrakı gənclik dövrünədək ziddiyyətli şəkildə artır. Nəticə etibarilə, mənlilik hissi üzrə münasibət təsirini araşdıran əlavə tədqiqata ehtiyac vardır.

DuBois və Hirsch ilkin (mikro) fərqliliyin qarşılıqlı təsiri, fərdi inkişaf xüsusiyyətləri və mənliliyin inkişafı üzrə sosial mədəni dəstəyi eyni zamanda araşdırmaq zərurətini göstərən çərçivə hazırlamışdır. Nəticə etibarilə, onlar iddia edirlər ki, erkən gənclik illəri ərzində özünü qiymətləndirməni tamamilə anlamaq məqsədilə, keyfiyyətli texnikalar daxil edilən tədqiqatlar daxil olmaqla, tədqiqat metodlarının fərqliliyi tələb olunur [139,s.125-128].

Kəşifən mədəni araşdırmada, mədəniyyət və mənlilik arasında münasibətdə artan maraq vardır. Şübhəsiz ki, mədəniyyət açıqlama sistemindən istifadə etməklə, özünü qiymətləndirmənin simvolik quruluşunun nəticəsidir [154,s.925-937]. Kashima iddia edir ki, universal, həmçinin mədəni səciyyəvi ötən həyatı və özünü təsəvvür nəticəsini müəyyənləşdirməyə ehtiyac vardır. O, mədəniyyətləri müəyyənləşdirən və həmçinin mədəniyyət ilə formaya düşən qarşılıqlı effektləri sistemini qeyd edir. Eyni zamanda, Bronfenbrenner-in İnsan inkişafı üzrə ekoloji sistemlər nəzəriyyəsi Çin gəncləri arasında özünü qiymətləndirməyə cəlb edilən sosial mədəni kontekst faktorları və ekoloji faktorları nəzərdən keçirir. Bronfenbrennerə əsasən, hər bir fərd kəşifən ekosistemlər sayı arasında qarşılıqlı əlaqələrlə əhəmiyyətli dərəcədə təsirə məruz qalır. Model mərkəzində fərd durur. Gənclər üçün, biri üzrə ilkin mikrosistemlərə həmin şəxsin ailə, həmyaşd, müəllim və qonşuları ilə birbaşa qarşılıqlı əlaqəsi daxildir. Valideynlərlə münasibətlərə qarşı həmyaşıdları ilə gənclərin münasibəti kimi mikrosistemlər arasındakı münasibət mezosistemlər vasitəsilə baş tutur. Makrosistem fərdlərin yaşadığı mədəniyyəti təsvir edir. Mədəni kontekstlərə inkişaf edən və istehsal prosesi artan ölkələr, etniklik, sosi-

al iqtisadi status və sairlər daxildir. Mikrosistemlər daxilində valideyn və həmyaşıdlar ilə gənclərin fərdlərarası qarşılıqlı əlaqəsi makrosistemin mədəni dəyəri və təcrübə tərəfindən əhəmiyyətli təsirə məruz qalır.

Gənclərin özünüqiymətləndirmə və ya özünütəsəvvürün araşdırılması ehtiyacı illərlə artmışdır. Collin vurğulamışdır ki, “Fərziyyələr gəncliyin daxili şəxsiyyətdən qaynaqlanır, lakin araşdırma dağınıqdır. Offer və onu kolleqalar tərəfindən aparılan gənclərin özünü qiymətləndirmələri üzrə əsas beynəlxalq tədqiqat, OSİQ-dən istifadə etməklə, psixoloji mənlilik (impuls nəzarəti, emosional ton, bədən və özünü qiymətləndirmə), sosial mənlilik (sosial münasibət, əxlaq və təhsil və texniki təhsil məqsədləri), Cinsi mənlilik (cinsi davranışlar), ailə mənliliyi (ailə münasibətləri) və dalaşqan mənlilik (xarici dünyaya hakimlik, psixopatologiya və üstün tənzimləmə) daxil olmaqla beş aspektdə on ölkədən 5938 normal orta sinif gənclərinin özünü təsəvvürünü müqayisə etmişdir. Nəticələr bu on ölkədə gənclər arasında ümumi pozitiv özünüqiymətləndirmə üzrə gözlənilməz razılıq təklif edirlər.

OSİQ tədbiri onun faydalılığı üzrə müşahidəçilər tərəfindən təsdiqlənmiş və gənclər araşdırılmasında geniş istifadə olunmuş və yoxlanılmışdır [220,s . 19] . Buna baxmayaraq, onun hüdudu və gənclik daxilində müxtəlif inkişaf mərhələsinin qeyri həssaslığı Petersen və sosial iqtisadi səviyyələrdə [220,s . 19] . Fərqlilik çatışmazlığı kimi yönümlülük tədqiqatçıları tərəfindən qeyd edilmişdir. OSİQ-ə əsasən, Petersen et al. aləti dəyişmiş və orijinalın genişlənməsinə yönələn, OSİQ-dən doqquz şkaladan istifadə etməklə, SİQYA-nı hazırlamışdır.Fərqi qeyd edərək, Petersen təklif edir ki, gənclərin şüurlu və psixoloji funksionallığı bu yaşda özünüdəyərləndirmə üçün xüsusilə zəruridir. Bu halda, SİQYA on yeniyetmə qruplarına daha həssasdır və OSİQ-dən fərqli olaraq gənclər arasında özünütəsəvvür üçün daha müvafiqdir. Bundan əlavə, bu model ontogenetik və kontekstual faktorlar arasında qarşılıqlı əlaqələri cəlb edən əməliyyat kimi özünü qiymətləndirməni nəzərə alır [225,s.93-111].

Özünüqiymətləndirmə gənclər, xüsusilə depressiv simptomlar arasında psixoloji rifahın əhəmiyyətli təxminidir [2 1 7] . Kliniki tədqiqatlar aydın şəkildə qeyd edir ki, əsas depressiya pozğunluğu olan gənclər müntəzəm olaraq zəif özünü qiymət-

ləndirmə hissində malik olurlar [1 0 0 , s . 3 9 9 - 4 0 7] . OSİQ-dən istifadə etməklə, beş geniş ölçü daxilində gənclər arasında özünü təsəvvürün qiymətləndirilməsi üzrə tədbir olan OSİQ-dən istifadə etməklə, tədqiqatçılar belə nəticəyə gəlirlər ki, depressiya emosional ton, üstünlük, bədən təsəvvürü, cinsi davranış və ailə münasibətləri ilə əlaqəlidir [1 6 5 , s . 3 3 5 - 3 5 7] . Əksinə, Petersen OSİQ-i dəyişmiş və gənclər arasında özünü-təsəvvür sorğusunu hazırlamışdır (SIQYA). O belə nəticəyə gəlir ki, əqli sağlamlıq problemlərinin dörd növünü göstərən qruplar ümumi zəif özünü təsəvvür hissini bildirdi. Bundan əlavə, Teri bildirmişdir ki, depressiya gənclərin tənzimlənməsinin çoxsaylı sahələri ilə əhəmiyyətli dərəcədə əlaqəlidir. O, Beck Depressiya inventarı ilə (BDİ) Offer özünü təsəvvür sorğusundan istifadə edərək (OSİQ) özünü təsəvvür və depressiya arasında yüksək əlaqəli əskara çıxarmışdır. Baxmayaraq ki, depressiyanın ilkin təxmini OSİQ-in Bədən və Özünü qiymətləndirmənin altşkalasıdır, sosial və ailə münasibətlərinin həmçinin onun tədqiqatında depressiyanın təxmini ilə əlaqəli olduğu nəticəsinə gəlmişdir.

Əlavə olaraq, tədqiqatlar həmçinin oğlanlardan fərqli olaraq gənc qızlar arasında özünü qiymətləndirmə və depressiya ilə daha yüksək əlaqəli nümayiş etdirir. Əksinə, əsas depressiyası (DD) olan gənclər həmçinin zəif özünü təsəvvür nümayiş etdirmişdir. Bu səbəbdən, belə nəticəyə gəlmək olar ki, gənclər arasında özünü-təsəvvür və depressiv simptomların müxtəlif aspektləri arasında əhəmiyyətli əlaqəsi vardır. Bundan əlavə, fərqlilik digərinin təxmini ola bilər. Yuxarıda göstərilən fikrə əsasən, belə görünür ki, cinsi yetişkənlik dəyişikliyi, şəxslərarası münasibətlər, özünü təsəvvürün mərkəzi aspekti kimi bədən təsəvvürü, bunların hamısı gənclərin psixoloji rifahında əhəmiyyətli rol oynayır. Bryant və Rockwell-in televizora baxmağa kömək edən RCD üçün şirnilərdə asılılıq metaforu seçimi ilə qeyd edilir ki, özünü nəzarət seçiciyə daha çox seçimlər mümkün olduqda media seçimində xüsusilə əhəmiyyətli rol oynaya bilər. Belə həzlərdən imtina etmək məqsədilə, seçicilər özünü nəzarətə və ya fəaliyyət üzrə davamlı birinin şüurlu hərəkəti kimi davamlı iradəyə istinad edə bilirlər [36,s.177-186]. Hoch və Loewenstein belə seçim etmək üzrə həmin şəxsin qarşısını alan iki üsulu fərqləndirirlər: həvəsoyadan seçimlər-

dən birini uzaqlaşdırmaqla həvəsin azaldılması və möhkəm iradə ilə həvəsə qalib gəlmə. Seçicilər birbaşa zövq üzrə imkanlar yaradan ətraf mühitə istinad etdikdə, aşağı özünü nəzarət hissində malik olan bunların tendensiyaları həmin seçimlər üçün daha qəti olur [36,s.177-186].

Ətraf mühit və sosial media bir çox vaxtlarda bir çox yerlərdə bir çox insanlara birbaşa həzz təcrübəsini təqdim edir. Şübhəsiz ki, sonrakı tədqiqatlar media istifadəçilərin istehlak sayı və onların özünü-nəzarət səviyyəsi arasında neqativ əlaqə üzrə dəstəyin olmasını aşkar edir. Beynəlxalq araşdırma analizləri təsdiq edir ki, daha aşağı özünü-nəzarət səviyyəli olanlar istədiklərindən daha çox televizora baxır, bu da rifahın pisləşməsinə səbəb olur [107].

LaRose müəyyən vaxtlarda bəzi internet istifadəçilərinin internetdən istifadəni dayandırmamaqlarını anlamaq üçün nəzəri çərçivəni təmin etmək məqsədilə, Banduranın sosial qavrayış nəzəriyyəsiindən istifadə edərək (SCT) adət halını almış internet istifadəsi üzrə özünü tənziqləmə kimi öz tədqiqatlarına istinad edərək özünü nəzarət rolunu qiymətləndirir. LaRose və kolleqaları internetdən istifadə edərək vaxt itkisi sayı və özünü tənziqləmə çatışmazlıqları arasında əhəmiyyətli əlaqəni aşkar etmişlər.

Türkmen və Əliyev qeyd edir ki, bu tədqiqatın əhəmiyyəti göstərir ki, YouTube videolarını müşahidə etmək bəzi yeniyetmələr üçün şəxsiyyətin inkişafında rol oynayır. Göründüyü kimi, virtual videolara baxmaq bəzi yeniyetmələrə özlərini kəşf etməyə və yaşayış yerlərini göstərməyə imkan verir. Müraciət edənlərin sayı göstərdi ki, onlayn videoları müşahidə etmək onlara bir və ya əlavə şəxsiyyət materialları əldə etməkdə yardımçı olub: idarəetmə hissləri, ömür boyu onların fəaliyyəti və xarakterlərini səciyyələndirmək, fərdi və iş mükafatlarını aşkar etmək, onların yaşlıları və sivilizasiyaya necə uyğun gəldiyini və ya başqaları ilə daha çox əlaqə qurduğunu görmək [268,s.128].Özünü nəzarətin tükənməsi nəzəriyyələri medianın istifadəçilərin özünü-nəzarət hissini necə və nə üçün yoxlaması kimi bir neçə izahı təmin edir. Ən yaxşı özünü fikirləşmə niyyətinə qarşı olan seçim birbaşa gələcəkdə həvəsdən çəkinmə qabiliyyətinə təsir edən bu məhdud mənbənin özünü-nəzarət vasitəsilə tükənməsini göstərməyi fərdlərdən tələb edən ətraf mühitin ego tükənməsi

kimi tanınan proses nəticəsi ola bilər [210,s.774-789]. Eyni yolla, əzələ son olaraq uzunmüddətli nəzarətdən çıxır, və birbaşa həzz üçün birinin arzusuna nəzarət etmək üzrə davamlı söylərin ardınca özünü nəzarətin fəaliyyətini dayandırır. Daha geniş sonrakı təltifin yerinə daha kiçik daha erkən təltifi təmsil edən zövqün varlığı fərdin özünənəzarətini tükəndirir [115,s.243-264].Özünü nəzarətdə bu azalmalar daha tez tükənə və/və ya bilavasitə zövqlərin eqo-tükənmə təsirlərinə daha az dayanıqlı ola bilər. Mobil texnologiya və/və ya şəbəkəli texnologiya vasitəsilə müxtəlif media təcrübələrə daxil olma bütün vaxtlarda bütün yerlərdə zövqə malikliyi təşkil edir. Tamahlandırıcı media seçiminin davamlı mövcudluğu seçicilərin özünənəzarət ehtiyatlarını tükəndirir, onların xətti, cədvəlli seçim mühitində təşkil olunan eyni növ daha az opsiyaları seçimlərindən fərqli olaraq birbaşa həzverici seçimləri etməyə cəlb edir.

Yeniyetmələrin gördükləri imic və onların rəqabət apardıqları ikonlar vasitəsilə, onlar özünüanlama və eynilikləri müəyyən etməyə çalışırlar [155]. Bir çox digər nəzəriyyəçilər həmçinin yeniyetməliyi eyniləşdirmənin yaranmasının mərkəzləşdiyi əsas vaxt və müddəti nəzərdən keçirmişlər [182]. Bu səbəbdən, yeniyetmələr eyniləşdirmənin yaranması və dəstəklənməsi məqsədi ilə bu vaxt və müddət ərzində digər vaxtlardan fərqli olaraq daha çox mediadan istifadə edirlər.

Özünü anlama və eyniləşdirmə üzrə empirik araşdırmalarla əlaqəli olaraq, bu sahədə qadın kütlə və media struktur təsir üzrə ilkin olaraq feminist nəzər nöqtəsindən geniş miqyaslı işlər yaranmışdır. Bu tədqiqat kütləvi medianın qeyri realistik qadın bədən təsəvvürünü təbliğ etməsini dəstəkləməsini və bu səbəbdən, mənfi özünü anlama səbəbindən bədən məmnuniyyətsizliyi və/və ya pozulmuş qidalanmanı təşviq etməsini aşkara çıxarmışdır [245,s.165-175].Əlavə tədqiqatla, belə nəticə əldə olunmuşdur ki, artıq çəkili və ya kök fərdlər əhalinin həqiqi faizi ilə müqayisədə televiziya da daha az təmsil olunur [1 1 8 , c . 8 , s . 1 3 4 2] . Hər iki genderlərin artıq çəkili və ya kök xarakteri orta və ya arıq xarakterlərdən fərqli olaraq mənfi xarakteristika və xarakter qüsuru ilə nümayiş etdirilir [1 1 8 , c . 8 , s . 1 3 4 2] . Bu iş televizorun yeniyetmə qızlarda mənfi bədən təsəvvürünün yaradılmasına səbəb olmaqla, arıq bədən növlərinin təmsilçiliyini aşka-

ra çıxaran digər tədqiqat vasitəsilə ortaya çıxır [138].

Media istifadəsi həmçinin eynilik kompleksi və ya çox şaxəli özünügörmə formasında eyniliyin yaradılmasına ilə qarşılıqlı əlaqəlidir [131,c.16,s.251-279]. Bu tədqiqat, eynilik kompleksliyinin və həmçinin axıcılığın televizor istifadəsi ilə hansı təsirə məruz qalmalarını araşdırmışdır. Müəllif dəstəkləyir ki, eyniliklərinə daha kompleksli təsəvvürü möhkəmlik kimi aspektlər səbəbindən daha yaxşı emosional sağlamlığın təxminidir. Tədqiq olunan bir çox qruplar üzrə, televizora baxma hallarının artması (bir həftə ərzində iyirmi saatdan artıq) eynilik kompleksliyində azalmaya yol açmışdır və bununla, emosional sağlamlığın azalması göstəricisini təmin etmişdir [131,c.16,s.251-279]. Media həmçinin tipologiyaları müəyyənləşdirmək üçün eyniliyin yaranmasını məhdudlaşdırır” (məsələn, qeyri-qafqaz, qadın fərdlər üçün aşağı iş rolları qəbul olunandır) [228].

Buna baxmayaraq, bütün vaxtlarda həm struktur və həm də mənfi üsulda özünü anlamının yaranması halına medianın təsiri işi bağlanmamışdır. Media məqsədyönlü və konstruktiv üsulda birinin sosial, irqi və ya etnik eyniliyini saxlama və ya təsdiq etmə kimi özünüanlama ilə əlaqəli müsbət üsullarda kütlə tərəfindən istifadə oluna bilər. Davis və Gandy müxtəlif mediadan istifadəni qiymətləndirmə və qərar qəbul etmə üzrə istifadəçi tərəfindən daha yüksək agentliyə tətbiq olunan şüurlu və faydalı perspektivlərdən sosial eyniliyi tədqiq etmişdirlər. Onların nəticələrinə görə, insanlar özlərini görmək istədikləri formanı əldə etmək üçün, mediadan istifadə edirlər.

Bu daha agentik perspektiv həm irq və həm də genderə əsasən media dietalar vasitəsilə geniş fərqlərin olmasını əks etdirən digər tədqiqat tərəfindən dəstəklənir [5 6 , c . 2 , s 2 6 6 - 2 7 8] . Alimlər əlavə olaraq bildirirlər ki, yeniyetmələr aktiv şəkildə öz fərdi və ya paylaşılan həyat təcrübəsinə əsasən media seçir, özünü anlamı yaratmaq və daha yaxşı anlamaq üçün onlara kömək edəcək seçilən media ilə qarşılıqlı əlaqə saxlayır və daha sonra həm özünüanlamanın yaranması və özünü sosiallaşdırma məqsədləri üçün onların gündəlik həyatlarına əldə olunan nəticəni tətbiq edirlər [5 5 , c . 1 , s . 4 2 - 4 6] .

Daha əvvəl qeyd edildiyi kimi, gender davranışları gənclərin şəxsiyyətinin

formalaşmasının mərkəzi komponentidir və cinsi davranışdan təhsil nəticələrində, gənclər arasında əsas sosial və səhiyyə nəticələrini təxmin edir və onlarla əlaqə saxlanması qeyd olunur. onların göstərilən zəruriliyindən asılı olmayaraq, bəzi tədqiqatlar aktual media istifadəsi verdiyi və media tərkibini genderin gənclik görünüşü ilə birbaşa olaraq əlaqələndirməyə çalışır. Tədqiqat strukturları müntəzəm olaraq tərkib analizinə güvənir və təsiri qiymətləndirir və ya digər şəkildə seçilə bilməyən iştirakçıların eksperimental formatlarından istifadə edir. Media tərkib və gənc gender davranışları arasında münasibətlərin istənilən araşdırılması onlar həqiqətən seçdiyi, həmçinin gender davranışlar haqqında sualların cavablandırılması üzrə yeniyetmə məlumatlarından faydalanır. Bu analizlər göstərilən gender davranışlarına idiosinkratik və aktual media tərkibi üzrə gənclərin seçimini birləşdirərək, məhdudlaşdırmalardan əvvəl onları üstələyir.

Media araşdırmalar təsirlərin istiqamətini açmağı çətinləşdirən kəsişən seksiyalı olur. Uzun müddətli məlumat olmadan, əvvəlcədən mövcud olan gender davranışlarının yeniyetmələri dəqiq media növlərini seçməyə yönəltmə və ya medianın belə davranışlara təsiri üzrə mübahisəlidir. Buna baxmayaraq, uzunmüddətli məlumat səbəbiyyət məsələlərini tam aydınlaşdırma bilməz, o, xüsusilə əsas gender davranışlarının nəzarət kimi mümkün olması ilə kəsişən seksiyalı tədqiqat strukturları ilə əlaqəli bəzi üstünlüklərə malik ola bilər. bu analizlər üçün istifadə olunan məlumat toplanmasının birinci dalğası ərzində ölçülən media tərkibin göstərilməsi ilə uzunmüddətli və gender davranışları hər iki vaxt nöqtələrində hesablanmışdır. Bu struktur ilkin media tərkib seçimi ilə üst-üstə düşən genderin nəzarət olunması, sonrakı gender hərəkətlərini əvvəlcədən müəyyən edilməsinə icazə verir. Belə model bu səbəbdən, digər müxtəlif nəzarəti hesablamaqla, tərkibin açıqlamasına uyğun ola biləcək davranışlarda dəyişikliyi qabaqcadan bildirir.

Bədən təsəvvürü öz fiziki göstəriciləri ilə əlaqəli fərdlərin necə düşünməsi, hissetməsi və davranmasını nümayiş etdirən çoxölçülüstruktur kimi konseptuallaşdırıla bilər [211, s. 1438 -1452]. Fərdin fiziki göstərici və ayrıca emosiyalar təcrübəsi üzrə məmnunluğu və ya məmnuniyyətsizliyi daxil olmaqla, iki özünüqiymətləndirmə üsulu üzrə bədən təsəvvürünü konseptuallaşdırır. Bədən təsəvvürü ifadələri bə-

dən təsəvvürünün müxtəlif aspektlərini göstərmək üçün ortaya çıxır [21,c.2,s.224-230]. Bu ifadələrə çəki məmnuniyyətsizliyi, ölçü-qavrayış-dəqiqlik, bədən məmnuniyyəti, görünüş məmnuniyyəti, görünüş orientasiyası, bədən qiymətləndirilməsi, bədən əlaqəliliyini, bədən dismorfiyası, bədən təsəvvürü, bədən disforiyası, bədən şeması, bədən düşüncəsi, bədən təhrifi, bədən təsəvvürü, bədən təsəvvürü üzrə narahatlıq və bədən təsəvvürü pozğunluğu kimi belə ölçülər daxildir [222]. Bədən təsəvvürü konseptinin kompleksliyinin qiymətləndirilməsi artan ədəbiyyatın bu təcrübə üzrə bizim anlayışımıza təsirini nümayiş etdirir. Bu yaxınlarda, sosial-mədəni, psixodinamiki, şüurlu davranış və feminist modellər kimi Bədən təsəvvürü məsələlərini anlamaq üzrə konseptual modelləri bu struktura əlavə olunmuşdur [228,s.3-12]. Bu konseptual təməllərə əlavə olaraq, tədqiqatçılar uşaqlıq, gənclik və yetkinlik illərində bədən təsəvvürünün inkişafını nəzərə almışdılar [228,s.3-12]. Bu mərhələlər həmçinin media, mədəniyyət, ailə sistemləri və fərdlər arasındakı münasibətlər kimi bir çox faktorların təsirinə məruz qalır. Bədən quruluşu və çəki gənclərdə özünüqiymətləndirmənin müəyyənləşdirilməsinin əsas meyarlarıdır, çünki fərdlər arasındakı müvəffəqiyyət fiziki cazibədarlıqla sıx bağlı olanda daha çox nəzərə çarpır [167,s.561-570]. Baxmayaraq ki, bədən təsəvvürünün həyatın müxtəlif fazalarında psixoloji rifahə təsiri tapılmışdır, bu münasibət gənclik illərində daha da güclüdür [63,s.59-74]. Bədən təsəvvürü gənc qızların özünü müəyyənləşdirilməsinə yönəlmişdir, çünki ictimai şəkildə belə inanılır ki, görünüş özünüvə digərləri tərəfindən qiymətləndirmə üçün zəruri bazadır [260].

Aliyev və Türkmen, qeyd edir ki, nəticələr göstərir ki, psixoloqlar xüsusi müştərlər üçün bədən şəklinin və özünə hörmətin SNS-in istifadəsi ilə bağlı olduğuna diqqət yetirməlidirlər. Gündəlik yeni xüsusiyyətlər tətbiq olunduğundan, yeniyetmələrin SNS-lərdən istifadə etdiyi yollar çox fərqli ola bilər və fərddən asılıdır [23,s.247-256].

Cinsi yetkinlik yaşına çatan qızlar daha narahat olur və öz təbii inkişaf edən bədənlərindən məmnun olmurlar [156,c.72,s.199-204]. Bunların elmi nəticələrə cəlb edilməsi Yanover və Thompson tərəfindən qeyd edilmişdir [287,c.41,s.184-187]. Yanover və Thompson qeyd etmişdir ki, bədən təsəvvürü məmnuniyyətsizli-

yi birinin görünüşü ilə əlaqəli sosial narahatlıq səbəbindən yüksək məktəb absenteizminə səbəb ola bilər. Bədən təsəvvürü tədqiqatı keçmişdə qızlara yönəlməsinə baxmayaraq, cari araşdırmalar qeyd edir ki, bədən təsəvvürləri hissləri həmçinin oğlanlar arasında daha sürətli artmışdır [156,c.72,s.199-204]. Atletik qabiliyyət oğlanların populyarlığı və özünə güvənmələrini müəyyənləşdirməyə təsir edir və belə ki, yeniyetmə oğlanlarda öz əzələlərini artırmaqla çəkirlərini artırma niyyəti öz əksini tapır [197,s.653-668].

Kişi və qadın bədəni idealları, həmçinin oğlanlar və qızlar üçün bədən təsəvvürü məmnuniyyətsizliyi də fərqlənir [1 3 5 , s . 1 0 1 - 1 0 9] . Cinsi yetişkənlik başlanğıcı bədən dəyişikliyinə səbəb olur, və orta hesabla, qızları qadın gözəlliyinin sosial standartlarından kənarlaşdırır [71,s.451-477]. Gənc qadın fiziki görünüşünə görə mükəmməl olmaq istəyir və özünü hündür, arıq və zərif kimi mükəmməl ideallıqda təsəvvür edir [2 1 9 , s . 1 0 3 - 1 1 4] .

2.2. Sosial medianın təsiri ilə yaranan davranış problemləri

Sosial medianın artan məşhurluğu ilə, tədqiqat belə davranışdan hansı nəticənin əldə olunması sualını ortaya qoymağa başlamışdır. Sosial media saytlarında olan zaman, yeniyetmələr öz səhifələrində artan foto saylarını paylaşırlar. Məsələn, Facebook bildirmişdir ki, 250 milyondan çox fotolar hər həftə əlavə 14 milyon videolar ilə gündəlik yüklənilir. Stefanone, Lackaff və Rosen öz fikirlərini bu növ media paylaşımına və bunun özünüdəyərləndirmə ilə hansı əlaqəyə malik olmasına yönəltmişdirlər. Müəlliflər özünü dəyərləndirmənin özünü qiymətləndirmə üzrə təsirini araşdırmışdır.;Stefanone və digərləri belə fərz edirlər ki, özünü dəyərləndirmə sosial şəbəkə saytlarında davranışı qismən izah edə bilər. Qadınların xarici görünüşlərini müəyyənləşdirmələri kişilərdən daha yüksək olması fikrinə əsaslanaraq, Stefanone və digərləri belə qeyd edirlər ki, qadınlar Facebookdan diqqət üzrə rəqabət aparmaq üçün platforma kimi istifadə edirlər. Belə ki, Stefanone və digərləri bildirirlər ki, qadın iştirakçılar kişi iştirakçılardan daha çox heç vaxt görüşmədikləri insanlarla dost olurlar.Onların fikirlərini yoxlamaq üçün, Stefanone və digərlə-

ri onlayn araşdırmanı tamamlamaq üçün 300, daha çox ağ dərilili kollec tələbələri üzərində tədqiqat aparmışdılar. Tədqiqatları mühakimə etməzdən əvvəl, Stefanone və digərləri əsas tədqiqatda istifadə olunan vahid ölçü etibarlılığını yoxlamaq üçün pilot araşdırma aparmışdılar. Etibarlı kimi təsdiq olunan və onlayn araşdırmaya daxil olan vahid maddələr aşağıdakılardır: oflayn güclübağlılıq şəbəkələri, sosial şəbəkə saytlarına daxil olan vaxt sürəkliliyi, profil dəstəyi üzrə vaxt sürəkliliyi, həqiqi şəxslər arasındakı münasibətləri əks etdirən onlayn şəbəkə bağlılığı tənəşübüvə öz saytları vasitəsilə tələbələrə ictimaiyyətə açıqladığı şəxsi foto saytları.

Əlavə olaraq, özünüdəyərləndirmə təsadüfləri (CSW) Crocker və Wolf tərəfindən hazırlanan araşdırmadan istifadə edilərək hesablanmışdır .Araşdırma məlumatı analizi özünüdəyərləndirmə və sayt üzrə fotoqraflar arasında ciddi münasibəti əks etdirir. Stefanone və digərləri belə nəticəyə gəlmişdilər ki, qadınlar daha çox foto paylaşmış və daha az özünü dəyərləndirmə hesabına malik olmuşdurlar.; beləliklə, Stefanone və digərlərinin nəticələri qadınların xarici görünüşə əhəmiyyət vermələri və foto paylaşımı vasitəsilə digərləri ilə rəqabət aparmaq üçün platforma kimi sosial şəbəkə saytlarından istifadə etmələri hipotezinə güc vermişdir. Bu araşdırma inteqral sosial medianın qadınların həyatlarında necə dəyişdiyini əks etdirmiş, və hətta onların özünüdəyərləndirmələri müəyyən etmişdir.

Stefanone və digərlərinin araşdırmalarına istinad edərək , Gonzales və Hancock özünü qiymətləndirmə üzrə sosial media sayt profil səhifələrinin təsirlərini araşdırmışdılar. Gonzales və Hancock birinin Facebook profil səhifəsinə nəzər salmanın özünü qiymətləndirməni artırmağa və ya azalmasına necə təsir etdiyini araşdırmışdılar. Psixoloji rifah üzrə sosial şəbəkə saytıdan istifadənin mənfi təsirlərini göstərən əvvəlki tədqiqata istinad edərək, Gonzales və Hancock əvvəllər araşdırılmayan ümumi özünü dəyərləndirməni yoxlamağı seçmişdir. Xüsusi olaraq, Gonzales və Hancock eksperiment ərzində yalnız öz profilini yoxlayan iştirakçıların əlavə olaraq digərlərinin profilinə baxanlardan daha yüksək özünü qiymətləndirmə səviyyəsini nümayiş etdirmələrini araşdırmışdır, öz profil saytına baxma güzgüyə baxmaqdan daha çox özünü qiymətləndirmə hissini artırdığı zaman, eksperiment ərzində öz profilini dəyişən iştirakçılar öz profilini dəyişməyənlərdən fərqli olaraq

daha yüksək özünü qiymətləndirmə səviyyəsinə malikdirlər.

Gonzales və Hancock üçşəraitdən birinə 63 kollec tələbələrini təsadüfi olaraq təyin etmişdirlər.: Öz facebook profil səhifəsinə baxma, güzgüdə özünə baxma və ya digər şəxslərin profil səhifələrini nəzərdən keçirmə. Bu şərtlərdən birinə uyğun olduqdan sonra, hər bir iştirakçı Rosenburq Özünü qiymətləndirmə şkalasını təmmamlamışdır. Əlavə olaraq, Facebook şərtinin bir hissəsi olan iştirakçılar tədqiqat ərzində onlayn davranışları barəsində suallar vermişdirlər. Tədqiqat nəticələri Gonzalez və Hancock hipotezləri üzrə dəstəyi təmin edir. Məlumat, birinin öz saytını təmsil etməsi ilə özünü qiymətləndirmənin artması qabiliyyətini təklif edir.

Əksinə, özünə güzgüdə baxan iştirakçılar öz profil səhifələrinə baxanlardan daha aşağı özünü qiymətləndirmə nümayiş etdirmişdirlər. Son olaraq, öz profil səhifələrinə baxan bu iştirakçılar, əlavə olaraq, artan eyni özünü qiymətləndirmə səviyyəsi nümayiş etdirməmişdirlər.

Bu son nəticə sosial mediadan istifadə və bədən məmnuniyyətsizliyinin yoxlanılmasından cari tədqiqatları təmsil edir; yeniyetmələr gündəlik olaraq sosial fərqlərdə iştirak etdikdə və profil üzrə rəqabət apardıqları halda, onların özünü qiymətləndirmə azala bilər və bu da öz növbəsində bədən məmnuniyyətsizliyinə yol aç bilər. Özünü qiymətləndirmə və bədən təsəvvürü arasında əlaqəni verməklə [1 2 4 , s . 6 4 9 - 6 5 7] . Bu tədqiqat sosial şəbəkə saytlarından istifadənin yeniyetmələrin bədən məmnuniyyətsizliyinə necə təsir etməsi barədə sonrakı qavrayışı əks etdirir.

Gənclərin davranışı üzrə filmləri təsiri ilə əlaqəli peşəkar ədəbiyyat siqaret çəkmək, spirtli içki içmək, narkotikdən istifadə etmək və zorakılıq daxil olmaqla, bir çox müxtəlif davranışları araşdırır. Stern gənclərin davranışı üzrə filmlərin təsiri ilə əlaqəli məqaləsində göstərdiyi kimi, film siqaret çəkmək, spirtli içki içmək, narkotikdən istifadə etmək və zorakılıq yeniyetmə və onların davranışına təsir edən başlıca media növlərindən biridir. Buna əlavə olaraq, Stern yazır ki, kütləvi media kimi filmlər izləyici kimi, özlərini film qəhrəmanlarına bənzətməyə çalışan gənclərin sosial davranışı və hərəkətlərinə təsir edir. Stern qeyd edir ki, film izləyici davranışı və inamı üzrə təsir edən başlıca amildir. Bu səbəbdən, növbəti hissə film və filmlərin

gənclərin davranışına etdiyi təsirlə əlaqəlidir.

Zorakı medianın gənclərin davranışına təsiri ilə əlaqəli bir çox tədqiqatlar aparılmışdır. belə tədqiqatların birində, mediada zorakılığın təsiri ilə əlaqəli tədqiqatın meta analizi Anderson et al. tərəfindən aparılmışdır. Xüsusilə, zorakı filmlərə baxmaqla, müəlliflər qeyd edirlər ki, hər bir nəzərdən keçirilən eksperiment tədqiqatlarında, zorakı filmə və ya klipə baxdıqdan sonra zorakı davranış səviyyəsi uşaqlar və gənclər arasında xüsusilə artır [28,c.4,s.81-110]. Bundan əlavə, müəlliflər qeyd edirlər ki, son 40 ildən artıq kəşifən seksiya tədqiqatları belə bir sübutu ortaya qoyur ki, cari fiziki aqressiya, söz aqressiyası və gənclərdə aqressiv düşüncələr onların müntəzəm baxdıqları televizor və film zorakılığı sayı ilə əlaqəlidir” [28,c.4,s.81-110]. Ola bilsin ki, filmlər arasında zorakılığın göstərilməsi effektlərinin uzunmüddətli analizi ilə, Anderson et al. qeyd edir ki, gənc yaşlarında zorakılığa meyllilik sonrakı gənclik illərində artan zorakılıq davranışı ilə əlaqəlidir. Bu tədqiqat nəticələrindən belə aydın olur ki, film daxilində zorakılıq gənclərin davranışına dramatik şəkildə təsir edir və gənc nəsillər arasında potensial neqativ nəticələrin qarşısını almaq üçün diqqətlə yoxlanılmalıdır. Ədəbiyyatın çox hissəsi gənclərin davranışı üzrə filmə spirtli içki, narkotik və tütünün istifadəsinə yönəlmişdir. Kulick və Rosenberg tədqiqatında, gənclərin nəticə etibarilə gözləntiləri üzrə filmlərdə içki davranışının təsiri yoxlanılmışdır. Tədqiqatda, gənc şagirdlər (18 və 19 yaşlar arasında) üç qrupda yerləşir və müvafiq film klipləri onlara göstərilir: müsbət içki təsirləri, mənfi içki təsirlər və neytral (filmlərdə içki davranışı olmadan) [1 7 1 , c . 3 1 , s . 1 4 9 2 - 1 4 9 9] . Nəticələrdən belə aydın olur ki, müsbət içki təsirlərinə baxan qruplar filmə baxdıqdan sonra, spirtli içki qəbulu səviyyəsi artmışdır. Əlavə olaraq, Müsbət içki nəticələri qrupunda olan iştirakçılar nəzarət qrupundan fərqli olaraq əhəmiyyətli dərəcədə yüksək gözlənti dərəcələrinə malik olmuşdurlar [1 7 1 , c . 3 1 , s . 1 4 9 2 - 1 4 9 9] . Maraqlısı odur ki, spirtli içki qəbulu üzrə həm müsbət və həm də mənfi təsir qruplarında olan iştirakçılar nəzarət qruplarından fərqli olaraq əhəmiyyətli dərəcədə yüksək mənfi spirtli içki qəbulu gözləntilərinə malikdirlər [1 7 1 , c . 3 1 , s . 1 4 9 2 - 1 4 9 9] . Bu tədqiqat nəticələri filmlərə baxaraq içki haqqında daha yaşlı gənclərin inamlarına təsir edə bilər. Bir daha, filmlərin

davranışlara təsiri onun potensial neqativ nəticələrinə baxmayaraq əhəmiyyətsiz hesab edilə bilməz. Stern spirtli içki, narkotik və tütün istifadəsi ilə əlaqəli populyar filmlərdə gənclərə təqdim olunan ismarıcları araşdırmışdır. Müəllifin qeyd etdiyi kimi, filmlərdə tütündən istifadə ilə əlaqəli tədqiqatlar narkotik və ya spirtli içkidən daha çoxdur. Qeyd edilmişdir ki, filmlərdə siqaret çəkənlər daha yüksək sosial-iqtisadi status və artan romantik və/və ya seksual fəaliyyətli kişilərə xasdır. Bir çox filmlərin ən azı bir siqaret çəkmə səhnəsini göstərməsi faktına baxmayaraq, bu davranış üzrə filmlərdə göstərilən nəticələrə daha gec rast gəlinir [254,s.331-346].

Gənclər həyatlarının çox hissəsini bəzi media formaları ilə münasibətdə keçirəcəkdir. Kaiser (Kaiser Family Foundation. 2005) qeyd edir ki, “TV və Musiqi orta hesabla gündəlik üç saat televizora baxmaq (video, DVD və şoular halında təxminən dörd saat) və radio, CD, kaset və ya MP3 pleyerlərə təxminən 1 $\frac{3}{4}$ saat olmaqla qulaq asırlar. Həmçinin video oyunlar oynamaqla və internetdə axtarış aparmaqla yetəri qədər çoxlu vaxt keçirməyimiz faktı ilə, biz bir çox gənclərin öz boş vaxtlarının çoxunu müxtəlif formalarda keçirdiyini qeyd edə bilərik [20 , c . 2 , s . 199 - 204] . Medianın bizim inkişaf və tərbiyəmizə yetəri qədər çoxlu müsbət effektlərə malik olmasına baxmayaraq, onlar həmçinin bizim sağlamlığımıza ziyan vuran davranış, inam və hərəkətlərimizə həmçinin təsir edir [57 , s . 125 - 129] . Sosial psixoloqlar davranış obyektı və fərdlər arasında münasibəti araşdırmaq üçün cəlb etmə konseptini təqdim etmişdir

Bu sahə paralellərində ədəbiyyat xülasəsi uşağın televizorda gördüyü və bunun onun davranışına necə təsir etməsi arasında münasibəti qeyd etmək üçün hazırlanmalıdır. Amerika Ürək Assosiasiyaları tərəfindən aparılan tədqiqat qeyd edir ki, televizor həftəlik daha az saat və ya 10 saat internetdən istifadə edən 85% cavablandırııcılardan fərqli olaraq həftəlik 20-50 saat arasında televizora baxan cavablandırııcıların 97 %-i ilə daha çox baxış vaxtı aparır. 10 Monreal məktəbindən 1293 nəfər 7-ci sinif şagirdlərinin bir illik tədqiqatın nəticələrindən belə bəlli olur ki, daha aşağı sosial-iqtisadi vəziyyətdə yaşayan qızlar beş dəfə daha artıq televizor izləyir. (həftəlik 40-50 saat). Tipik olaraq orta və ya daha yuxarı sosial iqtisadi statusda yaşayan qızlar orta baxış qrupunun aşağı hissələrində yer alır (həftəlik 18-23 sa-

at). Bu assosiasiyalar aşağı gəlirli sahələrdə yaşayan qızları kompüterlərə girişi az olduğu üçün onların internetdən daha çox televizora üstünlük verdikləri qeyd olunur. Fletcher təklif edir ki [101]., məktəb daxilində sosial qarşılıqlı fəaliyyətlər gənclərin televizora baxmaq saatlarına təsir edir. 132 Amerika dövlət və fərdi məktəblərində 4532 şagird bu tədqiqatda iştirak etmişdir. Nəticələrdə qeyd olunur ki, gənc cavablandırıcılar tərəfindən göstərildiyi kimi televizora baxma saatları öz həmyaşıdlarının baxma vaxtı ilə eyni olmuşdur.

Tədqiqatçılar təklif edir ki, sosial qarşılıqlı əlaqə sosial televizor izləmə normalarına təsir edən istehlak, müdaxilə dərəcəsinə təsir etdikdə, bu, emosional problemlər daxil olmaqla müxtəlif gənclər məsələlərinə müsbət təsir edən televizor saatlarını azaltmaqda istifadə oluna bilər. 1971-ci ildən etibarən, tədqiqatçılar televizor izləmənin uşaqlara təsirini araşdırmışdır. 1973-cü ildən etibarən, *cline et al.* televizor proqramının uşaqlara yüksək və aşağı təsir tarixçəsini tədqiq etmişdir. Onlar zorakı filmlərə baxdıqdan əvvəl və sonra uşaqların psixoloji cavablarını araşdırır və onun prosesə təsirini hesablayır. Onlar belə qərara gəlmişdilər ki, yüksək televizor izləmə dərəcəsinə malik uşaqlar daha az baxan uşaqlardan fərqli olaraq daha az zorakılıq əlamətləri nümayiş etdirirlər. Nəticələr qurban üçün acıması hisslərini inkişaf etdirməkdən medianın hissiyatsızlaşma effektini əks etdirir və qeyd olunduğu kimi uzun müddətli təsir televizor zorakılığı qurbanı üzrə acıma hissini məhv edə bilər. Televizor proqramların məzmununun təsirinin uzunmüddətli analizi ərzində, Anderson, Huston, Schmitt, Linebarger və Wright [27]. Özünü təsəvvür və aqressivlik daxil olmaqla, televizor istifadəsi ilə başlanılan, müəyyənləşdirilən və ya genişləndirilən erkən uşaqlıq və gənclik xasiyyətinin televizorla əlaqəsini araşdırmışlar. Müəlliflər orta hesabla keçirdiyi vaxt əsasında subyektlər məktəbə qədər uşaqlar və gənclər olan media tərkibə əsasən proqnozların əksini qeyd edirlər. Nəticələrdən belə bilinir ki, təhsil yönümlü və ya informativ uşaq proqramlarının tamaşacı məktəbəqədər illər ərzində daha az təhsil yönümlü proqramlar tamaşacısından daha az aqressivdir. İdman və əyləncə proqramlarına davamlı olaraq baxan həm oğlanlar və həm də qızlar bu proqrama baxmayanlardan fərqli olaraq öz fiziki görünüşlərindən məmnun deyillər. Bütün bu nəticələrdən belə aydın olur ki, tər-

kib aqressiv davranış, özünü təsəvvür hissi və orta hesabla sərf edilən vaxta fərdin həvəsi ilə əlaqəli zəruri televizor elementidir. Krosnick, Anand and Hartl [170].

Vərdisləri əks etdirən uşaq televizorunun psixososial müəyyənləşdiriciləri ilə əlaqəli üç nəzəri orientasiyanı təsvir edir. Onlar, insanların öz fərdi ehtiyaclarını ödəmək üçün televizora baxmalarını iddia etmək üçün 23 geniş şkalalı nümunələrdən alınan məlumat üzrə suallara əsasən hipotez seriyaları araşdırmışlar Müəlliflərə istinadən, baxma vərdisi olan şəxs həmyaşıdları ilə sosial integrasiyada, xüsusilə sosial cəhətdən təcrid olan fərdlər olmuşdur. Onlar belə təklif edirlər ki, belə uşaqlar bir neçə dostu ilə fərdlər psevd sosial münasibət üçün televizora yönəlsin, yuxarıda göstərilən fərdlərin isə sosial vəziyyətdə necə davranmalarını öyrənmələri üçün televizora baxa bilərlər. Tədqiqatçılar həmçinin vurğulayırlar ki, valideynləri ilə daha az vaxt keçirən və ya ailə münaqişəsinin şahidi olan yeniyetmə uşaqlar daha çox televizora baxmaqla bunu kompensə edə bilərlər. Sonda isə, onlar təklif edirlər ki, daha az şüur qabiliyyəti inkişaf edən uşaqlar daha passiv əyləncə formalarına istinad edirlər. Təəccüblü deyil ki, tədqiqat nəticələrindən belə aydın olur ki, valideyn-uşaq münasibətləri və televizor izləmə ilə əlaqəli valideyn dəyərləri baxma vərdisini müəyyənləşdirmək üçün zəruri olmuşdur. Həmyaşıl münasibətləri, bütün hallarda gənclərin daha çox həmyaşıdları ilə münasibət qurduqda daha az televizora baxacağını təsdiq etməklə, televizorla mənfi şəkildə əlaqəlidir. Televizor izləmək və valideyn və gənclərlə ideya münaqişəsi arasında heç bir əhəmiyyətli əlaqə tapılmamışdır. Bundan əlavə, onlar belə qərara almışdılar ki, daha aşağı əqli qabiliyyətə malik olan və dərslərindən daha aşağı qiymət alan gənclər daha çox televizora baxanlardır. Kitab oxumaq da televizora baxmağı əhəmiyyətli dərəcədə azaldır. 2004 Van Evra tərəfindən aparılan tədqiqata əsasən, Mesaj göndərmə və ya dinamiklər vasitəsilə istifadə olunan ton və dəyişdirmə ismarıç tərkibi üçün zəruridir. O qeyd edir ki, mesajın emosional komponentlərini anlamaq üzrə uşağın bacarığı inkişaf mərhələləri ilə əlaqəlidir Uşaq 11 yaşına çatanaqədər, o, ironiya və ya sarkazm hissi nümayiş etdirə və bədxah və ya xeyirxah ola bilməz. Onun araşdırdığı uşaqlar kiçik partladıcılar atmaq və gözlənilmədən yıxılmaq kimi vizual aydın yumora cavab vermişdilər. O bunu ona görə təklif edir ki, sarkazm, onların xarakterin emosional re-

aksiyasını tanıdığı, lakin sarkazm hissini tanımadığı səbəbindən uşaqları yumordan uzaqlaşdıran və onlara bədxahlıq nümayiş etdirmələrinə sövq edən televizor proqramlarının dayaq nöqtəsidir. Onun tədqiqatı gənclərdə aqressiya, yumort və sarkazm hissələrinə təsir edən Harris və pexman tərəfindən aparılan araşdırmaya töhfə verir. Nəticələrdən belə aydın olur ki, ironiya danışanın inamına müdaxilə etmə qabiliyyəti danışanın niyyətini anlamaq və bu halın ən azı 8 və ya daha artıq yaşda ortaya çıxdığı qabiliyyəti anlamaq üçün ilkin şərtədir. Britaniya televizorlarında dolayı aqressiya təsviri üzrə novator işlərində, Coyne və Archer [80]. bildirmişdir ki, dolayı aqressiyanın televizor təsviri real həyatda onun baş verməsi üzrə aydın oxşarlığı nümayiş etdirir. tədqiqatdan aydın olur ki, analiz olunan epizodların 92%-i bəzi dolayı aqresiyalardan ibarətdir, hansı ki digər növ aqresiya hərəkətlərin daha tez-tez baş verir və həmyaşıdlar tərəfindən dəstəklənir və üstünlük verilir. Bandura, Berkowitz və Rawlingsin işlərinə nəzər salaraq, belə aydın olur ki, fiziki aqressiya qəbul olunduğu baxış qəbul olunmayan baxışdan fərqli olaraq daha çox təsirlidir. Coyne və Archer [80]. bildirirlər ki, aqressorlar dolayı aqressiyanın qrupda necə rol oynadığını bilmirlər. Onlar qurbana həqiqətən əziyyət verən sosial bazanı özləri tərəfindən anlamaqda çətinlik çəkirlər. Buna baxmayaraq, araşdırmalardan belə aydın olur ki, orta gənclər həftədə 34 saat televizora baxır və hər saat bir dolayı aqressiya hərəkəti yayımlandığını nəzərə almaq, gənclərə bu televizor və orada nümayiş etdirilən aqressiyanın onların gələcək həyatlarına necə təsir etməsini müəyyən etmək elə də çətin deyil. Müəyyən yaş qrupları və gender üçün proqram davamlılığını araşdırarkən, fiziki cəhətlərə əlavə olaraq digər zorakılıq növlərini nəzərə almaq zəruri ola bilər.

Uşaqlara yönələn televiziya proqramlarında zorakılığı qiymətləndirmək üçün tədqiqat hissəsi kimi, Wilson *et al* [2 8 3] . Uşaqların dərk etdikləri davranış üzrə davamlı ağır zorakılıq əlamətlərinin təsirini analiz etmişdir. Tədqiqatdan belə aydın olur ki, televizor üzrə anti-sosial davranışın daha realistik təsviri fantastik təsvirdən daha çox davranışlara təsir edir. Həm uşaqlar və həm də yetkinlik yaşına çatanlar realistik üsulda yerinə yetirildikdə daha çox icazə verilən davranışlara üstünlük verirlər. Onlar həmçinin belə qənaətə gəlirlər ki, xarakter nə qədər real olsa, davranış da bir o qədər real olar anlayışını əsas götürərək zorakılıqda xarakter davra-

nışı forması və ya növünü ortaya çıxarmışdılar. Bundan əlavə, yalnız 5% uşaq proqramları aqressor və qurban üzrə neqativ nəticələr nümayiş etdirir və anti-sosial davranış daha cəlbədicə və ya təsdiqlənəndir. Onların işi zorakılıq təsvirinin yumort və ya realistik xarakter ilə, baxıcıya hissiyyatsızlıq təsirinə malik olmağı göstərərək digər araşdırmaları dəstəkləyir. Fiziki davranış üzrə bir çox araşdırmalar aparılmaqla, tədqiqatın elm və siyasəti formaya salacaq təcrübəyə çevrilməsində əvvəl bağlanmalı olan bir çox boşluqlar vardır. Məsələn, belə davranan şagirdlərin nailiyyət səviyyələri üzrə aparılmışdır. Yalnız bir araşdırma test ballar ilə hesablanan məktəb göstəriciləri arasında əlaqəni aşkarlamış, lakin bəzilərinə xuliqanlar yaxşı oxuyanlar da ola bilər və bu səbəbdən onların davranışları müəllimin nəzərindən qaçır [270, s. 158]. Bu sahədə tədqiqat yoxluğu təlimatçı və inzibatçılara aiddir və əlaqəli aqressiya təlimin qarşısını əhəmiyyətli şəkildə kəsmir və davranış tolerantlığı üçün sonrakı stimulu təqdim edir. yalnız bir tədqiqat gənclər üçün nəzərdə tutulmuş televizor proqramında əlaqəli aqressiv hərəkətin yayılmasını aşkara çıxarır. Coyne və Archer [80]. Müvafiq aqressiv tərkibli televizor proqramlarını tamamilə yoxlamış və belə qənaətə gəlmişdir ki, bu fiziki aqressiyanı üstələyir. Onlar gənc qızlar tərəfindən populyar olan proqramları araşdırmamış, nə də ki tamaşacı tərəfindən bu davranış tanışmamışdır. Əlavə olaraq, uzunmüddətli iş strukturunun olmaması xuliqanın keçid halı kimi nəzəriyyəni əbədləşdirən fərdlər üzrə uzunmüddətli davranış effektlərini nümayiş etdirə bilməmişdirlər [242]. Az dayanıqlı araşdırmalar xuliqanlıq qurbanı üzərində aparılmış, buna baxmayaraq, bəzi araşdırmalar seksual, mahiyyət və fiziki kimi digər təhqirlərə məruz qalmış qurbanlara məxsusdur. Bu işlər xuliqanlıq araşdırmalarda istifadə oluna bilər və tədqiqatçıları problem üzrə ehtimallıq əldə edəcək birdəfəlik tədqiqat tədbirləri xaricinə apara bilər. Baxmayaraq ki, tədqiqatçılar xuliqanlıq davranışlarını psixoloji köklərə ünvanlayır, müvafiq aqressiv davranışın xüsusi fərqliliyinə töhfə verə bilən mədəni təsirlər üzrə çox az tədqiqatlar aparılmışdır. xuliqanlıqın necə qavranılması və sosial komponent kimi buna necə dözülməsi suallarının araşdırılmasına böyük ehtiyac vardır. Nə üçün qurbanlar davranışı dayandırmaq üzrə aktiv rolü könülsüz şəkildə qəbul edir və nə üçün xuliqanlar bu davranışları qəbul edirlər. Uşaqların media asılılığı gənc-

lərin zorakılığı üzrə medianın təsirini dərhal təlqin etmişdir [28,c.4,s.81-110]. Baxmayaraq ki, tədqiqatçılar xuliqanlıq qurbanlarının məruz qaldıqları psixoloji və emosional travmalar baxımından zorakılığı müəyyən etməyə etinasız yanaşmışdılar. Nəticə kimi, dərəcələmə az gizlədilə bilən aqressiv davranış zorakılığı ilə əlaqəli olmadan fiziki zorakı media proqramlarına təyin olunur. Tədqiqat olmadan, bu mədəni sahəyə təsiri hesablamaq olmaz. Bundan asılı olmayaraq, tekst ismarıç, bloqqinq, telefon, şəkil kimi sosial şəbəkə alətləri aqressiyada rolu hələ çox araşdırılmalıdır. Son olaraq Woolard [285]. iddia edir ki, maksimum etibarlılıq üçün, tədqiqat çoxsaylı siyasətlə əlaqəli nəticələr üzrə ümumi və unikal proqnozları araşdırmalı, aqressiv davranışa cəlb olunan uşaqların sayına diqqət yetirilməli, cəlb olunma sistemi və məlumat toplanma fərqlərinin tədqiqat nəticələri və müvafiq siyasətə təsirini araşdırmalıdır.

2000-ci ildə, hesablanmışdır ki, təxminən evlərdə olan məişət texnikalarından 98 %-i televizordur, və bununla 18 yaşa çatmış fərd yatmaqdan başqa heç bir işlə məşğul olmayaraq, televizorun qarşısında daha çox vaxt keçirir. Uşağın 14 yaşı olduqda, belə müəyyən edilir ki, onlar 8000 qətl və 100.000-dən çox zorakılıq aktının vizual şahidi olurlar [189,c.22,s.83-93].Cəmiyyətə kütləvi kommunikasiya üsullarına giriş davamlı dəyişən ətraf mühitə əlavə olunur və sürətli dərəcəni artırır. Film 1920-ci ildə, ardınca radio 1930- cu illərin əvvəlində və televizor 1940-cı illərin sonunda təqdim olunmuşdur. Media sənayesi fenomenal dərəcədə artır. Gündəlik hər hansı mediyaya istinad etmədən yaşamaq ağlasığmaz dərəcədə qeyri-mümkün hesab olunur. Televizor, film və radioya əlavə olaraq, media simsiz texnologiya sayəsində istənilən yerdə virtual olaraq işlədilə bilən portativ televizor, DVD pleyer, video oyunlar və internet formalarından istifadə edir. Baxmayaraq ki, əyləncə məqsədi ilə müxtəlif kütləvi kommunikasiyalar yaradılmışdır .Kütləvi media sosial norma və dəyərlərdə dəyişikliyi təmin etmək və saxlamaq üçün çox zəruridir. Harris qeyd edir ki, Bizim media ilə münasibətimiz onun bizim ən dərin psixoloji ehtiyaclarımızı qarşıladığı və bizim psixoloji inkişafa təsir etməsi səbəbindən, çox zəruridir .

Sosiologiya üzrə alimlər qeyd etmişdilər ki, kütləvi mediadan istifadə hərəkət,

davranış və inamda dəyişikliklərlə nəticələnə bilər. Media səhv şəklində daha real və inamla görünməsi ilə, reallığı təhrif edir. Belə fərz edilir ki, çox televizor izləyənlər (gündəlik dörd saatdan çox), az televizor izləyənlərdən fərqli olaraq (gündəlik iki saatdan az), televizor tərəfindən təmin olunan məlumatlara uyğun dünya xarakteri haqqında (məsələn necə zorakı olması) sorğulara daha çox cavab verir. Televizor və radiodan əvvəl, insanlar eyni tərzli davranışa daha yaxın idilər və eyni stimula təsirinə məruz qalırdılar, kütləvi medianın başlanğıcı dərhal böyük sayda insalara təsir etməyi mümkün etmişdir. Kütləvi media mühitində tədqiqat imkanları ilə əlaqəli, Roskos-Ewoldsen [234, s. 641 -647]. inanır ki, Amerika psixoloqları mediaya daha çox fikir verməyə ehtiyac olmadığını bildirir, lakin ədəbiyyat qrupu əksini bildirir qeyd edirlər ki, psixologiyada media araşdırmasının axını medianın təsir edici olması və media effektləri və tərkibi barədə davamlı ictimai münasibət və tədqiqatları qidalandırması üzrə şişirdilən gözləntilər səbəbindən ortaya çıxır.

Mediada şəkil və fikirlər cari sosial atmosferi əks etdirir, bu səbəbdən onun təsiri üzrə daha çox tədqiqat və hipotezi göstərən daimi dəyişən medianı yaradır.

Amerika mədəniyyəti kütləvi mediaya daxil olmuş və onu cəmiyyətə inteqrasiya etdirmişdir. Kütləvi media təsirinin çox hissəsi təcavüzə əsaslanır [250, c.68, s.98-113]. Freedman [109] iddia edir ki, tez-tez belə bir fikir irəli sürülür ki, televizorda zorakılığa baxma insanların, xüsusilə uşaqların daha aqressiv olmasına səbəb olur. Digər məşhur tədqiqat mövzusu bədən təsəvvürü və media ətrafında dayanır. Mills, Polivy, Herman, və Tiggemann [202, c.28, s.1687-1699]. belə nəticəyə gəlmişdilər ki, media qızlarda bədən təsəvvürünə təsir edə bilər və belə fikirləşirlər ki, kütləvi media bədən təsəvvüründə əhəmiyyətli, lakin qəliz rol oynayır.

İllər boyu, mediada zorakılığa məruz qalma daxil olmaqla, kütləvi media ilə əlaqəli psixoloji tədqiqat ümumiyyətlə ictimaiyyət üzrə medianın kiçik sayda birbaşa təsirini göstərən, qarışıq nəticələri aşkar etmişdir [109, s.144-162]. Media təsirləri tədqiqatının fərqli nəticələri o fakta söykənə bilər ki, kütləvi media cəmiyyət ilə qarşılıqlı fəaliyyət göstərir, tədqiqatçılar isə təmiz cəmiyyət və ya ətraf mühit təsiri və ya media genişlənməsi nəticələri əsasında ortaya çıxan təsirləri faktor kimi təqdim etmirlər. Erik Erikson (in Lemert) [174]. Sosial məsələ üzrə belə bir fikir bildi-

rir: Bu dinamik ölkə bütün həyat boyu öz əhalisini daha qəti ziddiyyət və ciddi dəyişikliklərə məruz qoyur və ya nəsil bundan sonra normal şəkildə digər böyük millətlə münasibət yaradır, bununla da sosial fenomen üzrə səbəbi tapmaq üçün onu daha qəlizləşdirir.

Tədqiqat nəzdində sosial fenomenlə əhatələnən terminologiya adətən qeyri-müəyyən olur. Rəqəmsal, virtual və interaktiv kimi terminlərdən istifadə edərək onlayn media təcrübəsini müəyyənləşdirmə müxtəlif üsullarla analiz dairəsinə hədd qoymağa yönəlir. Yeni media ən çox personal kompüter, internet və mobil telefonda son iki onillik innovasiyaları ilə nəticələnən, istənilən və bütün görünən və genişlənən rəqəmsal texnologiyaları təsvir etmək üçün istifadə olunan terminə çevrilmişdir. Rizomatik metafora ilə davam etmək üçün, bu analiz hər bir yeni medianın yaranmasının ardınca labüd edən tədbirlər Bolter və Grusin [50]. və rəqəmsal media ilə Ito [148]. ənənəvi medianın kəsişməsini geniş şəkildə təsvir etmək üçün yeni media terminini istifadə edir. Tədbir mühitin texnika, forma və digər medianın sosial əhəmiyyətini mənimsəyən və real adı ilə onlara rəqiblik etmək və ya yeni dizayn verməyə cəhd edən prosesdir. Bu tədbir prosesi media qədər uzun bir müddətdə mövcud olmuşdur, lakin rəqəmsal media ilə sürətlənmişdir. Bu səbəbdən, bu layihədə, yeni mediada yeni termini rəqəmsal kommunikasiya formatıdır, lakin həmçinin medianın qədim formaları internetdən fərdi kompüter, mobil telefon, İpodlar və digərlərini rəqəmsal media tərkibi kimi təşkil olunur və paylanılır.

Bundan sonra, yeni terminindən istifadə etməklə, biz qəbul etməliyik ki, bu terminlə ifadə olunan media cari olaraq yenidir, lakin o daim yenilənməyə davam edir” Ito[148]. Bu analiz üçün, tədqiqat nəzdində media bu tarixi anda yenidir: bu onlayn təqdimat üçün yeni texnologiyalarla gənclərin qarşılıqlı fəaliyyətinin empirik təsviridir, lakin onların müvafiq yeniliyi haqqında dəyər qərarı yoxdur. Postmodernizm anla-yışı kimi, vaxt və törəmənin bizim necə cari vəziyyəti müəyyənləşdirməmiz və yadımızda saxlamağımız üzrə qərar qəbul etməyinə ehtiyacı ola bilər. Gündəlik qarşılıqlı fəaliyyət xaricində, sosial müqayisədə iştirak etmək üçün gənc qadınlar üçün digər əsas üsul sosial şəbəkə saytlarıdır. Lenhart, Purcell və sairləri göstərir ki, ən azı gündə bir dəfə, bütün yeniyetmələrin 63%-i internetdə və bu gənclərin

73%-i sosial şəbəkə saytlarından istifadə edir [1 7 9] . Ellison [95,s.210-230].Fərdə aşağıdakıları yerinə yetməyə icazə verən veb xidmətlər kimi sosial şəbəkə saytlarını müəyyənləşdirmişdirlər:

- 1.Əhatəli sistem daxilində ictimai və ya yarım ictimai profilin yaradılması;
- 2.Onların əlaqələri paylaşdıqları digər istifadəçi siyahısını ifadə etmək; və
3. Sistem daxilində digərləri tərəfindən edilən əlaqə siyahılarını nəzərdən keçirmək və yoxlamaq.

Amerika Pediatrik Akademiyası (AAP ,<http://safetynet.aap.org>; 2011) sosial mediadan istifadə edən yeniyetmələr üçün mənfəətlərə sosiallaşma və ünsiyyət, artan təhsil imkanları və sağlam məlumatla girişin daxil olmasını bildirirlər. Buna baxmayaraq, onlar daha sonra qeyd edirlər ki, sosial media yaşlı nəsilədən daha çox uşaq və yeniyetmələr üçün riskə çevrilir.Risiklərə qüsurlu məsləhət, mənfi və ya zərərli davranışlara həvəsləndirmə, kiber zorakılığa meyillilik və daha çox fərdi məlumatı onlayn göstərmək daxildir. Bundan əlavə AAP bildirmişdir ki, yeniyetmələrin həmyaşıdların və özünü tənzimləmə təzyiqi ilə mübarizə aparması səbəbindən baş verir və onlar adlandırdıqları yeni Facebook depressiyası terminini əlavə etmişdirlər.

2004-cü il təsis olunaraq, Facebook dostlar, ailə və iş yoldaşları arasında məlumat paylaşımını asanlaşdırır (Facebook Fact Sheet, 2011). Facebook şəbəkəsinə əsasən, yarısı hər gün daxil olan, 500 milyondan artıq aktiv istifadəçiləri mövcuddur. Xüsusilə yeniyetmələr üçün, 22% gündə on dəfədən artıq qoşulur və 50% -dən yuxarı yeniyetmələr gündə bir dəfədən artıq qoşulurlar .Tədqiqatla belə müəyyən olunur ki yeniyetmələr Facebook-da nə qədər çox vaxt keçirsələr, inkişaf depressiyası və qida pozğunluğu simptomları riski də bir o qədər çox olar. İnternet aludəçiliyi və depressiya arasında mümkün münasibəti anlamaq üçün Morrison [2 0 9 , c . 4 3 , s . 1 2 1 - 1 2 6] internet istifadəsi və depressiv tendensiyalar üzrə 1300-dən artıq gənc və böyüklər arasında araşdırmalar aparmışdirlər. Nəticələr internet aludəçiliyi və depressiya arasında əhəmiyyətli münasibəti əks etdirir. Bundan əlavə, yeniyetmələr böyüklərdən fərqli olaraq daha aludəçi simptomlar nümayiş etdirmişdirlər. Morrison və Gore belə qərara gəlmişdirlər ki, internet aludəçiliyi tendensiyası olanlar öz fərdi həyatlarının sosiallaşmasına zidd olaraq, internet saytlar vasi-

təsilə daha çox ünsiyyət saxlayırlar. Morrison və Gore-nin tədqiqatları ifrat internet istifadəsi və depressiya arasında statistik güclü əlaqəli nümayiş etdirmək üçün ilk geniş miqyaslı struktura çevrilmişdir. Əlavə olaraq Selfhout və başqaları [242,c.32,s.819 -833]. internetdən istifadə və depressiya və sosial narahatlığa onun təsirini araşdırmış və aşağı keyfiyyətli dostluq münasibətləri quran yeniyetmələrin yüksək keyfiyyətli əlaqələr quran gənclərdən fərqli olaraq daxili depressiya və sosial narahatlığa malik olmalarını aşkarlamışdır. Bu tədqiqat qeyri-kommuni-kativ internet istifadəsi və sürətli ismarıcla məhdudlaşan kommunikativ istifadəni qeyd edir; bura xüsusi sosial media saytıdan istifadə daxil deyildir. Tədqiqatdan, Facebook depressiyası onların həyatına müdaxilə edə biləcək yeniyetmələrin onlaynda daha çox vaxt keçirmələri ilə əlaqəlidir. Tədqiqat üzrə fikir ayrılığı media və sosial media saytları üzrə araşdırmanı birləşdirməni və xüsusilə depressiya və qida pozğunluğuna imkanlı şəxslərin meylli olması ilə, depressiya və qida pozğunluğuna onların təsirini əks etdirir [177 , c . 7 , s . 559 - 570] .

Bu çağırışlar dəyişilir və bəzən gənclər arasında texnologiya istifadəsi kontekstində daha da genişlənir. Yeniyetmələr xüsusilə yaxın illərdə girişin sürətlə böyüdüyüinkışaf etmiş ölkələrdə erkən mənimsəyici və müntəzəm texnologiya istifadəçiləridir. Yeniyetmələr çata, sürətli mesajlaşmaya, facebooka, YouTube-a və oyunlara daxil olur [119,c.13,s.423]. Məsələn, 12-17 yaşlı yeniyetmələrin 75%-nin amerika birləşmiş ştatlarında-da mobil telefonu var və onların 72 %-i tekst ismarıcı yazandırılar [175]. Amerika birləşmiş ştatlarında-da yeniyetmələr hər ay orta hesabla 3339 tekst göndərir və ya qəbul edir [212]. Belə ki, 10 il əvvəl, onlar hər ay iki dəfə daha az göndərirdilər (və ya hər ay 5-10 dəfə) [120,s.219-238]. İsmaric tezliyi onların dostları ilə qarşılıqlı əlaqənin hər bir digər ümumi formasını üstələmişdir (zəng, üz-üzə danışma, sosial şəbəkə saytı, sürətli ismaric və ya e-poçt kimi) [175]. Yeniyetmələr ünvan kitabçasında geniş nömrə sayını saxlamaqla, bonus zənglər kimi sosial dövriyyə, istifadə tərzı və struktur yerləşməsini hazırlamışdırlar [289].İntensiv giriş və istifadə mobil telefonlarda məhdudlaşdırılmamışdır. Grinterin yeniyetmələrin İM-dən istifadəsi üzrə erkən tədqiqatı iki istifadə üsulu təsvir etmişdir: Davamlı-sporadik və ayrıca intensiv [119,c.13,s.423]. Davamlı sporadik üsul

bütün vaxtlarda buraxılan lakin yeniyetmə kompüter qarşısında olduqda, yalnız müntəzəm olaraq ondan istifadə etməklə İM-ə cəlb edilmişdir. Ayrıca intensiv üsul bu vaxtlar ərzində intensiv istifadə edərək və İM üzrə vaxt əldə etməklə, cəlb etmişdir. Bu tez-tez yeniyetmələrin giriş üzrə müvəqqəti nəzarəti əldə etmək üçün paylaşan kompüter girişi və telefon xətti ilə əlaqəli olmuşdur. 2009-cu il üzrə, Amerika Birləşmiş Ştatlarındakı yeniyetmələri 59%-i öz fərdi kompüter və ya notbuka malik olmuşdurlar [175]. və 12 yaşlıların yarısından çoxunun 16 yaşlıları 85%-indən daha çox mobil telefonları var idi. Oxşar mənimləmə zolaqları dünyanın bir çox regionlarda aydın görünür. Amerika Birləşmiş Ştatlarında yeniyetmələrinin 43%-i 2010-cu ildə bildirmişdirlər ki, mobil telefona malik olmağının əsas səbəbi mesajlaşmadır, buna baxmayaraq 2008-ci ildə, onlar telefon əldə etməyin əsas səbəbini təhlükəsizlik kimi göstərmişdirlər [212]. Linqin münasibətlər üzrə mobil telefonun sosial təsirinin tədqiqatından belə aydın olmuşdur ki, yeniyetmələr mobil telefona giriş və ondan istifadə vasitəsilə valideyn təsirindən azad olmuşdurlar [179]. Gənclərin doğurdanda debat üçün rəqəmsal ekspert olmalarından asılı olmayaaraq, yeniyetmələr tez-tez ekspert anlayışına gəlir [127,c.80,s.92-113]. Yeniyetmə qurusu texniki yardım mənbəyi və yeniyetmələrdən gənclərdəki məsləhət kimi xarakterizə olunur [163,s.323-351]. Valideynlər üçün, kompüter üzrə ekspertiza aparan və daha çox kompüter istifadə edən uşağa malik olma niyyəti arasında gərginlikdir. Bu valideyn və yeniyetmələr arasında güc və səlahiyyət üzrə gərginlik yaradır. İsrayildə, Mesch məxfilik məsələsi daxil olmaqla, evdə gənclər üzrə nəsillər arasındakı ifşa xarakteristikasını qeyd etmişdir [199,c.9,s.473-495]. O göstərmişdir ki gənclərin kompüter eksperti olması fikri ilə əlaqəli internet istifadəsi üzrə, gənclər-valideyn əlaqəsini qeyd edir.

Egelman et al. ailələr arasında paylaşılan ev kompüterlərini analiz etmiş və qeyd etmişdir ki, bəzi məxfilik sayına ehtiyac olduqda, ailə üzvləri yalnız qoşulan istifadəçi profilləridir [94,s.669-678]. Əsasən, bəzi qarşılıqlar ailələrin yalnız bir kompüter və telefon xəttinə malik olması səbəbindən ortaya çıxır. Kiesler et al. bir çox tədqiqatlar üzrə fikrini belə tamamlamışdır: Uşaqların valideynlərindən daha çox bəzi domentdə məlumatlı olduğu nəslə dinamikada hansı dəyişikliklər baş verir?

Texniki ekspertizanın əldə olunması fərdin həmyaşıdları və digər ailə üzvlərindən fərdi necə fərqləndirir?" Bu suallar çox vaxt cavabsız qalır və bu dissertasiya işinə stimül verir. Bizim valideynl'rin internetdən istifadəsi barədə bilmədiyimiz odu ki, mövcud yanaşmalar onların texnologiya mediasiyası və internet riskinin qarşısını almağa yönəldikdə daha müvəffəqiyyətlidir.

BB-da, Livingstone və Helsper [184,c.52,s.581-599]. Belə qənaətə gəlmişlər ki, valideynlər texnologiyadan (məsələn monitor və filterləşdirmə) daha çox mediasiyanın sosial formalarına üstünlük verirlər (məsələn müzakirələr və birgə nəzərdən keçirmə). Bundan sonra, texnoloji strategiyalar onlayn risklərinin azaldılmasında effektiv olmamışdır (məsələn porno, zorakılıq və məxfilik), baxmayaraq ki, valideyn məhdudiyyətləri bu risklərin azalmasında daha effektiv olmuşdur. Byrne [60,c.55,s.90-113]. Belə qeyd etmişdir ki, kommunikativ stil və valideyn stili internet istifadəsi barəsində valideyn və uşaqlar arasında narazılıqları qabaqcadan bildirir. İnternet istifadəsi barədə valideynlərlə danışmaqdan çəkinən uşaqlar internet riskinin qarşısının alınması barədə öz valideynləri ilə çox vaxt razı olmur. Valideyn və uşaqlar həmçinin digər mərhələ sayı üzrə razılığa gəlmirlər. Valideynlər daha az hüquqi nəticələrə dəstək nümayiş etdirir (həbs olunma və ya məktəbdən qovulma kimi), baxmayaraq ki, uşaqlar hüquqi nəticələri təsdiq etməyə meyllidirlər. Uşaqlar birgə nəzərdən keçirmə və şifrə vasitəsilə onların sevimli veb saytlarına daxil olma və ya onlarla dost olma barədə daha az meyllidirlər, lakin valideynlər bu yanaşmanı dəstəkləyirlər. Buna baxmayaraq, həm valideyn və həm də uşaqlar razılaşır ki, uşaqlara bu azadlığı vermək onlar üçün daha faydalıdır.

2.3. Gənclərin həmyaşıdları ilə münasibətlərinə rəqəmsal medianin təsiri

İnternet istifadəsinin onların dostluq keyfiyyətlərinə təsir etməklə, gənclərin özünütanıma hisslərinə dolayı təsir etməsi mümkündür. Əvvəllər araşdırıldığı kimi, dostlar gənclərin internetdən istifadəsində hərəkətli gücdür, onlar həmçinin gənclərin özünü tanıma hisslərinə əhəmiyyətli töhfə verir. Belə ki, gənclərin internetdən isti-

fadəsinin onların dostluq münasibətlərinə necə təsir etməsini nəzərə almaq zəruridir. Onların internet istifadəsi və şəxsiyyətləri üzrə tədqiqat xülasəsi kimi, Türkmen, Cabbarov, Mustafayev və Əliyev, qeyd edirlər ki, iştirakçılardan Facebookdan istifadə edərkən necə hiss etdiklərini bildirməkləri xahiş olundu. Təsiredici mexanizmlərə daxildir: təklif, dostluq, özünəhörmət. Beş axtarış sualına cavab vermək üçün struktur tənlik modelləşdirilməsi ilə məlumatlar təhlil edildi. Bizim nəticələrimizə görə, özünəhörmət və dostluq facebook istifadəçiləri arasında müsbət qarşılıq, amma tənhalığın facebook istifadəsi ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. Ali məktəb tələbələri ilə Facebook istifadəsi və özünə hörmət arasında bir müsbət korrelyasiya var idi; Ali məktəb tələbələrinin özünə hörməti nə qədər çoxdursa, Facebookdan daha sıx istifadə bir o qədər çoxdur. Facebooku daha sıx istifadə edənlərlə və Facebooku strateji yolla istifadə edən tələblərin və məktəbdəki tələbələrin emosional dəyişiklikləri arasında müsbət əlaqə var idi. Məktəbdə emosional olaraq uyğunlaşan tələbələr Facebooku daha sıx istifadə edirlər və istifadə müddətində strateji idilər[269,s.32].

Özdemir və Çetinkaya[218] bildirmişdir ki, iştirakçılar əsasən Facebookda fotosəkillər paylaşırlar və onların çoxu ya özlərini, ya da ziyarət etdiyi yerlərin şəkillərini paylaşırlar. Müsabiqədə iştirak edənlərin fotosəkilləri həqiqətən də onları olduğu kimi əks etdirdiyini soruşduqda, 87.9% -i belə hesab etdiyini söylədi. Beləki, 54.1% hesab edir ki, digər insanların fotosəkillərinin onların real şəxsiyyətlərini əks etdirdiyinə inanırlar. Ona görə belə nəticəyə gəlinir ki, insanlar özlərini dürüst hesab edirlər, lakin digərlərinə qarşı eyni şeyi hiss etmirlər. Digər tərəfdən, sosial media dedikdə ağılınıza gələn ilk nədir deyə soruşduqda yalnız 6 nəfər insan “yeni dostluqlar qurmaq” söylədi. Bununla yanaşı, onlardan sosial mediada şəxsən tanımadığı ən azı bir dostunun olub olmadığını soruşduqda 61.9% -i qəbul etdi ki, onların ən azı bir dənə belə dostu var. Bu araşdırma göstərir ki, iştirakçılar sosial media vasitəsi ilə yeni dostluqlar qurmaq üçün əsas vasitə kimi istifadə etməsələr də, həqiqətdə mediadan bu məqsəd üçün istifadə edənlərin sayı yüksəkdir. Qeyd edək ki, 48.1% -i söylədikləri əvvəlcə sosial mediada tanış olmuş və sonra real həyatda dost olmuşlar. Bu onu göstərir ki, sosial mediada başlayan dostluqlar virtual qalmır, real

həyat dostluqlarına da çevrilir [218,c.10,s.597-612]. Valkenburg və Peter [275,c.48,s.121-127]. Xüsusilə internet istifadəsi və dostluq keyfiyyəti ilə əlaqəli iki rəqib hipotezi qeyd edirlər: yerdəyişmə hipotezi və stimulyasiya hipotezi. Birinci göstərilən, gənclərin onlayn fəaliyyətləri dostlar ilə üzbəüz görüşmək vaxtına təsir etməklə, vaxt yerdəyişməsi ilə onların oflayn dostluq keyfiyyətini azaltmaq üçün düşünülmüşdür. Stimulyasiya hipotezi, kontrastla, təklif edir ki, rəqəmsal media gəncləri dostlarla ünsiyyət saxlamaq və onlarla bağlılıq hissələrini artırmaq üçün əlavə imkanlarla təmin edir.

Yerdəyişmə hipotezi üzərində stimulyasiya hipotezinin xeyrinə son on illikdə empirik sübutu toplamışdır [275,c.48,s.121-127]. Məsələn, Kanada gənclərini cəlb edən uzunmüddətli tədqiqatda Blais, Craig, Pepler, və Connolly belə qənaətə gəlmişdilər ki, bir ildən artıq müddətdə, dostlarla sürətli mesajlaşma (İM) ən yüksək dostluq keyfiyyətində müsbət dəyişikliklər barədə xəbər verir. Xüsusi olaraq, 1 sayılı vaxtda İM vasitəsilə mövcud dostları ilə əlaqə saxlayan belə gənclər 2 sayılı vaxtda dostluq keyfiyyəti tədbirlərindən daha yüksək bal toplamışdılar. Bundan əlavə, tədqiqatçılar həmçinin belə qənaətə gəlmişdilər ki, əyləncə məqsədi və ya tanımadığı şəxslərlə ünsiyyət saxlamaq məqsədilə internetdən istifadə etmə 1 və 2 sayılı vaxt arasında dostluq keyfiyyətlərini əhəmiyyətli dərəcədə azaldır. Belə aydın olur ki, stimulyasiya hipotezi xüsusi internet istifadəsi formalarına tətbiq oluna bilər.

Stimulyasiya hipotezini tədqiq edən digər araşdırmalar gener və yaş vasitəsilə fərqliliyi aşkarlamışdılar. Kanadalı gəncləri cəlb edən digər uzunmüddətli araşdırmada, Desjarlais və Willoughby belə qənaətə gəlmişdilər ki, bütün gənclər üçün, dostlarla ünsiyyət saxlamaq üçün internetdən istifadə etmə dostluq məmnuniyyətinin səviyyəsini əks etdirir. Nümunədə olan oğlanlar üçün, bu pozitiv effekt sosial narahatlıq vasitəsilə yüngülləşdirilmişdir. Bu o deməkdir ki, dostluq keyfiyyətinə kompüter vasitəsilə ünsiyyətin pozitiv təsiri sosial cəhətdən narahat olan oğlanlar üçün daha yüksək olmuşdur. Bu nəticə, oflayndan fərqli olaraq öz onlayn dostları ilə daha asan ünsiyyət saxlama faktı səbəbindən onlayn ünsiyyətdən qızlardan daha çox oğlanların faydalandığını göstərən əvvəlki tədqiqata ziddir [2 4 0 , c . 1 0 , s . 2 9 2 - 3 1 5]. Yaş fərqi ilə əlaqəli olaraq, Valkenburg və Pe-

ter daha yaxın özünü açıqlama üzrə yaş və internetin qiymətləndirilən dəyəri arasında əyrixətli münasibəti aşkar edir. On beş yaşlılar istənilən digər yaş qrupu ilə münasibətdə (10-16 yaş arası) özünü açıqlayıcı yaxın məlumat üzrə oflayn kommunikasiyadan fərqli olaraq onlayn kommunikasiyanı daha effektiv hesab edirlər.

Walther'in hiperpersonal kommunikasiya nəzəriyyəsi onlayn kommunikasiya və dostluq keyfiyyətləri arasında müsbət əlaqə üzrə mümkün izahı təklif edir. Bu nəzəriyyəyə əsasən, audiovizual anonimlik və asinxronizasiya kimi kompüter vasitəli kommunikasiyanın xüsusi cəhətləri insanların üzbəüz ünsiyyətdən fərqli olaraq daha çox özünü açıqlamağa meylləndirir. Kompüter vasitəli müsahibə ərzində digər fərdin üz ifadələri ilə üzləşməyən şəxs maneə hissini azalda bilər.

Oxşar olaraq, digər şəxslə paylaşmadan əvvəl ismarıca düzəliş etmək bacarığı, həmçinin digər şəxsin cavabına baxma qabiliyyəti həmçinin dayanma effektivinə malik ola bilər. Valkenburg və Peter [2 4 0 , c . 1 0 , s . 2 9 2 - 3 1 5]. dostlar arasında özünü açıqlamanı stimullaşdırmaqla dostluq keyfiyyətinin onlayn kommunikasiya ilə genişləndirən hipotezə dəstəyi nümayiş etdirir. Gözlənilən daha yüksək dostluq keyfiyyəti kimi onlayn özünü açıqlamanın yüksək səviyyəsini əks etdirən mövcud dostlarla ünsiyyət qurmaq üçün sürətli ismarıcdan istifadə edir.

Stimulyasiya hipotezinin dəstəklənməsində mövcud sübuta baxmayaraq, bəzi alimlər skeptik qalır. Turkle [265]. İddia edir ki, dostlarla artan ünsiyyət artan intimlik hissəyə zəmanət vermir. Həqiqətən, o belə bir sual qoyur ki, tipik olaraq göndərilən və digər tapşırıqları yerinə yetirərkən qəbul olunan abreviaturalı mesaj vasitəsilə intimlik hissini yaratmaq mümkündür. Əlavə olaraq, o şübhələnir ki, məsafədən və monitor arxasından bir şəxsin hissini açıqlama şəxslərin bir-birini üz-üzə qalması ilə intimlik növünü yaradır. Valkenburg və Peter [2 4 0 , c . 1 0 , s . 2 9 2 - 3 1 5]. belə müşahidə edirlər ki, tədqiqatçılar gənclərin şəxsiyyət hissi üzrə rəqəmsal medianın təsirini aşkarlamaq üçün özünü qiymətləndirmə və özünü təsəvvürə fikirlərini yönəltmişdirlər. Özünü qiymətləndirmə ilə əlaqəli olaraq, sübutla təklif olunur ki, onlayn kommunikasiya özünü qiymətləndirmə hissini artırır. Məsələn, 10-19 yaşları arasında 881 Hollandiya gənclərinin tədqiqatında, Valkenburg, Peter və Schouten [2 7 2 , c . , s . 5 8 4 - 5 9 0]. Gənclərin sosial şəbəkə

saytlarından istifadəsinin özünü qiymətləndirməyə dolayı və müsbət təsirini nümayiş etdirmək üçün, struktur bərabərlik modelindən istifadə etmişdir. Xüsusi olaraq, sosial şəbəkə saylarının müntəzəm istifadəçiləri olan gənclər öz profillərinə daha çox reaksiya almağa yönəlir. Bu reaksiya sayı artdıqca, onların müsbət valentlikləri də artır. Müsbət reaksiyalar, öz növbəsində daha yüksək özünü qiymətləndirməni əks etdirir. İnternet istifadəsi və özünü qiymətləndirmə arasında araşdırma aparılan digər tədqiqatda, Smith, et al. [247]. 8-17 yaşlı 500 gənc üzərində araşdırma aparmış və əlavə 48 eyni yaşlı gənclərin fərdi ana səhifələrinə baxmışdılar. Onların analizi təklif edir ki, öz fərdi saytlarını yaradan və işlədən gənclərin bacarığı və nəzarəti onların özünü qiymətləndirmə hisslərinə müsbət təsir edir.

Onlayn bacarıq və nəzarət hissinin yaşanılmasına əlavə olaraq, bəzi gənclər həmçinin digərləri tərəfindən tanınan və qəbul olunan hisslər barədə məlumat verir . Stern [255,s.95-117]. –in müsaibə götürdüyü gənclər arasında, onların fərdi saytları üzrə digərlərində şərhlər qəbul etmək kimi müsbət hissləri təsvir edir. Həqiqətən, Stern belə qənaətə gəlmişdir ki, rəy vermə niyyəti gənclərin öz saytlarında yerləşdirdikləri məzmun üçün çox əhəmiyyətlidir. Bu rəy gənclərin, seksuallıq, və oflayn şəkildə ifadə edə bilmədikləri depressiya kimi məsələlər üzrə mübarizədə xüsusilə vacibdir. Bu gənclər eyni sual və çağırışla üzləşən digər gənclərdən təcrübə və dəstəklə əlaqəli bacarıqlarını qiymətləndirir. göstərilənləri qeyd edərək, Erikson digərləri tərəfindən tanınma və bəyənməni açıq şəkildə göstərmiş, və bundan aydın olur ki, onlayn həmyaşd ünsiyyətlərinin bu aspekti şəxsiyyətin formalaşdırılması prosesində müsbət rol oynayır. Hələ də, Turkle [265]. Özünü bəyənmə üzrə digərlərindən asılı olma təhlükəsinə diqqət yetirməkdədir. O, ehtiyat edir ki, bizim tərəfimizdən özümüzü dəvət bacarıqsızlığı sağlamlığın formalaşması, şəxsiyyətin möhkəmləndirilməsinə mənfi təsir edir. Bundan əlavə, o bizə xatırladır ki, Erikson həmçinin fərdlərin öz inam, dəyər və məqsədlərini ifadə edən zəruri işlər vasitəsilə, tənhalıq və sakit refleksiyanı dəyərləndirmişdir. Baxmayaraq ki, İnternet istifadəsi bir çox gənclərdə özünü qiymətləndirmə hissini genişləndirir, lakin bu müəyyən alt-qruplarda bu hissləri aşağı salır. Məsələn, Hollandiyalı gənclər arasında sosial şəbəkə istifadəsi üzrə onların tədqiqatında, Valkenburg et al. aşkarlamışdır ki, gənc-

lərin kiçik faizi (7%) öz profillərindən daha çox mənfi reaksiya almışdılar. Bu gənclər üçün, onlayn sosial şəbəkə onların özünü dəyərləndirmə hisslərini azaldır. Oxşar üsulla, azalan özünü dəyərləndirmə internet istifadəsi icbari olan gənclərdə özünü nümayiş etdirmişdir [2 7 5 , c . 4 8 , s . 1 2 1 - 1 2 7] . Bir tədqiqatda, tədqiqatçılar belə qənaətə gəlmişdilər ki, internet istifadəsi icbari olan gənclər aşağı səviyyəli rifah nümayiş etdirmişdirlər (məsələn., tənhalıq, aşağı səviyyəli özünü qiymətləndirmə və depressiv əhval ruhiyyə). Bu əlaqə daxili qapalı, daha az razılaşan və emosional cəhətdən daha az sabit olan gənclər üçün çox güclü olmuşdur.

Özünü təsəvvür konseptinin aydınlığı üçün, həm nəzəriyyə və həm də empirik sübut qarışıq şəkli çəkmişdir. Valkenburg və Peter [2 7 5 , c . 4 8 , s . 1 2 1 - 1 2 7] . iki qarşı hipotezi qeyd edir: özünü-təsəvvür fraqmentasiyası hipotezi və özünü-təsəvvür vahidi hipotezi. Birincisi, internetin gənclərə müxtəlif onlayn mühitlərdə müxtəlif insanlarla qarşılıqlı əlaqəni təklif edən imkanlar bəzi hallarda, hər biri üzrə müxtəlif şəxsin qəbul edilməsi aydın şəkildə onların çoxsaylı fasetlərini uzlaşdırma qabiliyyətini sarsıdır. Turkle xəbərdarlıq edir ki, "ünsiyyət saxlaya bilməyən fərdlər arasında dəyişmə mənasında olduqda, çoxsaylılıq səmərəli sayılmır ". Bu dəyişən fərdlərin uzlaşdırılmasına dəvət öz şəxsiyyətini yeni formalaşdırmağa başlayan gənclər üçün xüsusilə əhəmiyyətli ola bilər. Özünü-təsəvvür vahidi hipotezi, ziddiyyətə, qeyd edir ki, onlayn fəaliyyətlər gəncləri öz şəxsiyyətləri üzrə eksperiment aparmaq və digərlərindən rəy və bəyənə almaq imkanı ilə təmin edir. Özünü ifadə və özünü bəyənə hissi üzrə belə imkanlar özünü təsəvvür anlayışını genişləndirə bilər [2 7 5 , c . 4 8 , s . 1 2 1 - 1 2 7] .

Valkenburg və Peter gənclərin internetdən istifadəsi və onların özünü təsəvvür anlayışı arasında əlaqəli tədqiq edən üç araşdırmanı sadalamışdır. 10-17 yaşların arasında Hollandiyalı gənclər üzrə öz tədqiqatlarında, tədqiqatçılar internet istifadəsi və özünü-təsəvvür vahidi arasında heçbir əlaqə sübutu aşkarlamamışdılar [2 7 4 , c . 5 5 , s . 2 0 8 - 2 3 1] . İlkin olaraq, onlar onlayn şəxsiyyət eksperimenti aparan gənclərin daha aşağı özünü təsəvvür vahidi ifadə etmələrini aşkar etmişdilər. Buna baxmayaraq, onlar tənhalıq və kommunikasiya tərəfdaşları fərqliliyi kimi xüsusi təyin olunanlar və vasitəçilərin təsirini inandığında bu əlaqə yoxa çıxır.

Gənclər arasında həm oğlan və həm də qızlara tətbiq olunan son modeldə qeyd olunur ki, onlayn şəxsiyyət eksperimenti ilə məşğul olan gənclər (digər şəxs kimi özünüqələmə vermə) daha yaşlı, xaricdə yaşayan və ya müxtəlif siyasi düşüncəli insanlar kimi müxtəlif qrup insanlarla onlayn şəkildə ünsiyyət saxlayırlar. Buna baxmayaraq, tədqiqatçıların hipotezinə zidd olaraq, müxtəlif qrup insanlarla ünsiyyət saxlayan gənclər, öz növbəsində daha məhdud qrupla əlaqə saxlayan gənclərdən öz özünü təsəvvür vahidi hisslərindən fərqlənir. Daha sonra, tədqiqatçılar belə qənaətə gəlmişdilər ki, tənha gənclər onlayn şəxsiyyət eksperimentində daha çox iştirak edir və yüksək özünü təsəvvür vahidi səviyyəsini daha az təsvir edir. Valkenburg və Peter [2 7 5 , c . 4 8 , s . 1 2 1 - 1 2 7] . Təklif edir ki, tənhalıq təbiəti və sayı kimi gənclərin oflayn təcrübəsi ilə əlaqəli faktorlar onların internetdən istifadəsindən daha çox şəxsiyyət hissində təsir edə bilər.

Digər iki tədqiqat bir az yaşlı gəncləri cəlb edir və hər biri müxtəlif yolla internet istifadəsini hesablayır. Kanadada 203 birinci kurs universitet şagirdləri üzərindən onun tədqiqatında, Matsuba [194,c.9,s.275 -284]. belə qənaətə gəlmişdir ki, internetdən əyləncə və ünsiyyət üçün istifadə edən gənclər (mövcud dostlardan daha çox tanımadığı şəxslərlə) aşağı özünü təsəvvür hissini yaşamışdılar. Buna baxmayaraq, İnternet istifadəsinin bütün formaları aşağı özünü təsəvvür səviyyəsini nümayiş etdirmir. Məsələn, sırf məlumat üçün internetdən istifadə edən şagirdlər daha böyük özünü təsəvvür hissində meyilli olmuşdur. Matsuba mövcud dostlarla ünsiyyət saxlama kimi, internetdən istifadə üzrə digər motivləri nəzərə alaraq, o, internet istifadəsi və özünü təsəvvür hissi arasında digər müsbət əlaqəni aşkar etmişdir. Bundan əlavə, Valkenburg və Peter , Matsuba müxtəlif növ internet istifadəsi formaları və tənhalıq arasında müsbət əlaqəni aşkarlamışdır. Xüsusilə, tənha gənclər internetdən ən çox birbirləri ilə ünsiyyət saxlamaq və çat otaqlarına baş çəkmək üçün istifadə edirlər. Onlar həmçinin aşağı özünü təsəvvür hissini nümayiş etdirirdilər. Bu nəticələr bərabər olaraq həm kişi və həm də qadın tədqiqat cavablandırıcılarına tətbiq olunmuşdur. Mazaiin və Moore [1 9 5 , c . 2 1 , s . 9 0 - 1 0 2] tərəfindən aparılan üçüncü tədqiqat Melburn, Avstraliyada, 18 və 25 yaşlar arasındakı 161 bakalavr şagirdləri nümunəsində internet istifadəsi və şəxsiyyət statusu arasında əlaqəni tədqiq etmişdir. Tədqiqat-

çılar belə qənaətə gəlmişdilər ki, daha az yetkin şəxsiyyət statusu olan cavablandırıclar daha çox internetdən istifadəni əks etdirmişdirlər. Buna baxmayaraq, tədqiqatçılar sosial narahatlıq və yaş töhfəsini nəzərə aldıqda bu əlaqə itmişdir. Xüsusi olaraq, yüksək sosial narahatlıq və daha yaşlı olma daha çox internetdən istifadəni əks etdirmiş, lakin bu yalnız kişi cavablandırıclar arasında olmuşdur. Valkenburg və Peter [274,c.55,s.208-231]. Fikrinə zidd olaraq, Mazalin və Moore internet istifadəsi təxmini kimi şəxsiyyətdən istifadə etmişdir. Bu fərqlilik internet istifadəsi və şəxsiyyət arasında ünsiyyət növü ilə əlaqəli nəzəri aydınlıq çatışmazlığını, həmçinin təsir istiqamətini təsdiq etmək üçün kəşşən seksiyalı araşdırma bacarıqsızlığını nümayiş etdirir.

Virtual olmasından asılı olmayaraq, onlayn qarşılıqlı əlaqələr şəxsiyyət və özlülük üzrə real həyat və uzunmüddətli təsirlərə malikdir. Yeniyetmələrin başa düşməli olduqları əsas şeylərdən biri onların olduqları inkişaf mərhələsidir. Yeniyetməlik şəxsiyyətin formalaşdığı mərhələdir və o şəxsiyyət böhranların həlli və şəxsiyyətin müəyyənləşdirilməsi ilə qiymətləndirilir. Bu eksperminet və şəxsiyyətin araşdırılması seçimi üçün təbii və normaldır. Bu keçid mərhələsi araşdırma aparmaq üçün mümkün şəxsiyyətlərlə doldurulmalıdır. Bu real dünya və konkret olaraq onlayn şəkildə şəxsiyyət eksperimentləri üçün mərhələdir. Yeniyetmələr öz onlayn şəxsiyyət sahəsində mümkün şəxsiyyətləri araşdırma bilərlər. Bu araşdırma onlara təhlükəsiz mühitdə müxtəlif şəxsiyyətlər üzrə təcrübə yığmalarına kömək edə bilər.

Fundamental onlayn şəxsiyyət layihəsi e-poçt, ekran adı və ya profil yaradır. Hər biri öz həqiqi şəxsiyyətinin aspekt izahıdır. Müxtəlif ekran adları və profil yaratmaq üzrə bir çox faydalar mövcuddur. Onlayn olma və insanlarla onlayn şəkildə qarşılıqlı əlaqə saxlama yeniyetmələr üçün faydalı ola bilər. Yeniyetmənin hazırladığı tərkib ona araşdırdığı şəxsiyyət aspektinin işləməsinə yardım edəcəkdir. Bu yeniyetmələrin şəxsiyyətinin inkişafı üçün yararlıdır. Yaradılan profil və ya ekran adı onların şəxsiyyətlərinin formalaşmasına həmçinin şəxsiyyət izahını verə bilər. "ilovejesusgirl" adlı ekran adı şəxsiyyət aspekti ilə əlaqə yaradır. Ekran adı həm niyyətli və həm də niyyətsiz ünsiyyətə malik ola bilər. Bir çox hallarda, bu şəxsiyyət

təsvirləri daimi olaraq qalır və yeniyetmələr öz şəxsiyyətlərini müəyyənləşdirmək üçün istifadə etdikləri ekran adları və profil adlarına diqqət yetirməlidirlər.

Yeniyetmələr anlamalıdırlar ki, hər bir profil və avatar şəxsiyyət proyeksiyasını təmsil edir. Yeniyetmələr üçün Epstude [96,c.12,s.168-192].Esasən, şəxsiyyətin formalaşmasına cəlb edilmələri mümkündür. Bu şəxsiyyətin yaradılması halları yeniyetmələri real dünyanın məntiqi nəticə riski olmadan sosial fəaliyyətləri araşdırmağa və təcrübədən keçirməyə imkan yaradır. Daha əvvəl deyildiyi kimi, Roes-ler qeyd edir ki, onlayn fəza və ya kiber fəza real sosial məsələlər qarşılıqlı fəaliyyət təsəvvürünə daxil olmaq və kollektiv orta sahələrdə iştirak etmək üçün virtual fəzanın texnoloji mümkünlüyünü təmsil edən təxəyyüldür. Bu şəxsiyyətin inkişafı üçün psixoloji nöqteyi nəzərdən müsbət kimi nəzərə alın bilər,

Yeniyetmələr özlərinin gələcək və potensial versiyalarını yarada bilərlər. Veb yeniyetmələrə şəxsiyyət layihə və ya fərdlilik seçmələrinə və onlayn münasibət saxlamağa imkan verir. Baxmayaraq ki, onlar yalnız Facebook üzrə profil yaradırlar, onlayn oyunlarda xarakterə girirlər, bunların hamısı layihəli şəxsiyyətdir. Bu onlara seçdiklərin bəzi şəxsiyyətlərdə uyğunsuzluğu aşkar etməyə imkan yaradır. Onlar öz şəxsiyyət layihələrinin aspektlərini araşdırdıqları üçün, o dəyərləndirmə sistemində forma və ya yenidən forma verə bilər. Məsələn, həqiqi özüola bilmənin genişlənmiş versiyası layihəsini seçmə onların diqqətini cəlb edə və onların özlərini yaxşı hiss etmələrinə yol aç bilər, lakin yalan və ya eksperiment nəticələri daha sonra uyğunsuzluğa səbəb olacaqdır.Yeniyetmələr nəzərə almalıdırlar ki, baxmayaraq ki, mümkün şəxsiyyətləri yoxlamaq və araşdırmaq normal haldır, istənilən ictimai şəkildə şəxsiyyətin araşdırılması araşdırma kimi deyil, həqiqət kimi nəzərə alınacaqdır. İctimaiyyətdə şəxsiyyətin araşdırılması zarafat kimi gələ bilər, lakin real həyatda əhəmiyyətli nəticələrə səbəb ola bilər, yəni valideyn və həmyaşıdlar ismarıcı səhv şərh edə bilər. Yeniyetmələr, öz araşdırmalarında əlaqələrinə diqqət yetirməlidirlər. Bu seçimli özünü təqdimat təcrübəsini araşdırmaq üçün müvafiq sahədir [1 1 3 , s . 1 8 5 - 1 9 0] . Bu yeniyetməyə öz tənqidi düşüncə bacarıqları və məntiqlərini inkişaf etdirmə imkanını təmin edir. Lakin onların bunu etmələri üçün münasib mühitə ehtiyacları vardır.

Yeniyetmələr bu şəxsiyyət layihələrini yaratmaqla, özünün bütün bu rəqəmsal versiyalarının qarşılıqlı fəaliyyətləri hər birinin şəxsiyyət layihəsini formalaşdıracaqdır. Hər bir şəxsiyyət layihəsi digərinin şəxsiyyət layihəsi ilə qarşılıqlı fəaliyyət göstərəcəkdir. Yeniyetmələr onlayn qarşılıqlı fəaliyyət və şəxsiyyət eksperimentlərinin onların şəxsiyyətlərinin formalaşması üzrə hansı təsirə malik olmalarını anlamalıdır. Əks olunan şəxsiyyət ideyası ideal şəxsiyyət üzərində qarşılıqlı əks olunma fəaliyyəti göstərən müxtəlif şəxsiyyətlərdə rol alırlar. Yeniyetmələr yadlarında saxlamalıdır ki, onların qarşılıqlı fəaliyyətləri onlara forma verdiyi kimi, onlar həmçinin onların dostları və sinif yoldaşlarının şəxsiyyətinə də forma vermə qabiliyyətinə malikdirlər. Yeniyetmələr həmçinin bilməlidirlər ki, hətta onlayn olduqda belə, şəxsiyyət sosial münasibət daxilində yer alır. Yeniyetmələr yalnız öz şəxsiyyətlərinə müsbət təsirə malik deyillər, həmçinin onlar öz dostlarının şəxsiyyətlərinin formalaşmasında alət rolunu oynaya bilirlər.

Şəxsiyyət izahı yaradılmış, şərh edilmiş, yenidən nəzərdən keçirilmiş və müəyyənləşdirilmişdir və bu real həyatda heçbir şeyə uyğun deyildir. Onlayn keçirilən istənilən vaxt onların düşüncə və ideyalarına forma verə bilər. Bu aspekt onunla izah olunur ki, onların axtardıqları istənilən ideya onların şəxsiyyətinə təsirə malikdir. (stumbleupon.com, dailybooth.com/live or chatroulette.com) Hər bir təcrübə şəxsiyyəti formalaşdırır və onların aktiv təcrübə keçməindən və ya təcrübəni passiv şəkildə oxumalarına və ya baxmalarına baxmayaraq, onların şəxsiyyəti forma almağa davam edir.

Yeniyetmələr onların şəxsiyyətlərinin formalaşması prosesinin təmsil edən məzmun yaratmaqla, təhlükəsiz mühitdə öz şəxsiyyətlərini araşdırırlar. Bu Hodkinson və Lincoln [141,s.27-46]. Tərəfindən şəxsiyyətin məntiqli mənada ifadə edilməsi üçün yer kimi təsvir olunmuşdur . Yeniyetmələr öz düşüncələrini ortaya çıxarmaq üçün bloq və tveet vasitəsilə yazısa və onlardan öz ideya və şəxsiyyətlərini ifadə etmək üçün istifadə edə bilirlər. Yeniyetmənin yaratdığı məzmun onların şəxsiyyətlərinin formalaşdırılması və əks olunmasında rol oynayır. Hər bir şəkil, poçt, sual və ya tveet şəxsiyyəti formalaşdırır. Bu şəxsiyyət axınıdır. Onların otaqlarındakı posterlər və artifaktlar virtual artifaktlar kimi onların şəxsiyyətlərini təmsil edir.

Yeniyetmələr təhlükəsiz mühitdə öz ideyalarının məntiqi sonluğunu araşdırmaq üçün bu vasitədən istifadə edə bilər. Şəxsiyyəti təmsil etmək üçün yaradılan bəzi şeylər aşağıda göstərilmişdir:

Profillər: Facebook; MySpace; Twitter Ekran adları: email ünvan və AIM Şəkillər: Profil şəkillər, Facebook şəkilləri, Flickr və ya Picasa kimi saytlar Virtual fəza: Second Life; Farmville; veb sayt Bloqlar və ya mikrobloqlar: Blogger; Wordpress; Friend Feed Video oyunlar: World of Warcraft; Grand Theft Auto Məzmun və media: YouTube; foto bloq və ya veb sayt.

Yeniyetmələr üçün bacarıqlarını nümayiş etdirmək üçün Another Erikson tərəfindən təklif olunan kimi, artım və inkişafın növbəti mərhələsinə yol açan intimlik münasibətidir. Eriksona əsasən, yeniyetmənin əsas böhranı şəxsiyyət və gənclik illərinin növbəti mərhələsinin intimliklə qarşılıqlı əlaqəsidir. İdeya bundan ibarətdir ki, daha çox inkişaf etmiş şəxsiyyətə malik şəxslər olduqları kimi təhlükəsiz olmalıdırlar və bundan sonra intim münasibətə daxil olmalıdırlar. Burada təhlükə ondan ibarətdir ki, onlayn təcrübənin psevdo-anonimlik qeyri-fiziki, asinxron qarşılıqlı əlaqə real intimlik deyil, intimlik qabiliyyətini yarada bilən bacarıq üzə mənfəət təsirə malik olmasıdır. Bargh [38,s.280-285]. Xəbərdar edir ki, onlayn anonimlik anlaşılan onlayn təhlükəsizliyi yaradır və bu da öz növbəsində, yeniyetmələr tanımadıqları insanlara öz həqiqi şəxsiyyətlərini nümayiş etdirməyə cəhd edirlər və onların bununla əlaqəli risklər barədə xəbərdar olmalıdırlar.

Lakin yeniyetmələr nəzərə almalıdırlar ki, onlayn özünü təqdimat şəxsiyyətində ideallaşdırılmış və mübaliğəli versiyalarıdır [113,s.185-190]. Bu anlaşılan anonimlik və sürətli intimlik üçün sahə yaradır. Əvvəllər bildirildiyi kimi, xalis nəticə onlayn mühitlərin fərdlərə şəxsiyyət aspekti üzrə daha açıq və gözlənilən olmasına imka yaradan sürətli intimlik və daha dərin açıqlama mərhələsidir [113,s.185-190]. Bu onlara Eriksonun inkişaf mərhələləri vasitəsilə daha yüksək intimliyə doğru irəliləmələrinə yardım edir. Eriksonun nəzəriyyəsinə əsasən, fərdin yeniyetməlik mərhələsindən keçərək inkişaf etməsi səbəbindən, həll olunmalı böhran problemi şəxsiyyətdir. Şəxsiyyət formalaşdıqda, növbəti mərhələnin böhranı intimlikdir. Yeniyetmələr intimliyə doğru hərəkət edirlər. İnternet şəxsiyyətin qüsurlu mənasını təmin edir.

Qüsurlu intimlik düşüncəsinə malik olan yeniyetmə böyük və inkişaf etmiş görünü bilər, lakin bu yalnız şəxsiyyətin inkişafının ekskursuna yol açır. Onlar inkişafın növbəti mərhələsi üçün zəruri olan intimliyə yiyələnmələrinə baxmayaraq, onlar şəxsiyyət böhranını həll etmədən, gözü bağlı şəkildə intim münasibətlərə daxil olurlar. Qüsurlu intimlik düşüncəsi şəxsiyyət böhranının həllinə oxşaya bilər, lakin bu həqiqətən səhv şəxsiyyət inkişafıdır.

Yeniyetmələr hər bir şeyin formalaşdığını yadlarında saxlamalıdırlar. Şəxsiyyət eksperimentinin asanlaşmasına yardım edə biləcək onlayn fəza xarakterləri vardır. [2 7 2 , c . 9 , s . 5 8 4 - 5 9 0]. Şəkillər şəxsiyyət arasında ünsiyyət yaradır. Bloq paylaşımaları tənqidi düşüncə və məntiqi inkişaf etdirir. Çap və nəşr məzmunu yeniyetməni şəxsiyyət və ideyalarını izah etmək üçün vasitəçiliyi təmin edir. Onların onlayn şəkildə etdikləri hər bir şey daimi olaraq qeydə alın bilər və bundan asılı olmayaraq, onlar araşdırıla bilər, bunlara reaksiya verilə bilər. Buna baxmayaraq, bu valideynlər və onların yeniyetmə övladları üçün açıqdır və biz india bunu çeviririk.

2.4. Sosial şəbəkələrin gənclərin psixoloji vəziyyətinə təsiri

Wilner-ə əsasən [282]. rifah həyatın normal, balanslı və anlayışlı təcrübəsini əks etdirən konsepsiyadır. Psixoloji rifah fərdin həyatının çoxsaylı aspektini əhatə edir və fiziki, sosial və emosional domenləri özünə daxil edir. Yeniyetmələr tez-tez onların inkişafının psixososial və bioloji aspektlərinə əsasən onların əhval ruhiyyəsi tərəddüd etdiyi üçün özünü tənziqləmə ilə çox çətin vaxta malik olurlar [74]. Vukman və Licardo-ya əsasən [277,c.36,s.259-268].özünü tənziqləmə birinin hərəkəti, anlayışı və emosiyasına nəzarət etmək və onu tənziqləmək qabiliyyətidir. Özünü tənziqləmə və rifah gənclərin həyatına daxil olan zamandan, sosial şəbəkə veb saytlar tərəfindən potensial şəkildə təsirə məruz qalır.

Sosial şəbəkə veb saytları yeniyetmələrə bir çox insanların görməsi üçün internet üzrə onların həyatını yayımlamağa imkan verir. Ağıllı telefon texnologiyası, notbuk və İpadlər bütün dünyanı davamlı və qeyri-məhdud girişlə təmin etmişdir. Gənclər internetdə həftə ərzində orta hesabla 30 saat vaxt keçirdikləri üçün

[281,c.43,s.253-273]. Onlar müntəzəm olaraq öz həmyaşıdlarına qoşulur və öz psixosozial mühitini genişləndirirlər. En yaxın dostu ilə münaqişə və ya romantik əlaqələrin bitməsi stressini yaşayan gənclər üçün, digər fərdin həyatına davamlı giriş psixoloji rifaha təsir edə bilər. Cari tədqiqat sosial şəbəkə və psixoloji rifah arasında münasibətlərə təkan verməyə çalışacaqdır. Psixoloji rifah və internet üzrə ilkin tədqiqat müsbət və mənfi nəticələr nümayiş etdirmişdir. Amichai-Hamburger və Ben-Artizinə əsasən [26,c.19,s.71-80]. internet istifadəsi yetkin şəxslərdə depressiya və tənhalıq hissi ilə əlaqəli olmuşdur. Sun, Unger, Palmer, Gallaber, Chou və Baezconde-Garbanati [260,c.8,s.441-453]. tərəfindən aparılan kəşifən seksiyalı tədqiqat qeyd edir ki, internet istifadəsi gənclərdə depressiya, tənhalıq, stressi artırır və ailə münasibətini azaldır. Əlavə olaraq, Sun et al. qeyd etmişdir ki, depressiyada olan gənclər depressiyada olmayan gənclərdən fərqli olaraq internet istifadəsinə meyl edir. Sun et al. [260,c.8,s.441-453]. tərəfindən aparılan tədqiqat itki nümayiş etdirmiş, bu səbəbdən internet gəncləri daha depressiyalı etdikdə və ya artıq depressiyada olan gənclər bu stressi atmaq üçün internetə daxil olduqda, tədqiqat tamamlana bilməz. Əksinə, Valkenburg və Peter [273,c.43,s.267-277]. qeyd edirlər ki, internet istifadəsi həmyaşıdlar ilə münasibətləri genişləndirir və sosial əlaqənin qoruyucu faktor kimi hərəkət etdikdə özünüqiyətləndirmə hissi və psixoloji rifah artır. Ola bilsin ki, facebook dostluğu fərdin özünü təsəvvürünü gücləndirmə qabiliyyətinə malikdir. Cobb-a [74]. əsasən, özünü təsəvvür fərdə mənlilik hissini yaratmasında kömək göstərən gündəlik həyatda təcrübələrin izah və şərh olunması yoludur. Özünü təsəvvür fiziki atribut, elmi nailiyyət və sosial məmnuniyyət və xoşbəxtlik daxil olmaqla, gənclərin həyatında olan müxtəlif faktorlarla əlaqəlidir. Molloy, Ram və Gest; Hawley; və Prinstein və Lagreca [203,c.47,s.1589-1607]. yə əsasən, özünü təsəvvür sosial biliklərin inkişafı, həmyaşd münasibətlərinin paylaşdırılmasında əhəmiyyətli rol oynayır və daxili və xarici davranışla əlaqəlidir. Həmçinin özünü təsəvvür psixoloji rifahın sahəsində qoruyucu faktor kimi çıxış etmə potensialına malikdir.

YouTube Chad Hurley, Steve Chen və Jawed Karim tərəfindən təsis olunan, ilk dəfə 2005-ci ildə təqdim olunan video paylayıcı saytdır (Hopkins[145]. Sayt 2006-cı

ildə Google tərəfindən səhm üzrə 1.65 milyard dollara alınmışdır Associated Press[31].Həmin vaxtda, bu Google tarixində ən bahalı sövdələşmə idi (Associated Press[31].və bəziləri bunu riskli investisiya kimi şərh edirdilər [260]. Ekspertlər bu məsələdə çox yanılırdılar. YouTube-nin alışı Google-nin qəbul etdiyi ağıllı qərar olduğunu sübut edəcəkdir. Müəllif inanır ki, YouTube gələcəkdə ən zəruri sosial şəbəkə saytı ola bilər.

Fərdlər pulsuz şəkildə Youtube-yə video yükləyə bilirlər. YouTube geniş video tərkibi əks etdirir. İstənilən şəxs filmlərə, peşəkar və həvəskar musiqi videolarına, video bloqlara (Hipsterlər bu Vloq adlandırır. Müəllif bilmir ki, Vloq terminindən istifadə etməsi onun lovğalığından irəli gəldiyini bilmir, bununla da bu dissertasiyanın qalan yerlərində bunun açılışını video bloq kimi), yeni kliplər, məlumatlandırıcı videolar, pişiklərin rəqsi videoları, insanların dalaşması videosu, oyun şou klipləri, məşhur radio şoularında audiolar, Taylor Swift və ya Red Hot Chili Peppers konsertlərindən həqiqətən cəlbədicə videolar, insanların nizamsız davranışı və polis çağırılması videoları, təlim videoları, həvəskar komediya zarafatları və sairələrinə baxa bilər. Qətiyyətlə demək olar ki, siz Youtube-dən istənilən şeylər barədə video tapa bilərsiniz. 2009-cu ildə, Teach Crunch-a Google tərəfindən təsdiq olunan mənbə kimi, YouTube dünya üzrə gündəlik 1.2 milyarddan çox video təqdim edir [29]. Bu say həqiqətən çox təəccübləndirir. Comscore məlumatına əsasən, 2009-cu ildə, 1.5 milyar insan internetdə olmuşdur [239]. Bu onu bildirir ki, orta hesabla 2009-cu ildə dünyada hər bir internet istifadəçisi gündə YouTube videolarına baxmışdır. Bir şey qeyd edilməlidir ki, Google Youtube-də olan video sayları üçün dəqiq analiz və ya rəqəmləri və ya sayt üzrə trafik sayını göstərməmişdir. Onlar təsdiq edirlər ki, Youtube gündəlik olaraq 1.2 milyarddan çox video yükləyir. 2009-cu ildə, Comscore qiymətləndirmişdir ki, YouTube/Google Birləşmiş Ştatlarda bir aya 7 milyard video yükləmişdir [29]. Eyni ildə, Nielson qiymətləndirmişdir ki, YouTube/Google hər ay üçün 5.5 milyard video yükləmişdir [29]. Lakin heç kim YouTube-yə nə qədər sayda video yüklənməsini dəqiq deyə bilməz, bunu dəqiq demək olar ki, bu sayt sonsuz olaraq hədsiz dərəcədə, meteorik şəkildə genişlən-

məkdədir. Bu cümləni oxuyan zaman, bəlkə də hazırda Youtube-yə yüzlərlə video yüklənir. Körpələrin şirinliyi, itlərin və ya pişiklərin skeytbord sürmələri və ya insanların fikrə gətirilə bilməyən şeylərə baxmaq üçün çox gözəl şans vardır. dekabr 2011-ci il tarixində, Youtube bildirmişdir ki, o, 2011-ci ildə 1 trilyon xit yerləşdirmişdir [264]. Bu say həqiqətən YouTube-nin dünyada hazırda ən zəruri və güclü sosial media vasitəsi olduğunu qəbul etməyə imkan yaradır. Belə qiymətləndirilmişdir ki, Youtube-nin dünya üzrə 800 milyona yaxın istifadəçiləri vardır [29]. YouTube həmçinin internet üzrə ikinci ən məşhur axtarış mühərriki olmaqla Yahoo-nu üstələmişdir. YouTube-nin cari olaraq filmlər, televiziya serialları və şəbəkələr üçün reklamlar yerləşdirməyə icazə verən CBS və MGM ilə razılaşmaya malikdir. Onların həmçinin istifadəçilərə öz videoları üzrə bu konqlomeratlardan musiqidən istifadə etmək Lombardivə Disney [1 8 6] . auditoriyası üçün xüsusi məzmun hazırlamaq məqsədilə Disney Interactive ilə paylaşmağa imkan verən Universal Music Group və Sony BMG Music Entertainment ilə tərəfdaşlığa malikdirlər[31].YouTube cari olaraq Universal Music Group,Sony Music Entertainment, və EMI music ilə razılaşmanı yeniləmək üçün müzakirələr aparır .

YouTube-nin əsas icraçısı Robert Kyncl Youtube-nin davam edən müvəffəqiyyəti barədə danışarkən, bildirmişdir ki, internet video tərkibi internet trafikinin 90%-ni çox tezliklə əhatə edəcəkdir [68]. Kyncl həmçinin bildirmişdir ki, ixtisaslı internet tez bir zamanda ənənəvi televiziya proqramlarını üstələyəcək və 2020-ci ilədək, bütün yeni televiziua kanallarının 75%-i onlayn vasitələrlə təqdim olunacaqdır [264]. Kyncl tərəfindən Youtube barədə bildirdiyi bu fikir sübutu şirkətin bu yaxınlarda orijinal tərkib hazırlanması və istehsalına 100 milyon dollar qoymasıdır [264]. YouTube təxmin edir ki, onlayn ixtisaslı proqramlar gələcəyin yoludur və onlayn televiziyalar kabel TV-ləri möldürə bilər. radio ulduzunu öldürən video, onun növbəti qurbanı televiziya ulduzu olacaqmı? Özü uzun müddət yaşayışdan sonra ov olanadək, hamısı yırtıcıdır.

Çəkilən misaldan aydın olur ki, müvəffəqiyyət əldə etmək üçün onlayn ixtisaslı proqramların potensialı böyükdür. Makijaj və dəb üzrə təlimat videoları üzrə ixti-

saslaşan Youtube ulduzu Michelle Phan, Style kabel şəbəkəsindən iki dəfə çox baxıcı cəlb etmişdir [68]., Phan həmçinin reklam dəstəyinə malikdir. “Machinima” adlanan YouTube video oyun kanalı dünya üzrə 116 milyon müxtəlif insanlardan hər ay 1 milyard baxış əldə edir [68]. Komediya ustası Ray William Johnson hazırda 1 milyarddan çox baxıcısı olan üçün Youtube kanalına malikdir [264].

Müəllif inanmır ki, yaxın vaxtlarda Youtube ənənəvi kabel televiziyasını əvəz edəcəkdir. Proqram və ya filmya baxmaq üçün televiziya qarşısına toplaşan bir qrup insan heçbir zaman ölməyəcək bir ənənədir. Onlayn televizorun kabel televizorunu üstələməyəcəyi barədə müəllifin istifadə etdiyi əsas səbəb odur ki, onlayn proqramlar kabel şouları kimi pul qazandıra bilməz. Kabel şouları ərzində reklamlar ağ səsle görülmə və əsasən bir çox internet istifadəçiləri tərəfindən məhəl qoyulmayan onlayn reklamlardan daha effektivdir. Bir çox insanlar beyinlərini onlayn reklamlarını spam və zibil kimi qəbul etməyə tənzimləmişdirlər. Müəllif inanır ki, onlayn reklamlar cari internet istifadə edən əhəlinin çox geniş hissəsi tərəfindən görünür.

Robert Hernandez həmçinin inanır ki, cari formada olan internet reklamı tamamilə yöndəmsizdir. Hernandez qeyd edir ki, internet reklam sahəsində heç bir innovasiya olmamışdır. O, fikirləşir ki, bir çox reklamçılar insanları onlara daxil olması hiyləsi ilə daha böyük və daha fərqli reklam yaratmaq qərarına gəlirlər. və bu səbəbdən reklam boş şeydir. İpad udmaq üçün meymunu vur, sən bilirsən ki bu spamdır! Biz bunlara fırıldaqçılıq kimi baxırıq.” Hernandez inanır ki, internet reklamı daha az nəzərə çarpan, daha çox cəlbedici, daha müvafiq, daha faydalı və məzmununa uyğun hazırlandıqda, daha müvəffəq olar. o fikirləşir ki, reklam insanlara xidmət etməli, onları bezdirməməlidir. Müəllif Robertlə 100% razılaşır ki, onlaynda istifadə olunan cari reklam üsulu çox dəhşətlidir.

Müəllif düşünür ki, onlayn proqramlaşdırma ənənəvi televiziya kimi ticari cəhətdən faydalı olacaq, bununla da onun yaxın gələcəkdə ənənəvi televiziya yayımını üstələyəcəyinə inanmır. Müəllif hazırda onlayn proqramların hazırda əsas studiyaların göstərə biləcək istedadın eyni səviyyəsini cəlb edə biləcəyini düşündür. Youtube cari olaraq eksklyuziv Youtube proqramını yaratmaq üçün aşağıdakı şəxs-

lərin diqqətini cəlb etmişdir: CSI yaradıcısı Anthony Zuiker, aktyor Rainn Vilsin və Felicia [64]. Bütün bu üç şəxs əsasən bu sahədə anonim hesab edilirlər, bu şəxslər əsas yayım şəbəkəsinin edəcəyi şəkildə ulduz qismində daha çox izdihamı cəlb etməyi planlaşdırır

2010-cu ildə, Business Insider belə qiymətləndirmişdir ki, çox populyar azad Youtube proqram yaradıcıları illik olaraq 100-150.000 dollar qazanır

[280]. 2009-2010-cu ildə ən məşhur Youtube tərkib provayderləri “The Annoying Orange” və Shane Dawson müvafiq olaraq 288.000-315.000 qazanc əldə etmişdirlər [280].

Müəllif inanmır ki, 100.000 dollar maaşa işləyən şəxs çox milyonlu dollar büdcəsi olan əsas studiya kimi keyfiyyətdə istehsal qabiliyyəti nümayiş etdirə bilər. Youtube tərkib provayderləri güclü və çılğın izləyici toplaya bilər, lakin maliyyə məhdudiyyəti səbəbindən onların bu axına düşməsi çox çətin olacaqdır. Öz əyləncə şousu olan, ilə 100.000 dollar qazanan uşaq Ryan Seacrest və E! News və ya CNN’s Showbiz Tonight ilə tamamlamaq imkanına malikdir? Siz həqiqətən düşünürmüsünüz ki, George Clooney-nin publisisti dostluq çərçivəsində George to Des Moines-dən müsahibə götürəcəkdir? Həqiqətən fikirləşirsiniz ki, əsas şirkət anonim Youtube idman şoularına tonlarla reklam pulu xərcləyəcək və ya onlar ESPN Bazar ertəsi gecə futbolu yayımına öz pullarını sərf edəcək?

Bu fikir bəzi ekspertlər tərəfindən sərt şəkildə tənqid edilir. AdAge üçün reklam kritiki Bob Garfield və NPR On the Media proqramı belə düşünür ki, ənənəvi televiziya reklamı mahiyyətə məhv olur. Garfield qeyd edir ki, Amerika əhalisi son onillikdə 30 milyona qədər artmışdır, lakin şəbəkə televiziyası auditoriyası bu vaxt müddəti ərzində 2% azalmışdır Klosterman[1 6 5 , s . 3 3 5 - 3 5 7] . O həmçinin qeyd edir ki, Amerikanın artan əhalisinin hazırda DVR qurğularından istifadə etməklə hər hansı ticari reklama baxmaq istəməməsi faktı mövcuddur. Garfield həmçinin qeyd etmişdir ki, kanalların aydın yetəri qədər çoxluğu cari olaraq bir çox insanların reklam göstərildikdə kanalları çevirməsi səbəbindən reklam azlığı ilə daha effektiv olur. Hazırda keçmişdəki kimi əhali cəmi 4 kanala malik deyil və on-

lar əsasən alternativ proqram olmaması səbəbindən həmin kanallara məcbur deyilərlər. Garfield qeyd edir ki, televiziyanın durğun auditoriyası və daha çox kanallı geniş kabel paketi yayımı nəticədə öz müştərilərini tapmaq üçün reklamçıları internetə yönəldəcəkdir. Garfield düşünür ki, reklamçılar onların televiziya vasitəsilə insanlara öz məhsullarını təqdim edə bilməməsi və onlar alternativ reklam vasitələrini tapa bilmədikdə, media xaos forması yaranacağıının yalnız vaxt məsələsi olduğunu bildirir [1 6 5 , s . 3 3 5 - 3 5 7] .

Ənənəvi televiziya reklamı potensialı tükəndikdə, internet hələ də müvafiq əvəz edici vasitə sayıla bilməz. Tərkib provayderləri onlayn proqram üçün baxış üzrə ödəniş ssenarisini qəbul edə bilər, lakin bu insanları adətən etdiklərindən daha çox piratlıqla məşğul olmalarına sövq edəcəkdir. İnsanları musiqi üçün ödəniş etmir, bəs niyə biz düşünürük ki onlar televizor üçün ödəniş edəcəkdir?

Youtube ixtisaslı proqram standart reklamçı olduqda və PR peşəkarları məhsul yerləşdirməyə və kiçik məzmunla müştəriləri ilə əlaqə saxlamağa çalışdıqda belə, bu yalnız tamaşacılığa uzaqlaşdıracaqdır. Garfield düşünür ki, insanlar məhsul yerləşdirilməsinə nifrət edir. Bu çox qəribədir: Amerikalılar hazır şəkildə öz mülki azadlıqları üçün yüksək elementlər təqdim edə bilər, lakin onlar Hollivud məhsullarının korrupsiyasına tab gətirə bilməyəcəklər [1 6 5 , s . 3 3 5 - 3 5 7] .

Matthew Le Veque həmçinin düşünür ki, onlayn proqramlara yerli xəbər agentliyi üzrə kiçik məlumatın yerləşdirilməsi səbəbindən ənənəvi televiziyanı gözdən salacaqdır. Le Veque bildirir ki, “Yerli xəbər yayımı yerli ictimaiyyət üçün hələ də həqiqətən zəruri məlumat mənbəyidir. Mən inanmıram ki, bu yox olacaq. Le Veque öz cəmiyyəti üzərində araşdırma apardıqda yerli xəbər yayımının bir çox insanların həyatında zəruri rol oynadığı barədə fikrində tamamilə doğrudur müəllif düşünür ki, yerli yayımlar tez bir vaxtda azad proqramlar tərəfindən sıxışdırılıb çıxarılacaqdır. Le Veque inanır ki, internet/ənənəvi reklamının çıxılmaz vəziyyətinə mümkün cavab Smart TV istifadəsi vasitəsilə ənənəvi televiziya və internetlə sintez ola bilər.” Smart TV multi-media birləşməsi yeri ola biləcəyi ilə əlaqəli ağıllı telefon şəkilli qurğu ola bilər. nəzərdə tutur ki, smart TV internet-

dən asılıdır və insanlara kabel proqramına baxan zaman internetdə qurdalanmağa imkan yaradır. Bu TV-lər həmçinin insanlara televizorda baxdıqdan dərhal sonra xüsusi xəbərləri öz sosial şəbəkələrində dərhal paylaşmalarına icazə verir. Məsələn, Le Veque düşünür ki, bir gün, o, NBC Nightline üzrə 3 dəqiqəlik videoya baxa biləcək və daha sonra pultda bir neçə düyməni basmaqla bu videonu öz şagirdlərinə göndərməsinə icazə verəcəkdir. Smart TV-lər həmçinin proqrama baxdıqda maraqlı gələn televiziya proqramı üzrə linkdə axtarış verə bilərsiniz. Məsələn, istənilən şəxs prezidentliyə namizəd kimi Piers Morganın müsahibəsinə baxdıqda, Smart TV ekranın sağ tərəfindəki axtarış mühərrikində namizəd barədə axtarış aparmağa imkan yaradacaq, bu anda ekranın sol tərəfindən Morganın müsahibəsi öz yayımını davam etdirəcəkdir. Bəzi tədqiqatçılar belə müəyyən etmişdirlər ki, əhəmiyyətli gender fərqi kompyuter üzrə davranışlarda mövcuddur [193,c.78,s.13-20]. Margolis və digərləri Kişi tələbələr özləri və kompyuter arasında erkən və israrlı maqnit cəzbətməsini təsvir edərkən, qadınların müntəzəm olaraq geniş sosial çərçivə ilə tanış olmaq məqsədilə kompyuterlərdən istifadə etməsini bildirərək, onların davranışları ilə əlaqəli qadın və kişi kompyuterdən istifadə fərqlərini təsvir edir. Texnologiyanın beş il əvvəl inkişaf etməsinə baxmayaraq, onlayn video paylaşım davranışında yalnız bir neçə tədqiqatlar gender fərqlərini yoxlamışdır [108]. Yang və başqaları [2 8 6] . Tayvanda 341 Youtube istifadəçiləri üzərində araşdırma aparmış və insanların Youtube vasitəsilə nə səbəbdən video paylaşımını seçmələri barədə əhəmiyyətli gender fərqi tapmışdılar. TAM və sosial təsir nəzəriyyəsi daxil olan konseptual çərçivədən istifadə edərək, onlar belə qənaətə gəlmişdirlər ki, video paylaşımı üçün Youtube-dən istifadə etmək məqsədilə qadınların niyyəti anlaşılan yararlılıq və sosial normanın ciddi təsirinə məruz qalır, kişilərin eynisini etmə niyyəti isə şəxslər arasındakı norma təsirinə məruz qalır. Tədqiqat yerli norma (məsələn dostların Youtube haqqında fikirləri) və sosial normalara (məsələn nəşr və kütləvi mediada Youtube təsviri) ayrılır.

Şəxs onlayn şəkildə video paylaşım qərarına gəldikdə, gender video paylama davranışı müntəzəmliyinə təsir edə bilməz. Biel və Gatica-Perez [4 8] . Mart 2009

tarixində dörd gün müddətinə bütün yükləmələrin birbaşa analizi vasitəsilə dünya üzrə 270.000 Youtube istifadəçiləri üzərində araşdırma aparmış və əhəmiyyətli gender fərqləri müəyyən etmişdir. Onlar belə qənaətə gəlmişdilər ki, yükləyicilərin çox hissəsi kişi cinsidir (ümumilikdə 73%) lakin onlar həmçinin belə qənaətə gəlmişdilər ki, hər bir şəxs tərəfindən yüklənən videoların sayı gender tərəfindən fərqlənmir. Onlar qeyd edirlər ki, qadın istifadəçilər daha geniş izləyicilərə və daha çox Youtube dostlarına malikdir və vurğulayırlar ki, qadınlar Youtube istifadəsində daha çox sosial ola bilərlər [4 8] . Nəzərə alınmalıdır ki, Youtube istifadəçi profilləri qondarmadır və gender məlumatı izlənməsində dəqiq olmaya bilər.

Bir neçə tədqiqat onlayn video istehlakı üzərində aparılmışdır [59,c.3,s.5-10]. Birləşmiş Ştatların cənubunda geniş dövlət universitetində 272 bakalavr və magist tələbələri vasitəsilə video məzmun istehlakını tədqiq etmək üçün medi gündəlikdən istifadə etmişdir. Onlar belə qənaətə gəlmişdirlər ki, kişi tələbələr qadın tələbələrdən fərqli olaraq daha çox dərəcədə Youtube üzrə videolara daxil olurlar (4- ün 1-ə nisbəti) [59,c.3,s.5-10].və genderlər arasında bu boşluq tədqiqata daxil olan müxtəlif media çıxışları üzrə ən geniş müşahidə edilmişdir. Pew Internet və American Life layihəsi 18-29 yaşlı gənclərin onlayn videoların ən fəal istehlakçısı olmaları barədə milli sorğudan sonra bağlanmışdır [186]. Bu yaş kateqoriyasında olan dörd gəncdən üçü onlayn videolara baxır və bu yaş qrupu həmçinin məzmunu reyting verməklə, linkləri e-poçt vasitəsilə göndərmək, bloq və sosial media vasitəsilə linkləri paylaşmaqla və digərləri ilə videolara baxmaqla, onlayn videonun iştirak aspektindən istifadə etməkdə daha aktivdirlər. Madden [186]. Bundan əlavə 18-29 yaşlı 73% gənclərin dostları və ailəsi ilə onlayn videolara baxmalarını göstərərək, gənclər üçün onlayn video istehlak prosesində sosial təsir rolunu vurğulamışdır.

Bəzi tədqiqatlar onlayn videoların yaranmasını araşdırmışdır. Hargittai və Wallejko [128,c.11,s.239-256]. 2007-ci ildə şəhərin 1060 bakalavr tələbələri arasında yazılı sorğu keçirmişdir və müəyyən etmişdir ki, film və ya video yaratmaqla, beş qadından ən azı biri (16.9 faiz) nümunədə kişilərin dördə birindən çoxu (26.6 faiz) ilə müqayisədə eynisini etmişdir. Onlar poeziya, bədii ədəbiyyat, fotoqrafiya,

film və video daxil olmaqla, müxtəlif növ mediada məzmun yaradılması və paylaşımı üzrə tələbə davranışını yoxlamaq üçün bu tədqiqatla əlaqəli eyni tədqiqat dizaynından istifadə edir. Kafai [152,c.7,s.36-40]. Orta məktəb şagirdləri arasında video oyunların yaradılmasında gender fərqləri, onlayn videoların yaradılmasına bəzi aspektlər üzrə oxşar fəaliyyətləri araşdırmış və belə qənaətə gəlmişdilər ki, israrlı gender bütün dizayn aspektlərində virtual olaraq fərqlənir, lakin oyunlarda yaratmaq üzrə səriştəlikdə heçbir əhəmiyyətli gender fərqi yoxdur . Rideout və digərləri [2 3 2] . Belə qənaətə gəlmişdilər ki, dörd ali məktəb tələbələrindən biri onlayn video yerləşdirmiş lakin genderlə əlaqəli aspektlər yoxlanılmamışdır. Valentine və Bernhisel [276,c.34,s.502-512]. video hazırlanması üzrə bir kənd ali məktəbində 325 və bir fərdi humanitar fənlər kollecində 619 tələbə üzərində tədqiqat aparmışdılar. Hər iki institut Birləşmiş Ştatların şimal qərb hissəsində yerləşir və ilkin olaraq ağ dərilili tələbə və şagirdlərə ortadan yüksək səviyyəyə sosial-iqtisadi status üzrə xidmət edir. Onlar belə qənaətə gəlmişdilər ki, ali məktəb tələbələrinin aktiv video yaratmaları kollec tələbələrindən daha çoxdur və hər bir qrup daxilində, qızlardan daha çox oğlanlar aktiv video yaradıcılardır. Qruplarla, video yaradan, araşdırma aparılan tələbələrin 20-40 %-i və video redaktə edənləri 8-35 %-i ilə, video redaktə üzrə oğlanlar və qızlar arasında gender boşluğu video hazırlanması üzrə oğlanlar və qızlar arasındakı boşluqdan daha geniş olmuşdur [276,c.34,s.502-512].Peske və West tərəfindən yazılan qadınlar üçün özünü yardım kitabı müqəddiməsi filmlərin əyləncəli verilişdən daha çox olduğunu bildirir. Bunlar həmçinin terapevtik funksiya xidməti göstərə bilər. Film və tamaşacı əhval ruhiyyəsi arasında müvafiq uyğunluq olduqda, filmə qadın xarakteri hadisə ilə əlaqəli olduğu fakt baxıcıya öz fikirlərini daha yaxşı anlamağa və ola bilsin ki ona öz həyatında olan problemləri həll etməyə imkan verəcəkdir. Peske və West təklif edir ki, oxuyucu ilk olaraq öz əhval ruhiyyəsini irəli sürü və daha sonra ona təqdim olunan siyahıdan müvafiq filmi seçir. Peske və West [223]. in təqdimatı daha cəlbedici hesab edilir. Onlar heç bir akademik kredensiya olmadan özlərini film fanatiklərini kimi təsvir edirlər. bu fəsil adlarının iki nümunəsi onların geniş ya-

naşmalarını əks etdirir: Nə vaxtsa o gələcək və gedəcək və mənim şahzadəm hələ də gəlib çıxmayıb: xoşbəxt sonluqla bitən filmlər və mən qadınam, mənim fikirlərimi anlayın, sözlərimi dinləyin: Bu filmlər sizin daxili aləminizin səsinə sizə çatdırır.

Solomon tərəfindən yazılan kitab [248]. Çox ciddi olmuş, lakin filmlərin necə özünü bərpa dərəcəsinə baxıcı tərəfindən nəzarət olunmaqla, özünü yardım vasitəsi kimi istifadə olunması niyyəti Peske və West [223]. in bildirdiyi niyyətlə oxşardır. Solomon xüsusi vəziyyətlərdə istifadə üçün 200 filmi sadalayan psixoterapevtdir. Hər bir film sağaldıcı hekayəyə malik olması səbəbindən seçilmişdir. Film-nun bu sağaldıcı xüsusiyyəti bir çox tamaşacı real həyatda həmin filmlərdəki xarakterə uyğunlaşdırmasına səbəb olmuşdur. Solomon belə iddia edir ki, insanları məsələləri fərqli şəkildə qəbul etsə belə, bəzi obrazlar daha təsiredicidir və ismarıcı gördüyü kimi onun beyninə həkk edir. Solomona əsasən [248]. filmlər insanları özlərinə baxmağa yönləndirir. Filmlər iddia divarlarını qırması səbəbindən, insanlar özlərinin görə bilmədikləri şeyləri görü və eşidir. Nəticə etibarilə, onlar vəziyyətlərə real baxırlar. İnsanlar həyat problemlərinə cavab tapa bilirlər və onların həyatlarında etdikləri dəyişikliklər davamlı ola bilər. Bu yanaşmanın dəyərini göstərməklə, Solomon qeyd etmişdir ki [248]. filmya baxmaq kitab oxumaqdan daha az vaxt aparır və filmlərdə hekayənin gedişatını izləmək daha asandır. Vizual obrazlar o bildirdiyi kimi, çapdan daha çox sürətliliyə malikdir. İddianı göstərməklə, film insanlara öz inkar etdikləri məsələləri anlamağa yardım edir. Bundan əlavə, evdə filmya baxmaq hər bir şəxsi özünü daha təhlükəsiz hiss etməyə sövq edir və fərd həkim otağından daha çox emosiyalarını daha aydın ifadə edir. Solomon [248]. tərəfindən tövsiyə olunan filmlər onun tərk etmə, depressiya və mühafizə hissləri kimi xüsusi problemləri həll etməyə yardım edir və onlar təkliddə və ya digərləri ilə birlikdə baxıla bilər. Digərləri ilə baxıldıqda, film dialoq açmağa xidmət edə bilər. Solomon tərəfindən verilən bir nümunə öz uşağı ilə ailə münasibətlər barədə filmə baxan valideyn olmuşdur. Solomona əsasən [249]. Neqativ obrazlar yararlı ola bilər. Bu səbəbdən, tamaşacı onun həyatına rahatlıq və məmnuniyyət qatacağı biri barədə filmya baxmaq tövsiyyə oluna bilər (məsələn kokain aludəçisi).

Tamaşacı onların film xarakteri kimi davranmaması qərarı mənasını verəcək Solomonun paradoksikal sağlamlıq obrazını yaşamışlar.

Solomon [248]. Onun sadaladığı filmlərə baxdıqda, oxucunun nə etdiyini istədikləri barədə dəqiq təlimatı təmin etmişdir. Həmin şəxs filmya baxdığı müddətdə öz yaşadığı hissləri barədə qeydlər tutmaq və bu filmə baş verən hadisələrin onun keçmişində və indiki həyatında hansı xatirələri oyatdığını bildirmək xahiş edilmişdir. Film bitdikdə, baxıcıya qeydləri oxumaq və onları dəqiq göstərmək təlimatı verilmişdir. Son addım müəllifin mükəmməl inkişaf və fərdi sağlamlığa yönəldə biləcəyi prosedur qeydləri kitabxanasını yaratmaqdır. Bu qeyd üçün əsas baxıcını özünüxarakterə oxşada bilməsi, bu xarakterin hisslərini yaşaması və emosiyalar və fikirlərə qapanmaq olmuşdur.

Solomon hər biri dörd və ya beş sağaldıcı tema ilə müşayiət olunan 200 əlavə film sadaladığı, öz 1995 kitabına sikvel yazmışdır. Müəllif hər bir film obrazı üzrə öz analizini aparmış lakin oxucudan onun filmə yaşadığı hisslərin mesajını buraxmağı xahiş etmişdir. Film böyümə barədə olsa idi, sual ailədə böyümək nədir? olacaqdır. Əsas məqsəd oxucuya filmə öz həyatı ilə əlaqələndirmək olmuşdur. Kəşifin istinad indeksi oxucunun xüsusi mövzular üzrə filmlərə baxmağı təmin etmək olmuşdur (məsələn, seksuallıq, boşanma, və sair). Bir çox tədqiqatçılar motivasiya və funksiya barədə məlumatlardan xaricə çıxır və internet fəaliyyətinin yeniyetmənin inkişafı və rifahına göstərdiyi təsirlər barədə şərh verməyə çalışmışdır. Məsələn, Jackson və başqaları [149,c.42,s.429-435]. Yeniyetmələrin internet istifadəsi, sosial demoqrafiya və elmi qabiliyyət arasında mümkün əlaqələri araşdıran uzun sahə tədqiqatını həyata keçirmişdir. Tədqiqat Birləşmiş Ştatların ortaqərb şəhərində icra edilmişdir. Tədqiqatçılar yerli orta məktəb və tanınmış yerli ailə institutundan iştirakçıları toplamışdır. Tədqiqatçılar Birləşmiş Ştatlarda 90 aşağı gəlirli evlərdən 140 yeniyetmə ilə çalışmışdılar. İştirakçıların çoxu 13 yaşlı Afrika Amerikalı (83 %), tək valideynlə (75 %) yaşayan kişilər (58 %) olmuşdur. İştirakçılar stolüstü kompyuter və internetlə təmin olunmuşdur. Yeniyetmələrin internet fəaliyyəti 16 ay müddətinə avtomatik olaraq yoxlanılmışdır. Evdə internet istifadəsindən

əvvəl, istifadəsi ərzində və sonra elmi qabiliyyət barədə toplanmışdır.

Məlumat analizi bir çox nəticələri aşkar etmişdir. Daxil olunan veb sayt sayları evdə kompyutera girildikdən ilk üç aydan sonra azalmışdır və daha sonra bu birinci ildən sonra nəzərə çarpmışdır. İştirakçıların internetə girdikləri günlərin faizi vaxt ərzində müvafiq olaraq sabit qalmışdır. (24 %-28 %). İlk üç ayda daxil olunan sayt kateqoriyaları musiqi, veb axtarış, axtarış mühərriki, pornoqrafiya və qrup veb saytlar olmuşdur. Veb saytlara daxil olmaq mümkün deyildir kateqoriyası müntəzəm daxil olunan saytlar olmuşdur. Bütün saytlara daxil olma müntəzəmliyi ev kompyuteri vasitəsilə giriş tarixindən üç aydan sonra azalmışdır. Xüsusilə pornoqrafiya saytları üç aydan sonra və altı aydan sonra bir daha azalmışdır. Saytların üçspesifik kateqoriyalarına daxil olma dərəcəsi vaxtaşırı olaraq artmışdır (yükləmələr, MSN/Yahoo, şifrə istəyən saytlar). Daha yaşlı iştirakçılar çoxlu sayda veb saytlara daxil olmuşdurlar. İrqi fərqliliyi yalnız evdə kompyuterlə daxil olmaqdan təxminən 10 aydan sonra nəzərə alınmışdır, ağdərili amerikalı iştirakçılar yumor/e-kart saytlarına daxil olmuş və Afrika Amerikalı iştirakçılar daha çox irqçiliyə dəstək saytlarına daxil olmuşdurlar. Gender şərtləri ilə, oğlanlar daha çox pornoqrafiya saytlarına qızlar istə dünya/ətraf mühit saytlarına daxil olmuşdurlar. 10 ay ərzində və ya daha sonrakı internet aktivlik daha yüksək normalı test balları ilə əlaqəli olmuşdur (yüksək riyaziyyat balı, marginal daha yüksək oxu balı). Artan elmi qabiliyyət texnologiya, musiqi, korporasiya, MSN/Yahoo, axtarış mexanizmləri və pornoqrafiya daxil olmaqla, onlar kimi veb saytlara girişi proqnozlaşdırmışdır. Müəlliflər diqqətlə qeyd edirlər ki, bu ilkin tədqiqatda nəzərdə tutulmayan mümkün vasitəçi mexanizmləri araşdırmaq üçün sonrakı araşdırmaya ehtiyac vardır. Buna baxmayaraq, yeniyetmələr üzrə internet istifadəsini anlamaq üçün bu bir araşdırma nümunəsidir.

Lei və Wu [1 7 6 , c . 1 0 , s . 6 3 3 - 6 3 9] . Yeniyetmə illəri ərzində internet istifadəsinin lazımlı olan əlavələri inkişaf etdirmək üsulu ilə maraqlanmışdılar. Onlar internet istifadəsinin ata-yeniyetmə münasibətində fərdi daxili fərqlərlə əlaqəli olmasını araşdırmışdır. Yeddi yüz on iki iştirakçı (350 kişi, 362 qadın) Çin, Pekində məktəbin 7-11-ci siniflərindən toplanmışdır. İştirakçılar 11-19 yaş arasında olmuş-

durlar. İştirakçılara dərs vaxtının 40 dəqiqəsi müddətində üçsorgu vərəqi verilmişdir. Valideyn və həmyaşd inventarı əlavələri (İPPA) üçəlavə domenlərini hesablayır (inam, ünsiyyət və özgəninkiləşdirmə) və 5 ballı Likert növlü şkala formatından ibarətdir. İnternet xidmətləri şkalası (İSS) 22 internet xidmətini qiymətləndirir və 5 ballı Likert növlü şkala formatından ibarətdir. Bu ölçüüzrə sadalanan seçimlər daha çox internet xidməti istifadəsinə yönələn Çin təşkilatı tərəfindən təmin olunan siyahı ilə tərtib olunmuşdur. Yeniyetmənin patoloji internet istifadəsi (PIU) şkalası 5 ballı Likert növlü şkala formatından ibarət olan 38 məzmunlu şkaladır. Ölçü altı alt-şkalanı əks etdirir: səciyyəvilik, tolerantlıq, icbari iinternet istifadəsi/imtina simptomları, əhval ruhiyyənin dəyişməsi, sosial rahatlıq və mənfi nəticələr. Nəticələr göstərir ki, PIU birbaşa olaraq atayeniyetmə yadlaşması və valideyn etibarının azlığı təsirinə məruz qalır. Xüsusi olaraq, PIU üzrə fərqliliyin 27.4%-i ata problemləri ilə izah olunmuşdur. Yeniyetmələr öz ataları ilə mənfi münasibətdə olduqda daha çox patoloji internet istifadəçisinə çevrilirlər. Sonrakı araşdırmalar digər qayğın göstərən münasibətlərin təsirini araşdırmaq üçün lazımdır. Nəticələr yeniyetmə genderlər arasında əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənmir.

Tədqiqatçılar yeniyetmə təsiri və internet istifadəsi arasında mümkün əlaqələr araşdırmağa başlamışlar. Bu tədqiqatlar depressiya və narahatlıq kimi bir sıra emosional problemləri tədqiq etmişdir [217,s.43-54]. Leung [177,s.559-570]. Digər tədqiqat gərgin həyat hadisələri, internetdən istifadə motivi, sosial dəstək və internetdən istifadə arasında mümkün əlaqəni tədqiq etmək üçün araşdırma hazırlamışdır. Digər tədqiqat emosional narahatlığı ünvanlamaq üçün internetin terapevtik istifadəsi üzərinə yönəlmişdir. Əhval-ruhiyyənin idarə olunması və sosial kompensasiya strukturuna istinad edərək, müəllif təklif etmişdir ki, mənfi gərgin hadisələr fərdə narahat düşüncələri bloklaşdırmaq, disforik əhval-ruhiyyəni dəyişmək və ya sosial dəstək almaqda kömək edə bilər. 717 iştirakçı qrupu ehtimal nümunəsindən seçilmişdir. Cavab verənlər Honq Konqda yaşamışdır və telefon sorğusunda iştirak etmişdir. 8-18 yaşlı Sorguda iştirak edənlərdən kompyuterdən istifadə etmələri və evdə internetə girmələri tələb olunmuşdur. Orta yaş 12.75-dir və 48.8% kişi cin-

sidir. Təxminən 89% məktəbdə təhsil alır. Sorğu vərəqəsində olan bəndlər əvvəlki müvafiq tədqiqatdan tərtib edilmiş və beş əsas sahəyə yönləndirilmişdir: internet istifadəsi üzrə motivasiya (19 sual), gərgin həyat hadisələri (21 sual), sosial dəstək (19 sual), internetdən istifadə (üç sual) və onlayn zolaqlar (üç sual). Bütün məsələlər Likert növlüşkala cavablarından ibarətdir.

Leung [177,s.559-570]. tədqiqatının nəticələr gərgin hadisələr və internet internet istifadəsi üzrə motivlər arasında ciddi əlaqələri əks etdirir. Ümumi vurğu əyləncə, münasibətə dəstək və sosial tanınma üçün internetdən istifadə ilə əhəmiyyətli dərəcədə əlaqəli olmuşdur. Bu, məlumat axtarışı üzrə internet istifadəsi ilə əlaqəli olmamışdır. Əhval ruhiyyənin idarə olunması internetdən əyləncə kimi istifadə edir və müəyyən növ gərgin hadisələrlə müsbət şəkildə qarşılıqlı əlaqəlidir (məsələn valideyn problemləri, ailəyə yeni əlavə, məktəb problemləri). Nəticələrlə həmçinin qeyd olunur ki, məlumat axtarışı digər əhval ruhiyyənin idarə olunması fəaliyyətidir və xəstəlik. Ölüm və ayrılıqla əhəmiyyətli dərəcədə əlaqəlidir. Bundan əlavə, nəticələr digərləri ilə onlayn və ya oflayn şəkildə əlaqəli olunan və müəyyənləşdirilən, az stresli oxşar problemlərdən əziyyət çəkən iştirakçıları qeyd edir. Müzakirədə, Leung sosial dəstəyin həmişə var olduğu duyğularda artan rahatlıqla nəticələnən, internet vasitəsilə əhval ruhiyyənin idarə olunması və sosial kompensasiya ilə artan məmnunluğu qeyd etmişdir.

IIIFƏSİL. MEDİANIN ŞƏXSİYYƏTİN “MƏN-OBRAZI”NIN İNKİŞAFINA TƏSİRİNİN EKSPERİMENTAL-PSIXOLOJİ TƏDQIQI

3.1. Tədqiqatın təşkili və keçirilməsi

Sürətli məktublaşma (İM) kimi sosial media, sosial paylaşma şəbəkələri (SNS), bloqlar və mikrobloqlar bütün dünyada, o cümlədən Azərbaycanda və Türkiyədə yeniyetmələrin həyatına çox nüfuz edib. Bu problemi araşdırmaq məqsədilə tədqiqatımızda yeniyetmələrin “YouTube”-da videoları izləmələrinin onların “Mən obrazı”na təsiri öyrənilmişdir.

Tədqiqatda Erik Eriksonun nəzəriyyəsinə istinad edilir. Çünki Erikson yeniyetmələrin şəxsiyyət böhranının həlli yollarını axtararaq müəyyən etmişdir ki, bir çox fərdlər alternativ rollar və dəyərləri öyrənmək və digər insanların onları necə qarşılamasını dəyərləndirmək üçün psixoloji moratorium və ya “fasilə” tələb edirlər. Yeniyetmələr artıq mövcud olan və böyük tələb tərəfindən tanınan uşaqlıq identifikasiyalarını yenidən paylaşaraq yeni keyfiyyətdə şəxsiyyət kimi formalaşırlar.

Bu tədqiqatın başlıca məqsədi sosial medianın özünüifadə qabiliyyətinə, fərdin şəxsiyyətinin inkişafına təsirinin öyrənilməsidir.

Bu tədqiqat çərçivəsində aşağıda qeyd edilən məsələlər öyrəniləcəkdir:

Elmi iş üçün aparılan tədqiqatda iştirak edən təcrübə və nəzarət qrupu tələbələrin,

a.özünüifadə etmə qabiliyyətinə verilən ballar

b.Şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafına verilən ballar

Keçirilən ilkin test nəticələri arasında əhəmiyyətli dərəcədə bir fərq var?

1. Elmi iş üçün aparılan tədqiqatda iştirak edən təcrübə və nəzarət qrupu tələbələrin, a.özünü ifadə etmə qabiliyyətinə verilən ballar; b.Şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafına verilən ballar; c.Film sorğusu keçirilən ilkin test nəticələri arasında əhəmiyyətli dərəcədə bir fərq var?

1. Elmi iş üçün aparılan tədqiqatda iştirak edən təcrübə qrupu tələbələrin özünü

ifadə etmə qabiliyyəti, şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafının ölçüsü və film sorğusu ilə bağlı keçirilən ilkin test nəticələri arasında əhəmiyyətli dərəcədə bir fərq var?

2. Elmi iş üçün aparılan tədqiqatda iştirak edən təcrübə qrupu tələbələrin özünü ifadə etmə qabiliyyəti, şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafının ölçüsü və film sorğusu ilə bağlı keçirilən sonuncu test nəticələri arasında əhəmiyyətli dərəcədə bir fərq var?

3. Elmi iş üçün aparılan tədqiqatda iştirak edən nəzarət qrupu tələbələrin özünü ifadə etmə qabiliyyəti, şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafının ölçüsü və film sorğusu ilə bağlı keçirilən ilkin test nəticələri arasında əhəmiyyətli dərəcədə bir fərq var?

4. Elmi iş üçün aparılan tədqiqatda iştirak edən nəzarət qrupu tələbələrin özünü ifadə etmə qabiliyyəti, şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafının ölçüsü və film sorğusu ilə bağlı keçirilən sonuncu test nəticələri arasında əhəmiyyətli dərəcədə bir fərq var?

5. Elmi iş üçün aparılan tədqiqatda iştirak edən təcrübə və nəzarət qrupu tələbələrin sosial media ilə bağlı düşüncələri necədir?

Bu tədqiqat işində kəmiyyət və keyfiyyətli tədqiqat metodlarının birlikdə ələ alındığı qarışıq modeldən istifadə ediləcəkdir. Tədqiqat işində ilk növbədə kəmiyyət tədqiqat metodlarından təcrübə modeli, sonra isə keyfiyyət üzrə tədqiqat metodlarından vəziyyətlə bağlı elmi tədqiqat işləri aparılacaqdır.

Araşdırma, 6 (altı) ay ərzində Rizə Vakıfbank Anadolu orta məktəbində təhsil alan 60 şagird üzərində aparılmışdır. Bu şagirdlər, təcrübə və nəzarət qrupları olaraq iki neytral qrupa bölünmüşdür. Qrupları seçən zaman cinsiyyət, sosial-iqtisadi faktorlar nəzərə alınmışdır. Şagirdlər seçkisiz olmayan obraz metodlarından məqsədli obraz yolu ilə seçilmişdir. Bu baxımdan Rizə şəhərindəki məktəblərdən xüsusilə sosial media və internetdən aktiv dərəcədə istifadə Vakıfbank Anadolu liseyi tələbələrin seçilmişdir. Statistik analizlərin gücü və parametrlərdən istifadə etmək üçün hər bir qrupdakı tələbənin sayı ən az 30 nəfər

müəyyənləşdirilmişdir. Tələbələrin cinsiyyət baxımından və sosial- iqtisadi səviyyə baxımından oxşar paylanmasına xüsusi diqqət edilmişdir. Ancaq təcrübə və nəzarət qruplarına tərəfsiz şəkildə təyinatlar edilmişdir. Cinsiyyət və sosial-iqtisadi səviyyə dəyişənləri baxımından da həmin təyinat nəticəsində təxmini uyğun qruplar əmələ gəlmişdir.

1.Petersen tərəfindən təkmilləşdirilən yeniyetmələr üçün özünüifadə etmə sorğusu.

2.Erikson tərəfindən təkmilləşdirilən şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişaf sorğusu.

3.Film sorğusuna dair məlumatlarla yanaşı keyfiyyət üzrə tədqiqat metodlarından vəziyyət bölməsində araşdırmalar aparılaraq məlumatlar əldə edilmişdir.

Tədqiqat çərçivəsində əldə edilən məlumatlar kompüterə köçürülmüş və məlumatların təhlilində SPSS 21 statistiki paket proqramından istifadə edilmişdir. Tədqiqat işində təcrübə-nəzarət qrupundakı tələbələrin təcrübə işdən əvvəl (ilkin test) və sonra (son test) üzrə mən obrazı və şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafı səviyyələri arasındakı fərqi aydınlığının analiz edilməsi üçün ilk növbədə lazımi ehtimallar sınaqdan keçirilmiş və lazımi ehtimallara cavab verildiyi üçün sərbəst model t-testi aparılmışdır. Həmçinin sərbəst model t-testindən istifadə edilərək həm təcrübə, həm də nəzarət qrupu üçün ayrı-ayrılıqda ilkin test – son test balları arasındakı fərqi aydınlığı təhlil edilmişdir. Göstəricilərin düzgünlüyünü artırmaq məqsədi ilə nəticələr qrafiklərlə dəstəklənmişdir. Tədqiqatda 05 düzgünlük səviyyəsi öyrənilmişdir.

Yeniyetmələr üçün YouTube-dan videofilmlər seçmək üçün nəzarətçilər, kolleqalar və komitə üzvləri ilə məsləhətlər aparmışıq. Bu danışıklardan başqa, videokliplərin araşdırılmasına da vaxt ayırmışıq. Videokliplərin siyahısı tərtib edildikdən sonra, biz onların hər birini diqqətlə izləyib dəyərləndirmışıq. Hər bir videoklipi fərdi olaraq izləməklə bərabər, yoxlama üçün axtarış aparmışıq. Bu videoklipləri müsbət ismarıç ötürməsi və izləyicilərin hüquq və səlahiyyətlərini genişləndirməsi baxımından yoxlamaq və gələcəkdə dəstək olmaq məqsədilə

araşdırma aparılmışdır.

Hazırkı araşdırma, Türkiyənin bir şəhərindən əldə edilmiş verilənlərə əsaslanaraq tədqiq edilmişdir. Bu mənim biliyimi məhdudlaşdırır və ədəbiyyatdan götürülmüş tövsiyələrdən qaynaqlanaraq Türkiyənin müxtəlif şəhərlərindən əldə edilmiş məlumatlar üçün aşağı analiz etmə alternativlərini təmin edə bilər. Bu, sosiologiya və ya texnoloji sosiologiya və siyasətin bir qolunun tədqiqatı deyil. Bu, tək məhdudiyyət deyil, həmçinin hazırkı araşdırmanın ən güclü nöqtəsidir. Bu tədqiqatın ən böyük məhdudiyyəti kimi başa düşülə bilən üç növ tərcümə prosesi var. Əgər bilik dillə idarə olunarsa, o zaman yeniyetmələrin rəqəmsal mediadan istifadəsi və şəxsiyyət düşüncəsi arasında əlaqələr barədə dəyişkən nəticələr əldə edə bilməyəcəyəm. Bununla belə, mənim keyfiyyət verilənləri barədə təhlilim, keyfiyyətə dair məlumatlarımı nəzərdə tutan səbəbiyyət əlaqələri və həmyaşıdlarla onlayn ünsiyyətlər və özünü dəyərləndirmə anlayışı ilə bağlı xüsusi yollar üçün bəzi dəstəkləri təmin edir. Artıq müzakirədən də görünür ki, bu kəşflər, onlayn şəxsiyyət ifadəsi/tədqiqatı əhatə edən struktur yollarla bağlı zəif qavrayışı təmin edir. Bundan əlavə, texnologiyadakı sürətli dəyişikliklər və qarışıqlıqdakı danışıqlar yayılmazdan öncə son dərəcə subyektiv və köhnəlmiş bir miqyas təşkil edəcək.

Bu bölmədə tədqiqatın məqsədi yönündə aparılan analizlərin nəticəsində əldə edilən göstəricilər və şərhlet barəsində məlumat verilmişdir.

Tədqiqat çərçivəsində təcrübə - nəzarət qrupunda olan tələbələrin mən obrazı və sosial psixoloji mərhələləri təcrübə işlərdən əvvəl və təcrübə işlərdən sonra ölçülmüşdür. Təcrübə-nəzarət qruplarının seçilməsində hazır qruplardan istifadə edildiyi üçün təcrübə-nəzarət qrupunun təcrübə işlərdən əvvəlki uyğunluğun analiz edilməsi məqsədi ilə ilkin test balları arasındakı fərqlərin düzgünlüyünün təyin edilməsi üçün lazımi ehtimalların qarşılanması üçün sərbəst model t-testindən istifadə edilmişdir. Tədqiqat sonunda həm təcrübə qrupu, həm də nəzarət qrupunun ilkin test -son test balları arasındakı fərqlərin düzgünlüyünün təyin edilməsi üçün isə sərbəst model t-testindən istifadə edilmişdir. İlkin test ballarında olduğu kimi oxşar şəkildə

təcrübi işlərdən sonra qruplar arasındakı fərqlin düzgünlüyünün təyin edilməsi üçün yenə də sərbəst model t-testindən istifadə edilmişdir.

Tədqiqat nəticəsində əldə edilən göstəricilər mən obrazı və sosial psixoloji mərhələ olmaqla iki əsas başlıq altında tərtib edilmişdir.

3.2. Nəticələrin işlənməsi

Tədqiqat çərçivəsində tətbiq edilən təcrübi işin təsirinin analiz edildiyi ilk dəyişkən mən obrazının dəyişkənidir. Bu məqsədlə təcrübədən əvvəl və sonra tələbələrin mən obrazlarının təyin edilməsi üçün Peterson tərəfindən təkmilləşdirilən və Nəbz Yoxlanışı, Emosional ton, Bədən obrazı, Yetərlilik və bacarma, Psixopatologiya, üstünlük, Həmyaşd əlaqələri, Ailə əlaqələri, Peşə hədəfləri olmaqla doqquz subölçüdən ibarət olan 6-lı Laykert tipindəki mən obrazı ölçüsündən istifadə edilmişdir. Hər bir subölçü üçün ayrı-ayrı əldə edilən ümumi ballar subölçüdəki maddələrin sayına bölünərək aritmetik ortaların 1-6 arasında dəyişməsi təmin edilmişdir. Beləcə 1-2,5 arasındakı qiymət aşağı, 2,5-4,5 arasındakı qiymətlər orta və 4, 5-6 arasındakı qiymətlər isə yüksək mən obrazını göstərəcək şəkildə ballar əldə edilmişdir. əldə edilən subölçü ballarının müqayisə edilməsi zamanı məqsədə uyğun olaraq sərbəst nümunə ya da asılı model t-testindən istifadə edilmişdir. Tədqiqat nəticəsində təcrübi işdən əvvəl təcrübə-nəzarət qruplarının uyğunluğunun təyin edilməsi üçün qrupların mən obrazı növlərinin və səviyyələrinin orta qiymətləri arasındakı fərqlin düzgünlüyü analiz edilmişdir. Bu məqsədlə hər iki qrup üçün də istifadə edilən mən obrazı ölçüsündən əldə edilən ilkin test ballarına əsasən qrup ortalamaları müqayisə edilmişdir. Qrupdakı fərdlərin sayı 30 olmaqla yanaşı normallıq ehtimalının müqayisə edilməsinə görə ortalamaların qarşılaşdırılması üçün sərbəst model t-testindən istifadə edilmişdir. Cədvəl 3.1-də təcrübə-nəzarət qrupları üçün aparılan normallıq testinin nəticələri qeyd edilmişdir.

Mən obrazının ilkin test balları üzrə normallıq testinin nəticələri

Cədvəl 3.1.

Mən obrazı	Qrup	Kolmogorov-Smirnova			Shapiro-Wilk		
		Statistika	sd	p	Statistika	sd	p
Nəbz	Təcrübə	0,126	30	,200*	0,974	30	0,650
	Nəzarət	0,086	30	,200*	0,982	30	0,886
Emosional	Təcrübə	0,122	30	,200*	0,968	30	0,481
	Nəzarət	0,131	30	,200*	0,920	30	0,026
Bədən obrazı	Təcrübə	0,126	30	,200*	0,967	30	0,452
	Nəzarət	0,101	30	,200*	0,960	30	0,309
Yeterlilik	Təcrübə	0,150	30	0,084	0,959	30	0,289
	Nəzarət	0,147	30	0,096	0,940	30	0,088
Psixopatiya	Təcrübə	0,086	30	,200*	0,976	30	0,727
	Nəzarət	0,086	30	,200*	0,980	30	0,826
Üstünlük	Təcrübə	0,067	30	,200*	0,992	30	0,997
	Nəzarət	0,074	30	,200*	0,978	30	0,764
Həmyaşd	Təcrübə	0,090	30	,200*	0,967	30	0,457
	Nəzarət	0,115	30	,200*	0,948	30	0,151
Ailə	Təcrübə	0,117	30	,200*	0,974	30	0,656
	Nəzarət	0,093	30	,200*	0,984	30	0,913
Peşə hədəfləri	Təcrübə	0,142	30	0,126	0,927	30	0,042
	Nəzarət	0,076	30	,200*	0,979	30	0,795

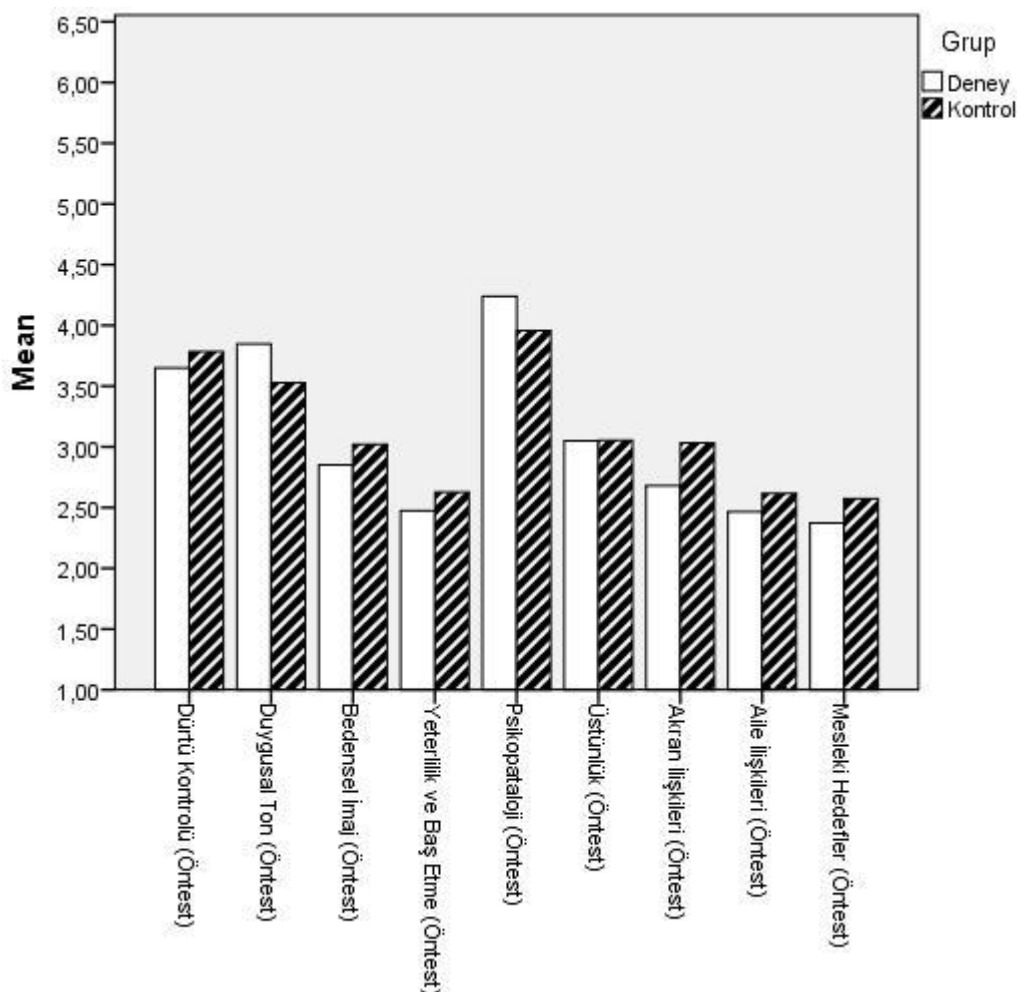
Cədvəl 3.1 analiz edildikdə təcrübə qrupundakı tələbələrin Peşə Hədəfi üzrə mən obrazının balları ilə nəzarət qrupundakı tələbələrin Emosional mən obrazı ballarından kənar ilkin test üzrə mən obrazının ballarının paylanması normal paylanmadan açıq şəkildə fərqli deyil. Normallıq ehtimalının öz təsdiqini tapdığına görə təcrübə-nəzarət qrupunun mən obrazı üzrə ballarının müqayisə edilməsi üçün həyata keçirilən sərbəst sınaq t-testinin nəticələri Cədvəl 3.2-də verilmişdir.

“Mən-obraz”ı üzrə ilkin test ballarının müqayisə edilməsi
üçün aparılan sərbəst model t-testinin nəticələri

Cədvəl 3.2.

Mən obrazı	Qrup	N	A.O.	Std. Sapma	t	sd	p	Fərq
Nəbz	Təcrübə	30	3,65	0,75	-0,638	58	0,526	-0,13
	Nəzarət	30	3,78	0,87				
Emosional	Təcrübə	30	3,85	0,43	2,256	58	0,258	0,32
	Nəzarət	30	3,53	0,65				
Bədən obrazı	Təcrübə	30	2,85	0,95	-0,747	58	0,458	-0,17
	Nəzarət	30	3,02	0,80				
Yetərlilik	Təcrübə	30	2,47	0,63	-0,820	58	0,415	-0,16
	Nəzarət	30	2,63	0,81				
Psixopatiya	Təcrübə	30	4,24	0,72	1,275	58	0,207	0,28
	Nəzarət	30	3,96	0,98				
Üstünlük	Təcrübə	30	3,05	0,62	-0,018	58	0,986	0,00
	Nəzarət	30	3,05	0,79				
Həmyaşd	Təcrübə	30	2,68	0,88	-1,475	58	0,146	-0,35
	Nəzarət	30	3,03	0,97				
Ailə	Təcrübə	30	2,46	0,81	-0,724	58	0,472	-0,16
	Nəzarət	30	2,62	0,81				
Peşə hədəfləri	Təcrübə	30	2,37	0,69	-0,993	58	0,325	-0,20
	Nəzarət	30	2,57	0,86				

Cədvəl 3.2 analiz edildikdə təcrübə-nəzarət qrupunun mən obrazı səviyyəsinin bir-birinə olduqca yaxın olduğu müşahidə edilir. Aparılan sərbəst model t-testinin nəticələrinə görə təcrübə qrupu ilə nəzarət qrupunun demokratik mədəniyyət düşüncəsi arasındakı fərq düzgün tapılmamışdır. ($p > .05$). Buna görə təcrübə-nəzarət qrupunun təcrübəli işdən əvvəl Nəbz yoxlanışı, Emosional Ton, Bədən obrazı, Yetərlilik və Bacarma, Psixopatologiya, Üstünlük, Həmyaşd əlaqələri, Ailə əlaqələri, Peşə hədəfləri subölcülər üçün mən obrazının başlanğıc səviyyələrinin oxşar olduğu deyilə bilər. Bu hal Şəkil 1-də verilən çubuq qrafikasında da açıq şəkildə görünür.

Şekil 3.1 . Təcrübə-Nəzarət Qrupu “Mən-obraz”ının İlkin test ballarının çubuq qrafikası

Şəkil 3.1. analiz edildikdə tələbələrin mən obrazının ən aşağı olduğu ölçünün Yetərlik və bacarma ölçüsü olduğu, mən obrazlarının ən yüksək olduğu ölçünün isə Psixopatiya ölçüsü olduğu müşahidə edilir. Həmyaşlı əlaqələri, emosional ton kimi ölçülərdə təcrübə-nəzarət qrupu arasında fərq olması ilə yanaşı Cədvəl 3.2 analiz edildikdə bu fərqlərin düzgün olmadığı görünmüşdür. Əldə edilən göstəricilər təcrübi işlərdən əvvəl təcrübə-nəzarət qrupunun mən obrazlarının oxşar olduğunu göstərir.

Tədqiqat çərçivəsində təcrübə-nəzarət qruplarının təcrübi iş sonunda mən obrazı səviyyələrindəki dəyişikliyin başlanğıc səviyyədən aydın şəkildə fərqli olub-olmadığı analiz edilmişdir. Bu məqsədlə həm təcrübə, həm də nəzarət qrupu üçün mən obrazı İlkin test-Son test balları arasındakı fərqi düzgünlüyü analiz edilmişdir. Bu məqsədlə iştirakçıların Son test ballarından İlkin test balları çıxılaraq fərq balları

əldə edilmiş və fərq ballarının normallığı müayinədən keçirilmişdir. Aparılan normallıq testlərinin nəticəsi Cədvəl 3.3-də verilmişdir.

Təcrübə-nəzarət qruplarının təcrübi iş sonunda “ Mən- obraz”ının dinamikası

Cədvəl 3.3.

Mən obrazı	Qrup	Kolmoqorov-Smirnova			Shapiro-Wilk		
		Statistika	sd	p	Statistika	sd	p
Nəbz	Təcrübə	0,179	30	0,051	0,916	30	0,021
	Nəzarət	0,109	30	,200*	0,975	30	0,672
Emosional	Təcrübə	0,102	30	,200*	0,969	30	0,502
	Nəzarət	0,086	30	,200*	0,960	30	0,311
Bədən obrazı	Təcrübə	0,119	30	,200*	0,977	30	0,729
	Nəzarət	0,158	30	0,055	0,942	30	0,104
Yetərlilik	Təcrübə	0,158	30	0,053	0,936	30	0,071
	Nəzarət	0,098	30	,200*	0,985	30	0,945
Psixopatiya	Təcrübə	0,125	30	,200*	0,970	30	0,539
	Nəzarət	0,140	30	0,140	0,947	30	0,142
Üstünlük	Təcrübə	0,090	30	,200*	0,979	30	0,802
	Nəzarət	0,083	30	,200*	0,987	30	0,961
Həmyaşlı	Təcrübə	0,152	30	0,075	0,970	30	0,527
	Nəzarət	0,091	30	,200*	0,971	30	0,574
Ailə	Təcrübə	0,108	30	,200*	0,962	30	0,346
	Nəzarət	0,096	30	,200*	0,975	30	0,677
Peşə hədəfləri	Təcrübə	0,150	30	0,082	0,946	30	0,129
	Nəzarət	0,114	30	,200*	0,972	30	0,582

Cədvəl 3.3 analiz edildikdə təcrübə və nəzarət qrupunun İlkin test-Son test fərq ballarının mən obrazı ölçüsünün bütün subölçüləri səviyyələrində normal dağıldığı müşahidə edilir. Qruplardakı fərd sayı 30 olmaqla yanaşı fərq ballarının paylanması normal olduğu üçün asılı model t-testi aparılmışdır. Təcrübə-nəzarət qruplarının İlkin test-Son test fərq balları arasındakı fərqi analiz edilməsi üçün aparılan asılı nümunə t-testinin nəticələri Cədvəl 3 . 4-də verilmişdir.

Təcrübə-nəzarət qruplarının İlkin test-Son test fərq balları arasındakı fərqi analiz

edilməsi üçün aparılan asılı nümunə t-testinin nəticələri

Cədvəl 3.4

Qrup	Mən obrazı	A.O. Fərq	Std. Sapma	t	sd	p
Təcrübə	Nəbz yoxlanışı (İlkin test) - Nəbz yoxlanışı (Son test)	0,16	1,00	0,886	29	0,383
	Emosional Ton (İlkin test) - Emosional Ton (Son test)	0,17	0,64	1,418	29	0,167
	Bədən obrazı (İlkin test) - Bədən obrazı (Son test)	-0,37	1,56	-1,302	29	0,203
	Yeterlilik və bacarma (İlkin test) - Yeterlilik və bacarma (Son test)	-0,46	1,06	-2,388	29	0,024
	Psixopatologiya (İlkin test) - Psixopatologiya (Son test)	-0,08	1,08	0,432	29	0,669
	Üstünlük (İlkin test) - Üstünlük (Son test)	-0,32	0,77	-2,292	29	0,029
	Həmyaşlı Əlaqələri (İlkin test) - Həmyaşlı Əlaqələri (Son test)	-0,18	1,30	-0,774	29	0,445
	Ailə Əlaqələri (İlkin test) - Ailə Əlaqələri (Son test)	-0,39	1,29	-1,635	29	0,113
	Peşə hədəfləri (İlkin test) - Peşə hədəfləri (Son test)	-0,77	1,00	-4,229	29	0,000
	Nəbz yoxlanışı (İlkin test) - Nəbz yoxlanışı (Son test)	-0,03	0,94	-0,195	29	0,847
Nəzarət	Emosional Ton (İlkin test) - Emosional Ton (Son test)	-0,04	1,04	-0,224	29	0,825
	Bədən obrazı (İlkin test) - Bədən obrazı (Son test)	0,06	1,22	0,286	29	0,777
	Yeterlilik və bacarma (İlkin test) - Yeterlilik və bacarma (Son test)	0,18	1,11	0,907	29	0,372
	Psixopatologiya (İlkin test) - Psixopatologiya (Son test)	-0,10	1,42	-0,373	29	0,712
	Üstünlük (İlkin test) - Üstünlük (Son test)	-0,13	1,06	-0,674	29	0,506
	Həmyaşlı Əlaqələri (İlkin test) - Həmyaşlı Əlaqələri (Son test)	0,10	1,19	0,447	29	0,658
	Ailə Əlaqələri (İlkin test) - Ailə Əlaqələri (Son test)	-0,04	1,07	-0,181	29	0,858
	Peşə hədəfləri (İlkin test) - Peşə hədəfləri (Son test)	-0,09	0,95	-0,516	29	0,610

Cədvəl 3.4 analiz edildikdə təcrübə qrupundakı tələbələrin Yeterlilik və bacarma (Son test-İlkin test A.O.=0,46), Üstünlük (Son test-İlkin test A.O.=0,32), Peşə hədəfləri (Son test-İlkin test A.O.=0,77) ölçülərindəki təcrübə işdən sonra mən obrazı səviyyələrinin təcrübə işdən əvvələ görə aydın şəkildə artdığı müşahidə edilmişdir. Ancaq Nəbz yoxlanışı, Emosional Ton, Bədən obrazı, Psixopatologiya, Həmyaşlı əlaqələri, Ailə Əlaqələri ölçülərində isə Son test-İlkin test balları arasındakı fərq düzgün tapılmamışdır. Buna əsasən tətbiq edilən təcrübə işin Yeterlilik və bacarma, Üstünlük, Peşə hədəfləri ölçülərində tələbələrin mən obrazının artmasında effektiv olduğunu göstərir.

Nəzarət qrupunun İlkin test-Son test fərq balları analiz edildiyində mən obrazı miqyasının hər hansı bir subölçüdə nəzarət qrupundakı tələbələrin təcrübə işdən sonra mən obrazı səviyyələri ilə təcrübə işdən əvvəlki mən obrazı səviyyə -

ləri arasındakı fərq düzgün tapılmamışdır ($p>.05$). Bu hal nəzarət qrupundakı tələbələrin İlkin test və Son test nəticələrinin bir-birinə oxşar olduğunu göstərir. Tədqiqat çərçivəsində təcrübə-nəzarət qruplarının təcrübi işdən əvvəlki oxşarlığı İlkin test balları müqayisə etdirilərək analiz edilmiş və qrupların təcrübi işdən əvvəl oxşar olduğu müşahidə edilmişdir. Təcrübi işdən əvvəl təcrübə-nəzarət qruplarının mən obrazının analiz edilməsi üçün mən obrazının növlərinin və səviyyələrinin orta qiymətləri arasındakı fərqlərin düzgünlüyü analiz edilmişdir. Bu məqsədlə hər iki qrupda tətbiq edilən mən obrazı ölçüsündən əldə edilən son test ballarına əsasən qrupların orta qiymətləri müqayisə edilmişdir. Qruplardakı hər bir fərd sayının 30 olması ilə yanaşı normallıq ehtimalı ödənilirdiyi üçün ortalamaların müqayisə edilməsi üçün sərbəst model t-testindən istifadə edilmişdir. Təcrübə-nəzarət qrupları üçün aparılan normallıq testinin nəticələri cədvəl 3.5-də verilmişdir.

Təcrübə-nəzarət qrupları üçün aparılan “Mən obrazı”nın Son test ballarının normallıq testi nəticələri

Cədvəl 3.5

Mən obrazı	Qrup	Kolmogorov-Smirnova			Shapiro-Wilk		
		Statistika	sd	p	Statistika	sd	p
Nəbz	Təcrübə	0,110	30	,200*	0,977	30	0,734
	Nəzarət	0,134	30	0,180	0,972	30	0,601
Emosional	Təcrübə	0,121	30	,200*	0,957	30	0,258
	Nəzarət	0,113	30	,200*	0,972	30	0,593
Bədən obrazı	Təcrübə	0,117	30	,200*	0,952	30	0,189
	Nəzarət	0,131	30	0,198	0,932	30	0,054
Yetərliklik	Təcrübə	0,188	30	0,120	0,891	30	0,005
	Nəzarət	0,181	30	0,080	0,924	30	0,035
Psixopatiya	Təcrübə	0,112	30	,200*	0,978	30	0,757
	Nəzarət	0,090	30	,200*	0,966	30	0,444
Üstünlük	Təcrübə	0,115	30	,200*	0,967	30	0,468
	Nəzarət	0,119	30	,200*	0,964	30	0,392
Həmyaşlı	Təcrübə	0,116	30	,200*	0,968	30	0,474
	Nəzarət	0,096	30	,200*	0,965	30	0,403
Ailə	Təcrübə	0,183	30	0,061	0,879	30	0,003
	Nəzarət	0,114	30	,200*	0,966	30	0,429
Peşə hədəfləri	Təcrübə	0,174	30	0,530	0,895	30	0,006
	Nəzarət	0,113	30	,200*	0,967	30	0,454

Cədvəl 3.5 analiz edildikdə, təcrübə qrupundakı tələbələrin Qabiliyyət, Ailə,

Peşə Hədəfi üzrə mən obrazının balları ilə nəzarət qrupundakı tələbələrin Qabiliyyət üzrə mən obrazı ballarından kənar sonuncu test üzrə mən obrazının ballarının paylanması normal paylanmadan açıq şəkildə fərqli deyildir. Normallıq ehtimalının öz təsdiqini tapdığına görə təcrübə-nəzarət qrupunun mən obrazı üzrə sonuncu test ballarının müqayisə edilməsi üçün həyata keçirilən sərbəst sınaq t-testinin nəticələri Cədvəl 3.6-da verilmişdir.

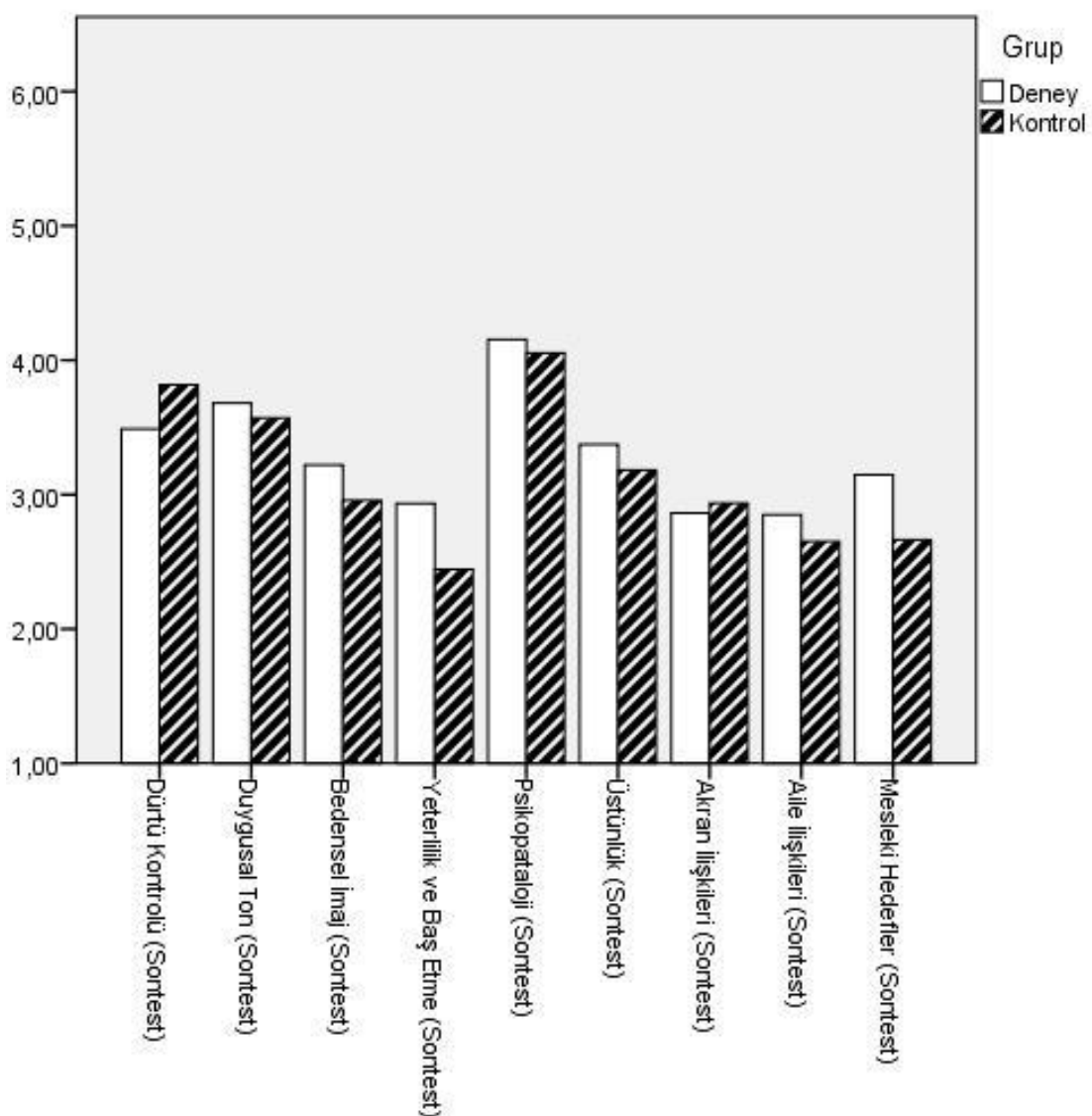
Təcrübə-nəzarət qrupunun mən obrazı üzrə son test ballarının müqayisə edilməsi üçün aparılan sərbəst model t-testinin nəticələri

Cədvəl 3.6

Mən obrazı	Qrup	N	A.O.	Std. Sapma	t	sd	p	Fərq İlkin test	Fərq Son test
Nəbz	Təcrübə	30	3,49	0,75	-1,692	58	0,096	-0,13	-0,33
	Nəzarət	30	3,82	0,75					
Emosional	Təcrübə	30	3,68	0,46	0,675	58	0,502	0,32	0,11
	Nəzarət	30	3,57	0,78					
Bədən obrazı	Təcrübə	30	3,22	1,04	1,026	58	0,309	-0,17	0,26
	Nəzarət	30	2,96	0,95					
Yetərlilik	Təcrübə	30	2,93	0,86	2,101	58	0,040	-0,16	0,49
	Nəzarət	30	2,44	0,94					
Psixopatiya	Təcrübə	30	4,15	0,81	0,393	58	0,696	0,28	0,10
	Nəzarət	30	4,05	1,14					
Üstünlük	Təcrübə	30	3,37	0,49	1,238	58	0,221	0,00	0,19
	Nəzarət	30	3,18	0,69					
Həmyaşd	Təcrübə	30	2,86	0,88	-0,326	58	0,746	-0,35	-0,07
	Nəzarət	30	2,94	0,87					
Ailə	Təcrübə	30	2,85	0,85	0,972	58	0,335	-0,16	0,20
	Nəzarət	30	2,65	0,74					
Peşə hədəfləri	Təcrübə	30	3,15	0,65	2,557	58	0,013	-0,20	0,48
	Nəzarət	30	2,66	0,81					

Cədvəl 3.6 analiz edildikdə təcrübə-nəzarət qrupunun mən obrazının səviyyələri analiz edildiyində Nəbz və Həmyaşd ölçüləri istisna olmaqla Emosional, Bədən obrazı, Yetərlilik, Psixopatiya, Üstünlük, Ailə və Peşə hədəfləri ölçülərində təcrübə qrupundakı tələbələrin mən obrazının nəzarət qrupuna görə daha yüksək olduğu müşahidə edilir. Təcrübə-nəzarət qrupunun Son test balları arasındakı fərqlin düzgünlüyü yoxlanıldıqda isə sadəcə yetərlilik ölçüsündə təcrübə qrupundakı tələbələrin (A.O.=2,93; S.S.=0,86) düzgün şəkildə nəzarət qrupundakı

tələbələrədən ($A.O.=2,44$; $S.S.=0,94$) daha yüksək mən obrazına malik olduqları müşahidə edilir. Ancaq digər ölçülərdə təcrübə-nəzarət qruplarının Son test balları arasındakı fərq düzgün tapılmamışdır. Buna görə təcrübə işin təcrübə qrupundakı tələbələrin yetərlik mən obrazlarını inkişaf etdirmələrində effektiv olduğu deyilə bilər. Bu hal Şəkil 3.2-də verilən çubuq qrafikində də açıq şəkildə görünür.

Şəkil 3.2. Təcrübə-Nəzarət qrupu “mən obrazı”nın Son test ballarının çubuq qrafikası

Şəkil 3.2 analiz edildikdə təcrübə qrupundakı tələbələrin Nəbz yoxlanışı və Həmyaşd Əlaqələrindən başqa digər ölçülərdə nəzarət qrupu tələbələrindən daha yüksək mən obrazına malik olduqları müşahidə edilir. Şəkil 1 və Şəkil 2 birlikdə analiz edildikdə təcrübə işdən əvvəl təcrübə qrupundakı tələbələrin Nəbz yoxlanışı

və Həmyaşlı Əlaqələrindən başqa digər ölçülərdə nəzarət qrupundakı tələbələrə daha az mən obrazına malik olmasına baxmayaraq təcrübi işdən sonra nəzarət qrupundan daha yüksək mən obrazına malik olduqları ancaq bu fərqin sadəcə Yetərlik və bacarma ölçüsündə düzgün olduğu görülmüşdür.

Tədqiqat çərçivəsində tətbiq edilən təcrübi işin təsirinin analiz edildiyi ikinci dəyişən şəxsiyyətin sosial psixoloji inkişafı dəyişənidir. Bu məqsədlə təcrübədən əvvəl və təcrübədən sonra tələbələrin şəxsiyyətin sosial psixoloji inkişafının müəyyənəndirilməsi üçün Erikson tərəfindən təkmilləşdirilən və İnam, Özünüidarə, Təşəbbüskarlıq, Çalışqanlıq Şəxsiyyət, Fərdiyyət olmaqla altı ölçüdə ibarət olan 7-li laykərt tipindəki şəxsiyyətin sosial psixoloji inkişafı ölçüsündən istifadə edilmişdir. Hər bir subölçü üçün ayrı-ayrılıqda əldə edilən ümumi ballar subölçüdəki maddənin sayına bölünərək aritmetik ortalamaların 1-7 arasında dəyişməsi təmin edilmişdir. Beləcə 1-3 arasındakı dəyər aşağı, 3-5 arasındakı dəyərlər orta və 5-7 arasındakı dəyərlər isə yüksək şəxsiyyət inkişafını göstərəcək şəkildə ballar əldə edilmişdir. əldə edilən subölçü balları müqayisə edildikdə məqsədə uyğun olaraq sərbəst model və asılı model t-testindən istifadə edilmişdir.

Tədqiqat çərçivəsində təcrübi işdən əvvəl təcrübə-nəzarət qruplarının uyğunluğunun analiz edilməsi üçün qrupların şəxsiyyətin sosial psixoloji inkişafı növlərinin və səviyyələrinin orta qiymətləri arasındakı fərqin düzgünlüyü analiz edilmişdir.

Bu məqsədlə hər iki qrupda tətbiq edilən şəxsiyyətin sosial psixoloji inkişafı ölçüsündən əldə edilən ilkin test ballarına əsasən qrupların orta qiymətləri müqayisə edilmişdir.

Qruplardakı hər bir fərd sayının 30 olması ilə yanaşı normallıq ehtimalı ödənilməsi üçün ortalamaların müqayisə edilməsi üçün sərbəst model t -testindən istifadə edilmişdir.

Təcrübə-nəzarət qrupları üçün aparılan normallıq testinin nəticələri Cədvəl 3.7-də verilmişdir.

Şəxsiyyətin sosial psixoloji inkişafının təcrübə-nəzarət qrupları üçün aparılan İlkin

test balları üzrə normallıq testinin nəticələri

Cədvəl 3.7

Şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafı	Qrup	Kolmoqorov-Smirnova			Shapiro-Wilk		
		Statistika	sd	p	Statistika	sd	p
İnam(İlkin test)	Təcrübə	,080	30	,200*	,985	30	,940
	Nəzarət	,112	30	,200*	,970	30	,537
Özünüidarə(İlkin test)	Təcrübə	,116	30	,200*	,975	30	,680
	Nəzarət	,130	30	,200*	,935	30	,068
Təşəbbüskarlıq (İlkin test)	Təcrübə	,094	30	,200*	,978	30	,772
	Nəzarət	,134	30	,182	,949	30	,154
Çalışqanlıq (İlkin test)	Təcrübə	,149	30	,089	,940	30	,092
	Nəzarət	,118	30	,200*	,959	30	,293
Şəxsiyyət(İlkin test)	Təcrübə	,126	30	,200*	,954	30	,222
	Nəzarət	,114	30	,200*	,971	30	,573
Fərdiyyət (İlkin test)	Təcrübə	,120	30	,200*	,951	30	,178
	Nəzarət	,096	30	,200*	,981	30	,849

Cədvəl 3 . 7-də təcrübə və nəzarət qrupundakı tələbələrin ilkin test üzrə şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişaf ballarının paylanması normal paylanmadan açıq şəkildə fərqli deyildir.

Normallıq ehtimalının öz təsdiqini tapdığına görə təcrübə-nəzarət qrupunun şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafı üzrə ilkin test ballarının müqayisə edilməsi üçün həyata keçirilən sərbəst sınaq t-testinin nəticələri Cədvəl 3.8-də verilmişdir.

Təcrübə-nəzarət qrupunun şəxsiyyətin sosial psixoloji inkişafı üzrə ilkin test

ballarının müqayisə edilməsi üçün aparılan sərbəst model t-testinin nəticələri

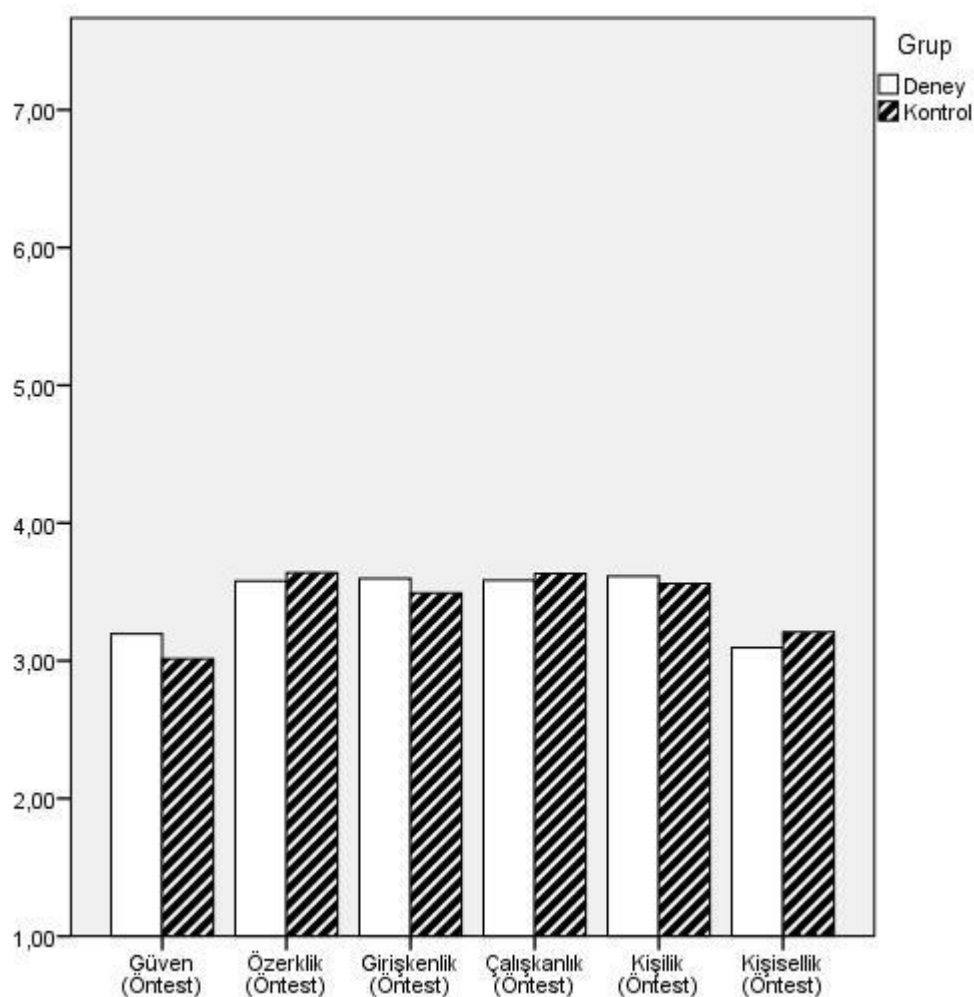
Cədvəl 3.8

şəxsiyyətin sosial- psixoloji inkişafı	Qrup	N	A.O.	Std. Sapma	t	sd	p	Fərq
İnam(İlkin test)	Təcrübə	30	3,19	0,57	1,159	58	,251	,18
	Nəzarət	30	3,01	0,64				
Özünüidarə(İlkin test)	Təcrübə	30	3,58	0,43	-,450	58	,655	-,06
	Nəzarət	30	3,64	0,61				
Təşəbbüskarlıq (İlkin test)	Təcrübə	30	3,60	0,37	1,041	58	,302	,11
	Nəzarət	30	3,49	0,41				
Çalışqanlıq (İlkin test)	Təcrübə	30	3,58	0,55	-,339	58	,736	-,05
	Nəzarət	30	3,63	0,59				
Şəxsiyyət(İlkin test)	Təcrübə	30	3,61	0,52	,355	58	,724	,05
	Nəzarət	30	3,56	0,63				
Fərdiyyət (İlkin test)	Təcrübə	30	3,09	0,34	-,951	58	,346	-,11
	Nəzarət	30	3,21	0,56				

Cədvəl 3.8 analiz edildikdə təcrübə-nəzarət qrupunun şəxsiyyətin sosial psixoloji inkişafı səviyyələrinin bir-birinə olduqca yaxın olduğu müşahidə edilir. Aparılan sərbəst model t-testi nəticələrinə görə təcrübə qrupu ilə nəzarət qrupunun şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafı səviyyələri arasındakı fərq düzgün tapılmamışdır ($p > .05$). Buna görə təcrübə-nəzarət qrupunun təcrübi işdən əvvəl İnam, Özünüidarə, Təşəbbüskarlıq, Kişilik, Fərdiyyət şəxsiyyət inkişafı səviyyələrinin oxşar olduğu deyilə bilər. Bu hal şəkil 3. 3-də verilən çubuq qrafikasında da görünür.

Şəkil 3.3 analiz edildikdə təcrübə-nəzarət qrupundakı tələbələrin şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafının orta səviyyədə olduğu və bütün şəxsiyyətin sosial psixoloji növlərinin hər iki qrupda da bir-birinə oxşar olduğu görülmüşdür. Əldə edilən göstəricilər təcrübi işdən əvvəl təcrübə-nəzarət qrupunun mənə obrazına oxşar olduğunu göstərir.

Tədqiqat çərçivəsində təcrübə-nəzarət qruplarının təcrübə işdən sonra şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafı səviyyəsindəki dəyişikliyin başlanğıc səviyyəsindən aydın şəkildə fərqli olub olmadığı analiz edilmişdir. Bu məqsədlə həm təcrübə, həm də nəzarət qrupu üçün şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafının İlkin test-Son test balları arasındakı fərqi düzgünlüyü analiz edilmişdir. Bu məqsədlə iştirakçıların son test ballarından ilkin test balları çıxılaraq fərq balları əldə edilmiş və fərq ballarının normallığı müəyyənləşdirilmişdir.

Şəkil 3.3. Təcrübə-Nəzarət qrupunun Şəxsiyyətin sosial psixoloji inkişafı üzrə İlkin test ballarının çubuq qrafikası

Aparılan normallıq testinin nəticələri Cədvəl 3.9-da verilmişdir.

Şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafına dair İlkin test-Son test fərq ballarının
normallıq testinin nəticələri

Cədvəl 3.9

Şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafı Qrup		Kolmoqorov-Smirnova			Shapiro-Wilk		
		Statistika	sd	p	Statistika	sd	p
İnam(Son test)	Təcrübə	0,116	30	,200*	0,978	30	0,766
	Nəzarət	0,121	30	,200*	0,956	30	0,244
Özünüidarə(Son test)	Təcrübə	0,115	30	,200*	0,968	30	0,491
	Nəzarət	0,125	30	,200*	0,904	30	0,010
Təşəbbüskarlıq (Son test)	Təcrübə	0,105	30	,200*	0,979	30	0,794
	Nəzarət	0,125	30	,200*	0,959	30	0,300
Çalışqanlıq (Son test)	Təcrübə	0,091	30	,200*	0,983	30	0,898
	Nəzarət	0,124	30	,200*	0,960	30	0,313
Şəxsiyyət(Son test)	Təcrübə	0,078	30	,200*	0,975	30	0,682
	Nəzarət	0,094	30	,200*	0,953	30	0,198
Fərdiyyət (Son test)	Təcrübə	0,128	30	,200*	0,940	30	0,088
	Nəzarət	0,120	30	,200*	0,970	30	0,532

Cədvəl 3.10. Şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafına dair Təcrübə-Nəzarət
qrupunun İlkin test-Son testi üzrə asılı model t-Testinin nəticələri

Cədvəl 3.10

Qrup	Şəxsiyyətin Sosial-psixoloji inkişafı	A.O. Fərq	Std. Sapma	t	sd	p
Təcrübə	İnam(İlkin test) - İnam(Son test)	-0,04	0,88	-0,224	29	0,824
	Özünüidarə(İlkin test) - Özünüidarə(Son test)	-0,18	0,63	-1,547	29	0,133
	Təşəbbüskarlıq (İlkin test) - Təşəbbüskarlıq (Son test)	0,06	0,46	0,731	29	0,471
	Çalışqanlıq (İlkin test) - Çalışqanlıq (Son test)	0,06	0,77	0,397	29	0,694
	Şəxsiyyət(İlkin test) - Şəxsiyyət(Son test)	0,00	0,82	-0,018	29	0,985
	Fərdiyyət (İlkin test) - Fərdiyyət (Son test)	-0,04	0,46	-0,500	29	0,621
Nəzarət	İnam(İlkin test) - İnam(Son test)	-0,07	0,88	-0,415	29	0,681
	Özünüidarə(İlkin test) - Özünüidarə(Son test)	0,27	0,98	1,520	29	0,139
	Təşəbbüskarlıq (İlkin test) - Təşəbbüskarlıq (Son test)	0,08	0,57	0,715	29	0,480

Çalışqanlıq (İlkin test) - Çalışqanlıq (Son test)	0,10	1,01	0,540 29 0,593
Şəxsiyyət(İlkin test) - Şəxsiyyət(Son test)	0,25	1,00	1,370 29 0,181
Fərdiyyət (İlkin test) - Fərdiyyət (Son test)	0,20	0,65	1,678 29 0,104

Cədvəl 3.10 analiz edildikdə təcrübə qrupundakı tələbələrin təcrübi işdən sonra ən yüksək dəyişikliyin Özünüidarə ($F_{\text{ərq}}=0,18$) formasında olduğu görülmüşdür. Bununla yanaşı İnam və Fərdiyyət formalarında da artım olduğu halda, Təşəbbüskarlıq və Çalışqanlıq formalarında isə azalma olduğu görülmüşdür. Nəzarət qrupundakı tələbələrin İlkin test-Son test balları arasındakı fərqlər analiz edildikdə sadəcə İnam formasında artım müşahidə edilərkən Özünüidarə, Təşəbbüskarlıq, Çalışqanlıq, Şəxsiyyət və Fərdiyyət formalarında isə azalma müşahidə edilmişdir. Təcrübə və nəzarət qrupunun İlkin test-Son test balları arasındakı fərqlərin düzgünlüyü analiz edildikdə həm təcrübə, həm də nəzarət qrupundakı artım və ya azalmaların İlkin test-Son test balları arasında aydın bir fərq yaratmadığı görülmüşdür. Bu hal təcrübə və nəzarət qruplarındakı tələbələrin təcrübi işdən sonra sosial-psixoloji inkişaf səviyyələrinin təcrübi işdən əvvələ görə oxşar olduğu İlkin test-Son test fərqlərinin düzgün olmadığını göstərir. Tədqiqat çərçivəsində təcrübə-nəzarət qruplarının təcrübi işdən əvvəlki oxşarlığı şəxsiyyətin sosial psixoloji inkişafının ilkin test balları müqayisə edilərək analiz edilmiş və qrupların təcrübi işdən əvvəl oxşar olduğu görülmüşdür. Təcrübi işdən sonra təcrübə-nəzarət qrupları arasındakı fərqlərin analiz edilməsi üçün qrupların şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafı ortamları arasındakı fərqlərin düzgünlüyü analiz edilmişdir. Bu məqsədlə hər iki qrupda tətbiq edilən şəxsiyyətin sosial psixoloji inkişafı ölçüsündən əldə edilən ilkin test ballarına əsasən qrupların orta qiymətləri müqayisə edilmişdir. Qruplardakı hər bir fərd sayının 30 olması ilə yanaşı normallıq ehtimalı ödənilirdiyi üçün ortalamaların müqayisə edilməsi üçün sərbəst model t-testindən istifadə edilmişdir. Təcrübə-nəzarət qrupları üçün aparılan normallıq testinin nəticələri Cədvəl 11. 11-də verilmişdir.

Cədvəl 3.11 analiz edildikdə təcrübə və nəzarət qrupundakı tələbələrin sonuncu test üzrə şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişaf ballarının paylanması normal pay-

lanmadan açıq şəkildə fərqli deyildir.

Şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafı üzrə son test ballarının normallıq testinin nəticələri

Cədvəl 3.11

Şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafı	Qrup	Kolmoqorov-Smirnova			Shapiro-Wilk		
		Statistika	sd	p	Statistika	sd	p
İnam(Son test)	Təcrübə	,137	30	,155	,972	30	,585
	Nəzarət	,121	30	,200*	,970	30	,551
Özünüidarə(Son test)	Təcrübə	,099	30	,200*	,979	30	,795
	Nəzarət	,146	30	,104	,947	30	,143
Təşəbbüskarlıq (Son test)	Təcrübə	,152	30	,075	,939	30	,084
	Nəzarət	,131	30	,197	,945	30	,122
Çalışqanlıq (Son test)	Təcrübə	,097	30	,200*	,969	30	,512
	Nəzarət	,166	30	,053	,949	30	,164
Şəxsiyyət(Son test)	Təcrübə	,119	30	,200*	,962	30	,357
	Nəzarət	,133	30	,186	,950	30	,165
Fərdiyyət (Son test)	Təcrübə	,087	30	,200*	,977	30	,734
	Nəzarət	,081	30	,200*	,982	30	,869

Normallıq ehtimalının öz təsdiqini tapdığına görə təcrübə-nəzarət qrupunun şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafı üzrə sonuncu test ballarının müqayisə edilməsi üçün həyata keçirilən sərbəst sınaq t-testinin nəticələri Cədvəl 3.12-də verilmişdir.

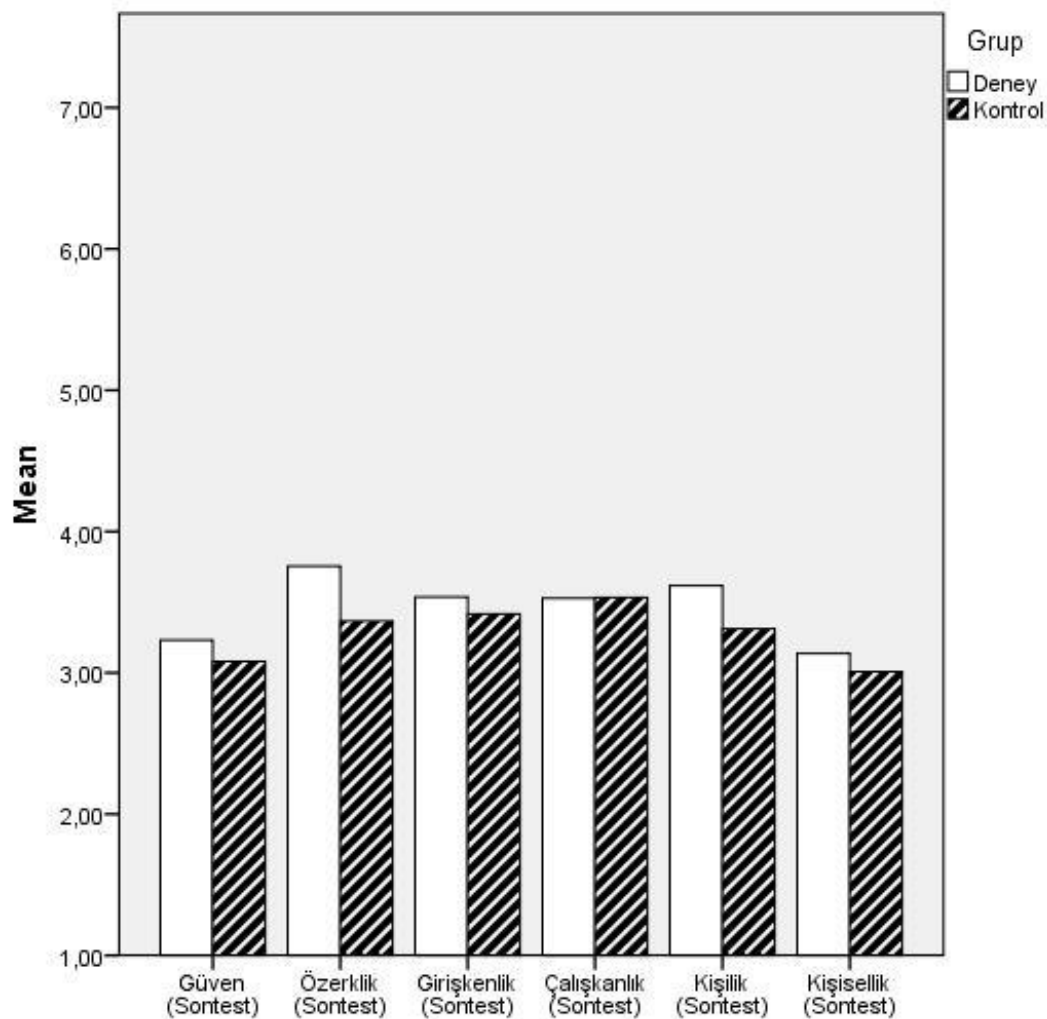
Şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafı üzrə Təcrübə-Nəzarət Qrupunun Son test ballarının sərbəst model t-Testinin nəticələri

Cədvəl 3.12

Şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafı	Qrup	N	A.O.	Std. Sapma	t	sd	p	Fərq İlkin test	Fərq Son test
İnam(Son test)	Təcrübə	30	3,23	0,65	,932	58	,355	0,18	0,15
	Nəzarət	30	3,08	0,59					
Özünüidarə(Son test)	Təcrübə	30	3,76	0,47	2,496	58	,015	-0,06	0,39
	Nəzarət	30	3,37	0,71					
Təşəbbüskarlıq (Son test)	Təcrübə	30	3,54	0,38	1,050	58	,298	0,11	0,12

	Nəzarət	30	3,42	0,50					
Çalışqanlıq (Son test)	Təcrübə	30	3,53	0,62	-,034	58	,973	-0,05	-0,01
	Nəzarət	30	3,53	0,66					
Şəxsiyyət(Son test)	Təcrübə	30	3,62	0,69	1,676	58	,032	0,05	0,31
	Nəzarət	30	3,31	0,72					
Fərdiyyət (Son test)	Təcrübə	30	3,14	0,45	,997	58	,323	-0,11	0,13
	Nəzarət	30	3,01	0,54					

Cədvəl 3.12 analiz edildikdə təcrübə-nəzarət qrupundakı tələbələrin Son test balları arasındakı fərqlərdə Çalışqanlıq forması istisna olmaqla İnam, Özünüidarə, Təşəbbüskarlıq, Şəxsiyyət, Fərdiyyət formalarında təcrübə qrupunun lehinə olduğu görülür. Təcrübə-nəzarət qruplarının şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafı arasındakı fərqlər Şəkil 4-də verilən çubuq qrafikasında müşahidə edilmişdir.

Şəkil 3.4. Təcrübə-Nəzarət qrupunun Şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafı üzrə Son test ballarının çubuq qrafikası

Təcrübə-nəzarət qrupunun şəxsiyyətin sosial-psixoloji inkişafı üzrə Son test balları arasındakı fərqin aydınlığı analiz edildikdə sadəcə Özünüidare formasındakı fərqin aydın olduğu görülmüşdür. Buna görə təcrübə işdən sonra təcrübə qrupundakı tələbələrin Özünüidare və Şəxsiyyət, sosial-psixoloji şəxsiyyət inkişafının nəzarət qrupundakı tələbələrin şəxsiyyət inkişafından aydın şəkildə yüksək olduğu müşahidə edilir. İnam, Təşəbbüskarlıq və Fərdiyyət formalarında da təcrübə qrupundakı tələbələrin Son test balları nəzarət qrupundakı tələbələrdən yüksək olmaqla yanaşı düzgün tapılmamışdır.

Onsekiz anket üçün otuz şəxsə anket üzrə aldıqları
ümumi balların ortası nəticələri

Cədvəl 3.13

	N	Mi minimum	Maksimum	Mean	Std. Deviation
Film 1	30	36,00	103,00	67,7000	18,76378
Film 2	30	37,00	109,00	72,6667	18,56458
Film 3	30	28,00	110,00	58,1333	19,57080
Film 4	30	30,00	107,00	62,1333	17,65714
Film 5	30	46,00	111,00	77,6667	19,64922
Film 6	30	43,00	113,00	76,8000	20,54667
Film 7	30	44,00	120,00	89,8667	19,35465
Film 8	30	30,00	106,00	66,1000	19,48890
Film 9	30	46,00	107,00	72,5333	17,10965
Film 10	30	27,00	101,00	53,1333	17,97840
Film 11	30	42,00	105,00	75,1667	15,83990
Film 12	30	36,00	112,00	70,9333	18,36776
Film 13	30	33,00	97,00	61,8000	17,52122

Film 14	30	35,00	110,00	68,5667	18,62457
Film 15	30	41,00	110,00	77,0000	19,62932
Film 16	30	30,00	99,00	66,4667	17,71563
Film 17	30	34,00	105,00	65,1333	21,11174
Film 18	30	41,00	112,00	79,0333	18,77174

Onsekiz anket üçün hər bir maddəyə şəxslərin verdikləri cavabların
ortalamasının neticələri

Cədvəl 3.14

	N	Mini- mum	Maksi- mum	Mean	Std. Deviation
Filmi izləyərkən baş verən hadisələri rahat şəkildə canlandıra bildim.	30	3,67	5,67	4,5759	,48311
Filmi izləyərkən otağın içərisində baş verən tədbirlər ağılımdadır.	30	3,50	5,33	4,3722	,42913
Filmdəki hadisələrin baş verdiyi səhnələrdə bir an özümü canlandırıdım.	30	2,83	5,28	3,8500	,63177
Filmi izləyərkən özümü mental olaraq orada hiss etdim.	30	2,67	5,22	3,8574	,57674
Film qurtardıqdan sonra filmi unutmağın rahat olduğunu gördüm.	30	3,61	5,33	4,4407	,38846
Filmin necə qurtardığını öyrənmək istədim.	30	3,06	5,22	4,1093	,52105
Film məni emosional olaraq təsirləndirdi.	30	2,44	4,50	3,4389	,49440
Bir an özümü filmin necə qurtaracağını fikirləşdiyimi hiss etdim.	30	2,67	4,50	3,3963	,42828
Filmi izləyərkən heçbir məqsəd olmadan xəyala daldığımı hiss etdim.	30	3,33	5,78	4,6333	,53895
Filmdəki hadisələr gündəlik həyatımla bağlıdır.	30	2,67	5,39	3,5537	,58258
Filmdəki hadisələr həyatımı dəyişdirdi.	30	2,11	4,33	2,8278	,48703
Klipi izləyərkən nə qədər həzz aldın?	30	2,83	5,50	3,9630	,61939
Aktyorla bağlı açıq zehni obraz canlandırıdım.	30	2,83	4,94	3,6704	,53346
Aktyor gözəl şeylərlə qarşılaşdıqda çox sevindim, ancaq pis təcrübələrinə görə çox peşman oldum.	30	3,11	5,22	4,0407	,56448
Klipi izləyərkən özünə dəyərdə obrazın yanında hiss etdiniz?	30	2,67	4,67	3,6259	,49367

Klipi izləyərkən obrazın hədəflərini həyata keçirməsi üçün uğur qazanmasını istədim.	30	3,33	5,28	4,1759	,53944
Obrazın ümumi olaraqolduğuna inanıram.	30	2,44	4,22	3,3093	,44004
Obrazla bağlı ümumi düşüncəm:	30	3,28	5,22	4,2056	,49220
Valid N (listwise)	30				

Keyfiyyət verilənlərinə əlavə olaraq, kəmiyyət verilənlərinin müxtəlif formalarını göz önündə tutaraq bu araşdırma üçün qarışıq metodlardan istifadə etdik. Hər həftə, Youtube videokliplərinin effektivliyi barədə iştirakçılara dörd sual verilirdi. İştirakçılar 1-5 arasında ballar seçirdilər ki, bu ballar sırasında 1 aşağı, 5 isə yüksək reyting dərəcəsini göstərir. Birinci sualda, filmin bugünkü seansın mövzusu üzrə çox dəqiq təsviri verib-vermədiyi barədə soruşulurdu. İkinci sualda isə, bugünküseansda müzakirə olunan mövzuların mənim həyatıma çoxmu aid olduğunu düşünməyim soruşuldu. Üçüncü sual isə, filmdən istifadənin bugünkü mövzunun müzakirəsinə töhfə verməsi ilə bağlı idi. Və nəhayət, sonuncu dördüncüsuall isə daha ümumi xarakter daşıyırdı: ümumiyyətlə, bugünkü seans mənim üçün düzgün idi mi. Həmçinin, iştirakçılar üçün rəylərini yazmaq üçün yer də ayrılmışdır. 1-ci həftə üçün verilmiş cavablar 3.15-ci Cədvəldə əksini tapıb.

1-ci həftə qrup iştirakçısının seansa cavab forması

Cədvəl 3.15.

İştirakçı	Dəqiq təsvir	Mənim həyatımla bağlıdır	Müzakirəyə kömək edir	Ümumi
11	4	4	5	5
12	5	5	5	5
13	5	5	5	5
14	4	3	5	5
15	5	5	5	5
16	4	4	4	5

17	5	5	5	5
Ortalama	4.57	4.43	4.86	5

Birinci həftə ərzində Cismin obrazı və qida qəbulunun pozulması haqqında filmi izlədilər. Bu həftənin mövzusu Cismin obrazı və yemək pozğunluqları idi. Ümumiyyətlə, iştirakçılar bu seans üçün seçilmiş filmin Cismin obrazı və qida qəbulunun pozulmasının dəqiq təsvirini verdiyi barədə razılıqlarını bildirmişlər və orta bal 4.57-yə bərabər olmuşdur. Onların fikrincə, Cismin obrazı və qida qəbulunda yol verilən pozuntular mövzusu onların şəxsi həyatları ilə uyğunluq təşkil edir (orta bal 4.43) və filmdən istifadənin bu mövzunun müzakirəsinə töhfə verdiyini qəbul ediblər (orta bal 4.86). Nəhayət, iştirakçılar bildiriblər ki, birinci seans, bu formada mümkün olan ən yüksək balı yəni, ortalama 5 bal toplanmaqla onlar üçün düzgün seçim olub. Qrupun birinci seansı barədə iştirakçılara hekayələr də paylanmışdır. I1, qrupun əyləncəli olduğunu ifadə edib, I2 isə danışığda iştirak etməyi və özünüifadə etməyi sevdini bildirib. I3 bildirib ki, apardığımız danışığıla bağlı hələ hazırkı mən obrazı və gənclərin özlərini necə görmələri barədə hələ çox iş görülməlidir. I4-ün əks reaksiyası bu mövzu barədə bəzi qarışıq hissləri üzə çıxardı, beləliklə o söyləyib ki, bu filmin yaxşı olmasına baxmayaraq onunla heçbir əlaqəsi yoxdur, çünki o çox arıqdır və müəlliminin bu bədən çəkimlə yaxşı görsəndiyimi söyləməsinə baxmayaraq, bu mənə xoş deyil. Bunlara baxmayaraq, bu iştirakçı, bütün qrupun onun fikrinə görə tamamilə uypun olduğunu ifadə edib.

Qrupun ikinci seansının mövzusu özünüidarəetmə olub və ikinci klip How To Be a Nerdfighter filmindən götürülüb: Vloq qardaşlarından tez-tez soruşulan suallar göstərilib. Yeddi iştirakçıdan ikisi qrupda iştirak etməyib; buna görə də, ortalama bal qrupda iştirak edən beş iştirakçı üzrə əldə edilib. İkinci həftənin cavabları Cədvəl 2. əksini tapıb. Ümumiyyətlə, isə iştirakçılar bildiriblər ki, orta bal 4.40 bərabər olmaqla qrupun bu seansı onlar üçün düzgün seçim olub. Onlar filmin müzakirəni asanlaşdırdığını təsdiqləyib (orta bal 4.20) və qrup üzvləri bu mövzunun onların həyatları ilə əlaqəli olduğunu dərk ediblər (orta bal 4.00).

İştirakçılar bu filmdən götürülmüş klipin mövzunu yaxşı təsvir etdiyini düşünüblər (orta bal 4.40).

2-ci həftə qrup iştirakçılarının seansa cavab forması

Cədvəl 3.16

İştirakçı	Dəqiq təsvir	Mənim həyatımla bağlıdır	Müzakirəyə kömək edir	Ümumi
11	-	-	-	-
12	5	5	5	5
13	5	5	5	5
14	4	3	3	3
15	4	3	3	4
16	4	4	5	5
17	-	-	-	-
Ortalama	4.40	4.00	4.20	4.40

Qrupun ikinci seansı barədə iştirakçılara hekayələr də paylanmışdır. I2, ikinci seansın möhtəşəm olduğunu ifadə edib. I3, bugünkü müzakirə üçün çox gözəl mövzunun seçildiyini etiraf edib. I4, fikirlərin əksəriyyəti üzrə 3 bal verib; o bildirib ki, mən ilk olaraq peşəkar şəkildə boksla məşğul olmaq üçün atama müraciət etdikdə, o buna razılıq vermədi, çünki boks karyeramla bağlı bir sənəd imzalanmalı idi. Bu sənəddə isə, boks karyerası ərazində həm uğur qazanmaq, həm də faciəli nəticələrlə üzləşilə bilər deyə yazılırdı. Bu iştirakçı, boksla bağlı müstəqilliyini müdafiə edərək öz çətinliyini qrup şəklində müzakirə etdi. O qeyd etdi ki, sonda bu idmana olan marağı ilə bağlı öz atasını yola gətirə bilib və atası onun boksla məşğul olmasına icazə verib.

Üçüncü həftə ərzində, Trust Yourself (Özünə Güvən) filmindən bir parça, inam mövzusunı nümayiş etdirib. 3-cü Həftə ərzində əldə edilən cavablar 3-cü cədvəldə təsvir edilib. Əksər iştirakçılar, bu mövzunun klipdə düzgün təsvirinin verildiyini etiraf ediblər (orta bal 4.43). Onlar, hətta bu mövzunun onların həyatları ilə də

uzlaşdığı barədə razılıqlarını bildiriblər (orta bal 4.29). Bu film, cari həftənin mövzusunun müzakirəsinə dəstək oldu (orta bal 4.29). Və nəhayət, ümumi kateqoriya üzrə əldə edilmiş orta 4.29 bal, bu seansın iştirakçılar üçün düzgün seçildiyini göstərib.

3-cü həftə iştirakçıların seansa cavab formaları

Cədvəl 3.17.

İştirakçı	Dəqiq təsvir	Mənim həyatımla bağlıdır	Müzakirəyə kömək edir	Ümumi
11	5	5	4	5
12	5	5	5	5
13	5	5	5	5
14	3	3	3	2
15	4	3	4	4
16	5	5	5	5
17	4	4	4	4
Ortalama	4.43	4.29	4.29	4.29

İştirakçılar, həmçinin, bu qrupun üçdə ikisi haqqında hekayənin əks reaksiyasını da veriblər. Əksər seçimlər, hekayəyə əks reaksiya verməyib. İştirakçılardan biri kliplərin qarışıq olduğunu və dörd sualın hər biri üzrə onun neytral bal verməsinə səbəb olduğunu bildirib.

4-cü Həftənin mövzusu insanlar arasında müsbət əlaqələr/dostluqlar olub. Bu seans ərzində, Texnologiya filmindən həmyaşıdların münasibətləri haqqında bir fraqment qrupa nümayiş olunub. Cədvəl 3.12 də göstərildiyi kimi, filmdən bu seans üçün götürülmüş bir parç ən aşağı sırada yer almışdır. 3 bal sıralamada neytral göstəricidir. İştirakçılar neytral qaldılar, nəcə bəziləri bu filmin insanlar arasında müsbət əlaqələr/dostluqlar mövzusunun yaxşı əks etdirdiyi barədə razılıqlarını ifadə ediblər (orta bal 3.86). İştirakçılar bu mövzunu onların həyatları ilə ən aşağı uyğunluğu olan mövzu kimi görüblər (orta bal 3.71). Onlar, bu filmin müzakirəyə

haradasa kömək etdiyini düşünöblər (orta bal 3.86). Ümumiyyətlə, iştirakçılar bu seansı 3.86 balla dəyərləndiriblər ki, bu da hazırkı seansın onlar üçün təxminən düzgün seçildiyini göstərib.

4-cü həftə iştirakçıların seansa cavab forması

Cədvəl 3.18.

İştirakçı	Dəqiq təsvir	Mənim həyatımla bağlıdır	Müzakirəyə kömək edir	Ümumi
11	4	2	3	3
12	2	2	2	2
13	5	5	5	5
14	3	3	3	3
15	3	4	4	4
16	5	5	5	5
17	5	5	5	5
Ortalama	3.86	3.71	3.86	3.86

Az sayda iştirakçı bu seans haqqında hekayə təqdim etdi. İ4 isə, bu qrupun əyləncəli olduğunu ifadə edib.

3.3. Sosial medianın “Mən-obrazına” göstərdiyi neqativ halların aradan qaldırılmasına dair tövsiyələr

Amerika Pediatriya Akademiyası (<http://safetynet.aap.org>) valideynlərə 1 gündə 1-2 saatdan çox olmamaqla 2 yaşdan böyük uşaqlar üçün ümumi televizora baxma vaxtını məhdudlaşdırmağı 2. 2 yaşdan az uşaqlara televizora baxmağın qarşısını almağı 3. uşaq otağına televizor qoymamağı 4. öz uşaqları ilə medianı birgə nəzərdən keçirmək və məzmunu müzakirə etməyi tövsiyə edir. AAP internet

təhlükəsizlik məsələlərini xüsusilə təmin edən veb-sayta malikdir (<http://safetynet.aapag.org>). Baxmayaraq ki, cari tədqiqatda milli baxımdan 1000 valideynin 65% öz uşaqlarının media vərdişlərinə nəzarət edilməsi yoxlanılmışdır [230]. Valideynlər bildirmişlər ki, onların uşaqları uşaqların özlərinin bildirdikləri məlumatla müqayisədə mediadan daha az istifadə etdiklərini bilirmişlər [144]. Mühüm birinci addım kimi, bu səbəbdən, sağlamlıq təminatçıları valideynləri öz uşaqlarının media vaxtına daha çox nəzarət etməyə yönəltməlidirlər. Valideynlər həmçinin PG-13– and R-dərəcəli filmlərdə Strasburger VC.; Longacre MR [256,c.301,s.2265-2266]. 28 dərəcə ilə nümayiş etdirilən seksual və zorakılıq xarakterli məzmunu Strasburger VC.; Longacre MR [256,c.301,s.2265-2266] və onların yeniyetmə və gənc vaxtlarında siqaret çəkmək və ya içki içmək kimi vərdislərdən uzaqlaşdırmaq üçün siqaret və içki olan səhnələrdən kənar tutmalıdırlar Hanewinkel R, Sargent JD. [1 2 3 , c . 1 2 3 , s . 9 8 9 - 9 9 5] . Əlavə olaraq, valideynlər öz media vərdişlərinə diqqətlə yanaşmalıdırlar, çünki, tədqiqatlardan belə nəticə çıxarılmışdır ki, uşaqların mediadan yetəri qədər çoxlu istifadə etməsi vərdişi valideynin mediadan yetəri qədər çoxlu istifadə etməsi vərdişindən qaynaqlanır. Woodard E, Gridina N.[284]. Televiziya tərəfindən təqdim olunan mövzular üzrə əlavə məlumatı şərh etmək, diqqətlə işləmək və təmin etmək üzrə valideyn cəhdi neqativ və ya zərərli məzmunu qarşı müvəffəqiyyətli və dayanıqlı olmuşdur. Seksual media məzmununun göstərilməsi üzrə cari tədqiqatda, televiziya da gördükləri barədə müzakirə apardıklarını bildiren gənclər daha az riskli seksual fəallıq nümayiş etdirmişdirlər Fisher DA, Hill DL, Grube JW, Bersamin MM, Walker S, Gruber E. [1 0 7 , s . 1 2 1 - 1 4 7] . Bundan əlavə, valideynlər, qida, paltar və uşağa baxma kimi bütün əsas insan ehtiyaclarını qarşılamışdılar. Valideynlərdən həmçinin onlar sağlam bədən quruluşu və müsbət özünü qiymətləndirməyə malik olaraq böyümələri üçün öz uşaqlarının emosional, əqli və sosial ehtiyaclarına qarşılamaları gözlənilir.

Valideynlər uşaqları barədə qida seçimi, çəki və görünüş və uşaqlarına təsiri ilə əlaqəli öz davranışlarının zəruriliyi barədə məlumatlandırılmalıdırlar. Hər ata və həm də ana onların düşüncə tərzini və öz qızları və oğullarının özünüqiymətləndirmələri ilə

əlaqəli fikirlərin qarışıqlıqlarından xəbərdar olmalıdırlar. valideynlər öz uşaqları qarşısında sağlam qida davranışını formalaşdırmalı və cansıxıcı işdən fərqli olaraq əyləncəli şəkildə yeməyi planlaşdırmalıdır.

Təhsil məqsədi yalnız tədris planını öyrətmək deyil, həm də gənclərə öz sosial və psixoloji problemlərini həll etməkdə köməklik etməkdir. Məktəblər cəmiyyətə müsbət fayda verəcək və cəmiyyətin ona inanacağı gəncləri formalaşdırmalıdır, cəmiyyətin onları görmək istədiyi kimi formalaşmamalıdırlar. Bu tədqiqat məlumatı bədən obrazının aşağı özünü qiymətləndirmə, qidalanma pozuntusu mövcudluğu, birinin çəki və görünüş haqqında aludəçi düşüncə, özünütəhrif, siqaret çəkmək, içki içmək və bir çox sosial problem kimi məmnuniyyətsizliyin əlaqəli olduğu mövcud tədqiqata əlavə olunmuşdur. Məktəb jurnalları və ya veb əsaslı məlumat vasitəsilə dieta saxlamaq və yeməkdən imtina etmək kimi neqativ təsirlər barədə şagird və valideynlərə məlumatın ötürülməsi ideal çəki almaq üçün neqativ üsullar mənimsənilməsi ehtimalının qarşısının alınmasına yardım edəcəkdir. Yerli dayə və ya dietiklər kimi dəvət olunan məruzəçilər məktəblərə baş çəkə və şagirdlərlə bütün qida qrupları daxil olmaqla, bədən növü və sağlam qidalanma barədə müzakirələr apara bilər. Pedaqoqlar həmyaşıdların çəki barədə lağa qoyması üzrə tolerantlığın olmaması qaydalarını hazırlamışdılar. Kök sözünün istifadəsi siniflərdən çıxarılmalıdır. Məktəb müəllimləri özünü dəyərləndirməni artırmaları üçün şagirdləri fiziki fəaliyyətlə əlaqəli dərslərdə iştirak etməyə cəlb etməlidirlər. Qeyri-atletik şagirdlər yerli bağçalar, qidalanma yerləri, qocalar evi və sair yerlərdə könüllü işləməklə öz bacarıqlarını nümayiş etdirmələrinə həvəsləndirilməlidirlər. Məktəb pedaqoqları şagirdlərə onların media mənbələri formalarını qəbul etmə ismarıclarını qiymətləndirmə və onların beyinlərinin inkişafını bu ismarıcların pozmamaları üçün strategiyaları öyrətməlidir.

Bu fərqliliklərin eyni zamanlı yoxlaması təhsil nəticələri üzrə bədən obrazının təsiri qeyd edən cari tədqiqatı daha da qüvvətləndirmək üçün əlavə olunur. Bu tədqiqat üzrə bəzi fərqliliyin bədən obrazı üzrə məmnuniyyətsizlik və aşağı özünü qiymətləndirmə proqnozu kimi necə hərəkət edəcəyini aşkarlayan tədqiqatlar üzrə mərhələləri tənzimləyəcəkdir. Bu bədən obrazı məmnuniyyəti və özünü qiymət-

ləndirmə üzrə mübarizə aparan şagirdlər arasında elmi nəticələri təmsil etməyə yönələn məqsədli müdaxilə varədə məlumatlandırmaq üçün zəruri hesab olunur.

Son olaraq, məktəb müasir media, xüsusilə zorakılığın qarşısının alınması, narkotikin qarşısının alınması və cinsi fəaliyyət barədə tədris proqramları ilə ayaqlaşma bilməmişdir. Televizor və filmlərdə cari olaraq nümayiş etdirilən seksual cəlbəmə sayı ilə, məktəblər tam kontrasepsiya müzakirəsi [164,c.3,s.21 -29]. və seks və seksuallığın mediada necə nümayiş etdirilməsi daxil olmaqla, gənclər üçün ətraflı məktəb əsasən cinsi fəaliyyət təhsili proqramını yaratmamaları barədə heçbir üzürlü səbəb yoxdur. Oxşar olaraq, narkotik təhsili proqramları media təhsili prinsiplərini birləşdirmək, gəncləri spirt və siqaretdən necə uzaqlaşmaları öyrətmək üçün qorxutma taktikaları xaricində inkişaf etməli və bu halda daha möhkəm ola bilər. Media təhsili zəruridir. Bir əsr əvvəl, təhsilli olmaq yazmağı və oxumağı bacarmaqla xarakterizə olunurdu, 2009-cu ildə bu medianın karıxdırıcı matrisinin açılışını vermək və onların hamısını nəzərə almaq mənasındadır. Birləşmiş Krallıq, Kanada və Avstraliya daxil olmaqla, bir neçə ölkələr, öz məktəblərində belə təhsilə üstünlük vermişdir McCannon B. [196,s.519-569]. Bir neçə Amerika məktəblər media təhsili öyrədir, lakin tədqiqatlardan belə qənaətə gəlinir ki, bu zərərli media təsirlərini azaltmaqda yararlı ola bilər Moreno MA, VanderStoep A, Parks MR, Zimmerman FJ, Kurth A, Christakis DA.[206,c.163,s.35-41]. Hətta, yeni texnologiyalardan istifadə media təhsili ilə təsirə məruz qala bilər; 1-ci tədqiqatdan belə nəticə çıxarılmışdır ki, yeniyetmələr məsələn, sosial şəbəkə saytlarında öz profillərində seksual xarakterli istinadların təhlükəsi barədə ismarıqlara cavab verə bilər və buna müvafiq olaraq, öz onlayn davranışlarını dəyişə bilərlər Moreno MA, VanderStoep A, Parks MR, Zimmerman FJ, Kurth A, Christakis DA. [206,c.163,s.35-41].

Sosial şəbəkə yeni texnologiya vasitəsidir, yəni bu gənclərin ünsiyyət saxlamaları və öz obrazlarını təmsil etmələri üsullarını dəyişir. Təcrübə keçən məktəb psixoloqları şəxslər arasındakı qarşılıqlı fəaliyyətin icra olunması zəruriliyi barədə şagirdlərə dərs keçə bilər. Bloqqinq, sürətli mesaj və paylaşılan şəkillər yeniyetmələrə öz həmyaşıdları ilə ünsiyyət saxlamağa icazə verən gənclər cəmiyyətinin

aspektlərdir. Baxmayaraq ki, insanlar texnologiya vasitəsilə birbirləri ilə ünsiyyət saxlamaqdan həzz alırlar, üz-üzə qarşılıqlı ünsiyyət insanlara dərin və fərdi səviyyədə öz təəssüf və xoşbəxtlik hissələrini nümayiş etdirməyə imkan yaratmaq üçün zəruridir. Məktəb psixoloqları cəmiyyətə təhsil vermək məqsədilə sosial şəbəkə veb-saytlarının sosial şəxslənməsi ilə əlaqəli onların bilik bazalarını genişləndirməyi nəzərə ala bilərlər. Həqiqətən, məktəb psixoloqları youtube və digər sosial şəbəkələr nəticəsi kimi elmi tənzimləmələrdə artan sosial məsələlərin idarə olunması ilə əlaqəli qayda və prosedurları müzakirə etmək üçün müəllim və inzibatçılarla əməkdaşlıq etməlidirlər. Ola bilsin ki, məktəb psixoloqları və pedaqoqlar şagirdlərin sosial şəbəkələrdən necə istifadə etmələri barədə öyrətmək üçün təlim keçmələri tələb oluna bilər. Təlim aldıqdan sonra, məktəb psixoloqları təhlükəsizlik və texnologiyalardan istifadə etməyin müvafiq üsulları üzrə dərsləri təmin etmək üçün şagird və cəmiyyətlə birgə işləməlidirlər. Ali məktəbin bir çox şagirdləri adətən digər şagirdlərdə qorxu yaratmaq və ya onların xarakterini ləkələmək üçün youtube-dən istifadə edirlər. Kiberqorxutma həmçinin şagirdlərin emosional inkişafı və psixoloji rifahına təsir edən məktəb qaydaları çərçivəsində olan problem kimi genişlənmişdir. Məktəb psixoloqları proqramlar hazırlamaq və məktəb qaydalarında texnologiya nüanslarını idarə etməkdə cəmiyyətə kömək etmək üçün dəstək vermə sahəsində katalizator ola bilər.

Texnologiya infuziyaları və sosial şəbəkə veb-saytları tam şəkildə mənfi deyildir. Bir çox məktəblər və texniki proqramlar öz institutlarını reklam və təşviq etmək üçün Youtube, Facebook və Twitter kimi sosial şəbəkələrdən istifadə edir. Ola bilsin ki, məktəb psixoloqları universitet və potensial işçilər ilə pozitiv qarşılıqlı fəaliyyəti asanlaşdırmaq məqsədilə müvafiq şəbəkə səhifələrini yaratmaq üçün gənclərlə birlikdə işləyə bilərlər. Məktəblər və müdiriyyət Youtube-yə daxil olmağı öyrəndikdə, şagirdlər artıq Youtube-də özlərini aparma qaydalarına daha ciddi riayət edəcəklər. Son olaraq, bütün dünyada internetə qoşulduqdan sonra, ola bilsin ki, məktəb psixoloqları peşəkar əməkdaşlıq vasitəsilə xidmət çatdırılmasını inkişaf etdirmək məqsədi ilə müxtəlif regionlarda digər peşəkarlarla qarşılıqlı ünsiyyət saxlamaq üçün sosial şəbəkələrdən istifadə edə bilər.

Aşağıdakı iki senariyə nəzər salın: 1) Valideyn uşağının dostlarla danışmaq, ünsiyyət saxlaması üçün yeni insanlar axtarmaq və müxtəlif insanların profillərinə baxmaq üçün bütün gün kompüterdə oturduqları barədə şikayət edirlər. Valideyn uşağının tipik yeniyetmə fəaliyyətini dayandırmasından və bunun onun inkişafına necə təsir edəcəyindən narahatdır. Onlar sizdən psixoloq kimi nə etməli olduqlarını soruşurlar? 2) Siz şəxsi təcrübənizdə gənc bir qadın görürsünüz. O, özünü aşağı qiymətləndirmə və depressiv tendensiyalar nümayiş etdirir və sosial cəhətdən təcrid olunmuşdur. O, sessiyaya gəlir və öz həmyaşıdları ilə ünsiyyət saxlamağa başlamaq məqsədilə sosial şəbəkə saytına qoşulmağın potensial faydası barədə soruşur. O, bilmək istəyir ki, bu hisslərin onun rifahının inkişafına müsbət və ya mənfi təsir etdiyini bilmək istəyir. Bu tədqiqatda aparılan araşdırma həmçinin eyni xətt boyu gələcək araşdırmalar onlayn davranışlar üzrə onların tövsiyələri üzrə qərarlar barədə məlumat vermək məqsədilə psixoloqlar üçün zəruri ola bilər. Psixoloqlar öz müştəri ilə müzakirə aparma sahəsində münasibətlərin keyfiyyətinə fikir verirlər. Youtube istifadəsinə təsirli artım verməklə, psixoloqlar daha geniş sosial həyat və münasibət prosesi əldə etməkdə müştəriləri tərəfindən Youtube-dən istifadəni anlamaq üçün daha çox bilikli olmalıdırlar. Münasibətin idarə olunması kliniki prosesə daha çox yönələcəkdir. Biz, onlayn münasibət və üz-üzə münasibətin hansı tərzdə birgə işləmə biləcəyi və birbirini təkmilləşdirəcəyi barədə daha çox məlumatlı olmalı və öyrənməliyik. Bundan əlavə biz üz-üzə münasibət üzrə onlayn münasibətinin potensial zərərli təsirləri necə minimuma endirməyi öyrənməliyik.

Eriksonun Sosial-psixoloji mərhələ nəzəriyyəsi (ESPN), təcrübələrindən “Demək olar ki, həmişə düzdür” (5) və “Demək olar ki, düzgün deyil” (1) arasında dəyişən 5 mərkəzli Likert tipli göstəricidən istifadə edərək verilən hər bir sualı cavablandırmaları tələb edilməklə tətbiq edilmişdir. Aşağıda qeyd edilən alt göstəricilər üçün istifadə edilən vasitələr onların inkişaf sahələrinə uyğun nəticələr əldə etməyi təmin edir [205,c.28,s.252].

NƏTİCƏ

Apardığımız tədqiqatın materiallarının təhlili və ümumiləşdirilməsi müəyyən nəticələrə gəlməyə imkan verir. Əvvəla, qeyd etməliyik ki, sosial şəbəkə yeni texnologiya vasitəsi kimi bu gün gənclərin birbirləri ilə ünsiyyət saxlamaları, özləri və başqaları haqqında təsəvvürlərin formalaşdırılması və mübadiləsi vasitəsinə çevrilmişdir. Baxmayaraq ki, insanlar sosial şəbəkələr vasitəsilə birbirləri ilə ünsiyyət saxlamaqdan həzz alırlar, amma birbaşa, bilavasitə, üzbə-üz qarşılıqlı ünsiyyət insanlara dərin və fərdi səviyyədə öz təəssüf və xoşbəxtlik hissələrini nümayiş etdirməyə imkan yaratmaq üçün zəruridir.

Aparılmış tədqiqatların təhlili göstərir ki, uşaqların şəxsiyyətinin formalaşmasına valideynlərlə yanaşı, yaşadığı cəmiyyətin, oxuduğu məktəbin, yaxınlarının, media və sosial şəbəkələrin də təsiri böyükdür. Ona görə də valideynlər xüsusilə kiçik yaşlardan başlayaraq uşağı düzgün istiqamətləndirməli, onun normativ hərəkət və davranışlarının formalaşmasına çalışmalıdırlar.

Sosial mediada - internetdə, biz məlumat axtara, səyahət planlaşdır, qəzet və məqalələr oxuya, e-poçt, çat otaqları, elanlar lövhəsi, internet telefon, sürətli ictimaiyyət, poçt siyahısı və videomüsaibə vasitəsilə bir-birimizlə ünsiyyət saxlaya bilərik. Biz musiqiyə və radionun yeni formalarına qulaq asır, videoya baxır, məhsul sifariş edir və ya alır, bloq yazır və digərlərin bloquna fikrimizi bildirir, digərləri ilə tanış və ya dost olur, sevir və şəxsi münasibətlər yaradıırıq. Biz etiraz edir, öyrənir, oyun oynayır, digərləri ilə münasibət saxlayır, ideya, şəkil paylaşır, video yükləyir, əlaqə saxlayırıq. Demək olar ki, internet istifadəsində sürətli inkişaf internet və rəqəmsal texnologiyaların bir çox insanlar üçün gündəlik həyat tərzinə çevrilmişdir.

Demək olar ki, hər yaşın özünə görə fiziki, psixoloji, zehni ehtiyacları var. Bu ehtiyacları ödəmək isə valideyn və sosial mühitin (məktəb, media və s.) öhdəsinə düşür. Müxtəlif yaş dövrlərində gəncin əxlaqının formalaşmasında əhəmiyyət kəsb edən sevgi, mərhəmət, ədalət kimi yüksək əxlaqi keyfiyyətlərin inkişaf etdirilməsi və zənginləşdirilməsi üçün valideyn qayğısı və düzgün sosial mühit lazım-

dır. Əxlaqi keyfiyyətlərin “şüuraltı”na yerləşməsi və mütəmadiyyəti ancaq milli-mənəvi dəyərlərin öyrədilməsilə mümkündür.

Məlumdur ki, uşaqlar sadəcə valideynlərindən deyil, yaşadığı ictimai mühitdən və sosial şəbəkələrdən də təsirlənirlər. Bu sosial şəbəkələrə isə televiziya ilə yanaşı facebook, twitter, whatsapp, odnoklassniki, bloqlar və s. daxildir. Belə ki, uşaqların sosial şəbəkələrdən istifadəsi onların əxlaq və psixologiyasının pozulmasına səbəb olmaqla yanaşı, valideynlər tərəfindən onlara milli-mənəvi dəyərlərin, dini bilikləri öyrədilməsi işini çətinləşdirir. Buna görə də valideynlər övladlarının televiziya və sosial şəbəkələrdən istifadəsinə nəzarət etməlidirlər.

5-7 yaş arası uşaqlar, daha çox şey bilmədikləri üçün hər kəsə qarşı müsbət fikirli olurlar və adətən müsbət rəy bildirirlər. Onlar hələ təzə-təzə oxumağa, yazmağa başladıkları üçün daha çox ətrafındakılarla ünsiyyət qurmağa çalışırlar. Ətraflarındakılara qarşı müsbət fikirli olduqları üçün qarşılaşdıqları insanları sorğulamağı fikirləşmirlər.

8-10 yaş arası uşaqlar isə daha çox ailələrinə bağlı olurlar. Özlərindən yaşca böyük uşaqlar kimi sosial fəaliyyətlərə maraq göstərilər. Şəxsiyyətlərinin formalaşması üçün müəyyən addımlar atırlar. Bu yaş qrupundakı uşaqlar da ətrafındakı insanlara inanırlar və onları sorğu-sual etməyi düşünmürlər. Bu yaşdakı uşaqların hər an aldana biləcəkləri üçün – elektron poçtdan, qarşılıqlı mesajlaşma proqramlarından (facebook, msn, twitter, whatsapp və s.) istifadəsi məsləhət deyil.

11-13 yaş qrupundakı uşaqlar isə dəyişkən xarakterli olurlar. Dostları ilə münasibətləri onlar üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb etməyə başlayır və dostlarının cəmiyyət içində etdiklərindən təsirlənirlər. Ətrafındakı insanlardan əldə etdiyi məlumatlara tənqidi yanaşırlar. Sosial şəbəkələrin hər hansı birində gördüyü anket və ya üzlük və s. üçün haqqında istənilən bütün məlumatları tərəddüt etmədən verirlər.

14-18 yaş arası gənclər isə müstəqil, azad olmağa can atırlar. Onlar özlərini artıq yetkin hesab edir və ətrafındakılarla necə münasibət quracaqlarını bilirlər. Ümumiyyətlə bu yaş qrupundakı gənclər yeni fikirlərə meyilli olurlar. Lakin həyat təcrübələri az olduğu üçün hər hansı təhlükə ilə üz-üzə qaldıqda doğru qərar verə

bilmirlər. Buna görə də valideynlər uşaqların internetdən istifadəsinə nəzarət edərkən yaş səviyyəsini də nəzərə almalıdırlar. İnternetə nəzarət məqsədilə uşağın lazımsız saytlara girməsinin qarşısını almaq üçün müxtəlif “filtr” proqramlardan istifadə oluna bilər. Həmin proqramları təkcə internet üçün yox, telefon, ipad, iphone və s. internetdən istifadə vasitələrinə də yükləmək olar. Lakin unutmamaq lazımdır ki, həmin proqramlar sizin şəxsi nəzarətinizi əvəz edə bilməz.

Tədqiqatlar göstərir ki, yeniyetməlik dövründə gənclərin ünsiyyət ehtiyacını qarşılamaq üçün valideynlərin onlarla valideyn-övlad münasibəti ilə yanaşı, həm də yeni bir mərhələ olan “iki yaxın dost” münasibətlərinin qurulması mərhələsi və bu münasibətlər vasitəsilə onların həmyaşıdları ilə dostluq münasibətlərinə çətinlik çəkmədən keçmələri olduqca zəruri bir mərhələdir. Yəni övladı qarşılaşdığı problemi və ya istənilən məsələni asanlıqla valideyni ilə müzakirə edə, ondan kömək almaq imkanına malik olduğunu real olaraq bilməlidir. Bu münasibətlərin formalaşması üçün hələ uşaq yaşlarından başlayaraq, etdikləri səhvi etiraf edirlərsə uşaqlar cəzalandırılmamalıdırlar ki, böyüyəndə öz problemlərini rahatlıqla ifadə və müzakirə edə bilsinlər.

Uşağın normal inkişafında diqqət və qayğının da əhəmiyyətli rolu var. Diqqət və qayğıdan kənarda qalan uşaqlar gələcəkdə bir çox problemlərlə qarşı-qarşıya qalırlar. Belə ki, onlarda mənəvi və əxlaqi zəiflik, məktəbdən uzaqlaşma, dərslərə laqeyid yanaşma, tüfeyli həyat tərzini və hətta məsuliyyətsizlik kimi hallara tez-tez rast gəlinir.

Uşaqda qorxu və psixoloji narahatlığın yaranması onun əxlaqi tərbiyəsinin qarşısında duran maneələrdən biridir. Xüsusilə gənclərdəki özünəinamsızlıq və uğursuz insan olmaq hissi uşaqlıqdan yaranmış qorxu və narahatlığın fəsadlarıdır. Özünəinam hissi zədələnmiş, qorxu və qayğılar içində böyüyən uşaq və ya gənc sonralar bir çox mənfi vərdişlərə aludə olmağa başlayır. Bunun da fəsadları hamıya məlumdur. Qorxu və qayğı içində olan gənc, özünü təsdiq etmək üçün müxtəlif yanlış yollara baş vuracaq və bu həyat tərzini özünün qurtuluşu hesab edəcəkdir. Əslində isə belə həyat tərzini insanlardan uzaqlaşacaq və normal həyat yaşama-yacaqdır. Uşaqda olan və hələ formalaşmamış mərhəmət, qəzəb, zülm və s. kimi

hisslər əvvəldən düzgün tərbiyə olunmazsa, həmin hissələr sonradan mənfi yöndə dəyişməyə başlayar.

Apardığımız eksperimental tədqiqatın nəticələrinin təhlili göstərdi ki, peşə hədəfləri (Son test-İlkin test $A.O.=0,77$) ölçülərindəki təcrübi işdən sonra “Mən obrazı” səviyyələrinin təcrübi işdən əvvələ münasibətdə əhəmiyyətli şəkildə artmışdır. Ancaq Nəbz yoxlanışı, Emosional Ton, Bədən obrazı, Psixopatologiya, Həmyaşlı əlaqələri, Ailə Əlaqələri ölçülərində isə Son test-İlkin test balları arasındakı fərq düzgün tapılmamışdır. Buna əsasən tətbiq edilən təcrübi işin Yeterlilik və bacarma, Üstünlük, Peşə hədəfləri ölçülərində tələbələrin “Mən obrazının” artmasında effektiv olduğunu göstərir.

Nəzarət qrupunun İlkin test-Son test fərq balları analiz edildiyində “Mən obrazı” miqyasının hər hansı bir subölçüdə nəzarət qrupundakı tələbələrin təcrübi işdən sonra mən obrazı səviyyələri ilə təcrübi işdən əvvəlki mən obrazı səviyyələri arasında əlaqə müəyyən edilməmişdir ($p>.05$). Bu hal nəzarət qrupundakı tələbələrin İlkin test və Son test nəticələrinin bir-birinə oxşar olduğunu göstərir.

Tədqiqat çərçivəsində təcrübə-nəzarət qruplarının təcrübi işdən əvvəlki oxşarlığı İlkin test balları müqayisə edilərək təhlil edilmiş və qrupların təcrübi işdən əvvəl oxşar olduğu aşkar edilmişdir. Təcrübi işdən əvvəl təcrübə-nəzarət qruplarının mən obrazının analiz edilməsi üçün mən obrazının növlərinin və səviyyələrinin orta qiymətləri arasındakı fərqi düzgünlüyü analiz edilmişdir. Bu məqsədlə hər iki qrupda tətbiq edilən mən obrazı ölçüsündən əldə edilən son test ballarına əsasən qrupların orta qiymətləri müqayisə edilmişdir.

Özünüanlama və özünüqiymətləndirmə ədəbiyyatda fərqli bir anlam olmaqla, onların ikisi də yeniyetmələrin introspektiv hissələrini tədqiq etdiyi zaman ümumilikdə istifadə olunur. Özünüanlama ümumi olaraq, domen-əsaslı özünüqiymətləndirmə daxil olmaqla mən kiməm qavrayışına istinad edir; halbuki özünüqiymətləndirmə normal olaraq özünüanlamanın qiymətləndirici və təsiredici aspektlərinə istinad edir.

Tipik olaraq özünü təsəvvür adlandırılan anlayış insanların fiziki cəhətdən özlərini necə dərk etmələri və kim olduqları barədə fikirləri özündə təcəssüm etdi-

rir. Özünüqiymətləndirmə insanın özünü dərk etməsi və güvənməsi üçün əsasdır. Özünü təsəvvür anlayışına bu anlayışlar daxildir: görünüşünüz barədə fikriniz, şəxsiyyətiniz, xasiyyətiniz, digərlərinin sizin haqqınızda fikirləri və keçirdiyiniz hissələr. Gənclər özləri haqqında təsəvvürü yaradarkən dörd istinad nöqtəsindən istifadə edirlər: 1) cəmiyyət tərəfindən qəbul olunan ideal bədən; 2) onun dərk etdiyi ideal bədən; 3) onun cari bədən obrazı; 4) obyektiv perspektivlə bədən quruluşu.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

1. Bayramov Ə.S. Əlizadə Ə.Ə. Psixologiya. Bakı: 2003, 540 s.
2. Baxşəliyev Ə.T. Azərbaycanda psixoloji fikrin təşəkkülü, inkişafı və müasir vəziyyəti. Bakı: Nurlan, 2007, 528 s.
3. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Sosial psixologiya. Bakı: Qapp, Poliqraf korporasiyası, 2003, 365s.
4. Əliyev B.H. Şəxsiyyət probleminə yeni baxış / Elm XXI əsrin astanasında elmi-praktik konfransının materialları. Bakı: Renessans, 1998, s.3.
5. Əliyev B.H., Cabbarov R.V. Şəxsiyyətyönümlü təhsil sistemində şəxsiyyət və təhsilin qarşılıqlı əlaqəsinin psixopedaqoji problemləri // Bakı Universitetinin Xəbərləri, Sosial-siyasi elmlər seriyası, № 2, 141-148s.
6. Əliyev B.H., Cabbarov R.V. Təhsildə şəxsiyyət problemi. Bakı: Təhsil, 2008, 134 s.
7. Əliyev B.H., Əliyeva K.R., Cabbarov R.V., Mustafayev M.H. Muxtəlif psixoloji məsələlərdə kreativlik anlayışının öyrənilməsinin konseptual əsasları // Psixologiya, Bakı, 2001, № 1-2, s. 3-10.
8. Əliyev B.H., Mustafayev M.H. Mədəniyyət və şəxsiyyət probleminə dair / Bakı Dövlət Universitetinin 90 illik yubleyinə həsr olunmuş beynəlxalq elmi konfransın materialları. Bakı: 2009, 516 s.
9. Əliyev R.İ. Psixologiya tarixi. Bakı: Nurlan, 2006, 384 s.
10. Əliyev R.İ. Psixologiya. Bakı: Nurlan, 2008, 352 s.
11. Əliyeva K.R. Şəxsiyyətin yaradıcı potensialının formalaşmasının psixoloji problemləri. Psixol. elm. dok. diss. avtoref. Bakı: 2008, 66 s.
12. Əliyeva H.İ. Yeniyetmə şəxsiyyətinin formalaşmasında müəllim-şagird münasibətlərinin rolu. Psixol. elm. nam. diss. avtoref. Bakı: 2008, 18 s.
13. Əlizadə Ə.Ə. İstedadlı uşaqlar. Psixopedaqoji məsələlər. Bakı: 2005, 352 s.
14. Əlizadə Ə.Ə., Əlizadə H.Ə. Yeni pedaqoji təfəkkür: psixopedaqogikaya giriş. Bakı: 2008, 479 s.
15. Həmzəyev M.Ə. Yaş və pedaqoji psixologiyanın əsasları. Bakı: Adiloğlu, 2003, 282 s.

16. Məhərrəmov M.C. İzahlı psixoloji lüğət. Bakı: Azərnəşr, 1999, 149 s.
17. Mirzəcanzadə A.X. İxtisasa giriş. Bakı: BDU, 1990, 368 s.
18. Qədirova R.H. Azərbaycanlı uşaq və yeniyetmələrdə milli identikliyin formalaşması yolları. Psixol. elm. dok. alimlik dərəcəsi almaq üçün dis. avtoref. Bakı, 2008, 66 s.
19. Atak H. Yetişkinliyə geçişte kimlik biçimlenmesi ve eylemlilik (agency): Bireyleşme sürecinde iki gelişimsel kaynak (Doktora Tezi). Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2010, 130 p.
20. Aliyev B.,Türkmen A.,Emotional reactions of azerbaijani young peoples to media commercials and its impact on their attitudinal developments // Universal Journal of Psychology 2(6), USA, DOI: 10.13189/ujp.2014.020603, 2014, pp. 199-204, <http://www.hrpub.org>
21. Aliyev B.,Türkmen A.,Parent, peer and media effect on the perception of body image in preadolescent girls and boys // Universal Journal of Psychology 2(7), USA, DOI: 10.13189/ujp.2014.020703, 2014, pp.224-230, <http://www.hrpub.org>
22. Aliyev B.,Türkmen A., Relate to improving self-esteem at a special needs school for emotionally disturbed adolescents in turkey / V. European Conference on Social and Behavioral Sciences St Petersburg. Russia: 11-14, 2014.
23. Aliyev B.,Türkmen A.,The Relationship between Self-Esteem, Social Networking Site Usage and Body Satisfactionfor Adolescent girls in theTurkey // Research on Social Studies, Frankfurt am Main, New York; Peter Lang, ISBN 9783631675281, DOI 10.3726/978-3-653-06900-6, Frankfurt,2016,pp.247-256. www.peterlang.com
24. Aliyev B.,Türkmen A.,Self-Image and psychological well-being among Turkish adolescents / İçlel 2015 proceedings book Volume 1,Olomouc, Czech Republic, 2016, pp.146-151.
25. Alsaker F. D., & Kroger, J. Self concept, self-esteem and identity / In S. Jackson& L. Goossens (Eds.), Handbook of adolescent development London: Psychology Press.,2006 ,pp. 90- 117.
26. Amichai-Hamburger Y. & Ben-Artizi, E. // Loneliness and internet use. Computers In Human Behavior, doi: 10/10.16s0747-5632.,19, (1), 2003,pp.71-80.
27. Anderson D.R,Huston, A.C.,Schmitt, K.L,Linebarger, D.L., &WrightJ.C./ Early chil-

- thood television viewing and adolescent behavior. *Monographs of the society for research in child Development*, 66., 2001.
28. Anderson C. A., Berkowitz, L., Donnerstein, E., Huesmann, L. R., Johnson, J.D., Linz, D. et al. The influence of media violence on youth // *Psychological Science in the Public Interest*, 4(3), 2003, pp. 81-110.
 29. Arrington Michael. "YouTube Video Streams Top 1.2 Billion /Day TechCrunch." TechCrunch. N.p., n.d. Web. 14 Jan. 2012. <http://techcrunch.com/2009/06/09/youtu-be-video-streams-top-1-billionday>.
 30. Artz L. Globalization, media hegemony, and social class / In L. Artz & Y. R. Kamali-pour (Eds.), *The globalization of corporate media hegemony*, State University of New York Press, 2003, pp. 3-31.
 31. Associated Press. "Google buys YouTube for \$1.65 billion - Business - US business - msnbc.com." msnbc.com -Breaking news, science and tech news, world news, US news, local news- msnbc.com. N.p., n.d. Web. 14 Jan. 2012. http://www.msnbc.msn.com/id/15196982/ns/business-us_business/t/google-buys-youtube-billion.
 32. Associated Press. "YouTube, Disney join in Web video partnership - CBS News." N.p., n.d. Web. 14 Jan. 2012. http://www.cbsnews.com/8301-501366_162-5731955-8/youtube-disney-join-in-web-video-partnership.
 33. Atwater E. *Adolescence* (4th Ed). Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall., 1996.
 34. Author Perceptions of people and place: Young adolescents' interpretation of their schools in the United States and the United Kingdom. *Journal of Adolescent Research*, 23, 6, 2008, pp. 722-744.
 35. Bakker P., & Sadaba, C. The impact of the internet on users. In L. Kung, R. G. Picard, & R. Towse (Eds.), *The Internet and the mass media*, 2008, pp. 86-101.
 36. Baumeister R. F. Conceptions of self and identity: A modern retrospective on Allport's view. In K. H. Craik, R. Hogan, R. N. Wolfe, K. H. Craik, R. Hogan & R. N. Wolfe (Eds.), *Fifty years of personality psychology*. New York, NY US: Plenum Press, 1993, pp. 177-186.

37. Bandura A. Growing primacy of human agency in adaptation and change in the electronic era. *European Psychologist*, 7(1), 2002, pp. 2-16.
38. Bargh John A. "Losing consciousness: Automatic influences on consumer judgment, behavior, and motivation // *Journal of consumer research* , 29.2: 2002, pp. 280-285.
39. Barnes S.B. Understanding social media from the media ecological perspective / In E.A. Konijn, S. Utz, M. Tanis & S.B. Banes (Eds.), *Mediated Interpersonal Communication*, New-York: Routledge, 2008, pp. 14-33.
40. Bassen C. and Lamb, M. Gender differences in adolescents' self-concepts of assertion and affiliation // *European Journal of Developmental Psychology*, 3, 1, 2006, pp. 71-94.
41. Baumeister R. F., Sparks, E. A., Stillman, T. F., & Vohs, K. D. Free will in consumer behavior: Self-control, ego depletion, and choice // *Journal of Consumer Psychology*, 18, 2008, pp. 4-13.
42. Beetham H., & Oliver, M. The changing practices of knowledge and learning / In R. Sharpe, H. Beetham, & S. de Freitas (Eds.), *Rethinking learning for a digital age: How learners are shaping their own experience* New York, NY: Routledge, 2010, pp. 155-169.
43. Bell C. Situation assessment of propositional networks and knowledge structures in body-relevant information processing. From Prendergast, G., Yan, L.K. & West, D.C. *Role portrayal in advertising and editorial content, and eating disorders: An Asian perspective* // *International Journal of Advertising*, 2002, pp. 21, 239.
44. Berzonsky M. D. Identity style and well-being: Does commitment matter? // *Identity*, 3(2), 2003, pp. 131-142.
45. Berlin J. E. It's all a matter of perspective: Student perceptions on the impact of being labeled gifted and talented // *Roeper Review*, 31(4), 2009, pp. 217.
46. Berndt T. J., & Keefe, K. Effects of friendship on adolescents' self-esteem / Poster presented at the Biennial Meeting of the Society for Research in Child Development, New Orleans, LA. 1993.
47. Bentz V.M., *I am and the personal-elements*. California: UMI Press. USA, 2012, pp. 34.

48. Biel J. I., & Gatica-Perez, D. Wearing a YouTube hat: Directors, comedians, gurus, and user aggregated behavior / Proceedings of the Seventeen ACM International Conference on Multimedia, 2009, pp.833-836.
49. Blais J., Craig, W., Pepler, D., & Connolly, J. Adolescents online: The importance of internet activity choices to salient relationships // Journal of Youth & Adolescence, 37(5), 2008, pp.522-536.
50. Bolter J. D., & Grusin, R. Remediation: Understanding new media. Chapel Hill: University of North Carolina Press., 2000.
51. Bonica C., Arnold, D.H., Fisher, P.H., Zeljo, A., & Yershova, K. Relational aggression, relational victimization and language development in preschoolers social development, 12(4), 2003, p.156.
52. Booth M. Z., & Curran, E. "I feel so confused:" A longitudinal study of young adolescents' change in self-esteem, 2010, Retrieved from <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED510368.pdf>
53. Boulton M. J. Predicting changes in self-perceptions // British Journal of Development of Psychology, 23, 2005, pp.209-226.
54. Bradley S. P., & Nolan R. L. Sense and respond: Capturing value in the network era. Boston, MA: Harvard Business School Press., 1998, 230 p.
55. Brown Jane D. "Mass Media Influences on Sexuality." // Journal of Sex Research, Vol., 39 Issue 1: 2002, pp.42-46.
56. Brown Jane D. and Pardun, Carol J. Little in common: Racial and gender differences in adolescents' television diets // Journal of Broadcasting and Electronic Media, Vol. 48, Iss. 2: 2004, pp.266-278.
57. Buckingham David, V. Hey, and Moss, G. "Rethinking television literacy: How children understand television." New directions: Media education worldwide, 1992, pp.125-129.
58. Buckingham D. Introducing identity. Youth, Identity, and Digital Media, 1-24. Edited by David Buckingham. The John D. and Catherine T. MacArthur Foundation Series on Digital Media and Learning. Cambridge, MA: The MIT Press., DOI:10-.1162./dmal.9780262524834.001, 2008.

59. Budden C. B., Anthony, J. F., Budden, M. C, & Jones, M. A. Managing the evolution of a revolution: Marketing implications of Internet media usage among college students // *College Teaching Methods and Styles Journal*, 3(3), 2007,pp.5-10.
60. Byrne S. and Lee, T. Toward predicting youth resistance to internet risk prevention strategies // *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 55(1), 2011,pp.90-113.
61. Caldwell R. M., Silverman, J., Lefforge, N., & Silver, N. C. Adjudicated Mexican American adolescents: The effects of familial emotional support on self- esteem, emotional well-being, and delinquency // *American Journal of Family Therapy*, doi:10.1080/01926180490255828., 32(1), 2004,pp.55-69.
62. Carrington V. New textual landscapes, information and early literacy. In Marsh, J. (Ed.), *Popular culture, new media and digital literacy in early childhood*. London; New York: Routledge Falmer, 2000, 340 p..
63. Carroll P., Tiggemann, M., & Wade, T. The role of body dissatisfaction and bingeing in the self-esteem of women with Type II diabetes // *Journal of Behavioral Medicine*, 22, 1999,pp.59-74.
64. Castells M. *The Rise of Network Society*. Oxford: Blackwell Publishers- 61. 2000
65. Chartrand J., Robbins, S., Morrill, W., & Boggs, K. Development and validation of the Career Factors Inventory // *Journal of Counseling Psychology*, 37(4), 2000,pp.491-501.
66. Chartrand J., Robbins, S., Morrill, W., & Boggs, K. Development and validation of the Career Factors Inventory // *Journal of Counseling Psychology*, 37(4), 1990,pp.491-501.
67. Christopher M. M. & J. Shewmaker. The relationship of perfectionism to affective variables in gifted and highly able children // *Gifted Child Today*, 33(3), 2010, pp.20-30.
68. Chmielewski Dawn. "YouTube's Robert Kyncl charts Internet video's meteoric rise - latimes.com." Blogs -latimes.com. N.p., n.d. Web. 15 Jan. 2012. <http://latimesblogs.latimes.com/entertainmentnewsbuzz/2012/01/youtube-robert-kyncl-internet-videos.html>.

69. Chung H., Elias, M., & Schneider, K. Patterns of individual adjustment changes during middle school transition // *Journal of School Psychology*, 36, 1998, pp.83-101.
70. Cillessen A. H. N., Van Lieshout, C. F. M., & Haselager, G. J. T. Children's problems caused by consistent rejection in elementary school // Paper presented at the Annual Convention of the American Psychological Association, Washington, D.C., August 1992.
71. Clay D., Vivian L., Vignoles and Dittmar H., Body Image and Self-Esteem Among Adolescent Girls: Testing the Influence of Sociocultural Factors // *Journal of Research on Adolescence*, November 2005, pp. 451–477.
72. Cohen C., Chartrand, J., & Jowdy, D., Relationships between career indecision subtypes and ego identity development // *Journal of Counseling Psychology*, 42(4), 1995, pp.440-447.
73. Cohen Noam. YouTube is Purging Copyrighted Clips. *The New York Times*, <http://select.nytimes.com/gst/abstract.html?res=F30613FE395B0C738FDDA90994DE404482>, 2006.
74. Cobb N.J. *Adolescence: Continuity, change and diversity*. New York. The McGraw Hill Company, 2007, 123 p.
75. Collins M. E. Body figure perceptions and preferences among preadolescent children // *International Journal of Eating Disorders*, 10, 1991, pp.199–208.
76. Comm J. *Twitter Power 2.0: How to Dominate Your Market One Tweet at a Time*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons., 2010, 340 p.
77. Cook G.A., *George Herbert Mead: The making of a social pragmatist*. Urbana: University of Illinois Press., 1993, 230 p.
78. Cote J. E. Identity formation and self-development in adolescence. In R. M. Lerner, & L. D. Steinberg (Eds.) // *Handbook of adolescent psychology* 3rd ed., Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc., 2009, pp.266-304.
79. Coyl D.D. Kids really are different these days // *Phi Delta Kappan*, 90(6), 2009, pp.404-407.
80. Coyne S.M. & Archer J. Indirect aggression in the media: A content analysis of British television programs aggressive behavior, 30., 2004.

81. Crockett L. J., Brown, J., Russell, S. T., & Shen, Y. The meaning of good Parent – Child relationships for Mexican American adolescents. *Journal of Research on Adolescence* (Blackwell Publishing Limited), doi:10.1111/j.1532- 7795.2007.005-39.x, 17(4), 2007,pp.639-668.
82. Crocker J., & Wolfe, C. Contingencies of self-worth. *Psychological Review*, doi: 10.1037//0033-295X.108.3.593, 108(3),2001,pp. 593-623.
83. Cross T. L. On the social and emotional lives of gifted children: Understanding and guiding their development. Waco, TX: Prufrock Press.,2011.
84. Çelen N, Kuşdil M. Başarılı kimlik gelişimi, kimlik statüleri ve aile kontrol örüntüleri arasındaki ilişkiler. Uludağ Üniversitesi Araştırma Fonu Projesi, 2000.
85. Dahl R. E., & Ahmad, H. R. Lessons from G. Stanley Hall: Connecting new research in biological sciences to the study of adolescent development. *Journal of Research on Adolescence*, 15, 2005,pp.367-382.
86. Deloitte. “The Rise and Rise of ‘Second Screening.’” 2012. Retrieved from http://www.deloitte.com/view/en_GB/uk/industries/tmt/f0f3f07a77349310VgnVCM3000001c-56f00aRCRD.htm
87. Desjarlais M., & Willoughby, T.A longitudinal study of the relation between adolescent boys and girls' computer use with friends and friendship quality: Support for the social compensation or the rich-get-richer hypothesis? *Computers in Human Behavior*, 26, 2010,pp.896-905.
88. Deuze M. Media work: Digital media and society. Cambridge, United Kingdom: Polity Press.,2007.
89. DiMaggio P., Hargittai, E., Neuman, W., & Robinson, J. Social implications of the Internet. *Annual Review of Sociology*, 27, 2001,pp.307-336.
90. Douvan E. Erik Erikson: Critical times, critical theory. *Child Psychiatry and Human Development*, 28(1), 1997,pp.15-21.
91. Dredge S. Ten things you need to know about Snapchat. Retrieved December 26,2013, from the guardian: theguardian.com
92. DuBois D.L. & Hirsch, B.J. Self-esteem in early adolescence: From stock character to marquee attraction // *Journal of Early Adolescence*, 20 (1), 2000,pp.5-11.

93. Duggan M. Photo and Video Sharing Grow Online., 2013, October 28, pp. 2, 10, 11, 12, 14, 16.
94. Egelman S., Brush, A. J. B., and Inkpen, K. M. Family accounts: A new paradigm for user accounts within the home environment / In Proceedings of the ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work. (CSCW '08),ACM, New York, NY, USA, 2008,pp.669-678.
95. Ellison Nicole B. "Social network sites: Definition, history, and scholarship // Journal of Computer-Mediated Communication 13.1 ,2007,pp.210-230.
96. Epstude K., & Roese, N. J. The functional theory of counterfactual thinking // Personality and Social Psychology Review, 12(2), 2008,pp.168-192.
97. Erdoğan İ. Çağdaş eğitim sistemleri. İstanbul: Sistem yayıncılık, 2006, 320s.
98. Ercan H. Genç yetişkinlerin aşk biçimleri ve benlik tipleri (Doktora tezi) / Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2008, 253 p.
99. Ferry T., Fouad, N., & Smith, P. The role of family context in a social cognitive model for career-related choice behavior: A math and science perspective // Journal of Vocational Behavior, 57, 2000,pp.348-364.
100. Fine S, Haley G, Gilbert M, Forth A, Self-image as a predictor of outcome in adolescent major depressive disorder // Child Psychol Psychiatry 34: 1993,pp.399-1407.
101. Fischer H. Digital shock: Confronting the new reality. Quebec, Canada: McGill-Queen's University Press.,2006, 120 p.
102. Margolis J., Fisher, A., & Miller, F. Caring about connections: Gender and computing. IEEE Technology and Society Magazine, 78(4), 1999,pp.13-20.
103. Matsuba M. K.Searching for self and relationships online. CyberPsychology&Behavior, 9(3), 2006,pp.275-284.
104. Mazaiin, D.,& Moore, S. Internet use, identity development and social anxiety among young adults. Behaviour Change, 21(2), 2004,pp.90-102.
105. McCannon B.Media literacy/media education: solution to Fisher E. Media and new capitalism in the digital age: The spirit of networks.New York, NY: Palgrave Macmillan.,2010, 410 p.

106. Fisch S., Kirkorian, H.L., & Anderson, D.R. Transfer of learning in informal education: The case of television. In Mestre, J. (Ed.). *Transfer of learning from a modern multidisciplinary perspective* Greenwich. CT: Information Age Publishing.,2005, pp. 371-393.
107. Fisher DA, Hill DL, Grube JW, Bersamin MM,Walker S, Gruber E. Televised sexual content and parental mediation: influences on adolescent sexuality // *Media Psychol.*;12(2): *Pediatrics&Adolescent Medicine*,160. 2009,pp.121–147.
108. Fletcher J.Social interactions in adolescent television viewing.*Archives of Pediatrics&Adolescent Medicine*,160.,2006, 130 p.
109. Freedman J. L.Television violence and aggression: What the evidence shows. In S. Oskamp (Ed.) // *Applied social psychology annual: Vol. 8. Television as a social issue* Newbury Park, CA: Sage Publications, Inc.,1988, (pp. 144-162).
110. Frey B. S., Benesch, C., & Stutzer, A. TV channels, self control and happiness // *IEW Working Paper No. 301*, University of Zurich.,2007.
111. Fuchs C. *Internet and society: Social theory in the information age*. New York,NY: Routledge.,2008.
112. Gannes L. *YouTube changes everything: The online video revolution in The Economics of Information, Communication and Entertainment, Television Goes Digital*. (Gerbarg, Darcy Ed.), New York: Springer.,2009, 156 p.
113. Gibbs Iris C., et al. "Image-guided robotic radiosurgery for spinal metastases."*Radiotherapy and oncology* 82.2 ,2007,pp.185-190.
114. Gonzales A.,& Hancock, J. Mirror, mirror on my Facebook wall: Effects of exposure to Facebook on self-esteem // *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 14(1-2), doi: 10.1089/cyber.2009.0411,2011,pp.79-83.
115. Goffman, E. *The presentation of self in everyday life*. New York: Anchor. Gul F., & Pesendorfer, W. Self-control, revealed preference and consumption choice // *Review of Economic Dynamics*, 7(2), doi: 10.1016/j.red.2003.11.002, 2004,pp.243-264.
116. Graber J. A., & Sontag, L. M. Puberty and girls' sexuality: Why hormones are not the complete answer // *Child and Adolescent Development*,112,2006,pp.23-38.

117. Grigaite B., Misiuniene, J., & Dzenkauskiene, R. The connection between intelligence and anxiety in gifted students aged 14 to 15 // *Special Education*,1(20), 2009,pp.16- 23.
118. Greenberg Bradley S.; Eastin, Matthew; Hotschire, Linda; Lachtan, Ken; and Brownell, Kelly D.“Portrayals of overweight and obese individuals on commercial television. // *American Journal of Public Health*. Washington: V.93, Iss. 8: 2003, pp.1342.
119. Grinter R. E., Palen, L., and Eldridge, M. Chatting with teenagers:considering the place of chat technologies in teen life // *ACM Transactions on Computer-Human Interaction (TOCHI)*, 13(4), 2006,pp.423.
120. Grinter R. E. and Eldridge, M. y do tngers luv 2 txt msg? In *Proceedings of the 7th European Conference on Computer-Supported Cooperative Work (ECSCW)*,Kluwer Academic Publishers, Norwell, MA, USA, 2001,pp.219-238.
121. Gul F.,& Pesendorfer, W. Self-control, revealed preference and consumption choice // *Review of Economic Dynamics*, doi: 10.1016/j .red.2003.11.002. 7(2), 2004,pp.243-264.
122. Gysbers N. School Guidance and Counseling in the 21st century: Remember the past into the future // *Professional School Counseling*, 5(2), 2001,pp.96-104.
123. Hanewinkel R, Sargent JD. Longitudinal study of exposure to entertainment media alcohol use among German adolescents.*Pediatrics*;123(3):2009,pp.989 –995.
124. Harper B., & Tiggemann, M.The effect of thin ideal media images on women’s self-objectification, mood, and body image // *Sex Roles*, 58, doi:10.1007/s11199-007-9379-x.2008,pp. 649-657.
125. Hattie J. *Self-concept*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.,1992, 120 p.
126. Harper D.,Online etymology dictionary // Retrieved March 26, 2011, from <http://www.etymonline.com>.
127. Hargittai E. Digital na(t)ives? variation in internet skills and uses among members of the net generation"? // *Sociological Inquiry*, 80(1), 2010,pp.92-113.
128. Hargittai E., & Walejko, G. The Participation Divide: Content creation and

- sharing in the digital age // *Information, Communication & Society*, 11(2),2008, pp.239-256.
129. Harris M., & Pexman P.M. Children's perceptions of the social functions of verbal irony // *Discourse Processes*, 36(3), 2003.
 130. Harris R. J. (1999). *A cognitive psychology of mass communication* (3rd ed.). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers., 1999.
 131. Harrison Kristen. "Scope of Self: Toward a Model of Television's Effects on Self-Complexity in Adolescence" *Communication Theory*, V. 16 pp.251–279, 2006.
 132. Harter S., Bresnick, S., Bouchey, H.A., & Whitesell, N.R. The development of multiple role-related selves during adolescence. In Arnett, J.J. Ed. // *Readings on Adolescence and Emerging Adulthood*. 2002, pp.111-119.
 133. Heinberg L.J., & Thompson, J.K. Body image and televised images of thinness and attractiveness: A controlled laboratory investigation // *Journal of Social and Clinical Psychology*, 14(4), 1995, pp.325-338.
 134. Heffernan E. J. All female education: Self image and academic success of fourth through eighth grade girls. (Master's Thesis). Retrieved from ERIC (ED401197), 1996.
 135. Helfert S. & Warschburger, P. A prospective study on the impact of peer and parental pressure on body dissatisfaction in adolescent girls and boys. *Body Image*, 8, 2011, pp.101-109.
 136. Henten A., & Tadayoni, R. (2008). The impact of the Internet on media technology, platforms and innovation / In L. Kung, R. G. Picard, & R. Towse (Eds.), *The Internet and the mass media*, London, United Kingdom: Sage. 2008, pp. 45-64.
 137. Herr N. Internet resource to accompany the sourcebook for teaching science: television and health. Retrieved December 10, 2008 from the Internet Resource to Accompany the Sourcebook for Teaching Science website: www.csun.edu/science/health/docs/tv&health.html.
 138. Hewitt J.P., *Self and society* (4th ed.). Boston, MA: Allyn & Bacon, 1988.
 139. Hirsch B.J. & DuBois, D.L. Self-Esteem in early adolescence revisited: A promising sequel and a casting call for future roles // *Journal of Early Adolescence*, 20, 2,

- 2000, pp.125-128.
140. Hmel BA, Pincus AL. The meaning of autonomy: on and beyond the interpersonal circumplex. *J Pers* 2002; 70: pp.277-310.
 141. Hodgkinson Paul, and Sian Lincoln. "Online journals as virtual bedrooms? Young people, identity and personal space. // *Young*, 16.1: 2008,pp.27-46.
 142. Hogan B. A comparison of on and offline networks through the Facebook API. Social Science Research Network Working Paper Series. Accessed March 5, 2009 from <http://ssrn.com/abstract=1331029>
 143. Hoff E. V. Imaginary companions, creativity, and self-image in middle childhood // *Creativity Research Journal*, 17(2), 2005,pp.167-180.
 144. Hofschire Linda J. and Greenberg, Bradley S. "Media's impact on adolescents' body dissatisfaction." Publishers. Hopkins, Jim. "Surprise! There's a third YouTube co-founder -USATODAY.com." News, Travel, Weather,Sports, Technology, U.S. & World - USATODAY.com. N.p., n.d. Web. 14 Jan. 2012.
 145. Hopkins Jim. "Surprise! There's a third YouTube co-founder – USATODAY.com." News, Travel, Weather,Entertainment, Sports, Technology, U.S. & World – USATODAY.com. N.p., n.d. Web. 14 Jan. 2012.http://www.usatoday.com/tech/news/2006-10-11-youtube-karim_x.htm.
 146. Huebner S. Feelings count: Conceptualizing and measuring students' happiness in schools // *Communique*, 39(4), 1, 2010,pp.13.
 147. Humphrey N., Charlton, J. P., & Newton, I. The developmental roots of disaffection? // *Educational Psychology*, 24, 2004,pp.579-594.
 148. Ito M., Baumer, S., Bittanti, M., boyd, d., Cody, R., Herr-Stephenson, B., et al. Hanging out, messing around, andgeeking out: Kids living and learning with new media. Cambridge, MA: The MIT Press.,2009.
 149. Jackson L.A., Von Eye, A., Biocca, F.A., Barbatsis, G., Zhao, Y., & Fitzgerald,H.E. Does home Internet use influence the academic performance of low-income children? // *Developmental Psychology*, 42(3), 2006,pp.429-435.
 150. Jordan A, Hersey J, McDivitt J, Heitzler C.Reducing children's television- viewing time: a qualitative study of parents and their children // *Pediatrics*;118(5), .2006.

Available at: www.pediatrics.org/cgi/content/full/118/5/e1303.

151. Kaiser Family Foundation. Generation M: Media in the lives of 8-18 year-olds // Retrieved July 2006, from <http://www.kff.org/entmedia/7251.cfm>.
152. Kafai Y. B. Playing and making games for learning: Instructionist and constructionist perspectives for game studies // *Games and Culture*, 7(1),2006, pp.36-40.
153. Kaplan A.M., & Haenlein, M. Users of the World, unite The challenges and opportunities of Social Media // *Business Horizons*, 53(1),2010, pp.59-68.
154. Kashima Y., Yamaguchi, S., Kim, U., Choi, S-C., Gelfand, J. M., & Yuki, M. Culture, gender, and self: A perspective from individualism-collectivism research // *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 1995, pp.925-937.
155. Kashima Y. Conceptions of culture and person for psychology // *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31, 2000, pp.14-32.
156. Kater K. J., Rohwer, J., Londre, K., Evaluation of an upper elementary school program to prevent body image, eating, and weight concerns // *Journal of School Health*, 72(5). 2002, pp.199-204.
157. Keating D. Cognitive and brain development. In R.M. Lerner & R.M. Steinberg (Eds.) *Handbook of adolescence* 2nd ed., New York: Wiley, 2004, pp. 45 - 84.
158. Keefe K. & Berndt, T.J. Relations of friendship quality to self-esteem in early adolescence // *Journal of Early Adolescence*, 16 (1), 1996, pp.110-129.
159. Kegan R., *In over our heads*. Cambridge, MA: Harvard University Press. 1994
160. Kegan R., *In over our heads*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1994.
161. Kellner, Douglas, *Media Culture: Cultural Studies, Identity and Politics between the Modern and the Postmodern*. Routledge: New York., 1995.
162. Keresztes, N. PIKO, B.F., Gibbons, F.X., & Spielberger, C.D. Do high and low active adolescents have different prototypes of physically active peers? // *The Psychological Record*, 59(1), 2009, pp.39-52.
163. Kiesler S., Zdaniuk, B., Lundmark, V., and Kraut, R. Troubles with the internet: The dynamics of help at home // *Human-Computer Interaction*, 15, 2000, pp.323-351.
164. Kirby D, Laris BA. Effective curriculum based sex and STD/HIV education programs for adolescents // *Child Dev Perspect*. 3(1):2009, pp.21–29.

165. Klosterman Chuck. Chuck Klosterman IV. London: Faber, Print. 175. Koenig L. J., & Gladstone, T. R. G. Pubertal development and school transition: Joint influences on depressive symptoms in middle and late adolescents // Behavior Modification, 22, 2007, pp.335-357.
166. Koenig L. J., & Gladstone, T. R. G. Pubertal development and school transition: Joint influences on depressive symptoms in middle and late adolescents // Behavior Modification, 22, 1998, pp.335–357.
167. Koyuncu M., Tok, S., Canpolat, A.M., & Catikkas, F. Body image satisfaction and dissatisfaction, social physique anxiety, self-esteem, and body fat ratio in female exercisers and nonexercisers // Social Behavior personality, 38 (4), 2010, pp.561-570.
168. Kressel H., & Lento, T. V. Competing for the future: How digital innovations are changing the world. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press, 2007, 150 p.
169. Kropf Nancy P., and Roberta R. Greene. "Erikson's eight stages of development: Different lenses." Human behavior theory: A diversity framework, 1994, pp.75-91.
170. Krosnick J.A., Anand S.N. & Hartl S.P. Psychosocial predictors of heavy television viewing among preadolescents and adolescents // Basic and Applied Social Psychology, 25., 2003, pp.123
171. Kulick A. D. & Rosenberg, H. Influence of positive and negative film portrayals of drinking on older adolescents' alcohol outcome expectancies // Journal of Applied Social Psychology, 31(7), 2001, pp.1492-1499.
172. Kung L., Picard, R. G., & Towse, R. Introduction. In L. Kung, R. G. Picard, & R. Towse (Eds.), The Internet and the mass media. London: United Kingdom, Sage, 2008, pp. 1-16.
173. LaFontana K. M., & Cillessen, A. Content analysis of children's stereotypes about popularity: Developmental and gender differences. Poster session at the Annual Convention of the American Psychological Society, Denver, CO. 190., 1999.
174. LaRose R. Social cognitive theories of media selection. In T. Hartmann (Ed.), Media choice: A theoretical and empirical overview. New York: Routledge, 2009, pp.10-31

175. LaRose R., Lin, C. A., & Eastin, M. S. Unregulated Internet usage: Addiction, habit, or deficient self-regulation? // *Media Psychology*, doi:10.1207/S1-532785-XMEP0503_01., 5(3), 2003, pp.225.
176. Lei L., & Wu, Y. Adolescents' paternal attachment and Internet use. // *CyberPsychology & Behavior*, DOI: 10.1089/cpb.2007.9976, 10(5), 2007, pp.633-639
177. Leung Chak, K. & L. Shyness and locus of control as predictors of Internet addiction and Internet use // *Cyberpsychology and Behavior*, 7, 2004, pp.559-570.
178. Levy P. *Collective intelligence: Mankind's emerging world in cyberspace*. New York, NY: Perseus, 1997, 230 p.
179. Lenhart A., Arafeh, S., Smith, A., and Macgill, A. *Writing, technology and teens*. Washington D.C.: Pew Internet & American Life., 2012, 243 p.
180. Lemert C. (Ed.). *Social theory: The multicultural and classic readings*. Boulder: Westview Press., 1999, 134 p.
181. Lenhart A. *Is the age at which kids get cell phones getting younger?* Washington D.C.: Pew Internet & American Life., 2010, 256 p.
182. Levine M. *Challenging the culture of affluence*. *Independent School*, 67(1), 2007, pp.28. <http://ehis.ebscohost.com.ezp.waldenulibrary.org/ehost/detail?sid=57eb4788-c7eb-43bb-9a1cf0250f11baf1%40sessionmgr4&vid=2&hid=17&bdata=JnNjb3BlPXNpdGU%3d#db=ehh&AN=27054288>
183. Ling R. *The Mobile Connection : The Cell Phone's Impact on Society*. Elsevier Publishing, San Francisco, CA, 2004, 365 p.
184. Livingstone S. and Helsper, E. Parental mediation of children's internet use // *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 52(4), 2008, pp.581-599.
185. Lloyd Genevieve. *The man of reason: "Male" and "female" in western philosophy* Routledge, 2002, 110 p.
186. Lombardi Candace. "YouTube cuts three content deals - CNET News." *Technology News - CNET News*. N.p., n.d. Web. 14 Jan. 2012. http://news.cnet.com/YouTube-cuts-three-content-deals/2100-1030_3-123914.html.
187. Luftig R. L., & Nichols, M. L. *An assessment of social status and perceived-*

- personality and school traits of gifted students // *Roeper Review*, 13(3), 1991,pp.148.
188. Madden M. Online video. Pew Internet & American Life Project. Retrieved March 27, 2010. from [http://www.pewinternet.org/Reports/2007/ Online-Video.aspx?r=1](http://www.pewinternet.org/Reports/2007/Online-Video.aspx?r=1)
 189. Mastronardi M. Adolescence and media // *Journal of Language and Social Psychology*, 22(1), 2003,pp.83-93.
 190. Markus H. & Nurius, P. Possible selves // *American Psychologist* 41(9), 1986,- pp.954- 969.
 191. Marsh H., Byrne, B., & Yeung, A. Causal ordering of academic self-concept and achievement: Reanalysis of a pioneering study and revised recommendations. // *Educational Psychologist*, 34, 1999,pp.155-167.
 192. Marsh J. Popular culture, new media and digital literacy in early childhood. London; New York: Routledge Falmer., 2005. Marshall, S.K. & Adams, G.R., A developmental social psychology of identity: Understanding the person-in-context // *Journal of Adolescence*, 19(5), 1996, pp.429- 442.
 193. Margolis J., Fisher, A., & Miller, F. Caring about connections: Gender and computing // *IEEE Technology and Society Magazine*, 78(4), 1999,pp.13-20.
 194. Matsuba M. K. Searching for self and relationships online // *CyberPsychology & Behavior*, 9(3), 2006,pp.275-284.
 195. Mazaiin, D., & Moore, S. Internet use, identity development and social anxiety among young adults // *Behaviour Change*, 21(2), 2004,pp.90-102.
 196. McCannon B. Media literacy/media education: solution to big media? A review of the literature. In: Strasburger VC, Wilson BJ, Jordan A, eds. *Children, Adolescents, & the Media*. 2nd ed. Thousand Oaks, CA: Sage; 2009,pp.519 –569
 197. McCabe, M.P. & Riccardelli, L.A. A prospective study of pressures from parents, peers, and the media on extreme weight change behaviors among adolescent boys and girls. *Behaviour Research and Therapy*, 43, DOI:10.1016/j.brat.2004.05.004., 2005,pp.653- 668.
 198. Meeus, W. The study of adolescent identity formation 2000-2010: A review of longitudinal research // *Journal of Research on Adolescence*, 27(1), 2011,pp.75-94.
 199. Mesch G. Family characteristics and intergenerational conflicts over the internet //

- Information, Communication & Society, 9(4), 2006,pp.473-495.
200. Mezirow J., Learning to think like an adult. In J. Mezirow (Ed.), Learning as transformation. San Francisco, CA: Jossey-Bass., 2000, 382 p.
 201. Miller Patricia., Theories of Developmental Psychology (4th Ed.). New York, NY: Worth Publishers , 2002, 230 p.
 202. Mills J. S., Polivy, J., Herman, C. P., & Tiggemann, M. Effects of exposure to thin media images: Evidence of self-enhancement among restrained eaters // Personality and Social Psychology Bulletin, 28(12), 2002, pp.1687-1699.
 203. Molloy L.E., Ram, N., Gest, S.D. The Storm and Stress (or Calm) of Early Adolescent Self-Concepts: Within and Between-Subjects Variability // Developmental Psychology, doi: 10.1037/a0025413. 47(6), 2011, pp.1589-1607.
 204. Moon S. M. Theories to guide affective curriculum development. In VanTassel-Baska, J. L., Cross, T. L., & Olenchak, F. R. (Eds.), Social-emotional curriculum with gifted and talented students. Waco, TX: Prufrock Press. 225. 2009, pp. 11-38.
 205. Moore M. M., & Margison, J. A. Recent dissertation research in gifted students // Roeper Review, 28(4), 2006, pp.252.
 206. Moreno MA, VanderStoep A, Parks MR, Zimmerman FJ, Kurth A, Christakis DA. Reducing at-risk adolescents' display of risk behavior on a social networking
 207. Mossberger K., Tolbert, C. J., & McNeal, R. S. Digital citizenship: The Internet, society, and participation. Cambridge, MA: MIT Press., 2008, 186 p.
 208. Morsünbül Ü., Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar // Current Approaches in Psychiatry, 4(2): doi:10.5455/cap.20120416. 2012, pp.260-278.
 209. Morrison Catriona M., and Helen Gore. "The relationship between excessive Internet use and depression: a questionnaire-based study of 1,319 young people and adults." Psychopathology 43.2 , 2010, pp.121-126.
 210. Muraven M., Tice, D. M., & Baumeister, R. F. Self-control as limited resource: Regulatory depletion patterns // Journal of Personality and Social Psychology, 74(3), doi:10.1037/0022-3514.74.3.774. 1998, pp.774-789.
 211. Muth J. L. & Cash, T. F. Body-image attitudes: What difference does gender

- make? // Journal of Applied Social Psychology, 27, 1997,pp.1438-1452.
212. Nielsen Media Research.TV, Internet and Mobile Usage Among Americans. Retrieved December 14, 2008, from the Nielsen Reports website: [www.nielsen.com-media/2008/pr_080708.html](http://www.nielsen.com/media/2008/pr_080708.html).
 213. Nielsen Calling yesterday, texting today, using apps tomorrow.,2010. Available at <http://blog.nielsen.com>
 214. Ochse R., & Plug, C.Cross-cultural investigation of the validity of Erikson's theory of personality development // Journal of Personality and Social Psychology, 50(6), 1986,pp.1240-1252.
 215. O'Dea J. A.Evidence for a self-esteem approach in the prevention of body image and eating problems among children and adolescents // Eating Disorders,12, 2004,-pp.225-239.
 216. Offer, D., Schonert-Reichl, K., and Boxer, A. Normal adolescent development: Empirical research findings. In Lewis, M. (ed.) // Child and Adolescent Psychiatry: A Comprehensive Textbook. Williams & Wilkins, Baltimore, MD.,1996, 135 p.
 217. O'Kearney Richard, et al. "Effects of a cognitive-behavioural internet program on depression, vulnerability to depression and stigma in adolescent males: a school based controlled trial." Cognitive behaviour therapy 35.1 ,2006: pp.43-54.
 218. Özdemir Z.,ÇetinkayaA., "Türkiye'de sosyal medya'da kimlik inşası: özçekim kullanımı // Electronic Turkish Studies ,Volume 10/14, ,DOI Number:<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8913> ISSN: 1308-2140,Ankara , 2015, pp. 597-612.
 219. Parker S., Nichter, M., Vuckovic, N., Sims, C., & Ritenbauth, C. Body image and weight concerns among African American and white adolescent females:Differences that make a difference // Human Organization, 54(2), 1995,pp.103-114.
 220. Patton W., & Noller, P.The Offer Self-Image Questionnaire for Adolescents:Psychometric Properties and Factor Structure // Journal of Youth and Adolescence , 23a (1), 1994,pp.19.
 221. Pavlik J. V. Media in the digital age. New York, NY: Columbia University Press. Pawel, J. Help your child develop self-esteem // Brown University Child-&Adolescent Behavior Letter, 17(3), 2008,pp.5.

222. Pawel J.Help your child develop self-esteem // Brown University Child &Adolescent Behavior Letter, 17(3), 2001,pp.5.
223. Peske Nancy and Beverly West. Cinematherapy for the soul: The girl's guide to finding inspiration one movie at a time. Delta, 2008, 235 p.
224. Perera, K.,Self-image – what does that mean? // Retrieved April 14, 2009 from:-
<http://www.more-selfesteem.com>
225. Petersen A., et al.A self-image questionnaire for young adolescents (SIQYA):- Reliability and validity studies // Journal of Youth and Adolescence, Vol 13(2),Apr, 1984. pp. 93-111.
226. Piers E. V., & D. S. Herzberg.Piers-Harris 2: Piers-Harris children's selfconcept scale manual. Los Angeles: CA: Western Psychological Services.,2009, 160 p.
227. Pletsch, P., Johnson, M., Tosi, C., Thurston, C., & Riesch, S. Self-image among early adolescents: Revisited // Journal of Community Health Nursing 8(4),1991, pp.215- 231.
228. Pruzinsky T., & Cash, T. F.Understanding body images: Historical and contemporary perspectives. In T. F. Cash & T. Pruzinsky(Eds.), Body image: A handbook of theory, research, and clinical practice. New York: Guilford 246.,2002, pp. 3-12.
229. Read M.'Snapchat Sluts' Shows Why Snapchat Isn't the Consequence-Free Sexting App We'd All Hoped For. Retrieved 12 23, 2013, from Gawker.com: <http://gawker.com/5967303/snapchat-sluts-shows-why-snapchat-isnt-the-consequence-free-sexting-app-wed-all-hoped-for>
230. Real Michael R.Exploring Media Culture: A Guide. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.,1996, 234 p.
231. Reddy R., Rhodes, J. E., & Mulhall, P. The influence of teacher support on student adjustment in the middle school years: A latent growth curve study // Developmental Psychopathology, 15(1), 2003,pp.73-89.
232. Rideout V. J., Foehr, U. G., & Roberts, D. F. GENERATIONM2: Media in the lives of 8- to 18-year-olds. Menlo Park, California: Henry J. Kaiser Family Foundation.,2010, 310 p.
233. Robinson A., Shore, B. M., & Enersen, D. L.Best practices in gifted education:An

- evidence-based guide. Waco: Prufrock Press.,2007.
234. Roskos-Ewoldsen D. R. Possible relationships between psychology and the media // *American Journal of Psychology*, 114,2001,pp. 641-647.
 235. Rosman K. Eat Your Vegetables, and Don't Forget to Tweet // *The Wall Street Journal* – Thu,Jun 16, 2011, p.1432.
 236. Ross C., Orr ES, Sisic M, et al. Personality and motivations associated with Facebook use.*Computers in Human Behavior* 2009; 25:2009,pp.578–586.
 237. Rudasill K. M., Capper, M. R., Foust, R. C., Callahan, C. M., & Albaugh, S. B. Grade and gender differences in gifted students' self-concepts // *Journal for the education of the gifted*, 32(4), 2009,pp.340-376.
 238. Santrock J. *Adolescence*, (11th Ed.). New York: McGraw Hill.,2007.
 239. Schonfeld Erick. "ComScore: Internet Population Passes One Billion; Top 15 Countries | TechCrunch."2012.
 240. Schouten A. P., Valkenburg, P. M., & Peter, J. Precursors and underlying processes of adolescents' online self-disclosure: Developing and testing an internet attribute-perception' model // *Media Psychology*, 10(2), 2007,pp.292-315.
 241. Scott A.,& Santos de Barona, M. The stability of self-concept between elementary and junior high school in Catholic school children // *Catholic Education*, 14(3), 2011,pp.292-318.
 242. Selfhout Maarten HW, et al. "Different types of Internet use, depression, and social anxiety: The role of perceived friendship quality // *Journal of adolescence* 32.4 (2009): pp.819-833.
 243. Seligman M. E. P., Ernst, R. M., Gillham, J., Reivich, K., & Linkins, M. Positive education: Positive psychology and classroom interventions // *Oxford Review of Education*, 35(3), 2009,pp.293-311.
 244. Simmons R. *Odd girl out*. Florida: Harcourt Books. TV Basics TV Basics: Television households. Retrieved August 30, 2010 from: <http://www.tvb.org>. TV Basics .TV Basics: Time spent viewing: Households and persons.
 245. Sinton Meghan M. and Birch, Leann L. "Individual and Sociocultural Influences on Pre-Adolescent Girls' Appearance Schemas and Body Dissatisfaction // *Journal*

- of Youth and Adolescence, Vol. 35, No. 2, April, 2006, pp. 165–175.
246. Shi J., Li Y., & Zhang, X. Self-concept of gifted children aged 9 to 13 years old // *Journal for the Education of the Gifted*, 31(4), 2008, pp. 481-500.
 247. Smith Daniel B. What is Art For? *The New York Times Magazine*. November 16., 2008. <http://www.nytimes.com/2008/11/16/magazine/16hyde-t.html>
 248. Solomon G. *The motion picture prescription: Watch this movie and call me in the morning: 200 movies to help you heal life's problems*. Santa Rosa, CA: Aslan Publishing. 231., 1995.
 249. Solomon Michael, Rebekah Russell-Bennett, and Josephine Previte. *Consumer behaviour*. Pearson Higher Education AU, 2012.
 250. Sparks G. G., & Miller, W. Investigating the relationship between exposure to television programs that depict paranormal phenomena and beliefs in the paranormal // *Communication Monographs*, 68(1), 2001, pp. 98-113.
 251. Spear L. P. The adolescent brain and age-related behavioral manifestations. // *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 24(4), 2000, pp. 417-463.
 252. Stefanone M., Lackaff, D., & Rosen, D. Contingencies of self-worth and social networking-site behavior // *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(1-2), doi: 10.1089/cyber.2010.0049, 2011, pp. 41-49.
 253. Steinberger C. Cyberspace: The nodal self in the wide wide world-adolescents signing on // *Psychoanalytic Review*, 96(1). 2009, pp. 129-144.
 254. Stern S. R. Messages from teens on the big screen: Smoking, drinking, and drug use in teen-centered films // *Journal of Health Communication*, 10, 2005, pp. 331-346.
 255. Stern S. Producing sites, exploring identities: Youth online authorship. In D. Buckingham (Ed.), *Youth, identity, and digital media*. Cambridge, MA: MIT Press., 2007, pp. 95-117.
 256. Strasburger VC. Media and children: what needs to happen now? *JAMA*.; 301(21):2009, pp. 2265–2266.
 257. Stets J. E., P. J. Burke, A sociological approach to self and identity. In M. R. Leary & J. P. Tangney (Eds.), *Handbook of self and identity* (). New York: Guilford Press, 2005, pp. 128-152.

258. Stone Brad. "YouTube, Now 5, Shows Signs of Growing Up - NYTimes.com." The New York Times – Breaking News, World News & Multimedia. N.p.n.d. Web. 14 Jan. 2012.
259. Studer Erik Erikson's psychosocial stages applied to supervision // Guidance & Counesling, 21(3), 2007,pp.168-173.
260. Sun P., Unger, J.B., Palmer, P.H., Gallaher, P., Chou, C.P., Baezconde-Garbanati, L.Internet accessibility and usage among urban adolescents in Southern California:implications for web-based health research // Cyberpsychology & Behavior, 8, (5),2005,pp.441-453.
261. Thom D.,& Coetzee, C. Identity development of South African adolescents in a democratic society // Society in Transition, 35(1), 2004,pp.186-191.
262. Thompson J. K., Heinberg, L. J., Altabe, M., & Tantleff-Dunn, S. Exacting beauty:Theory, assessment and treatment of body image disturbance. Washington, DC: American Psychological Association.,1999.
263. Thuneberg H., & Hotulainen, R.Contributions of data mining for psychoeducational research: What self-organizing maps tell us about the well-being of gifted learners // High Ability Studies, 17(1), 2006,pp.87-100.
264. Tsukayama, Hayley . "YouTube: The future of entertainment is on the Web - The Washington Post."Washington Post: Breaking News, World, US, DC News & Analysis. N.p., n.d. Web. 15 Jan. 2012.
265. Turkle, S. Alone together: Why we expect more from technology and less from each other. New York: Basic Books.,2011.
266. Türkmen A., The effects of television violence on children and adolescent characteristics, International Journal of Current Life Sciences - Vol. 4, Issue 9, 2014,pp. 5941-5946, Available online at <http://www.bretj.com>
267. Türkmen A., Aliyev B., Personal-Change In Adolescent // Advances in Environmental Biology, 8(6) Special 2014, pp. 3200-3204 Journal home page: <http://www.aensiweb.com/aeb.html>
268. Türkmen A,Aliyev,Adolescents Involvement of the Influence of Seeing YouTube Videos on Personality and Sense of Self,VII / Uluslararası Eğitimde Araştırmalar

- Kongresi, 27-29 Nisan 2017,Çanakkale,128s.
269. Türkmen A,Cabbarov R, Mustafayev M, və Aliyev B,Studying Loneliness, Friendship, Self-Esteem of Turkish Young Students Using Facebook in High Schools of The Azerbaijan Republic,2nd Eurasian Congress of Positive Psychology / Books of
 270. Twemlow S.W.,Fonagy P.,Sacco F.C.,Gies M.L.,Evans R.&Ewbank R.Creating a peaceful school learning environment:A controlled study of an elementary school intervention to reduce violence // American Journal of Psychiatry,2001,pp.158.
 271. Uszynska-Jarmoc, J. The conception of self in children's narratives. Early Child Development & Care, 174(1), doi:10.1080/0300443032000153507.,2004,pp. 81-97.
 272. Valkenburg P. M., Peter, J., & Schouten, A. P. Friend networking sites and their relationship to adolescents' well-being and social self-esteem // CyberPsychology &Behavior, 9(5), 2006,pp.584-590.
 273. Valkenburg P.,& Peter, J.Preadolescents' and adolescents' online communication and their closeness to friends // Developmental Psychology 43 (2), doi: 10.1037-/0012-1649.43.2.267,2007, pp.267-277.
 274. Valkenburg P. M.,& Peter, J.Adolescents' identity experiments on the internet:Consequences for social competence and self-concept unity // Communication Research, 55(2), 2008,pp.208-231.
 275. Valkenburg P. M.,& Peter, J. Online communication among adolescents: An integrated model of its attraction, opportunities, and risks // Journal of Adolescent Health, 48(2), 2011,pp.121-127.
 276. Valentine B.,& Bernhisel, S. Teens and their technologies in high school and college: Implications for teaching and learning // Journal of Academic Librarianship,34(6), 2008,pp.502-512.
 277. Vukman K. & Licardo, M. How cognitive, metacognitive, motivational and emotional self-regulation influence school performance in adolescence and early adulthood // Educational Studies 36, (3), 1,2010,pp.259-268.
 278. Watkins.,Juhasz,A.M.,Walker,A.,&Janvlaitiene,N.The self-description questionnaire-1: A Lithuanian application. // European Journal of Psychological Asses-

- sment,11(1),1995,pp.41-51.
279. Walther J., B.Computer-mediated communication: Impersonal, interpersonal, and hyperpersonal interaction // *Communication Research*, 2J(1), 1996,pp.3-43.
 280. Wei William. "Rich YouTube Stars." *Business Insider*. N.p., n.d. Web. 15 Jan. 2012. <http://www.businessinsider.com/meet-the-richest-independent-youtube-stars-2010-8>.
 281. Williams A.L., & Merten, M J. A review of online social networking profiles by adolescents: Implications for future research and intervention // *Adolescence* 43 (170),2008,pp.253-273.
 282. Wilner J.How to improve psychological well-being // *Adventures in Positive Psychology*.,2011. Retrieved from www.psychcentral.com/positive-psychology/2011
 283. Wilson B.J.,Smith S.L.,Potter W.J.,Kunkel D.,Linz D.,Colvin C.M.,et al. Violence in children's television programming:Assessing the risks // *Journal of Communication*,52(1), 2002.
 284. Woodard E, Gridina N. *Media in the Home*.Philadelphia, PA: University of Pennsylvania, Annenberg Public Policy Center.,2000, 251 p.
 285. Woolard J.L.Girls,aggression and delinquency:Research and policy considerations.In M.M.Moretti C.L.Odgers&M.A.Jackson(Eds).*Girls and aggression: Contributing factors and intervention principles*.New York NY:Kluwer Academic/Plenum.,2004.
 286. Yang C., Hsu, Y., & Tan, S. Predicting the determinants of user's intentions for using YouTube to share video: Moderating gender effects // *CyberPsychology, Behavior, and Social Networking*, DOI:10.1089/cyber. 2009. 0105. 13(2),,2010,pp. 141-152.
 287. Yanover T., & Thompson, J. K.Eating problems, body image disturbances, and academic achievement: Preliminary evaluation of the eating and body image disturbances academic interference scale // *International Journal of Eating Disorders*, DOI 10.1002/eat.,2008, 41(2). pp.184–187.
 288. Yin and Yang *Technology and Psychological Well-being*, Edited by Yair Amichai-Hamburger Cambridge University Press, Online ISBN:9780511635373,2009.

289. Yttri B. Control, emancipation and status: The mobile telephone in the teen's parental and peer group control relationships. *Information Technology at home*, 2005, pp.156-160
290. Yan Zheng. (2006). What influences children's & adolescent's understanding of the complexity of the Internet? // *Developmental Psychology*, 42,3. 418-428.

ARAŞDIRMADA İSTİFADƏ OLUNAN YOUTUBE VİDEOSU SİYAHISI

<http://youtu.be/s-uQe8Vi-4A>
<http://youtu.be/ib5UIMFquag>
www.youtube.com/watch?v=9M46ysh_w3I
<http://youtu.be/q4EVM8CWs6g>
www.youtube.com/watch?v=VVdCsPrb308
<https://www.youtube.com/watch?v=ZICupF6TGc0>
<http://youtu.be/0MRxZwLfE4E>
<http://youtu.be/dp82zNNkRSA>
www.youtube.com/watch?v=Ac8YTty4jSk
www.youtube.com/watch?v=mTTwcCVajAc
<https://www.youtube.com/watch?v=q8mE8nmeAe>
[s www.youtube.com/watch?v=FyQi79aYfxU](http://www.youtube.com/watch?v=FyQi79aYfxU)
www.youtube.com/watch?v=7f3g7I7U9iI
<https://www.youtube.com/watch?v=Mx6s9SPhHkg>
<http://youtu.be/yGeGTAmMEG8>
<http://youtu.be/rO7oJkqjnC0>
www.youtube.com/watch?v=ZjJVGA3POI
www.youtube.com/watch?v=mzoDkPsVl6Y

RƏQƏMSAL MEDİA VƏ ONLAYN FƏALİYYƏT SİYAHISI

Mobil telefon – mətn

Blackberry ismarıc (BBM)

Mobil telefon- danışiq

Mobil telefon- oyun oynama

Mobil telefon- musiqiyə qulaq asma

Mobil telefon- şəkil və ya video çəkmə Sürətli mesaj (məsələn MSN, AIM)

video mesaj (məsələn Skype)

Sosial şəbəkə (Facebook, MySpace)

Email

Twitter

Bloq/onlayn jurnal

YouTube (və ya digər video veb-saytı) Əyləncə/idman veb-saytları (məsələn ESPN, MTV) maraqlı/məzəli veb-saytlara üçün Browse/"surf" Onlayn alış-veriş (məsələn eBay, Amazon)

Xəbərlər veb-saytı (məsələn CNN, Fox, Yahoo! News)

Wikipedia (və ya digər məlumat veb-saytı)

Multipleyer onlayn oyunlar (məsələn *World of War craft*, *Runes cape*)

Bir-nəfərlik onlayn oyunlar

Portativ media pleyer (məsələn iTouch)

Oyun konsolu (məsələn PSP, Wii)

Digər

YETKİNLİK YAŞINA ÇATANLAR ÜÇÜN ÖZÜNÜİFADƏ ETMƏ SORĞUSU

Petersen,Özünü təsvir sorğusunu hazırlamışdır [213].SIQYA 98 təsvir edici bildirişdən ibarət olan özünə hesabat inventarındır. Hər bir məsələnin 1-Məni daha yaxşı təsvir et sualından 6- Məni ümumiyyətlə təsvir etmə sualı kimi 6 sualdan ibarətdir.” Məsələlərin yarısından çoxu neqativ sözlərdən ibarətdir, lakin bu məsələlər müsbət özünü təsviri əks etdirən yüksək balla qiymətləndirilmişdir. SIQYA emosional ton, impuls nəzarəti, bədən obrazı, həmyaşıl münasibətləri, ailə münasibətləri, bacarıq və imkan, texniki/humanitar təhsil məqsədləri, psixopatologiya və yüksək tənzimləmə kimi 9 şkaladan ibarətdir. SIQYA güvənliliyi bu güvənliyin yaxşı minimal qiymətləndirilməsini təmin edən daxili konsistensiya üzrə Cronbachın əmsal alfas tərəfindən hesablanmışdır.Hər bir şkalanın güvənliyi yüksək güvənliliklə daha yaxşı qəbul olunur. 88 ailə münasibətləri şkalası və daha az 61 yüksək tənzimləmə şkalası [225,c.13,s.93-111].SIQYA-nın etibarlılığı Rosenberg özünü qiymətləndirmə inventarı ilə müqayisə edilərək SEI; Rosenberg və SIQYA-nın qeyd edilməyən simptomlardan psixoloji qeyri-düzgün tənzimləmənin subyekt simptomlarını fərqləndirə bilən SIQYA ballarını nəzərə alaraq yoxlanılmışdır.

ERİKSONUN ŞƏXSİYYƏTİN SOSİAL-PSİXOLOJİ İNKİŞAF SORĞUSU

Bu tədqiqat üzrə, Rosenthal Gurney və Moore tərəfindən hazırlanan Erikson Psixososial Mərhələni inventarı (əlavə.....) bu tədqiqatın aparılması üzrə gənclərin əldə etdikləri şəxsiyyət inkişafı səviyyəsini hesablamaq üçün istifadə olunmuşdur.Bu şkala inkişaf tədqiqatında müvəffəqiyyətlə istifadə olunmuşdur və digər fərdiyyət hesablamar və Erikson şkalaları və həmçinin daxili konsistensiyanın yüksək səviyyəsi və etibarlılıq yaratmaq [107,c.12,s.121-147]. ilə bir nöqtədə cəmlənən

etibarlığı nümayiş etdirmişdir. Tam alət Eriksonun psixososial mərhələsinin aşağıdakı hər altı faktorunun hər birini təmsil edən 12 məsələ ilə 72 məsələdən istifadə etmişdir: inam, azadlıq, təşəbbüs, şəxsiyyət və yaxınlıq. Şəxsiyyət şkalası bu tədqiqat üzrə xüsusi maraqdır lakin bildirişlər arasında müvafiq mövzu fərqliliyi təmin etmək məqsədilə, azadlıq və yaxınlıq şkalaları həmçinin əlavə olunmuşdur.

Bu alətin orijinal versiyasında bir neçə bildiriş aydın göstərilməmişdir və bu səbəbdən digər tədqiqatçılar tərəfindən təklif olunan bildirişlərlə əvəz edilmişdir. EPSİ-ni hazırlayan Rosenthal et al. ədəbi şəkildə qəbul oluna bilən bəzi subyektlər üzrə Mən öz iki ayaqlarımın üzərində dayana bilərəm bildirişini aydın şəkildə açıqlamışdır. Nəticə etibarilə, Arehart və Smith[247].tərəfindən təklif olunan aşağıdakı bildirişlə əvəz olunmuşdur: "Mən öz qayğıma qala bilərəm". Eyni tədqiqatçılar tərəfindən təklif olunan əlavə analizlər bu tədqiqat üzrə araşdırmaya birləşdirilmişdir. Buna Mən həqiqətən bilmirəm ki, mən hardayam termini Mən həqiqətən bilmirəm ki, mənim həyatda məqsədim nədir termini ilə əvəz olunma da daxildir. Bu tədqiqatı tamamlamaq üçün, cavablandırııcılardan 1 (çox qəliz həqiqət)-5 (daimi həqiqət) şkalası üzrə hər bir bildirişin nə qədər onlar üçün doğru olduğunu cavablandırmaq xahiş edilmişdir. Şəxsiyyət tədbiri üzrə ballar 12 sualın cavabları mənasındadır və bu səbəbdən 1-dən 5-ə dək davamlı məlumatı əks etdirir.

FİLM SORĞUSU

Film sorğusu film klipinə fərdi reaksiyanı qiymətləndirmək, həmçinin manipulyasiya yoxlaması kimi xidmət etmək üçün hazırlanmışdır. O, ötürmə, şəxsiyyət və xarakterin dərk edilən mənəvi valentliyini qiymətləndirən 21 sualdan ibarətdir. Səkkiz məsələ Mən filmdə göstərilən hadisə səhnələrində özümü görə bilərəm və Mən filmya baxarkən, mənim oturduğum otaqda baş verən fəaliyyət mənim beynimdə olmuşdur (əks yığım) kimi ötürməni qiymətləndirmişdir. Bu məsələlər 620 Cronbach alfasına malikdir. Film klipinə baxarkən, mən bu məqsədlərə nail olmağı istəyirəm (xarakter adı) kimi üç məsələ xarakter şəxsiyyətini

qiymətləndirməkdə istifadə olunmuşdur. Bu məsələlər 794 Cronbach alfa-faya malik olmuşdur. Əlavə olaraq, sorğu aşağı ötürmə şərtlərinə ünvanlanan iki boş məsələdən ibarətdir. Bu məsələlər iştirakçıdan obrazlarının rəng sxemasının anlayışını öyrənməyə yönəlmişdir. Hər bir məsələ cavabı adi olaraq hə və ya yox olan əvvəllər nəzərdən keçirilən məsələlərin istisnası ilə 1-7 Likert-növlü şkala üzrə qiymətləndirilmişdir. Anchor qeyd edir ki, Likert növlü məsələlər bir-birindən fərqlənir, tam sorğu sonrakı istinad üçün əlavə edilmişdir. Bu suallar müvafiq ədəbiyyatda Türk sosial-mədəni reallığına əsasən seçilmişdir.

YETKİNLİK YAŞINA ÇATANLAR ÜÇÜN ÖZÜNÜ İFADƏ ETMƏ SORĞUSU

I Göstərici – İmpuls yoxlaması

1. Həddindən artıq tez hirsələnirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

2. İşlər istədiyim kimi olmayanda əsəbiləşirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

3. Gərgin vəziyyətdə belə özümü ələ ala bilərəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

4. Çox vaxt soyuqqanlı oluram

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

5. Sakit insanam

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

6. Əsasən özümə hakim ola bilirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

7. Elə insanlar vardır ki, etdiyi hərəkətlərə görə onları əsla bağışlamayacağam

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

8. Bəzən düzgün olmadığını bildiyim halda, yanlış hərəkətlər edirəm. Buna heç cür mane ola bilmirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

II Göstərici - Emosional Ton

9. Çox vaxt gərgin oluram

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

10. Tanıdığım çox insana görə yaxşı olmadığını hiss edirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

11. Çox vaxt xoşbəxt oluram

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

12. Duyğularım çox həssasdır

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

13. Normal şərtlərdə özümü rahat hiss edirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

14. Çox vaxt emosional olaraq heç nə hiss etmirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

15. Həddindən çox gərginəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

16. Özünü tənha hiss edirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

17. Həyatdan zövq alıram

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

18. Çox vaxt olmaq istədiyim kimi insan olmadığımı fikirləşirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

19. Çox vaxt məyus olduğumu hiss edirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

III Göstərici –Bədən quruluşu

20. Çəkimdən razı deyiləm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

21. Ümumi götürdükdə zahiri görünüşümdən razıyam

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

22. Ötən bir ildə səhhətimlə bağlı çox narahat oldum

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

23. Kaş daha yaxşı görünüşlü olsam

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

24. Bədənimin inkişaf formasına görə çox narahatam

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

25. Bədənimlə fəxr edirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

26. Boyumdan razıyam

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

27. Tez-tez özümü çirkin və iyrənc hiss edirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

28. Bəlkə də digər insanlar mənə baxdıqları vaxt lazımı səviyyədə inkişaf etmədiyimi fikirləşirlər

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

29. Bədənim istədiyim kimi inkişaf edir.

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

30. Özümü güclü və sağlam hiss edirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

IV Göstərici –Yetərlik və Öhdəsindən gəlmə

31. Qarşıma məqsəd qoyduqda, demək olar ki, hər şeyi edə bilərəm

32. Ümumi götürdükdə gördüyüm iş ən azı digər işlər qədər yaxşıdır

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə

33. Qarşıma məqsəd qoyduqda hər şeyi edirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

34. Mənim üçün yeni vəziyyətlərin öhdəsindən gəlmək çox çətinidir

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

35. Həyatı zahirən həlli tapılmayan sonsuz problemlər toplusu kimi düşünürəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

36. Hesab edirəm ki, qəti şəkildə qərar qəbul etmə qabiliyyətim vardır

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

37. Hesab edirəm ki, hər hansı bir bacarıq sahibi deyiləm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

38. Səbirsizliklə növbəti illəri gözləyirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

39. Böyüməkdən qorxuram

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

40. Çətin vəziyyətlər qarşısında aciz qaldığımı düşünürəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

V Göstərici – Psixopatologiya

41. İnsanlarla ünsiyyət yaradarkən məni ələ salacaqlarından qorxuram

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

42. Bəzən özümə hakim ola bilmədiyim hallarda dayanmadan gülürəm ya da ağlayıram

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

43. Çox vaxt fikirli oluram

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

44. Günahsız olduqda belə özümü tez-tez günahlandırırım

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

45. Bəzən özümdən elə utanıram ki, bir tərəfə çəkilib ağlamaq istəyirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

46. Hərdən çətinlik içində yaşamaqdansa, ölməyin daha yaxşı olduğu fikirləşirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

47. Daima nədənsə qorxuram

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

48. Başqaları məni qəbul etmədikləri vaxt çox pis oluram

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

49. Daim aktiv olmağıma baxmayaraq, heç bir iş görə bilmirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

50. Yeni bir otağa girdiyim vaxt özümü qəribə və aciz hiss edirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

51. İnsanlarla birlikdə olduğum vaxt qəribə səslər eşitdiyimdə narahat oluram

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

VI Göstərici - Üstünlük (Təkəbbürlük) səviyyəsi

52. Mənim üçün yaxşı bir idmançı olmaq, oyunu qazanmaq qədər əsasdır

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

53. Dostlarımdan biri pis hadisə ilə üzləşdiklərində mən də özümü pis hiss edirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

54. Gələcəkdə özümü gördüyüm yerdən çox razıyam

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

55. Məktəbdə fərqlənən tələbəyəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

56. Uğur əldə etmək üçün mübarizə aparmaqdan əsla qorxmuram

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

57. Əgər zəruri olaraq yeni bir vəziyyətlə qarşılaşacağımı bilsəydim, onda əvvəldən həmin vəziyyət barəsində məlumat əldə etməyə səy göstərərdim.

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

58. Bir işdə uğur əldə etmədiyim vaxt bunun digər işlərimdə də təkrarlanmaması üçün nələrin edilməsinin zəruri olduğunu öyrənməyə səy göstərərdim

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

59. Gələcəkdə özümə aid öhdəliklərimi yerinə yetirə bilməyəcəyimdən çox narahatam

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

60. Məktəbdə liderəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

61. Məktəbdə məşhuram

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

VII Göstərici –Həmyaşıd münasibətləri

62. Oğlanlar/Qızlar mənim darıxdırıcı bir insan olduğumu fikirləşirlər

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

63. Ümumiyyətlə gəzini və şənliklərdə özümü yad insan kimi hiss edirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

64. Digər insanların məni sevmədiklərini fikirləşirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

65.Yeni dost əlaqələri yaratmaq mənim üçün çox çətindir

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

66. Dost qazanmağın çox çətin olduğunu düşünürəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

67. Tək olmağı həmyaşıdlarımla birlikdə olmaqdan üstün tuturam

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

68. Hesab edirəm ki, Oğlanlar/Qızlar mənim cazibədar bir insan olduğumu fikirləşirlər

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

69. Digər insanlarla birlikdə olmaq mənə xoş təəssürat bəxş edir

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

70. Dost qazanmaq barəsində heç bir çətinliyim yoxdur

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Mə

71. Demək olar ki, getdiyim çox şənlikdən zövq alıram

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

VIII Göstərici –Ailə münasibətləri

72. valideynlərim demək olar ki, hər zaman başqasının (qardaşım və ya bacım) tərəfini saxlayır

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

73. valideynlərim gələcəkdə mənə görə məyus olacaqdır

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

74 Tez-tez atamın yaxşı olmadığını fikirləşirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

75 Valideynlərimi heç cürə başa düşə bilmirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

76 Çox vaxt valideynlərimə inana bilirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Mə

77 Valideynlərim əsasən bir-birləri ilə xoş münasibət yaradırlar

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

78 Valideynlərim nüfuz sahibi olduqlarında hirsələnməyimə baxmayaraq onların haqlı olduğunu fikirləşirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

79 Gələcəkdə ailə qurduqda, ən az bəzi göstəricilərinə görə indiki ailəmlə oxşar olacaqdır

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

80 Ailə daxilində alınan qərarlarda mənim də söz sahibi olduğumu fikirləşirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

81 valideynlərim əsasən mənə qarşı çox səbirli olurlar

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

82 Hesab edirəm ki, ümumiyyətlə ev üçün hər zaman problemlər yaradırəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

83 valideynlərimdən birini digərinə nisbətən daha çox sevirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

84 valideynlərimdən məndən utanırlar

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

85 Çox vaxt evdən uzaq olmağa üstünlük verirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

86 İllərdir valideynlərimə qarşı davam edən ədavətim var

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

87 Valideynlərim demək olar ki, məndən çox razıdırlar

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

88 Əsasən anamın yaxşı olmadığını fikirləşirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

IX Göstərici –Peşə/Təhsil üçün qarşıya qoyulan hədəflər

89 Tapşırığın böyük məsuliyyət tələb etdiyini fikirləşirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

90 Məktəbdən sinfimdən zövq alıram

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

91. Gələcəkdə sahibi olacağım peşəmdən qürur hissi keçirəcəyimə inanıram

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

92. İşləməyi oturub vaxt keçirməkdən üstün tuturam

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

93. Bəzən gələcəkdə hansı peşənin sahibi olacağımı fikirləşirəm

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

94. İşləməkdənsə, həyatımın geri qalan hissəsini başqalarından dəstək alaraq yaşamağı üstün tuturam

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

95. Görülən hər bir iş mənə zövq bəxş edir

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

96. Hesab edirəm ki, başqalarımın öyrənəcəyim çox şey var

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

97. Məktəb və dərs oxumaq mənim üçün hər hansı bir mənə kəsb etmir

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

98. Yeni şeylər öyrənməkdən həzz alıram

1 2 3 4 5 6

Məni yaxşı xarakterizə edir

Məni xarakterizə etmir

ERİKSONUN ŞƏXSİYYƏTİN SOSIAL-PSIXOLOJİ İNKİŞAF SORĞUSU

Eriksonun Sosial-psixoloji mərhələ nəzəriyyəsi (ESPN), təcrübələrindən “Demək olar ki, həmişə düzdür” (5) və “Demək olar ki, düzgün deyil” (1) arasında dəyişən 5 mərkəzli Likert tipli göstəricidən istifadə edərək verilən hər bir sualı cavablandırmaları tələb edilməklə tətbiq edilmişdir. Aşağıda qeyd edilən alt göstəricilər üçün istifadə edilən vasitələr onların inkişaf sahələrinə uyğun nəticələr əldə etməyi təmin edir [205,c.28,s.252].

İNAM

1.Kaş özümü daha çox ələ ala bilərdim

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

2.Dünyanın cansıxıcı olduğunu fikirləşdirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

3.Qorxuram ki, hislərimə hakim ola bilməyim

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

4. Özümlə bağlı şübhələrim var

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

5. Digər insanlar məni anlayır

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

6. Yaxşı şeylərin uzun müddət davam etmədiyini düşünürəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

7. Əhatəsində olduğum hadisələr və insanlar ümumi götürdükdə yaxşıdır

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

8. Dünyanın və içindəki insanların əsasən yaxşı olduğunu düşünürəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

9. İnsanlar məni başa düşə bilmirlər

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

10. Bəzən ən pis şeylərin olacağını düşünürəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

11. Digər insanlar qədər yaxşıyam

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

12. İnsanlara inanıram

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

SƏRBƏSTLİK

13. Hadisələri olduğu kimi qəbul edə bilirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

14. Həyatımda hər hansı bir məna tapa bilmirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

15. Tək başıma qərar verə bilmirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

16. Bu dünya ilə heç cürə ayaqlaşa bilmirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

17. Özümü və başqalarını nə vaxt xoşbəxt edəcəyimi yaxşı bilirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

18. Sözüün əsl mənasında özümə inanıram

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

19. Özümdən utanıram

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

20.Öz seçimlərimi etməkdə xoşum gəlir

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

21. Verdiyim qərarların düzgün olub-olmamasından əmin deyiləm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

22. Heç kimin köməyi olmadan özüm həll edə bilərəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

23. Qərar vermənin çox çətin olduğunu fikirləşirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

24. Sərbəstliyi çox sevirəm və heç nədən asılı olmaq istəmirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

TƏŞƏBBÜSKARLIQ

25. Yeni fikirlər məsələsində liderəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

26. Sanki digər bəzi insanların malik olduqları bacarıqlar məndə yoxdur

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

27. Başqalarının mənə düzgün yol göstərmələrinə inanıram

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

28. Hesab edirəm ki, ümumi götürdükdə pisəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

29. Çox məsələdə özümü günahkar hiss edirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

30. Bir çox iş görə bilən aktiv insanam

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

31. Düzgün olmayan şeyləri etməmək barəsində özümə hakim ola bilmirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

32. Doğru olsalar belə özümü bəzi şeylərdən imtina edən şəxs kimi görürəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

33. Çətinlikləri asanlıqla həll edə bilirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

34. Liderdən çox izləyiciyəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

35. Yeni macəraları sevirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

36. Yeni şeylər və ya yerlər haqqında məlumat əldə etməyi çox sevirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

ÇALIŞQANLIQ

37. Xəyallarımı reallaşdıracaq gücüm varmış kimi görünürəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

38. İşləməyi sevmirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

39. İşləməyi sevirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

40. Özümü ətrafdakılar üçün faydalı olan bir insan kimi görürəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

41. Hədəflərimə çatmaq üçün böyük səy göstərirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

42. İşimi çox yaxşı bilirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

43. Tənbəl insanların hərəkətlərinə dözə bilmirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, h

44. Demək olar ki, vaxtımın çox hissəsini boş-boşuna keçirirəm.

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

45. Düşüncə və qabiliyyət tələb edən şeylərdə elə də yaxşı təsir bağışlamıram.

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

46. Bir işi başa çatdırana qədər əsla əl çəkmirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

47. Başladığım işləri başa çatdırıram bilmirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

48. Elə də çox iş görə bilmirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

ŞƏXSİYYƏT

49. Özüm barəmdəki fikirləşir çox dəyişir

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

50. Nə olacağım barəsində dəqiq bir fikrim vardır

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

51. Başım çox qarışıqdır

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

52. Həyatdakı əhəmiyyət kəsb edən şeylərə aid dəqiq baxış tərzim vardır

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

53. Özümü ələ aldım

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

54. Necə bir şəxsiyyət olduğumu bilirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

55. Həyatda edəcəyim şeylər barəsində qərar qəbul edə bilmirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, h

56. Bir qadın və ya kişi olmanın nə demək olduğunu yaxşı dərk edə bilirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

57. Özümü sevirəm və müdafiə etdiyim şeylər barəsində qürur hissi keçirirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

58. Sözüün əsl mənasında nəyə faydalı olduğumu bilmirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

59. İnsanlarla birlikdə olarkən liderlik etməyimin zəruri olduğunu hiss edirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

60. Həqiqətən hadisələrin içində olduğumu hiss etmirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

SƏMİMİYYƏT

61. Biri şəxsi məsələlər barəsində danışmağa başladığı vaxt çox utanıram

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

62. Özəl bir insana bağlanmaya hazırım

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

63. Mən səmimi və istiqanlı bir insanam

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

64. Dostlarıma qarşı açıq və dürüst olmaq mənim üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

65. Həqiqətdə fikirləşdiyimi və hiss etdiklərimi özümdə saxlayıram

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

66. İnsanlarla həddindən çox səmimi olmanın qeyr-adi bir şey olduğunu düşünürəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

67. Qarşımdakı insanlara çox dəyər verirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

68. Əsasən təkliyi çox sevirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

69. Başqa şəxslə yaxın bir fiziki və emosional əlaqədəyəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

70. Qarşımdakı insanlara özüm barəmdə çox şey göstərməməyə üstünlük verirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

71. Digər insanlarla yalnız olmaq özümü narahat hiss etməyimə səbəb olur

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

72. Çox rahat bir şəkildə dost qazana bilirəm

1 2 3 4 5

Demək olar ki, düzgün deyil

Demək olar ki, həmişə düzdür

FİLM SORĞUSU

Bir az əvvəl izlədiyimiz kliplə bağlı fikirlərinizi düzgün şəkildə əks etdirən maddənin altındakı nömrəni işarələyin.

1. Filmi izləyərkən baş verən hadisələri rahat bir şəkildə təsvir edə bilərəm.

1	2	3	4	5	6	7
Heç					Çox	

2. Filmi izləyərkən otaqda baş verən hadisələr yadımdadır.

1	2	3	4	5	6	7
Heç					Çox	

3. Özümü filmdəki hadisələrin cərəyan etdiyi səhnələrdə xəyal edirdim.

1	2	3	4	5	6	7
Heç					Çox	

4. Filmi izləyərkən fikrimi tamamilə orda cəmləmişdim.

1	2	3	4	5	6	7
Heç					Çox	

5. Film qurtardıqdan sonra filmi unutmağın çox rahat olduğunun şahidi oldum.

1	2	3	4	5	6	7
Heç					Çox	

6. Filmin necə qurtardığını bilmək istəyirdim.

1	2	3	4	5	6	7
Heç					Çox	

7. Film məni emosional cəhətdən çox təsirləndirdi.

1	2	3	4	5	6	7
Heç					Çox	

8. Filmi izləyərkən onun fərqli sonluqla başa çatacağını düşündüyümü hiss etdim.

1	2	3	4	5	6	7
Heç					Çox	

9. Filmi izləyərkən səbəbsiz olaraq xəyallara daldığımı hiss etdim.

1	2	3	4	5	6	7
Heç					Çox	

10. Filmdəki hadisələr gündəlik həyatımla bağlıdır.

1	2	3	4	5	6	7
Heç					Çox	

11. Filmdəki hadisələr həyatımı dəyişdirdi.

1	2	3	4	5	6	7
Heç					Çox	

12. Klipi izləyərkən necə zövq aldın?

1	2	3	4	5	6	7
Heç					Çox	

13. Özümdə xarakterlə bağlı açıq şəkildə obraz yaratdım .

1	2	3	4	5	6	7
Heç					Çox	

14. Obraz yaxşı şeylərlə qarşılaşdıqda özümü xoşbəxt hiss edirdim, ancaq pis təcrübələrinə görə çox pis oldum.

1	2	3	4	5	6	7
Qəti şəkildə					Qəti şəkildə	
Razı deyiləm					Razıyam	

15. Klipi izləyərkən özünü nə dərəcədə obrazın yerində hiss etdiniz?

1 2 3 4 5 6 7

Nadir hallarda

Tez-tez

16. Klipi izləyərkən obrazın öz məqsədinə çatmasını çox istəyirdim.

1 2 3 4 5 6 7

Qəti şəkildə

Qəti şəkildə

Razı deyiləm

Razıyam

17. Obrazın ümumi olaraqolduğuna inanıram.

1 2 3 4 5 6 7

Qəti şəkildə

Bərabər səviyyədə

Qəti şəkildə

Yaxşı Biri

Yaxşı və pis Biri

Pis Biri

18. Obrazla bağlı ümumi düşüncəm:

1 2 3 4 5 6 7

Qəti şəkildə

Nə mənfi

Qəti şəkildə

Mənfi

Nə də müsbət

müsbət

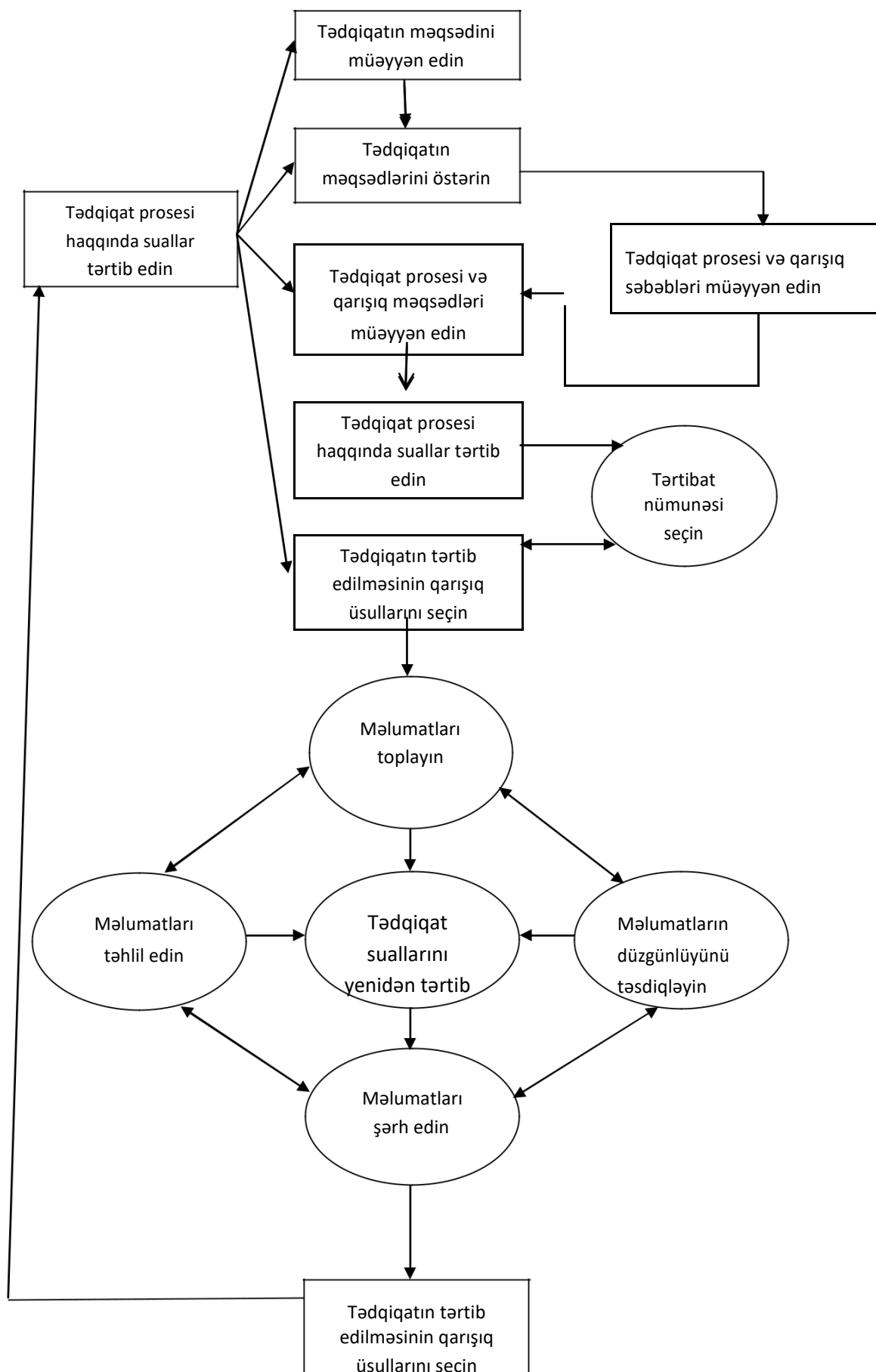
ƏLAVƏ 4.

GƏLƏCƏK ARAŞDIRMA ÜZRƏ TÖVSIYƏLƏR

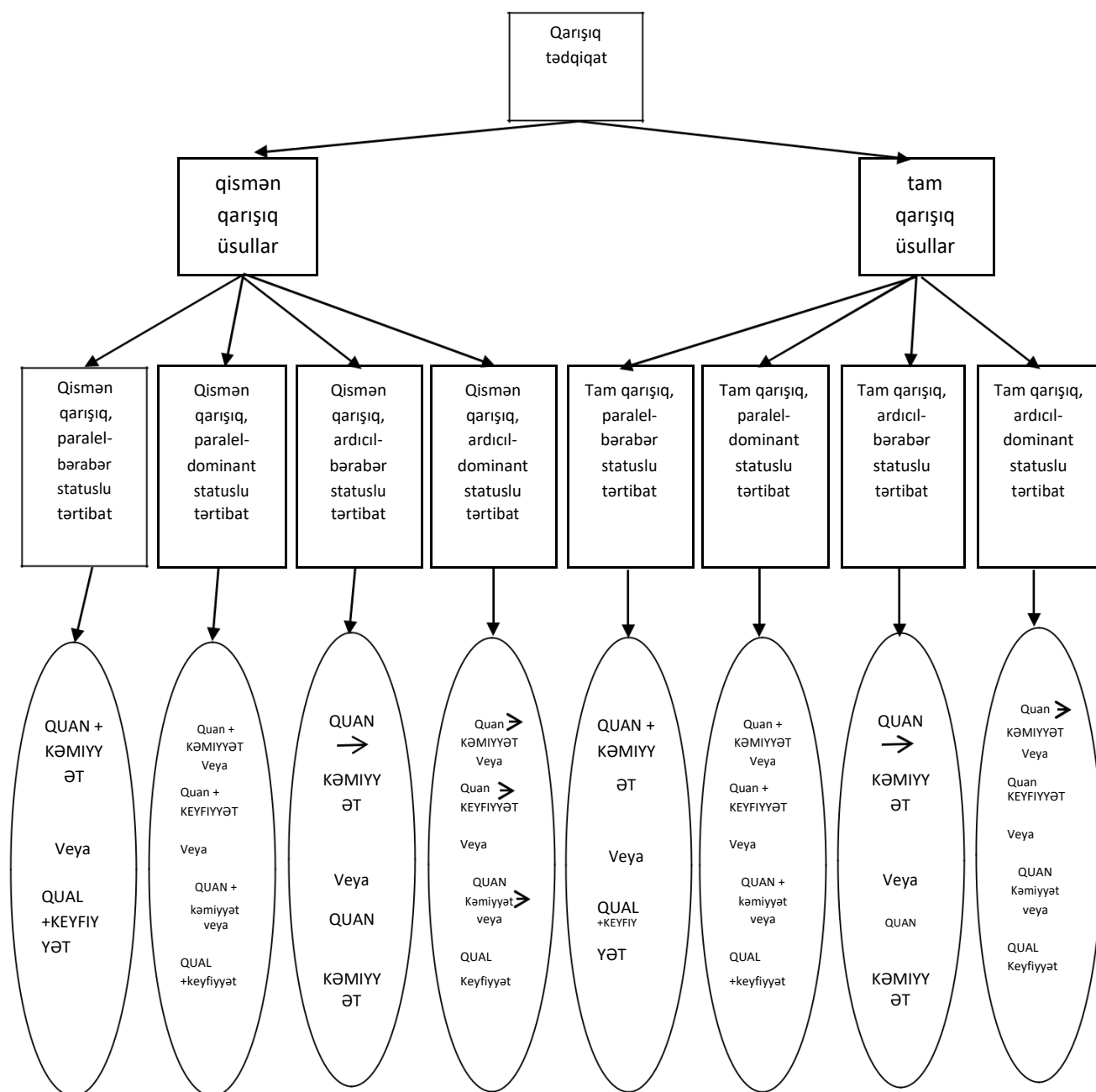
Yeniyetmələr şəkli taq etməklə öz statuslarını göstərmək üçün sosial şəbəkələrdən istifadə edir, gənclər öz sosial münasibətini yaratmaq və genişləndirmək üzrə diqqətlərini cəlb edə bilirlər. Gənclərin həyatında məzmunlu çağırış ziddiyyətləri psixoloji rifahla əlaqəli faktorları dəqiq şəkildə yoxlanılmasına mane olur. Gələcək tədqiqatlar irqi, sosial iqtisadi status və coğrafi yerləşmə terminləri üzrə fərdlərin müxtəlif qrupunu birləşdirməyə çalışa bilər. Əlavə olaraq, gələcək tədqiqatlar gənclərin baxış təcrübəsi üzrə gender zərbəsini aşkarlaya bilər. Xüsusi olaraq, tədqiqatçılar genderin video seçimi ilə necə əlaqəli olduğunu analiz edə bilər. gender tərəfindən video məzmununda fərqlər varmı və ya seksuallıq və ya karyeranın araşdırılması kimi anlaşılan fərqlərdən asılı olmayaraq ümumi əsas mövzu ola bilərmi? Əlavə olaraq, tədqiqatçılar əhval ruhiyyənin idarə olunması üzrə Youtube-də qadın və kişi arasında nəzərə çarpacaq fərqlər aşkarlaya bilər. Yalnız qadınlar bunu edir? Öz təcrübəsini almadan baxaraq kişilər əhval ruhiyyəni idarə edə bilirlər? Bundan əlavə, onlar üçün mənalı olan video paylaşılması haqqında kişi və qadınların cavablandırıdığı suallar vasitəsilə onları anlamaq maraqlı olardı. Videoların yalnız əyləncə üçün nəzərdə tutulmuşdur və ya video iştirakçılar üçün zəruri olan emosional təcrübəni əldə etməyə yönəlmişdir.? Sualların kişi və qadın arasında mümkün fərqləri anlayışları artırmağa yardım edən tədqiqatlar aparılmışdır. Oxşar olaraq, gələcək tədqiqatlar Youtube videolarına baxmaqda yaş oyunlarının rolunu aşkarlaya bilər. Bu, hər bir gənclik yaşlarında böyük iştirakçı sayı ilə tədqiqat aparmağa imkan verəcəkdir. Bu tədqiqatdan fərqli olaraq gəncin bu barədə daha yaxşı fikir bildirməsini təklif edə bilər və ya ola bilsin ki, yeniyetmələrin öz təcrübələri barədə daha az danışdıqlarını aşkarlayacaqdır. Gənclərin öz maraq və dəyişən təcrübələrini daha yaxşı anlamaları üçün gənclik müddətində həmçinin göstərilən fərdlərə yararlı ola bilər.

Son olaraq, şəxsiyyətin inkişafı və baxış təcrübəsinin qarşılıqlı kəşif mərhələsi barədə öyrənmək maraqlı olardı. Eriksonun nəzəriyyəsinə əsasən psixoloq James Marcia tərəfindən hazırlandığı şəkildə, şəxsiyyətin inkişafı mərhələsi baxış təcrübəsinə necə təsir edə bilər? Yaş şəxsiyyətin inkişafının mərhələsi üzrə fərdin faktoru ola bilər. Bu səbəbdən, Eriksonun şəxsiyyətin inkişafı mərhələləri üzrə istinad etdiyi yaş fərqi dəqiq əks etdirmək məqsədilə, gənclərin erkən yaşıdan orta yaşadək fərdləri ayırmaqla gələcək tədqiqatlar üçün faydalı ola bilər.

Qarışıq tədqiqat metodunda addımlar

Qarışıq layihələr metodu üçün milli sistem

Source: Leech & Onwuegbuzie (2009)

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, “sosyal medyanın self image becerisine ve bireylerin psikososyal kişilik gelişimine olan etkisini incelemektir. Bu çalışmada, nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın nicel boyutu için deneme modellerinden öntest-sontest kontrol gruplu model deseninde bir araştırma tasarlanmıştır, nitel boyutu için ise, nitel araştırma desenlerinden biri olan durum çalışması yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini, 2014/2015 öğretim yılında Rize ili Vakıfbank Anadolu Lisesinde öğrenim gören 60 öğrenci oluşturmaktadır. Uygulama yapılan okul uygulama kolaylığı ve gönüllülük ilkesi dikkate alınarak amaçlı örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Daha sonra bu okulda öğrenim gören 60 öğrenci cinsiyet, sosyoekonomik düzey gibi değişkenler dikkate alınarak belirlenmiş ve deney/kontrol grubu olarak yansız şekilde atanmışlardır. Araştırmada geçerliği ve güvenilirliği kanıtlanmış “The Self-Image Questionnaire for Young Adolescents (SIQYA)” “Erikson Psychosocial Inventory (EPSI)”and “Film Questionnaire“ ölçme araçları kullanılmıştır.

Araştırmanın nicel boyutunda elde edilen verilerin çözümlenmesinde bağımlı ve bağımsız örneklem t-testi analizleri kullanılmıştır. Bulguların anlaşılabilirliğini artırmak amacıyla sonuçlar grafiklerle desteklenmiştir. Araştırmada.05 manidarlık düzeyi benimsenmiştir. Araştırmanın nitel boyutu için yapılan görüşmeler sonucunda toplanan veriler ise içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir.

Araştırmanın kapsamında öncelikle nicel verilerin analizi yapılmıştır. Deney-kontrol grubundaki öğrencilerin öz-imaj ve psikososyal kişilik gelişimi ölçeklerinden aldıkları puanlar deneysel işlem öncesinde ve deneysel işlem sonrasında hesaplanmıştır. Araştırmanın nicel boyutuna ilişkin bulgular incelendiğinde, öz imaj ölçeğine ilişkin puanların analizi sonucunda deney ve

kontrol grupları arasında ön test puanlarına göre manidar fark olmadığı bulunmuştur. Ancak sontest puanları açısından, öz imaj (benlik algısı) ölçeğinin Dürtü ve Akran boyutları dışında Duygusal, Bedensel İmaj, Yeterlilik, Psikopati, Üstünlük, Aile ve Mesleki Hedef boyutlarında deney grubundaki öğrencilerin puanlarının kontrol grubuna göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Psikososyal kişilik gelişimi ölçeğine ilişkin puanların analizi sonucunda deney ve kontrol grupları arasında hem ön test hem de sontest puanlarına göre manidar fark olmadığı bulunmuştur. Deney grubunun öz imaj ve psikososyal kişilik gelişimi öntest-sontest puanları arasındaki farkın manidarlığını incelemek için bağımlı örneklem t-testi yapılmış analiz sonucu deney grubundaki öğrencilerin deneysel işlem öncesine göre deneysel işlem sonrası öz imaj ölçeği “Yeterlilik ve Baş Etme”, “Üstünlük” ve “Mesleki Hedefler” alt boyutlarına ilişkin puanların manidar şekilde arttığı görülmektedir. Öz imaj değişkeni açısından kontrol grubundaki öğrencilerin öntest ve sontest sonuçları arasında ise anlamlı fark bulunmamaktadır. Psikososyal kişilik gelişimi ölçeği puanlarına ilişkin sonuçlar incelendiğinde ise deney-kontrol grubundaki öğrencilerin sontest puanları arasında Çalışkanlık boyutu hariç Güven, Özerklik, Girişkenlik, Kişilik, Kişisellik boyutlarında deney grubunun lehine artış olduğu görülmektedir.

Araştırmanın nitel boyutunda ise, deney grubundaki bazı öğrencilere izletilen videolar yardımıyla sosyal medyanın yaşamları üzerinde ne gibi etkisi olduğu sorulmuş ve görüşleri alınmıştır. Bu görüşmeler her bir video için dört başlık altında ele alınmıştır. Elde edilen bulgular incelendiğinde öğrenciler ilk üç videonun yaşamlarını dört başlıkta da yüksek oranda etkilediğini belirtmişlerdir. Son video ise bu dört başlıkta orta düzeyde yaşamlarına katkı sağlamıştır.

XÜLASƏ

Gənclər arasında onlayn dostluqlar, You Tube, Facebook, LinkedIn, Twitter kimi sosial Şəbəkələrdə son dərəcə məşhurdur və bunların arasında Youtube demək olar ki bütün yaş qruplarına məxsus insanlar tərəfindən istifadə edilir. Bu yaş qrupları arasında gənclər, digərlərinə nisbətən bu kimi sosial şəbəkələrdən daha çox istifadə edirlər.

Bu tədqiqatın məqsədi “sosial medianın mən obrazı bacarığına və fərdlərin sosial-psixoloji şəxsiyyət inkişafına olan təsirini analiz etməkdir. Bu tədqiqatda keyfiyyət və kəmiyyət olmaqla tədqiqat metodlarından birgə işləndiyi qarışıq metoddan istifadə edilmişdir. Tədqiqatın keyfiyyət forması üçün sınaq modellərindən ilkin test-son test nəzarət qruplu model sənətində tədqiqat təşkil edilmiş, keyfiyyət forması üçün isə kəmiyyət tədqiqat sənətlərindən biri olan vəziyyətlə bağlı işlər görülmüşdür. Tədqiqat obrazını 2014-2015 tədris ilində Rizə şəhəri, Vakıfbank Anadolu Liseyində təhsil alan 60 tələbə təşkil edir. Tədqiqat işləri aparılan məktəb, tədqiqat işlərinin aparılma rahatlığı və könüllülük prinsipi nəzərə alınaraq məqsədli obraz yolu ilə müəyyənləşdirilmişdir. Sonra həmin məktəbdə təhsil alan 60 tələbə cins, sosial iqtisadi səviyyə kimi dəyişkənlər nəzərə alınaraq müəyyənləşdirilmiş və nəzarət təcrübə qrupu olaraq tərəfsiz olaraq təyin edilmişdilər. Tədqiqatda etibarlılığı və təhlükəsizliyi “The Self-Image Questionnaire for Young Adolescents (SIQYA)” “Erikson Psychosocial Inventory (EPSI)” and “Film Questionnaire” ölçmə vasitələrindən istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın kəmiyyət formasında əldə edilən məlumatların həlində asılı və sərbəst model t-testi analizlərindən istifadə edilmişdir. Göstəricilərin düzgünlüyünü artırmaq məqsədi ilə nəticələr qrafiklərlə dəstəklənmişdir. Tədqiqatda 05 düzgünlük səviyyəsi öyrənilmişdir. Tədqiqatın keyfiyyət forması üçün aparılan görüşlər nəticəsində toplanan məlumatlar isə tərkib analiz metodu ilə həll edilmişdir.

Tədqiqat çərçivəsində ilk növbədə kəmiyyət məlumatlarının analizi aparılmışdır. Təcrübə - nəzarət qrupundakı tələbələrin mənlilik obrazı və sosial-psixoloji şəxsiyyət inkişafı ölçülərindən aldıkları ballar təcrübə işdən əvvəl və sonra hesablanmışdır. Tədqiqatın kəmiyyət forması ilə əlaqədar göstəricilər təhlil edildikdə mənlilik obrazı ölçüsü ilə bağlı balların aparılan analizi nəticəsində təcrübə və nəzarət qrupları arasında ilkin test ballarına görə aydın fərq olmadığı aşkar edilmişdir. Ancaq son test balları baxımından mənlilik obrazı ölçüsünün İmpuls və Həmyaşıl formaları istisna olmaqla Emosional, Bədən obrazı, Yetərlilik, Psixopatiya, Üstünlük, Ailə və Peşə hədəfi formalarında təcrübə qrupundakı tələbələrin ballarının nəzarət qrupuna nəzərən daha yüksək olduğu müşahidə edilmişdir. Sosial-psixoloji şəxsiyyət inkişafı ölçüsü ilə bağlı balların analizi nəticəsində təcrübə və nəzarət qrupları arasında həm ilkin test, həm də son test ballarına görə aydın fərq olmadığı aşkar edilmişdir. Təcrübə qrupunun mənlilik obrazı və sosial-psixoloji şəxsiyyət inkişafı ilkin test – son test balları arasındakı fərqi aydınlığını təhlil etmək üçün asılı model t-testi aparılan analiz nəticəsində təcrübə qrupundakı tələbələrin təcrübə iş nəticəsinə nəzərən təcrübə işdən sonrakı mənlilik obrazı ölçüsü “Yetərlilik və Bacarma”, “Üstünlük” və “Peşə hədəfləri” subölçülərinə bağlı balların aydın şəkildə artdığı müşahidə edilmişdir. Mənlilik obrazı dəyişəni baxımından nəzarət qrupundakı tələbələrin ilkin test və son test nəticələri arasında isə əhəmiyyətli dərəcədə fərq yoxdur. Sosial-psixoloji şəxsiyyət inkişafı ölçüsü balları ilə bağlı nəticələr təhlil edildikdə isə təcrübə - nəzarət qruplarındakı tələbələrin son test balları arasında Çalışqanlıq forması istisna olmaqla, İnam, Özünüidarə, Təşəbbüskarlıq, Şəxsiyyət formalarında təcrübə qrupunun lehinə artım olduğu müşahidə edilir.

Tədqiqatın keyfiyyət formasında isə təcrübə qrupundakı bəzi tələbələrə seyr edilən videoların köməkliyi ilə sosial medianın onların həyatlarına nə dərəcədə təsir göstərdiyi barəsində suallar verilmiş və fikirləri alınmışdır. Bu görüşlər hər bir video üçün dörd başlıqda ələ alınmışdır. əldə edilən göstəricilər təhlil edildikdə tələbələr ilk üçvideonun həyatlarına dörd başlıqda da yüksək

dərəcədə təsir göstərdiyini qeyd etmişlər. Son video isə həmin dörd başlıqda orta səviyyədə təsir göstərmişdir.

ABSTRACT

Adolescent online friendship is extremely popular in social Networks such as You Tube, Facebook, Linkedin, Twitter and so on while Youtube has been being widely used by people of all age groups and demographics. Among these age groups, adolescent utilize such social networks more frequently than any others.

Objective of this research is "to analyze impact of social media on self image ability and psychosocial personality development of individuals. In this research, mixed method was applied where qualitative and quantitative researches used jointly. For qualitative dimension of the research, an investigation was figured in a model design of pre and posttest control group, and a case study was applied for quantitative dimension, one of the designs of qualitative research. The research sample is formed by 60 students receiving education in Rize Vakıfbank Anatolian High School within 2014/2015 school year. The school where an application performed was identified by taking ease of implementation and a principle of voluntariness through purposeful sampling method. Afterwards, 60 students studying in this school were identified by considering the variables like gender and socioeconomic levels, and neutrally assigned as experimental/control group. The research used measuring instruments "The Self-Image Questionnaire for Young Adolescents (SIQYA)" "Erikson Psychosocial Inventory (EPSI)" and "Film Questionnaire", validity and credibility of which approved.

T-test analysis of independent and dependent sample was applied while analyzing the data gained in quantitative dimension of the research. With the aim of facilitating limpidity of findings, the results were supported by charts. 05 significance level was mastered in the research. And data collected in consequence of negotiations conducted for qualitative dimension of the research were resolved through content analysis.

Within the scope of the research, qualitative data were analyzed first. Scores got by students of experimental-control groups from self-image and psychosocial personality development scales were calculated in pre-and-post experimental process. While analyzing findings related to qualitative dimension of the research, there was no significance difference in comparison to pre-test scores between experimental and control groups as a result of scores regarding self-image scale. But in terms of posttest scores, the scores of students from experimental group seems to be higher in comparison to that of control group in dimensions of Emotional, Physical Image, Sufficiency, Psychopathy, Supremacy, Family and Objectives of self image (sense of self) except for Impulse and Peer dimensions. As a result of psychosocial personality development related scores analysis, no significant difference was found between experimental and control groups both on pre and posttest scores. T-test of dependent sample was performed for analyzing a significance of difference between pre and posttest scores of self-image and psychosocial personality development of experimental group, and the scores related to sub-dimensions "Sufficiency and Coping", "Supremacy" and "Objectives" of self image of the students in an experimental group before experimental process seemed to increase remarkable in comparison to post-experimental process. However, no meaningful difference is discovered between pre-and-posttest results of students from control group from self-image variable viewpoint. And when analyzed the results regarding to the scores of psychosocial personality development scale, a growth is observed between posttest scores of students of experimental-control group for the good of experimental group in dimensions of Confidence, Self-Government, Initiative, Personality and Selfhood excluding from Diligence.

But in qualitative dimension of the research, the students from experimental group were asked and their opinions received about the impact of

social media on their lives through the videos watched by them. When studied the findings attained, the students reported that the first three videos highly affected on their lives in four titles provided. The last video has contributed to a moderate life in these four titles.

T.C.
RİZE VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 40856339-44/151051
Konu : Araştırma ve Veri Toplama İzni

07/01/2015

.....İLÇE MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNE
..... MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: a)Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanlığının
06/01/2015 tarih ve 72940495/605.01-5 sayılı yazısı.
b)Rize Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğünün 06/01/2015 tarih ve
40856339/44/95820 sayılı yazısı.

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanlığının ilgi (a) yazısında İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı öğretim elemanı Öğr. Gör. Abdullah TÜRKMEN' in "Medyanın Kişiliğinin Benlik Saygısı Gelişimine Etkisinin Psikolojik Özellikleri" adlı doktora tez çalışmasının ölçme araçlarını merkez Anadolu Lisesi ve Çayeli Vakıfbank Anadolu Lisesi öğrencilerine uygulama izni istediklerini belirtmişlerdir.

Söz konusu tez için yapılacak olan çalışma dersleri aksatmamak kaydıyla okul müdürlüklerince planlanarak yapılmasına dair Rize Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğünün ilgi (a) olur yazısı ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Zafer HAŞİMOĞLU
Müdür a.
Şube Müdürü

Ek:
Yazı (17 sayfa)
GEREĞİ:
Çayeli İlçe MEM
Mrk. Anadolu Lis.

BİLGİ:
R.T.E Üni. Eğitim Fak. Dekanlığı

BAKİ DÖVLƏT UNIVERSİTETİ

BAKU STATE UNIVERSITY

№ 03-5/183

“ 17 may ” 2013

Bakı şəhəri Yasamal rayonu

“Gənc istedadlar” liseyinin direktoru,

k.e.d., prof. Q.Z.Hüseynova

Hörmətli Qasım müəllim!

Bakı Dövlət Universitetinin Sosial elmlər və psixologiya fakültəsinin 6107.01 - “Ümumi psixologiya” ixtisaslaşması üzrə əyani doktorantı, Türkiyə Respublikasının vətəndaşı Türkmən Abdullah Mahmut oğlu psixologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün “Medianın şəxsiyyətin “Mən-obrazının” inkişafına təsirinin psixoloji xüsusiyyətləri” mövzusunda dissertasiya üzərində işləyir. Dissertasiya mövzusu üzrə müvafiq material toplamaq üçün doktorant Türkmən Abdullah Mahmud oğluna rəhbərlik etdiyiniz “Gənc istedadlar” liseyində köməklik göstərməyinizi Sizdən xahiş edirəm.

Hörmətlə

Elm və innovasiyalar üzrə prorektor:

T.C.
BAKÜ BÜYÜKELÇİLİYİ
EĞİTİM MÜŞAVİRLİYİ
GÖRÜLMÜŞTÜR

prof.A.H.Kazımcıoğlu

BAKİ DÖVLƏT UNIVERSİTETİ

BAKU STATE UNIVERSITY

№ 03-5/182

"17" may 2013 il

Bakı şəhəri Yasamal rayonu
53 saylı tam orta məktəbin
direktoru Firəngiz Həsənovaya

Hörmətli Firəngiz xanım!

Bakı Dövlət Universitetinin Sosial elmlər və psixologiya fakültəsinin 6107.01 - "Ümumi psixologiya" ixtisaslaşması üzrə əyani doktorantı Türkiyə Respublikasının vətəndaşı Türkmen Abdullah Mahmut oğlu psixologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün "Medianın şəxsiyyətin "Mən-obrazının" inkişafına təsirinin psixoloji xüsusiyyətləri" mövzusunda dissertasiya üzərində işləyir. Dissertasiya mövzusu üzrə müvafiq material toplamaq üçün Türkmen Abdullah Mahmud oğluna rəhbərlik etdiyiniz məktəbdə köməklik göstərməyinizi Sizdən xahiş edirəm.

T.C.
BAKÜ BÜYÜKELÇİLİYİ
EĞİTİM MÜŞAVİRLİYİ
GÖRÜLMÜŞTÜR

Hörmətlə

Elm və innovasiyalar üzrə prorektor:

prof.A.H.Kazımsadə

